Osorio da Fonseca (J.)

HIERONYMI OSORII LVSITANI,

SILVENSIS EPISCOPI,

DE GLORIA, LIBRI V.

Ad Ioannem Tertium Lusitaniæ Regem.

EIVSDEM DE NOBILITATE Ciuili & Christiana, Libri V.

AD LVDOVICVM PRINCIPEM, Emanuelis Regis F. conscripti.

Omnia nunc quàm antea castigatiora edita.

LONDINI,

Excudebat H. Middletonus,

Impensis. W. N.

1580.

BRITISH MUSEUM

¶ CLARISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO IOANNI METELLO SEQVANO,

I. C. Bartholomæus Bodeghemius Delphus, V. IL. Salutem.

IERONYMI *Oſorij Luſitani de Gloria Dialogos, & quos de Ciuili Chriſtianáque Nobilitate libros edidit, ad te mitto, Metelle doctiſſime. Cui, quæſo, iuſtius debebantur? Te enim in illis colloquentem induxit author. Antonium verò Auguſtinum Hiſpanum, etiam acerrimè diſputantem. Deinde perquàm familiariter cum Oſorio vixiſti Bononiæ, tum quum Andream Alciatum Ius Ciuile docentem audires: cum Auguſtino verò quantũ*

ex eius libris, & a multis accepi, Bononiæ, Florentiæ, Venetijs, Romæ, & in Belgio coniunctissimè semper. In Anglia quoque comes eius indiuiduus eras, quum ille pro Pontifice Maximo, ad Philippum Regem, legatione fungeretur: quemadmodum ex ijs libris, quos Osorius aduersus Haddonum de religione conscripsit, & ex tuo etiam relatu, quoties in eum sermonem incidimus, non semel cognoui. Porrò dum Osorius istos de Nobilitate libros scriberet, cum eo eras (ita enim me ex te audire memini) & tuus vnà Carolus Sigonius, Italus. Sic autem, quod præcipuũ est & maximi faciendũ, Osorius & Augustinus, eximiæ virtutis, ac pietatis, doctrinæq; nomine, non domi modò, sed apud exteros etiam, vno omnium ore commendantur, vt ille Siluensium in Algarbijs, Lusitaniæ:

hic

hîc Ilerdenſiũ, in Tarraconenſi Hiſpaniæ Prouincia factus ſit Epiſcopus. Sigonium autem, Reſpublica Veneta primùm, deinde Pontifex etiam Maximus, & Senatus Populusq; Bononienſis, in celebre ſuum Gymnaſium magnis præmijs accerſiuit, & inter bonarum artium, eloquentiæq; profeſſores ſupremo loco conſtituit. Sed inſignem horum in literis Triumuirorum eruditionem eámque multiplicem, præclara ipſorum ingenij monumenta poſteris adeò teſtatam faciunt vt eius memoriã nulla deinceps obliuio ſit obſcuratura. His accedit meus erga te amor, non leuiter nec temerè, ſed iuſtiſſimis de cauſis iã pridẽ ſuſceptus. Nã vt de eximia tua multarũ linguarũ & artiũ peritia, de varia multiplicig; doctrina, & in literis excolẽdis induſtria, quibus effectũ eſt, vt in

hominum meritò luce verſeris: vt denique de acri tuo iudicio nihil hîc ego commemorem: mihi certè perſpecta eſt ſingularis tua de ciuilibus belli pacíſq́ negotijs prudẽtia. Quã tu tibi nõ in otio, ſed vſu etiã ipſo, & ex longinquis peregrinationibus & omnis generis ac nationis hominum conſuetudine, Regũq́ ac Pontificũ aulis frequentandis & perluſtrandis comparáſti. Cognita quoque mihi tua in varijs fortunæ caſibus fortiter excipiẽdis conſtantia. Quibus virtutibus, egregiam in omnes humanitatẽ adiunxiſti. Mitto pietatem erga Deum, & modeſtiam in tantis tamq́ raris animi ornamentis eximiam prorſus ac ſingularem quam Oſorius tuus non ſemel elegantiſſimis ſui ingenij monumentis, pro dignitate laudandam & poſteritati commendandam ſuſcepit. Cũ igitur

igitur hi Osorij tui libri, qui Florẽtiæ primùm annis abhinc multis: deinde in Germania prodierunt auidè distracti sint, omniumq; propè manibus terantur, & quam plurimi nunc eos etiam expetant: iam tertiò, minusculis tamen formulis, quo facilius gestentur, recenti earum lectione mirificè delectatus, excudendos Ludouico nostro Alectorio tradidi. In quorum prioribus quinq; libris de Gloria, qui trium interlocutorũ dialogo siue sermone constant, hoc licet nouè & sine cujusquã exemplo fortassis, non incommodè tamen & vti speramus haud infeliciter tẽtare visum fuit, possentne diuersi diuersorum vt ingeniorum sic & voluntatum, ac pronunciationis diuersæ sermones, diuersis quoque characteribus, ad faciliorẽ memoriã, & prõptius interloquentium cujusque dis-

crimen, in longiori præsertim sermone, qualis hîc plerumq; describitur, sine magna reprehensione excudi. Quanquam quid hîc iustè quis conqueri possit, non video: cùm authoris sententiæ nihil decedat, plurimũ autem vtilitatis ad lectores æquos hinc accessurũ speremus. Antiquitatis porrò studiosos, id ægrè laturos non arbitror, quod veterũ scripta vnius aut alterius fortasse generis charactere constare compertum habeant: ne plurimas artes humanæ vitæ perutiles, quæ priscorum inuentis felici posterorum industria sunt adiectæ, eadem ratione prorsus ex hominum memoria tollendas existiment. Infinitis enim rebus hodie careremus, si præstantes ingenio viri, maiorũ vestigijs adeò curiosè, ne dicam ineptè, semper inhæsissent, vt in nullo deinceps artis aut disciplinæ genere tũ au-

augendo, tum exornando, præter id quod ab illis inuentum, & traditum est, sibi quidquam elaborandum putassent. Bonis igitur & ad humanitatem efformatis ingenijs, nouũ hoc Alectorij nostri, in excudendis hisce Dialogis institutum, non displicebit, vti spero, aut aptius saltẽ aliquid in posterum excogitandi, occasionem præbebit. Nam alioquin etiã Osorius, si tam angusto fuisset animo, vt nefas putasset, antiquorũ inuentis quicquam adiungere, & maius aliquid atq; præstantius sine authore suscipere nunquam decem hosce libellos adolescens etiãnum, ingenti quidẽ ausu, vt ipse de se testatur, sed fœlicissimo tamẽ, vt doctissimi viri cẽsent, nobis reliquisset. Amplũ enim & apertũ testimoniũ purioris elegantiæ, tum doctrinæ, secũ ferãt necesse est, qui tam cupidè legã-

turnimirum prudenter, & cum iudicio, tum etiam artificiosè & eruditè, grauiter copioseque conscripti. Quamobrem superuacaneum foret, eos a me, vt incognitos, hîc comendari. Ac verò, nónne satis magna laus est, eos Metelle, a tot doctis laudatissimis q; viris, a te maximè, qui mihi multorum es instar, Petróque nostro Ximenio, Philosopho ac Theologo præstantissimo, Pilade tuo, vehementer probari? Tu igitur aureolos istos libellos a me tibi missos, hilari fronte nunc excipe: hoc est, veterem tuam cum Osorio Augustinóque consuetudinem, noua horum librorum editione lectioneq; (te enim licet absentes, tanquam coram ac præsentes in ijs compellant) renouari modò patere. Quoniã ergo, quos Marcus ille Tullius, de gloria omnibus eloquẽtiæ numeris absoluit, & claris

claris Pholoſophiæ luminibus illuſtrauit, interciderunt: prudentiſſimos Medicos imitemur, quib. eſt in more poſitũ, vt ſi quod componendo alicui medicamẽto, ſimplex quod appellant, deſit, aliud eius vice, non diſſimilis tamẽ generis ac naturæ ſubſtituant. Oſoriani ergo qui exſtant libri, Ciceronianorum de Gloria, qui nobis deſunt, locũ tantiſper ſuppleãt. Quod ſi alteros Oſorij, de Sapientia inſcriptos, nactus eſſem: eos iſtis veluti caput mẽbris addidiſſẽ. Etenim a Sapientia, cui reliquas omnes includi virtutes volunt, originẽ ſuam ducit vera Gloria. Gloriã verò ſpõte, velut corpus vmbra conſequitur vera nonficta Nobilitas. Sed philoſophari non nihil de his tecum libet. Si Gloria nec animo noſtro prorſus adhæret, nec corpori, ſed caterorum fortunæ bonorum more fugax eſt, &

fluxa:

fluxa: qui fieri potest, vt Æterna dici possit? quo itē modo, quæ hinc dependet, Nobilitas? Si Æterna quidē haud quaquā est, neq; vera Gloria censeri debet. Quamobrē vt Gloria reddi sēpiterna possit, eā in Virtute radices oēs iacere necesse est. Virtus n. clara æternaq; habetur. Veteres itaq; Romani ingenio, virtute, sapiētia præstantissimi, Tēpla quædā Honori, quē ego Gloriā esse definio, & Virtuti tanquā coniunctis numinibus ex accepta per manus religionis suæ præscripto dedicarunt, ita quidē, vt nisi per fanū virtutis ad Honoris ædē, nulli ingressus pateret. Marcus etiā Marcellus ea dedicasse ad Portā Capenā scribitur, quo proficiscentes ad bella monerētur: sola Virtute, aditū ipsis ad Honorē & dignitatem, in ea Repub. quæ tūc tēporis æquissimis fūdata legibus, & institutis optimis

timis ornata florebat, apertũ & liberum esse. Huius autẽ rei ratione non iniucundam, nec ab argumento proposito alienam, altius repetito principio, sic intelligi commode posse existimo. Homini, cùm sit animal ratione præditum & mortale, ideóque corpore constet & animo, duo potissimum insunt, a quibus regitur, quasi quidam eius actionum cogitationúmque duces: Appetitus nimirum & Ratio. Iuuentutem Appetitus (quod sensuum imperio magis obsequens, recto Animi iudicio Sapientiáq; resistit) propemodum gubernat. Senectutem verò, quæ sapientiæ quædam altrix esse solet, ipsa Ratio moderatur. Etsi autem hi duo duces, simul ipsum Corpus, tanquã domicilium quoddam commune inhabitent: vehementius ij tamen inter se dissident. Corpus autẽ, quia

Deus

Deus optimus Max. ex quatuor elemẽtis ita cõposuit, vt ad certum tantũmodo tempus hîc in terris subsistens, animo sedẽ ac ministerium, exercendæ virtutis causa, præberet: eo decurso spatio, in partes suas resolutum extinguitur. Ita Homo deseritur a Corpore. Hic terminus, Mors est, vltima rerum terrenarũ linea. Animus verò, qui potiorem in Hominis structura partẽ constituit, cuius gratia Homo ipse in hanc lucẽ est editus, & qui ad cœlum ob id originem suam omnino refert: non interit, sed in omne æuum immortalis permanebit. Si igitur Animus perpetuò viuit: illum Corpori superesse, necesse est. Ex quibus, Hominẽ eo ipso immortalẽ esse, consequitur. Quãvis enim Homo, illa quã dixi Morte Corporis, ab Hominũ sese societate, Terraq́ commercio seiungit, hæc in

feris

feriora velut ex alto despiciẽs: quòd in Cœlo, tanquam patria, sursum beatè degit: in terra tamen, hominum linguis atq; memoria, permanet: vnoq; Gloriæ ac Famæ, quã virtute est consecutus, hicq; reliquit, beneficio viuere certò creditur. Quod si hanc Gloriam, vt & cæteras res omnes, quæ sub Cœlo sunt, tu tempore tandem expugnari, & obliuioni perpetuæ tradi contendes: an non & ipsũ Tẽpus ijsdẽ quoq; regionibus inclusũ, finitũq; esse fateri debes? Tempus ergo, quia finitum, ab Æternitate, quæ nullis annorum periodis terminatur, nullis sæculorum finibus circũscribitur, & ob id immota, fixa, ac sempiterna est, consopitur & absorbetur. Quod enim est finitũ, id vt vllam ad infinitũ rationẽ ac proportionem habeat, non solũ non explicari verbis, sed ne mente quidẽ & cogitatione

tatione concipi potest. Iam verò eximium illud nominis ex virtute profectum decus ac celebritas, quæ Gloria nominatur, tum eius socia vel pedisse qua Nobilitas, quam nobis Christiana & cœlestis illa Sapientia peperit, vi virtutis eripitur dominio illi labili & fluxo Temporis, & in Æternitatis possessionem missa, nullum interitum reformidat, sed incredibili claritate circumfluens, perpetuum ævum vivit immortalis. Virtus enim ipsa, cui Famæ celebritas omnis & Gloria, tanquam basi & fundamento firmissimo innititur, immortalis est procul dubio, et sempiterna. Quamobrem Homo, qui ad hunc scopum collimat, huc cogitationes actionesq; suas oēs, quoad vixerit, dirigit, vt veræ illius Gloriæ amplissimam simul & optatissimā hæreditatē ab optimo ditissimoq; testatore

filijs

filijs ſuis in beatiſſima regni cœleſtis æternitate reſeruatã conſequatur: is Appetitũ illũ ſuũ, qui fluxus eſt & ſolos ſenſus delectat, totis aſſiduè viribus domare atq; euertere nititur. Nã Ratio, Intelligentiæ diuinæ alis ſurſum euolans, & Ætatis deinde maturæ prudentia diuinitus in Cœlum erecta, ex ſuperiore eo loco, facilè hunc Appetitũ infra ſe iacentem coërcẽs, lethaliter ferit & cõculcat. Quãuis ergo Mors (vt rem in pauca conferã) oẽs tũ Appetitus, tũetiã Rationis vires eneruet ac frãgat, & quas in Hominis Vita fũctiones exercebat, ſecum auferat. Gloria certè ſiue Fama, vt Homo eiuſue nomẽ poſt ipſã quoq; Mortẽ inter homines viuat, efficit. Nec ſolũ ita poſt obitũ viuit, ſed etiã iis Virtutum ornamẽtis, quib. in vita claruit, cæteros ad egregiũ honeſtatis ſtudiũ, & illuſtris fa-

mæ deſiderium amplectendũ vehemẽtius, quàm cũ inter homines verſaretur, incẽdit. Qua ratione fit etiã vt ceſſante iam invidia, Virtus abſentis quotidie magis ac magis hominũ mentib. imprimatur, & totius poſteritatis memoriæ conſecretur. Nec Tempus, licet rerum omnium edax, eã Gloriã abſumit, cũ ſe Aeternitati, quæ id longiſſimè ſuperet, totã ipſa mãcipet. Ad hũc ergo modum, Homo & viuus, & moriens, & poſt obitũ, æternam a Virtute, quã firmè ſemel imbuerit, Gloriã adipiſcitur. Id quod etiã infinitis omniũ hiſtoriarũ monumẽtis oſtendi demõſtrariq; poteſt. Tanta enim tamq; excellens veræ Virtutis vis eſt, ad illuſtre nomen apud poſteros obtinendũ, vt capitalis etiam eius hoſtis, improbitas, inani quoq; ſaltẽ egregiæ Virtutis imagine velata, magnam apud

plu-

rimos aliquando laudem inuenerit. Nam quid ego calliditatem atque verſutiam, illuſtris prudentiæ nomine celebratam? quid auaritiam, frugalitatis: quid prodigalitatẽ & ambitioſam munerum corruptelam, liberalitatis & magnificentiæ: quid temeritatem atq; audaciam, fortitudinis laude commendatam frequenter eſſe commemorem? Quid cæteras humani generis labes ac peſtes, ficta quadam probitatis ſimulatione fraudulenter incautorum ac rudium animis obrepẽtes, in ampliſſimas dignitatis & Gloriæ poſſeſſiones inuaſiſſe, & hoſtilem in modum, laudis Honorumq; quaſi prædas interdum abegiſſe referam? Aetas me deficeret, ſi ſingula ſuis exemplis ex omni antiquitate repetitis illuſtrare vellem. Hinc Phalarides, hinc Buſirides, hinc Mahometes,

apud Græcos & Barbaros: hinc apud Christianæ religionis cultores, Sabellios Manichæos Arrios, Macedonios, Pelagios, Nestorios, Eutychetes Photinos, Donatos, Marciones, alioſq; plurimos id genus hæreſiarchas, in peſtem atque perniciem veræ pietatis ac fidei natos, & immaniſſima generis humani portenta, potius quàm homines, ſuorum linguis & libris iam olim diu multúmq; celebratos fuiſſe, quam nunc quoque ſæpe laudari, magno cum animi dolore, certò ſcimus. Quamuis autem nulla virtutis ſimulatio diuturna eſſe poteſt, nec iniuſtæ claritatis decorisque poſſeſſione perpetuò frui: tamen ex eo facilè conſtat, quantum vera virtus, ad æternam laudem & dignitatem adipiſcendam valeat, cùm fucatam & inanem quoque tantum ad hoc momen-

mentum frequenter attuliſſe videamus. Fuit enim, fuit profectò, erit q̃; ſemper, in peſſimis iſtis hominibus; ſimulata quædam pietatis, modeſtiæ, iuſtitiæ, liberalitatis, beneuolentiæ, charitatis, conſtantiæ ac fortitudinis ſpecies, inſigni doctrinæ & eloquentiæ fuco mirum in modum adornata, qua multitudini imperitæ pro magnis ſe venditant. Nihil hîc Gymnoſophiſtarum, Brachmanorum, Philoſophorum, Druidum, aliorúmque miram in virtutum & literarum ſtudijs excolendis induſtriam: nihil inuictam innumerorum ducum & Imperatorum, in periculis pro patria fortiter adeundis conſtantiam: nihil continentiam, nihil pietatem, quæ in Ethnicis quibuſdam ſubinde eluxit adferam. Non enim verã illi virtutẽ habuerũt cũ ſupremũ hominis bonũ,

veram nimirum de ſummo Deo, déque ſempiterna hominis ſalute ac felicitate, doctrinam, quæ ſacris tantummodo literis per orbem innotuit, ignoraverint) ſed vmbram virtutis tantummodo. Et tamen hoc ipſo virtutis adumbratæ nomine, nobis etiã poſteris, tanto ſeculorum interuallo innotuerunt. Nihil denique de ſanctiſſimis illis Patriarchis, Heroibus, Regibus, Ducibus, Heroinis: nihil de ſacerdotibus & Prophetis, qui vel ante Legem, orbi diuinitus, interuentio Moſe datam, vel ſub lege Moſaica ſanctiſſimè vixerunt, quorúmque laudes ſempiternis illis ſacrarum literarum monumẽtis conſignatæ ſunt, hoc loco dicam. Hoc dico: tantum eorum hominum, qui veriſſimæ Virtutis ſtudijs & exemplis nomen ſuum ab interitu vindicarunt numeriũ apud nos eſſe, & iam

inde

inde a nato Christo, Domino ac Saluatore nostro sẽper fuisse: vt si latissimũ istũ dicendi campum vel obiter saltem ingredi luberet: nullũ prorsus exitũ inuenturi simus. Hîc profundissimos Theologos, aduersus imperitã impietatem & impiã imperitiam assiduè decertantes: hîc Martyres, Corporis immensos dolores æternæ gloriæ spe, fortissimè calcantes: hîc Monachos in desertis, in specubus, in cauernis, in sacco & cilicio, carnis illecebras perpetuò domantes, hîc Virgines aduersus impudicitiã, Viduas aduersus incontinentiã: omnes postremò, animo maximo, contẽptis rebus humanis omnibus, in cœlo versantes videas, & ad sempiternã beatitudinem ardentissimis votis anhelantes. Quæ quidem dum faciunt, & nullã ex tantis sudoribus in terris gloriã desiderant, tamẽ diuini numi-

nis prouidentia procurante id fieri videmus, vt tanta nominis claritate circumfluant, quantã nullis obliuio tenebris obscurare vnquam possit. Sed hæc fortasse longius, quàm hæ literarum angustiæ postulabant, quas, nescio quo ardore, tecum differens, abductus excessi. Nunc ad Osorium redeo. Is igitur hanc moralis Philosophiæ partẽ, quæ de Sapientia, deq; Gloria ac Nobilitate disserit, ita cõplexus est: vt cæteros (id quod nõ ignoras) & rerũ põdere subtilitate q;, & genere dicẽdi perelegãti tũ copia longo post se interuallo, quẽadmodũ doctissimi viri iudicãt, reliquisse censeatur. Quare plurimi ipsũ ab omnib. eo nomine fieri, mirũ, Metelle, minimè videri debet. Ego certè libros Osorij legẽs, ita afficior interdũ vt omnẽ illũ dolorẽ ac agritudinẽ, quã ex acerbissimis & quotidianis cha-

charissimæ patriæ meæ, tyrānide quorūdā miserabiliter oppressæ, calamitatib. absēs licet, assiduè capio: leniri paulatim ac minui sētiā. Quo quidē nomine, plurimū ipsi me debere, libēter agnosco. Quòd si tantū apud ipsū vel amicitia valerē vel authoritate, quātū tu vales: gratias ob id ei per literas (cū nūc vt audio, Romæ sit) quā primū agerē, nec vllis ab eo precib. efflagitare desisterē, donec eiusmodi cōplurib. ingenij sui monumētis in lucē editis, beneficio nimirum maximo & præstātissimo, nō me solū, sed vniuersā etiā posteritatem sibi quàm arctissimè deuinxisset. Hoc autē cū ego nūc præstare nō possim: tuū erit Metelle, meas hac in re partes apud ipsū suscipere, & (quod potes) per literas ab eo contēdere, vt quicquid in sacris aut humanioribus studys paratum iam & elaboratum habet:

bet: id omne vel iſtic in lucem exire patiatur: vel huc ſaltẽ ad te mittat: quò Ludouici noſtri Alectorij formulis, ſi ea non diſplicuerint, propediem excuſum in manus hominum, quàm emendatiſſimè (quod eum ego facturũ eſſe in me recipio) veniat. In primis autẽ, laudatiſſimã eius de rebus in India geſtis hiſtoriam, ad hæc vſq; tempora eodẽ authore deduci, literariæ Reipublicæ plurimũ intereſt, & id vt fiat, doctorum omnium votis expetitur. Hoc autẽ ab eo ipſo, cuius humanitatem pietatemq; ſingularem mihi frequenter laudibus in cœlum euehere viſus es, vt impetrare (quod potes) velis ac ſtudeas: cum mea priuatim vnius, tũ publica omnium gratia, te vehementer etiã atque etiam rogo. Vale. Coloniæ Agrippinæ, Calendis Septemb. Anno nati Chriſti. M. D. LXXVI.

HIE-

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA

LIBER PRIMVS.

MVLTA sunt, Rex inuictissime, quę magnam vim habent ad hominũ vitam vel rectè constituendam, vel funditus euertendam: tum nihil est, quod in vtramque partem tantum valeat, quantum ardens quoddam laudis & famæ desiderium. Primùm enim adeò latè patet, vt nullus sit, neq; tanta humanitate prędituς, neque tam agrestis & inhumanus, neque tantis honoribus insignis, neque tam obscurus & ignotus, neque tot virtutis ornamentis excultus, neque tam multis flagitijs coopertus, qui non flagret infinita quadam gloriæ cupiditate. Deinde ita est id communibus sensibus infixum, vt neque vi rationis euelli, neque lege aut more vllo mutari, neq; vllo metu coërceri & comprimi possit. Postremò tam vehemens est, vt animum nullo in loco consistere patiatur, sed semper incensum trahat & rapiat, ad maiora indies & alti-

altiora inflammato ſtudio conſectandâ. Ex hoc autem animi motu clariſſimæ virtutes, ex eodem teterrima vitia naſcuntur. Acuit enim induſtriam, animoſq; ad res acriter & animosè gerendas excitat: ita tamen, vt alios ad ius humanæ ſocietatis tuendum: patriámque beneficijs immortalibus obligandam, alios ad leges nefariè tollendas & remp. delendam ſollicitet. Vt enim antiquiſſima commemorem, illi primi vrbium conditores, qui homines in ſyluis beſtiarum more diſſipatos, vnum in locum compulerunt, & in ciuilis vitæ ſocietatem contiocarunt, omnes, quod ex hiſtorijs conſtat, ardenti gloriæ cupiditate fuerunt in ſtudium tam præclari muneris incitati. Quid, qui optimis legibus & inſtitutis, ciuitates ſuas ad ſummam amplitudinem perduxere? Quid, qui pro patria caput ſuum in ſummum vitæ diſcrimen intulere? Quid, qui maximarum artium diſciplinis, ciues ſuos excoluere? Num obſcurum eſt, neminem ſeſe ſine magna ſpe laudis, vel ad homines inter ſe iuſtitiæ munere conciliandos, vel ad remp. virtute & induſtria defendendam, aut ingenij opibus illuſtrandam contuliſſe? Contrà verò qui patrias euertere, aut ſcelere & amentia conuulſere, omnes fuerunt ad tam tetrum,

& tam immane facinus gloriæ cupiditate compulsi. Vtriusque autem rei ciuitatis vnius varij casus infinita exempla suppeditant. Si enim inuestigare velimus, per quos fuerit olim Roma fundata, eiusque imperium latissimè propagatum, vt a Romulo ordiamur, & seriem illam clarorum hominum vsque ad extrema florentis imperij tempora perducamus, intelligemus omnes adeò appetentes laudis & gloriæ fuisse, vt illius parandæ causa neque laborem vllum fugerint, neque vitæ periculum recusarint. Rursus si naturam spectemus eorum Romanorum, qui Romanum imperium per summum scelus euerterunt, aut saltem de illius pernicie & interitu cogitarunt, omnes reperiemus ad gloriæ cupiditatem incredibiliter exarsisse. Hoc autem nec in vnius tantùm ciuitatis annalibus, nec in vna tantùm memoria hominum, sed apud omnes nationes, in omni ætate cernere licet, nullum esse scelus immane, nullum facinus impium, nullam sectam pestilentem, nullum reipub. turbulentum motum, qui non ab appetitu gloriæ nascatur. Non igitur immeritò viri sapientia præstantes, cùm animadvertissent, ab hoc insito laudis appetitu &

bona

bona quamplurima, & infinita mala proficiſci; quaſi ancipiti ſententia in varias partes diſtracti, modò iuuentutem ad ſummæ gloriæ ſtudium cohortandam, modò ab illa quaſi a magna virtutis & conſtantiæ labe deterrendam exiſtimabãt. Quid hîc ſanctarum literarum monimeta commemorẽ? Explicari enim non poteſt, quàm ſæpe & quanta orationis vi nos ad ſummum ſtudium immortalis nominis inflamment. Rurſus autem nihil eſt in illis tam dira pœna ſancitum, quàm ne quis honores ambiat, ne principatum appetat, ne cupiditate laudis efferatur, vſque adeò vt omne Chriſtianæ pietatis fundamẽtum in contemptione gloriæ conſiſtat. Quid igitur? vt ſit vel in caſibus humanis, vel in doctorum hominum ſcriptis tanta diſſenſio, num id etiam cœleſti diſciplinæ tribuendum eſt, vt illius præceptis imbuti explicare nequeamus, ſitne nobis gloria conſectanda, an ſumma potius animi contentione repellenda? Sed nimirum nihil animis noſtris impreſſum & inuſtum eſt, in quo non diuinum beneficium agnoſcere valeamus: nos tamen illis naturæ principijs, quæ nobis ad ſalutem tributa ſunt, peruerſè vtentes, noſtra dementia in perniciem incurrimus. Nam ira, cupiditas, ſpes, metus, dolor,

dolor, voluptas & reliqua generis, eiusdē, quibus animos vel incendi, vel reflingui, vel incitari, vel remitti, vel efferri, vel contrahi, vel alio quouis pacto commoueri & agitari sentimus, nobis donata sunt, vt noxia repellentes, & salutaria asciscentes, naturæ statum conseruemus: nos verò ea plerumq; omnia ad flagitium atque vitæ pestē conferimus'. Quo autem sunt illa maiora & ampliora quæ accepimus, eo ex illorum abusu grauioribus malis implicamur. Largitus est enim Deus nobis rationem, qua maximè a belluis distemus, & ad diuinam naturam propius accedamus: nos autem eandem sæpenumero rationem huc & illuc versantes, ea scelera concipimus, vt belluas etiam immanitate superemus. Habemus etiam a natura animos imbutos religione, qua incitati præcellentem illam naturam, diuinámque vim hominum generi consulentem, ex operibus agnoscentes, eam castissimo pietatis q; plenissimo cultu veneremur. At hominum amentia factum est, vt ab illo naturæ sēsu duceretur omni scelere contaminata superstitio, quæ fusa per omnes nationes, multis seculis omnium ferè animos opprimeret, mortalésque miseriis infinitis implicatos & constrictos teneret. Nihil denique

denique ne plura persequar, est nobis a natura insitum, quod non sit vel ad corporis tutelam, vel ad animi cultum aptissimum: sed nos plerunque diuinis muneribus ad nostrum exitium, & deformitatem abutimur. Ex quo efficitur, non studium laudis, cùm sit nobis ingeneratum, esse vllo modo vituperandum, sed iactationem, & lenitatem hominum a vera virtute penitus aberrantium, & inanissimis opinionibus vitæ rationem pertentium. Non enim temerè summus ille Dominus eam cupiditatem omnium mentibus inseuit, sed admirabili cõsilio & ratione: vt ea videlicet incitati ad honestatẽ, (vnde laus omnis existit) ardentius aspiremus. At homines flagitijs infames cùm veræ dignitatis opibus orbati, dignitatem tamẽ appetam: illius q, viam penitus ignorent: eam e rebus inanissimis quærentes magnum in se dedecus admittunt: & patriæ plerunque pestem atque perniciem machinantur. Hoc igitur gloriæ genus inane, funestum atque mortiferum, omnium malorum seminarium in se continens, execrari præcipiunt sapientes homines: ab huius pestilenti contagione Christi optimi max. voce deterremur: non ab illo, quod vulgi amentiam contemnens, stirpe veræ virtutis innititur.

Quæ

Quę cùm ſæpe mecum animo agitarem, inire cœpi rationem, quemadmodum errorem multis inſitum ex aliquorum animis euellerem: & homines noſtros, in quibus eſt natura egregius amor laudis ingenitus, a leuitate ad veræ gloriæ ſtudium traducerem. Et vt in libris de Nobilitate, quos ſcripſi ad Ludouicum fratrem tuum, principem omnibus virtutibus ornatiſſimum, facere ſum conatus, vt fucatã atque fallacem nobilitatem a vera ſecernerem: ſic in his libris contendo, vt inanem & fluxam a vera & ſtabili laude ſeiungam, & admoneam omnes, in quibus ineſt ardor quidam mentis ad gloriam, vt toto pectore in ſtudium pietatis & religionis incumbant. Aliter enim nunquam quod expetunt adipiſci vllo modo poterunt. Vt autem id commodius efficerem, venit in mentem mihi complecti his libris, ea quæ quondam de Gloria & Dignitate in ſermone quodam, a me cum hominibus amiciſſimis habito, cùm eſſem Bononiæ, verſata ſunt. In quo ſermone multa ſunt adducta, quæ totius gloriæ vim atque rationem facilius aperient. Hos autem dialogos tibi dicare conſtitui, partim vt hoc ingenij munere, exiguo illo quidem, ſed a non exigua in te pietate profecto, animum erga te meum declarem:

rarem: partim vt tui nominis amplitudine & authoritate munitus, facilius omnes reprehensorum impetus arcerem. Accedit, quòd nihil aptius mihi videbatur, quàm libros de Gloria inscriptos illi principi consecrare, qui est virtutum maximarum gloria præstantissimus. Nec enim tu is es, qui leuitati seruias, cuius studia ad plausum populi referantur, quem miserè distringat ambitio, & transuersum a recta viuendi via deducat, sed qui vitæ consilia ad exactissimam prudentiæ normam dirigas, omnesq; tuas actiones veræ virtutis, perfectiq; officij ratione metiaris. Cùm autem sis omni dignitate princeps, tum laude religionis atque sanctitatis es in primis admirandus. Quis enim vnquam maiorem diligentiam adhibuit in sacris ædibus extruendis, in rebus diuinis ritè peragendis, in sceleribus impiorum hominum vindicandis, in Christi nomine propagando? opera enim tua effectum est, vt innumerabiles Asiæ nationes, patria superstitione repudiata, & pristinis atq; inueteratis institutis omnino relictis, sese ad Christum ardenti studio contulerint. Nō est igitur mirum, si aliarum virtutum laudibus abundas, cùm hanc vnam, e qua reliquæ omnes oriuntur, sueris studiosissimè com-

plexus.

plexus. Tu ſingularis iuſtitiæ præſidio rempub. tutam ab omni pernicie conſeruas: tu mores patriæ fluentes diſciplinæ ſeueritate deuincis: tu Luſitaniam antea bonarum artium rudem, omnibus diſciplinis inſtruendam curas: tua ſingulari ſapientia effectum eſt, vt in communi Chriſtianæ reip. incendio, inter Chriſtianos principes excitato, ſola Luſitania ſumma pace frueretur. In tuis autem laudibus illa eſt omnium clariſsima, quod Chriſtus numine ſuo te protegit: tibi preſens adeſt: pro te pugnam capeſsit: quod cùm aliàs ſæpenumero, tum abhinc triennio fuit in India, hoſtium etiam confeſsione declaratum. Chriſti enim numen hoſtium impetus repreſsit: noſtros in ſumma paucitate, rerumq; omnium indigentia cœleſti præſidio communiuit: exercitum maximum & robuſtiſsimum e Turcis & alijs bellicoſis nationibus Solymanni opibus & imperio conflatum delewit: atque, ne plura dicam, recenti clariſsimi facinoris exemplo, memoriam victoriarum, quę fuerunt olim diuinitus Abrahamo, Gedeoni, Dauidi, alijsq; viris ſanctiſsimis conceſsæ, renouauit. Hoc igitur his tantis rebus es aſſequutus, vt cùm gloriæ cauſa nihil facias, incredibili tamen apud

populos gloria circunfluas. Singularis enim tuę probitatis exemplis docuisti, non præcipitem ambitionem, non effrænatam dominandi libidinem, non infinitam pecunię cupiditatem, sed iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, beneficentiam, religionem, gloriam immortalem efficere. Quare fruere isto tanto bono: Christum tuæ glorię authorem semper intuere: omnes tuas curas in reip salute defige: & ad æternam atque diuinam gloriam vt facis aspira. Sed iam tempus admonet vt ad nostri sermonis explicationem veniamus, quem velim vt pro tua præstante humanitate clementer excipias.

Cùm igitur in Italiam me excolendi ingenij gratia contulissem, & ex multorũ sermone intellexissem, nullam tunc Italiæ ciuitatem esse cum Bononia literarum gloria conferendam: eam delegi potissimum, in qua studia, perturbatione rerum mearum impedita longo tandem interuallo reuocarem. Postquam verò in ea consedi, re ipsa cognoui fuisse mihi ab omnibus, quorum prædicationem sequutus fueram, egregiè consultum. Est enim illa ciuitas & opibus florens, & omnibus maximarum artium disciplinis exculta, tum gentis humanitate, & rerũ omniũ copia ad studia litera-

rum

rum satis instructa. Florebãt ibi multi doctrinis Græcis & Latinis non mediocriter eruditi: multi in omni philosophiæ genere excellentes: multi postremò dicendi facultate præstantes, & in omni liberali doctrina summa cum laude versati. Quid dicam de vtriusque iuris studio, cùm illud constet, Bononienses iureconsultos omnibus qui se huic grauissimæ disciplinæ dediderunt, admirabile semper acuminis & prudentiæ lumen prætulisse? Non igitur mirum videri debet si tanta loci celebritate commoti bene informati adolescentes vndique Bononiam conueniant, ad animũ clarissimis disciplinis excolendum, cùm in ea constitutum esse videatur egregium quoddam eruditionis & sapientiæ domicilium. In ea igitur cùm omnem operam & studium in literis ponere cogitassem, nihil mihi prius faciendum putaui, quàm vt me ad eorũ amicitiam applicarem, qui erant ingenio atque doctrina præstantissimi, vt eorum ope & consilio, eo quo cursum institueram, citius atque felicius peruenirem. Quod quidem mihi facillimum fuit. Multis enim locis vsu didici, nunquam elegantiam doctrinæ ab humanitatis laude seiunctam esse: imò semper ingenij suauitatem cum omni literarum cul-

tu fuisse incredibili amoris societate copulatã. Siue id accidit, quia nemo fermè, nisi miti clementiq; natura sit, & ab omni motu feritatis alienus, potest excellentem doctrinæ formam intueri, & ad illius cupiditatem incendi: & ita fit, vt paucissimi docti agrestibus institutis viuant, quia paucissimi agresti ingenio prediti in doctrinæ studium incitantur. Siue tanta vis est in optimis artibus atque disciplinis, vt illarum ope facilè quæuis natura reddatur mitis atque mansueta, & ad omnẽ rationem humanitatis excolatur. Præclarè enim ille, abire studia in mores asseuerat. Vt enim quisq; liberalibus est disciplinis instructissimus, ita maximè est in omni genere lenitatis, atque comitatis excellens. Vnde non immeritò nomen humanitatis ad maximarum artium facultatem traductum est. Ibi igitur cùm homines admodum doctos peramanter obseruarem, illi mihi parem voluntatem reddentes, cumulatissimè gratiam referebant. Erat mihi magnus vsus cum Romulo Amaseo viro in dicendo admirabili, in omniq; doctrinæ varietate prestantissimo. Obseruabam preterea Achillem Bochium, equestris ordinis ornamentis atque singulari eruditionis laude florentem. Lodouicum etiam Buccaferreum,

om-

omnium Peripateticorum facilè principem ſtudioſè audiebam: & alios item multos ex doctis habebam artiſſima conſuetudine deuinctos. Sed ij tam multis erant, & domeſticis & publicis curis impediti, vt nulla ratione poſſent a gerendis negotiis auocari: meiq́, atque meorum æqualium longiſſimis ſermonibus intereſſe. Quamuis igitur ad eos frequenter iuiſſem, aut ſalutandi cauſa, aut percontandi, ſi quis locus mihi multa legenti explicatu difficilis incidiſſet: non tamen vnquam induxi animum, vt homines, qui & me multo ætate anteibant, & erant nimis occupati, vlla moleſtia afficerem, & prolixa oratione a grauiſſimis ſtudiis aliquo tempore retardarem. Diſputationes igitur longiores, ſermonibus æqualium meorum, cum quibus eram aſſiduè, reſeruabam: e quibus duos in primis ex omni nobilitate, inſigni amore, & ſtudio complexus ſum. Alter erat Anthonius Auguſtinus Cæſarauguſtanus, quem propter mores ſuauiſſimos, & multiplicem eruditionem valde amabam: alter Ioannes Metellus Sequanus, homo ſingulari modeſtia præditus, quicum diutiſſimè vixi, atque coniunctiſſimè. Vterque autẽ eorum ius ciuile, cuius ſtudio dediti

erant, alijs præclaris artibus excolebat, & multis dicendi hominibus ancipites iuris quæſtiones illuſtrabat. Neque enim erant ex eorum numero, qui ſibi diligentiſsimè cauendum eſſe ſtatuunt, ne bonas literas quaſi iuris ſtudio pernitioſas attingant: ſed potius nunquam ſe poſſe ad illam ampliſsimam iurisdicendi, & reip. conſtituendæ facultatem peruenire credebant, niſi fuiſſent omni doctrina nobilitate digna inprimis eruditi. Cùm autem in ſuburbano quodam, quo nos Auguſtinus inuitarat ſimul eſſemus, poſt alios ſermones vltro citroq;, vt fit, de multis rebus habitos, ego huiuſmodi ſermonem inſtitui.

QVANDO *eam opportunitatem quã maximè optabam, mihi diuinitùs oblatam eſſe video, valde reprehendendus ſim, niſi ex ea fructus excepero, quos facilè huius loci amœnitati, omniumq; villarum fructibus anteponam. Poſtquam enim Florentia veniſtis, nunquam mihi licuit per otium ſciſcitari, quàm multa ſint in illis Pandectarum voluminibus, quæ diligentiſſimè cognouiſtis, ab ijs quæ vulgò circumferuntur diſſidentia: & ſatiſne magnum adiumentum ſtudioſis vos allaturos ſperetis. Ardeo enim incredibili cupiditate audiendi, & ſimul ſpem concipio fore aliquãdo, vt ductu veſtro ſummorum hominum prudentiam in libris illis reconditam penitus intueſtigem.*

HIC METELLVS *arridens. Quid tibi, inquit in mentem venit, arcana iuris ciuilis*

vtilis velle cognoscere, cùm iam pridem a nobis defeceris: & hanc totam disciplinam omnino contempseris? Quemadmodum enim cum illis, qui ad hostes perfugêre, non sunt amplius iura ciuitatis illius, quam scelere amiserunt, communicanda: ita nec tibi in hæc nostra studia, quæ deseruisti, curiosius inquirendum censeo. Si te ad nos retuleris, & quasi post liminio reuersus, pristina iura recuperaueris, tum fortasse te in penetralia disciplinę ciuilis admittemus. Aliter te non interdictis arcebimus sed armis, vt iuris ciuilis hostem, ab huius scientiæ finibus repellemus.

MALE, *inquam, narras, Neque enim is iuris studia contempsisse putandus est, qui solam altissimarum atque diuinarum rerum cognitionem illis antepositit: neq; hostis iuris atque legum putandus est is, qui se ad illam disciplinam contulit, e qua, tanquam ex fonte, sanctiss. leges omnes hauste atq; delibatæ sunt. Nulla igitur causa est, cur mihi non liceat aliquid ex vestra facultate decerpere, vobis præsertim authoribus, qui tam multa ornamenta ex illis artibus, in quibus elaboro, ducta retinetis.*

POSTEA, inquit Augustinus, videbimus, num ea tibi impertire conueniat, quæ tamen non oratione, sed scriptis comprehendi queunt. Neque enim possent tam multa, tanto temporis spatio, tantóque studio collecta, humana memoria contineri. Nunc autem quiduis aliud agam libentius. Aequum enim est, vt animum a labore nimio, quem his diebus in

ſtudio explicandi iuris excepi, alio ſtudij genere relaxem. Præſtat enim hoc multiplex literarum cognitionis cupiditas, vt nunquam labore frangamur: & vnius ſtudij ſatietatem aliarum rerum commentatione depellamus. Quare in præſentia (ius enim eſſe ſtatuo, vt quamdiu in meo regno eſtis, me ſequamini) mentionem iuris ciuilis omittamus: tuque in primis (me autem appellabat) ſi quid eſt in ſtudijs tuis noui, fac adferas in medium, & aurium noſtrarum ſitim elegantia & copia tuæ orationis extinguas.

Mihi, inquam, nihil eſt, quod veſtris auribus dignum eſſe putem. Toto enim tempore quo hinc abfuiſtis, diſiunxi me a conſuetudine Muſarum, animumq; retuli ad ſtudia plena laboris, & inania voluptatis. Nam & in Theologis recentioribus verſatus ſum, qui quidem ſunt ab omni elegantia doctrinæ, & venuſtate ſermonis abhorrentes: & in Hebraicarum literarum elementis perdiſcendis curam atque cogitationem poſui. Omnia igitur ſtudia his proximis diebus abieci, quorum diſputatio vos afficere voluptate aliqua potuiſſet: & in illis verſatus ſum, quæ mihi nihil iucunditatis, plurimũ verò laboris attulerunt.

EADEM igitur, inquit Metellus, conditione fuiſti qua nos, qui non modò ſine iucunditate, verum cum magna interdum ſatietate atque moleſtia Pandectarum illa, quæ dicebas volumina perlegimus. Quòd ſi quis nos interroget, qua ſpe vtilitatis impulſi

hoc

hoc negotium ſuſceperimus, vix vllam fingere poſſumus: maximè cùm magna pars eorum, qui de nobis iudicaturi ſunt, vagis & errantibus certorum hominum opinionibus addicta, eos irrideat, qui ad hos libros, tanquam ad puriſſimum huius diſciplinæ fontem, omnia referenda putent. Quis enim nos feret, ſi quibuſdam in locis noſtram ſententiam prudentium teſtimonio confirmatam, imprudentium reſponſis anteponamus? Emolumentum itaque & præmium nullum video. Voluptas verò, ſiqua interdum capti & deliniti fuimus, tanta certè non fuit, vt laboris, atque moleſtiæ magnitudinem adæquaret. Non tamen eſt, quod ad me attinet, cur me ſuſcepti negotij pœniteat. Nam noſtro Auguſtino, homini doctiſſ. & mihi amiciſſ. præclara quædam molienti operam dedi: & ita pro mea virili parte multis iuris ſtudio deditis aliquid opis attuli.

PRAECLARE tu quidem, inquam, Metelle. *Nam ù demum eſt vir virtute præſtans exiſtimandus, qui ſtudia amicorum emolumentu ſuis anteferat & omnes curas atque cogitationes confert in publicam vtilitatẽ, libentiſſimeq; rerum ſuarum tacturã facit, vt aliorum commoda conſtituat. Sed illud non rectè iudicas, vos nullo præmio affici poſſe.*

Quid?

Quid? parúmne magnum præmium ponis in ea gloria & dignitate, quam isto labore fuisti assequuti? Fieri enim haud quaquam potest, vt tam præclara industria, quæ quidem est plurimum lucis doctis omnibus allatura, laudis & gloriæ fructu careat. Gloria autem nihil est in rebus humanis pulchrius, nihil amabilius, nihil cum virtutis altitudine copulatius. Nam & a splendore virtutis excitata est, & excellenti pulchritudine ad amorem dignitatis allicit, & homines ingenio præstantes ad virtutis studium inflammat. Omnes enim, qui maximo ingenio præditi sunt, stimulo gloriæ concitati, res præclaras aggrediuntur. Tolle gloriæ cupiditatem, & omne studium virtutis extingues. Nemo enim vnquam sese pro Reip. salute in capitis discrimen intulisset: nemo publicam vtilitatem emolumentis proprijs antetulisset: nemo denique omnibus rebus postposita sapientiæ studia coluisset, nisi primùm fuisset ad spem quandam immortalitatis excitatus. Vt enim hic Themistoclem, Epaminondam, Scipionem, & ex nostris Carolum Magnum, & Gotefridum, & reliquos imperatores, rerum gestarum gloria florentes omittam, quis dubitat Lycurgum, Charondam, Zaleucum, incensos sempiternæ gloriæ cupiditate, leges, instituta, Resp. condidisse? Quis nescit Platonem, Aristotelem, Xenophontem, Theophrastum, & omnes deniq; qui monimentis suis philosophiam illustrauerunt, gloriæ suauitate fuisse in sapientiæ studium incitatos? Quis ad artem aliquam præclarũ animum adiunxit? Quis virtutem studiosè colendam putauit, qui non primùm in egregij nominis celebritatem aciem mentis intenderet? Ex quo facilè cerni potest, quanta sit gloriæ magnificentia, quòd omnes, qui maximo animo excellentiq; ingenio sunt, eam ardenter expetunt,

tunt, & illius cauſa non inuiti res honeſtiſſimas atq; difficilimas aggrediuntur. Nihil eſt igitur ea præſtabilius, neque communi vitæ ſalutarius, nempe quæ a virtute nata ſit, & animos maximos ad omnium virtutum excellentiam exſuſcitet. Quare, ſi quod ſpero vobis euenerit, vt eo labore nomen veſtrum immortalitati commendetis: ſatis magnum præmium arbitror eſſe veſtris optimis ſtudijs perſolutum. Eſt enim veſtrum dignitatem omnibus poſſeſſionibus anteferre.

HÆC EGO cùm arrepta occaſione dixiſſem, non tam vt longiorem ſermonem elicerem, quàm vt obiter Auguſtino, orationem meam paulò antè requirenti, aliqua ex parte ſatisfacerem: Auguſtinus ridens, iſtius certè, inquit, orationis ornamenta non videntur eſſe a Theologis illis ducta, per quos te fuiſſe aiebas a ſtudijs eloquentiæ deductum. Primùm enim illi non admodum ornatè loquuntur: deinde nemini fallere aut fingere permittunt, poſtremò gloriam maximè contemnendam eſſe confirmant. Tu verò contrà omnia: nam & oratione ſatis ornata vſus es, noſq́ue deridendos huius claritatis expectatione ſuſcepiſti, eamq́ue poſtremo dicis rebus omnibus eſſe præferendam. Illud autem quàm feſtiuè dictum? vt parta gloria contenti, reliqua omnia negligamus. Quaſi iam ſit immortalitati noſtri nominis hoc tam illuſtri opere ſatisfactum: aut ſatis magnum præſidium ſit in iſta nobilitate, ad vitam bene beatéque degendam. Equidem, vt de me loquar, cùm animum ad Pandectarum emendationem adjicerem,

jicerem, nunquam ſperaui poſſe me hac ratione, ad eam nominis claritatem, quam dixiſti, viam munire. Quamuis enim res ſit vtilis, non tamen tantam eſſe puto, vt mihi eam gloriam dare poſſit, quæ operibus magnificis monimentiſque perfectis ingenio, & elaboratis induſtria tribui ſolet. Nondum enim tantos in ſtudijs progreſſus habemus, tantumque roboris adepti ſumus, vt inuidiam ſuperare, nomenque noſtrum immortale reddere valeamus. Quòd ſi abundè magnam gloriam eſſemus conſequuti: nulla tamen cauſa eſſet, cur ea nos voluptate diuturna perfunderet: nihil enim illa videtur inconſtantius, nihil leuius, nihil commutabilius. Quare ſi te ex animo dixiſſe putarem ea, quæ de gloriæ præſtantia & vtilitate protuliſti, magnam mihi profectò admirationem mouiſſet oratio tua. Nulla enim ſententia minus conuenit homini honeſtatis amore flagranti, & in vtraque philoſophia verſato, quàm ea quæ gloriam exornat: ſed credo te ingenij exercendi gratia voluiſſe rem incredibilem argumentis probabilem reddere, & contra doctorum omnium ſententiam diſputare. Atque vtinam id quod contendis efficeres: magna enim me moleſtia liberares. Negare enim non poſſum, me ad laudis cupiditatem exardeſcere, neque facilè poſſe libidinem iſtam reſecare. Quòd ſi poſſet haberi facilis & expedita ratio ſeruiendi gloriæ, ſine virtutis & conſtantiæ labe, omnes induſtriæ neruos ad eam parandam, ſine vlla dubitatione contenderem. Nunc autem pudet me leuitatis atque flagitij, cùm eam nobilitatem appeto, quam vix

poſſim

possim a contagione temeritatis puram & inuiolatam conseruare.

EQVIDEM, *inquam, non aliter loquor, atque sentio: neque si mihi iuranda calumnia esset, gloriam defendere recusarem. Quanquam illa nullius eget defensione: satis enim per se dignitatem suam tueri potest. Sed ex te scire sanè vellem: quid sequaris, vt rei tam insigni & splendidæ leuitatis nomen imponas. Quare, nisi graue est, sententiæ tuæ rationem expone.*

GERAM, inquit, tibi morem, & simul rationi tuæ respondebo. Illud tamen in primis dicam, me nunquam satis laudaturum illorum sapientiam, qui omnia infirma, fluxa, commutabilia, in quib. casus & fortuna dominantur, nullam vim habere ad beatam vitam statuerunt. Hæc igitur omnia sapienti contemnenda, atque pro nihilo putanda indicabant. Sapientis enim est, non habere aliunde suspensas viuendi rationes: sed in animi bonis omnia vitæ præsidia collocare. Illa igitur tantùm bona numerabant, quæ essent vera, simplicia, recta, honesta, constantia: quorum opib. & præsidijs solùm boni muniuntur: quę nunquam eripi neque amitti possunt, quæ denique sola sunt propria eorum, a quibus possidentur. Reliqua omnia, quib. improbi frequenter affluunt, quæ impetu fortunæ facilè cõuellũtur, quæ postremò sunt in casu sita, aut in amentissimæ multitudinis opinione posita, nulla ratione bona nominãda existimabãt. At gloria primũ ex eo genere rerũ est quarũ copia flagitiosi homines sæpenumerò redundãt. Nisi parũ Homero credis, apud quem Achilles indignè patitur, vulgari honorem, & laudis orna-

jicerem, nunquam ſperaui poſſe me hac ratione, ad eam nominis claritatem, quam dixiſti, viam munire. Quamuis enim res ſit vtilis, non tamen tantam eſſe puto, vt mihi eam gloriam dare poſſit, quæ operibus magnificis monimentiſque perfectis ingenio, & elaboratis induſtria tribui ſolet. Nondum enim tantos in ſtudijs progreſſus habemus, tantumque roboris adepti ſumus, vt inuidiam ſuperare, nomenque noſtrum immortale reddere valeamus. Quòd ſi abundè magnam gloriam eſſemus conſequuti: nulla tamen cauſa eſſet, cur ea nos voluptate diuturna perfunderet: nihil enim illa videtur inconſtantius, nihil leuius, nihil commutabilius. Quare ſi te ex animo dixiſſe putarem ea, quæ de gloriæ præſtantia & vtilitate protuliſti, magnam mihi profectò admirationem mouiſſet oratio tua. Nulla enim ſententia minus conuenit homini honeſtatis amore flagranti, & in vtraque philoſophia verſato, quam ea quæ gloriam exornat: ſed credo te ingenij exercendi gratia voluiſſe rem incredibilem argumentis probabilem reddere, & contra doctorum omnium ſententiam diſputare. Atque vtinam id quod contendis efficeres: magna enim me moleſtia liberares. Negare enim non poſſum, me ad laudis cupiditatem exardeſcere, neque facilè poſſe libidinem iſtam reſecare. Quòd ſi poſſet haberi facilis & expedita ratio ſeruiendi gloriæ, ſine virtutis & conſtantiæ labe, omnes induſtriæ neruos ad eam parandam, ſine vlla dubitatione contenderem. Nunc autem pudet me leuitatis atque flagitij, cùm eam nobilitatem appe.e, quam vix

poſſim

possim a contagione temeritatis puram & inuiolatam conseruare.

EQVIDEM, *inquam, non aliter loquor, atque sentio: neque si mihi iuranda calumnia esset, gloriam defendere recusarem. Quanquam illa nullius eget defensione: satis enim per se dignitatem suam tueri potest. Sed ex te scire sanè vellem: quid sequaris, vt rei tam insigni & splendide leuitatu nomen imponas. Quare, nisi graue est, sententiæ tuæ rationem expone.*

GERAM, inquit, tibi morem, & simul rationi tuæ respondebo. Illud tamen in primis dicam, me nunquam satis laudaturum illorum sapientiam, qui omnia infirma, fluxa, commutabilia, in quib. casus & fortuna dominantur, nullam vim habere ad beatam vitam statuerunt. Hæc igitur omnia sapienti contemnenda, atque pro nihilo putanda iudicabant. Sapientis enim est, non habere aliunde suspensas viuendi rationes: sed in animi bonis omnia vitæ præsidia collocare. Illa igitur tantùm bona numerabant, quæ essent vera, simplicia, recta, honesta, constantia: quorum opib. & præsidijs solùm boni muniuntur: quę nunquam eripi neque amitti possunt, quæ denique sola sunt propria eorum, a quibus possidentur. Reliqua omnia, quib. improbi frequenter affluunt, quæ impetu fortunæ facilè cõuellũtur, quæ postremò sunt in casu sita, aut in amentissimæ multitudinis opinione posita, nulla ratione bona nominãda existimabãt. At gloria primũ ex eo genere rerũ est quarũ copia flagitiosi homines sæpenumerò redundãt. Nisi parũ Homero credis, apud quem Achilles indignè patitur, vulgari honorem, & laudis orna-

ornamenta virtuti debita, indignis tribui. Hac autē querela non ſolùm Achilles vſus eſt, ſed multi etiam quotidie iure vtuntur, cùm paſſim videant homines malitioſos virtutis ſimulatione nefaria ſcelera tegentes, in luce hominum atque celebritate verſari: eos verò, qui virtute præſtant, in tenebris & caligine iacere. Neque enim ſemper, quod tu aſſumebas, nominis amplitudo ortum habet e virtute. Imò longè ſæpius dolis, atque fallacijs, quàm vera virtutis ratione comparatur. Eſt enim poſita in iudicio populi, qui propter inſitam ſtultitiam & temeritatē nequit vera cernere, nec inanem ſpeciem dignitatis ab inſigni forma veræ dignitatis internoſcere. Sic autem fit, vt ille vir bonus & integer, atq; verę virtutis amator, cùm nihil fingat ad opinionem multitudinis, gloria careat: contrà autem vafer & aſtutus, imperitæ multitudinis errorem captans, diuinis laudibus efferatur. Quòd ſi nullum eſt vitium tetrius aut peſtilentius eo, quod in virtutis ſpecie latet (aliorum enim perniciem facilè prouidendo vitaueris: hoc autem prius importuna clade premit, quàm dolum ſentire queas) conſtatque gloriam lōgè ſæpius ſimulatione virtutis, quàm vera virtute parari: quæ tandem cauſa eſt, cur non fateamur gloriam a ſingulari genere improbitatis exiſtere? Hoc infinitis exemplis confirmari poteſt: videmus enim quotidie audaces & facinoroſos fortes exiſtimari: auaros autem & prodigos liberalitatis nomē obtinere, & alios item varijs vitiorum cupiditatibus implicatos, vt virtute excellentes omnium ſermone celebrari. Facilè enim quiuis, in tan-

ta

ta populi cæcitate viri boni personam tueri potest, & amentis plebis oculos fallaci splendore perstringere. Constantia verò quæ potest esse in ea re, quæ non in nostra potestate consistit, sed tota sita est in amentia populari? Quod enim fretum tantas habet agitationes fluctuum, quantas multitudinis impetus atque dementia? Quæ fuit vnquam populis in aliqua sententia diuturna permansio? quem modò singulari genere laudis ornabant; eundem statim lacerant indignissima contumelia: & quem antea conuitijs infectabantur, in cœlum laudibus extollunt. Eos expellunt, a quibus conseruati sunt: illos amplexantur, qui erant Reipublicæ perniciem machinati. Nihil vnquam fuit in illis constans & firmum, nihil quod non varias mutationes in horas singulas haberet. Sæpe itaque vnius hominis improbissimi dicto, sæpe seditiosi atque turbulenti ciuis oratione & calumnia conuersi populi ijs, quos paulò antè eximia laude afficiebant, inferunt infamiam insignem, eosdémque bonis omnibus euertunt. In ista tam mobili populi voluntate, quam in singulas horas inanissimi rumoris aura commutat, in ista tam præcipiti temeritate, tantáque multitudinis amentia, aliquid inesse statuis, quod sit grauibus & honestis hominibus expetendum? Quid enim quæso est minus virtutis grauitati conueniens, quàm populi leuissimi plausum aucupari? Quid constantiæ magis aduersarium, quàm ex insipientissimi vulgi temeritate pendere? Quid denique miserius, quàm in ornamentis insania populi concessis aliquod vitæ præsidium

constituere, quod quàm diuturnum sit, præstare non possis? Sunt enim omnes rumusculi perpetuò metuendi illis, qui ad gloriæ cupiditatem incumbunt, cùm animaduertunt, quàm facilè temeritate eiusdem populi, qui eam concessit, infringi soleat. In eo autem quod dixisti, sublata gloria, studia virtutis extingui, præclarè tu quidem virtutem exornas, quando statuis eam, nisi cupiditate famæ popularis excitata sit, officio fungi non posse. Placétne tibi virtutis altitudinem atque diuinam constantiam ad authorem populum referre? Cùm enim ita iudicas, virtutem non ipsius honestatis illecebris, sed amore tãtùm istius inanissimæ nobilitatis ad res gerendas excitari, omnem virtutis dignitatem plebis arbitrio committis. Virtutis igitur genus inducis humile, supplex, ambitiosum, intuens omnes motus populi, multitudinisque rumori seruiens, vt præclaram famam possit aliqua tandem ratione colligere: qua quidem re nihil absurdius excogitari potest. Quid enim aliud est dicere, virtutem gloria incendi nisi virtutem opinione populi plerumque delirantis incendi? omnis enim gloriæ ratio sita est in consentientis populi prædicatione. Quid igitur ille faciet in deserto loco, quem laudis tantùm cupiditas acuit, & ad claras actiones suscipiendas inuitat? Necesse est enim, vt omnia virtutis officia deponat, si verum est, quod in oratione tua parum considerate posuisti, restingui virtutis studium, ni gloriæ facibus inflammetur. Sed tu dum gloriã falsis laudibus ornare voluisti, virtutem ipsam propriis ornamentis

spo-

ſpoliaſti. Neque enim vllo modo virtus illa dicenda eſt, quæ famæ ſeruit, & officia vitæ ad populi opinionem moderatur. Virtus enim ſeruire non poteſt, quę ſola libera eſt: nec humana ornamenta requirit, cùm diuinis illuſtrata colluceat. Illa verò exempla, quibus vſus es, non me valde mouerunt: nam aut illi Imperatores, & principes nihil de ſua laude cogitabant: ſed amore virtutis inflammati, res illas tantas gerebant: aut nunquam vllam ſolidæ & expreſſæ virtutis rationem attigerunt. Iam Philoſophi, qui ſcripſerunt ad oſtentationem diſciplinę, ſunt valde ridiculi: nam vitæ grauitatem oratione profitẽtes, re ipſa ſeſe leuitatibus iſtis dedidere. Quòd ſi vellem exẽplis pugnare, infinitã ꝓpè multitudinem proferre poſſem eorum, qui peſſimis artibus nobilitati ſunt. Vt enim alia genera ſcelerum prætermittã, quàm multi, vt immortale nomen apud ſuos aſſequerentur, actiones populares acerrimè ſuſcipiendo, patrias euerterunt? quàm multi, cùm optimos ciues multitudinis amẽtiæ reſiſtentes exterminarẽt, vt benefici atq; ſalutares ampliſſimis laudibus affecti ſunt? quàm multi poſtremò bellis iniuſtiſſ. orbem terrarum vexantes, fuerunt hominum opinione in deorum numero collocati? Peruersè igitur faciunt, qui gloriam tanquã aliquod ſingulare bonum intuentur, cùm ea improbiſſimis quibuſque tribuatur, & in opinionis leuitate & inconſtantia ſita ſit, & ſcelere ſæpenumerò atque perfidia comparetur: & poſtremò virtutem expellendo, Reipub. firmamenta nefariè labefactet. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ quidem

dem video potuisse fusius explicari. Est enim materies eiusmodi, in qua possit totus dies facilè consumi. Sed contineo me, partim quia nolo vobis oratione longiore molestus esse, partim quia satis esse dictum puto ad inanitatem gloriæ conuincendam.

QVÆ *cùm ille dixisset, tum ego, Vtrumque, inquam, te fefellit Augustine. Nam & quo longior fuisset oratio tua, eò maiorem nobis voluptatẽ attulisset, & opinio mea intimis sensibus insita non potest adeò breui sermone penitus euelli. Quod si mihi valde probauisses, in claritatis studio esse flagitioriũ omnium seminarium: non tamen auderem fateri, me tam facilè fuisse de sententia deiectum: ne fortasse eiusdem leuitatis & inconstantiæ, quam multitudini tribuebas, vituperationem subirem. Si verò rem vberius explanares, & argumentorum copia ex intimo artificio deprompta mihi vim inferres & quamplurimis exemplis causam apertam faceres, fortasse non puderet me in tuam sententiam descẽdere. Nunc autem vides, quantam ignominiam habeat facilis animi mutatio: quare mihi gratissimum feceris credo item & Metello, si de hac quæstione copiosius disputare volueris. Perficies enim, vt Senarium sententia tua mihi probata est. eam quamplurimis rationibus confirmes, si iam probata est vt me satis eam non leui certamine fusum, sed acri prælio superatum esse confitear.*

HIC Augustinus ridens, Est certè, inquit, hominis gloriæ studentis in omni sermone infamiæ metu cruciari. Quare nolo deesse dignitati tuæ. Cùm enim conijciam sententiam tuam a mea non discrepare, omnes conatus adhibebo, vt liberem te isto pudore, qui te verũ fateri vetat. Exordiar igitur, nisi quid aliud

nostro

noſtro Metello videtur.

MIHI certè, inquit Metellus, nihil iſto ſermone iucundius acciderit. Nam & incredibilem voluptatem ex veſtro ſermone capiam, & in hac tam dubia queſtione quid magis veriſimile ſit, argumentis vtrinque collatis eliciam. Fac igitur vt oratione tua rei totius vim & naturam inſpicere valeamus.

AVDITE igitur inquit ille, Philoſophum inſignem ex Academiæ ſpatijs venientem, qui vobis aditum ad omnia Philoſophiæ arcana patefaciet. *Hîc poſtquam arriſimus, ad hunc modũ exorſus eſt.* Inprimis ipſius nominis quæſtione vis explicanda eſt, vt melius poſſimus de rota iudicare. Nemo autem dubitat, quin gloria ſit in opinione. Idem enim valet apud Latinos quod apud Græcos δόξα. Quãuis enim δοξα in vniuerſum opinionem ſignificet, ita tamen vſurpatur interdum, vt illam tantùm multitudinis opinionem ſignificet, quæ habetur de dignitate cuiuſquam, cùm videlicet maior hominum pars eſt in alicuius laude cõſentiens. Vnde etiã euenit apud Latinos, vt opinio pro gloria capiatur, veluti cùm dicimus, aliquem eſſe virtutis opinione præſtantem. Ex ipſa igitur vocabuli ſententia iam facilè cerni poteſt, quàm aliena ſit gloria a ſapientiæ grauitate. Eſt enim opinio imbecilla animi aſſentio, nulla certa ratione munita, ſed obſcura quadam imagine veritatis excitata, falſa ſæpe & incognita pro veris atq; percep-

tis apprehendens. Sapientia verò in errorem nunquã induci potest: neque enim, siue cœlestia contempletur, siue terrena despiciat, in quamuis naturæ similitudinem, sed in ipsam naturam aciem mentis intendit. Cùm autem præcipuum munus illius sit, res stabiles & nullo æuo interituras spectare, ita est cœlestium atque diuinarum rerum disciplinis assuefacta, vt nunquam ad humanarum considerationem descendat, nisi prius omnem circuncidat & amputet inanitatem. Contrà opinio, cùm sit rebus mortalibus atque fluxis intenta, ex illa consuetudine rerum minimè consistentium, quasi quodam æstu circumfertur incerta: & in summa rerum omnium ignoratione atque temeritate versatur. Ita igitur fit, vt pro pulchris deformia, pro salutaribus pernicioſa, pro iucundis acerba frequenter arripiat. Quocirca nihil tam pugnat cum sapientia, quàm opinio: nempe, quę sit inimica constantiæ, & amica leuitatis. Si autẽ nihil esse potest clarum & excellens, quod constantiæ repugnet: quî fieri potest, vt gloria lumen aliquod habeat, cùm tota sit in opinionis inconstantia atque temeritate sita? Sed fortasse dices, non debere omnia ad illam exactissimam sapientiæ normam dirigi, quę negat esse grauis & constantis hominis opinari: eos que te magis probare, qui multa censent opinione conformanda. Sit ita fanè: nec est enim necesse, omnia ad viuum resecare. Sed qualis erit ea tandẽ opinio, quæ probanda est? Ea certè, quæ non ab imperita multitudine, sed a paucis sapientib⁹, vniuersa etiam multitudine reclamãte, concepta est. At gloria in existimatione populari atque multitudi-

tudinis opinione consistit, quod loquendi cō-
suetudo facilè declarat. Non enim gloriæ cu-
pidos appellamus eos, qui se paucis probari
cupiunt: sed qui se totos ad multitudinis arbi-
trium fingunt & accommodant. Quis enim
vnquam sese nobilitatis amore ab hominum
cœtu, atque communione seiunxit? quin po-
tius omnes qui laudem amant, in hominum lu-
ce atq; celebritatate versari cupiunt, & in om-
nium conspectu res magnas administrare: vt
eam gloriam assequantur, quam sibi proposu-
erunt. Ille qui Platonem instar omnium
existimabat, & ab omnibus alijs desertus,
præter vnum Græciæ sapientissimum
non alium auditorem requirebat, non erat
studiosus gloriæ, sed veritatis. Contrà ve-
rò Demosthenes, qui gloriæ cupiditate Aca-
demiā deseruit, si fuisset a populi corona desti-
tutus, etiam audiēte Platone verbū nullum fe-
cisset, sed potiꝰ animo fractus & mœrēs, luctu,
quod aliquādo fecisse traditū est, propemodū
contabuisset: sic est enim humilis atq; demiſſ
animus in glorię cupiditate. Quid philosophi?
Nónne satis ostendūt eā in populari prædica-
tione versari? Si enim eā paucorū iudicio cōti-
neri putasset, nunquā ad illius contēptionem
tāto studio suos auditores instruxissent. Hoc i-
gitur sit a nobis principio constitutū, eam in
publica opinione cōsistere. Aliter enim Socra-
tem glorioſum appellaremus: Alexandrum ve-
rò gloriæ contemptorem, quorum alter omnes
hominum rumores aucupabatur, & cū magna
bella susciperet, imperitorum opinioni seruie-
bat: alter multitudinē contemnens, nō ad po-
puli voluntatem, sed ad rectam rationē omnia

vitæ consilia referebat. Est igitur hæc vera gloriæ definitio: vniuersę multitudinis opinio, de alicuius egregia dignitate concepta. Reliqua deinceps persequamur, nisi prius ea, quæ a me hactenus dicta sunt, refellenda putas.

ID *quidem, inquam, experiar, postea quam peroraueris. Nunc enim nullo modo committam, vt te interpellem, maximè cùm hæc definitio mihi non omnino displiceat.*

CVM igitur, inquit ille, constet gloriam esse consentientem populi laudem, opinione excellentis decoris excitatam: illud intelligendum est, talem nos opinionem de rebus expetendis & fugiendis, de laudandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus imbuti sumus. Id enim quisque laudabile iudicat, quod intuetur, quod amat, quod nimis ardenter appetit. Quanta igitur varietas est in vltimi boni iudicio, tanta in laudis opinione sit necesse est. Cùm verò tam varium & multiplex sit hominum ingenium, támque dispares mores atque dissimiles, accidit vt in studium suum quisque rapiatur, & ea laudanda iudicet, quæ alijs vituperanda videantur. Quod quidem adeò latè patet, vt nullum sit tantum flagitium, nullum tam corruptum atque sceleratum studium, quod in suo genere laudatore careat. Est enim certum laudis præmium, infimis etiam hominibus in ludicris artibus exercendis constitutum. Est & lenæ & meretrici sua laus in circumuenienda iuuentute, & turpitudinis illecebris allicienda. Quæ res impulit scriptorem quendam haud inelegantem, vt illam perfectam & absolutam meretricis formam, quæ cogitatione concipi

potest,

poteſt, libro non inuenuſto complecteretur. Quem librum, ſi me audietis, legendo conteretis. Plurimum enim intereſt ad maximarum artium ſtudia, videre quàm pulchrè ſint eo opere inſtructæ impuræ mulieres ad tendendas fallacias & pecuniam extorquendam.

HIC *Metellus ridens, bene, inquit, ſanè fecit quiſquis ille fuit, cùm ſimplices fœminas, & huius tam præclaræ artis ignaras erudiuit. Qui potuiſſent enim fallendi diſciplinam tenere, ni fuiſſent huius literis adiutæ?*

QVID, inquit Auguſtinus, eſt impudentius vanitate? Quid odio maiore dignius, quàm doli, fraudes, inſidiæ? Sed videmus Vlyſſem Homericum auxilio Palladis celando & mentiendo, mentemque ad omnem malitiam & fraudem verſando, diuinis laudibus ornatum fuiſſe. Nunquam certè Homerus Vlyſſem, quem nobis ad effigiem abſolutæ ſapientiæ deſcripſit, his artibus præditum induxiſſet, niſi temporibus illis fuiſſet ſummæ laudi tributum, aſtutè fallere, & inſidijs callidè circumuenire. Quid autem Vlyſſem admiramur, cùm etiam Muſæ apud Heſiodum glorientur, ſe cùm velint falſa confingere, & ſimilitudine veritatis quos velint in fraudem inducere? Sed ad maiora veniamus. Eſt ne aliquid, quod magis contineat ciuilem ſocietatem, diuini numinis metu, iuſiurandiq; religione atque ſanctitate? Nihil ſanè. Qui igitur iuſiurandum violat, is non ſolùm in Deum impius, verùm etiam totius humani iuris, & communis ſalutis euerſor eſt exiſtimandus. Attamen apud eundem Homerum legimus fuiſſe quoſdam illuſtri,

& clara fama propter periurium celebratos, qualis fuit

Autolycus ille, quo non præstantior alter,

Vt inquit Homerus,

Et fraudare homines, & fallere numina diuum.

Et ne parum elegantem eam perfidiæ scientiam putaremus: subiungit:

Namq; suas illi dederat Cyllenius artes.

Neque enim tam præclara studia sine Dei illius ope coli potuissent, qui eo ipso die, quo natus est, tam præclara dedit futuri latrocinij documenta. Namque Apollinis boues abegit, & Vulcani instrumenta surripuit: aliáque eiusmodi facinora edidit immortalitate dignissimus. Fabulæ sunt, dicet fortasse aliquis. Fabulæ certè, sed ab egregio vate fictæ, vt videremus expressam veritatis imaginem, & totius antiquitatis mores, & institutа cognoscerемus. Is igitur docet nos illis temporibus, neque latrocinijs maria, & terras infestas reddere, neque insidijs & perfidia generis humani societatem violare, neque impia fraude periurioq; cœleste numen offendere, infamiam vllam habuisse: sed potius eos, qui ea scelera scienter & callidè suscepissent, magnam fuisse laudem eo artificio consequutos. Sed ne fabulis omnia confirmemus, quantam vim habeant leges ad laudem rebus impuris tribuendam, ex eo perspici potest, quòd multa facinora tetrè & impiè concepta, apud quamplurimas nationes honesta & laudabilia putabantur, quòd essent legibus præscripta. Assyrijs mulieribus, anteaquam fuisset illis ab aliquo peregrino stuprum in luco Veneris oblatum, nubere legibus non licebat. In Lydia erat

statu-

ſtatutum, vt mulieres corporis pervulgati quęſtu dotem ſibi conficerent: ita vt quæ id facere renuiſſet, non ſatis proba, neque antiqui moris fœmina putaretur. Carthaginenſes, Rhodij, Galli, Scythæ, aliæ nationes quamplurimæ non ſatis numen placari poſſe exiſtimabant, niſi in ſacris ſolennibus homines immolarent: vſque adeò vt multi manu ſua filijs vitam eriperent. Qui igitur apud illos aras humano ſanguine aſpergeret, & ſeipſum parricidio contaminaret, vir religioſus & pius haberetur. Quid hic Maſſagetas, quid Derbices, quid Hircanos, & Caſpios commemorem, quorum legibus erant ea ſcelera conſtituta, quæ etiam fugiat & reformidet oratio? Hæc tamen illi, quòd eſſent ſancita lege, & in more poſita, iuſta & honeſta ducebant. Magnam enim vim habent mores, inſtituta, diſciplinæ: quod vitæ communis exemplis facillimè cernitur. Talis enim eſt, vt paulò antè diximus, de rebus laudandis apud omnes opinio, quales ſunt ij mores, quibus imbuti ſunt. Neque enim poteſt is, qui pudorem penitus amiſit, honeſtatis ſpecie commoueri: neque is, qui omne ſtudium ad fallendum adhibuit, vera ſimpliciaque laudare: neque ille, qui diuturna cædis conſuetudine efferatus eſt, humanitate & clementia delectari. Nemo denique ea probabit vnquam, quæ videt eſſe ab inſtitutis ſuis abhorrentia. Cùm hoc igitur adeò exploratum ſit, quę tandem vitæ ratio poteſt illi conſtare, qui omnia ad gloriam dirigit, & ſtudia vitę multitudini probare ardētiſſimè cupit? Si genus illud aureum extaret, Poetarum monimētis immortalitati conſecratum: tum demum illi,

illi, qui se totos fingerent ad multitudinis arbitrium, potuissent simul cum gloria splendorem virtutis adipisci. Cùm enim essent vniuersi sapientes, quod nunc pauciſsimis contingit, nemo poterat multitudini suos mores probare, qui non esset omni virtute cumulatus.

QVOMODO *tandem, inquit Metellus, sine doctrinæ studio, quod tunc in illis non erat sapientiam assequuti sunt?*

QVASI, inquit Auguſtinus, vllo studio illis opus fuerit, qui nulla re, vt poëtæ volunt, impediebantur, quò minus ipsam naturam optimam magistram sequerentur. Aurum autem illud apud poëtas nihil aliud significat, quàm naturales opes virtutis atque sapientiæ. Quod vt melius intelligatis, vtar illis Hesiodi carminibus, quæ a te (me autem appellabat) haud ita pridem conuersa memoriæ mandaui. Sic enim inquit:

Numine diuino primùm est gens aurea terris
Edita, Saturnus dum cœli sceptra tenebat.
Vt dij viuebant homines, neq; triſtibus ægri
Curis, nec pressi ærumnis, duróue labore.
Omne malum cunctis aberat, triſtiúq; senectus
Nondum tardabat vires: Sed semper eodem
Robore firmati stabant, viridiq; iuuenta:
Ducebantq; choros summa dulcedine læti.

Hinc apparet illos homines præsidijs sapientiæ circumseptos fuisse: nempe qui mentem haberent ab omni perturbatione liberam & solutã: & sese ab ijs malis, quæ corporis valetudinem perturbant, & senectutem infirmam, & odiosam efficiunt, tutos conseruarent. Nondum enim ambitio & auaritia rationis arcem

arcem occupauerant: nec dum corporibus infinitam morborum vim luxuria atque mollities inuexerant. Neque solùm in vita virtutis fructum capiebant, sed etiam æquitate animi incredibili moriebantur, quod est consummatæ cuiusdam sapientiæ. Sequitur enim:

Non tamen inuiti linquebant lumina vitæ,
Sed mors vt grato dulcíq; sopore quietos,
Iam longa victos ætate amplexa tenebat.

Cùm enim vis omnis abfuisset, neque dum pestilentes ægritudines in humanum genus inuasissent: nemo poterat vita excedere præter fatum, præterque naturam, sed longa atque beata senectute consumptus. Additum deinde est:

Cuncta illis igitur felicia proueniebant.
Omnia nam tellus nullo poscente ferebat.

Hîc non tam est terræ fœcunditas, quàm præstantia moderationis intelligenda. Erant enim diuitijs naturæ contenti, quæ sunt parabiles atque terminatæ. Si enim fuissent ardentes cupiditate, nunquam opibus illis, quas tellus mediocri diligentia culta largè fundit atque munificè, eorum sitis potuisset extingui: sed in pecunia terra et mari quærenda, omnib⁹ sese periculis exposuissent. Ergo non immeritò, cùm tantis honestatis & innocentiæ laudibus in vita floruissent, post mortem antiquitatis opinione fuerunt in Deorum numero repositi. Sic enim ait.

Sed postquam fatum genus illud funere mersit,
Sancti terrarum genij sunt nomine dicti,
Humani generis custodes, & bona cunctis
Numina supplicibus depulsoresq; malorum.
Nunc terras lustrant, obscuroq; aëre septi.

Va-

Vadunt iusta oculis, iniusta, facta videntes,
Et ditant castos homines in vota vocati.
Hæc concessa illis regalia munera diuis.

Est planè regium munus, & gentis aureæ maiestati conueniens, munificentia sua miseros homines inopia & egestate leuare, idque tam opibus terræ venis effossis, quàm ijsdem sapientiæ muneribus, quib⁹ est assequuta diuinitatem. Hoc enim arbitror Hesiodum significare voluisse, cum illos diuitias cultoribus suis elargiri affirmat. Sed vt ad propositum redeamus: si genus illud aureum in vita permaneret, nec esset maiore ex parte sepultum, tum fortasse, qui omnia officia multitudinis iudicio conformaret, facilè posset egregios fructus honestatis percipere. Sed videtis quanta sit huius auri diuini penuria? Socrates apud Platonem in illa ciuitate, quam finxit omnibus opibus florentem atque beatam, ex huius aureæ nationis stirpe Principes statuit. Cùm enim vniuersam ciuitatem in tres partes diuisisset: alijs enim Reipub. gubernacula tradidit, alios ad vrbis custodiam armis instruxit: alios postremò voluit vel terram colere, vel in arte quapiam fabrili exerceri. Cùm igitur hoc modo ciuitatem distribuisset Principum ordinē aureum appellauit: militum verò argēteū: agricolarū autem & opificū æneum atq; ferreum. Vult itaq; Principes excellere præstantia sapientię: milites autem robore animi: infimorum autem hominum ætatem in pecuniæ studio consumi. Sic enim intelligit illam auri, argenti & æris differentiam. In illa autem ciuitate, quam vir sapientiss. vt absolutam formā beatissimi populi descripsit, fatetur multis par-

partibus plures cuiuſcunque generis opifices, quàm optimates & principes, hoc eſt, ſapiẽtes futuros. Ergo illic erant plures inueniendi, qui diuitias atque voluptates, quàm qui veram virtutem amarent. Quòd ſi in illa Rep. cogitatione Platonis informata, pauci futuri erant honeſtatis appetentes, præ multitudine hominum ferreæ, hoc eſt, flagitioſæ: quid dicendũ eſt in tanta & tam inſanabili omnium gentium cupiditate, tamq; præcipiti amentia populorum? An parum liquet, quàm verè idem vates, cuius teſtimonio paulò ſuperius vſus ſum, perditos ferreæ gentis mores inſectetur? Nullum, ait, iuris aut religionis veſtigium in terris apparere: nullum eſſe inter hoſpites hoſpitij fœdus: nullam inter fratres atque propinquos beneuolentiam: nullam inter amicos officij & amicitiæ ſanctitatem. Deinde filios ait, contumelia parentes ſuos natu grandes afficere, nec vllo deorum metu ab hac tanta ſceleris immanitate reuocari. Tum conqueritur nullam omnino laudem tribui, neq; religioni, neq; iuſtitiæ, neq; ꝓbitati: & eos, qui ciues ſuos iniurijs, & maledictis vexãt, ſummópere laudari. Poſtremò pudorẽ aſſerit e terris exterminatũ eſſe, Nemeſim in exiliũ pulſam, iuſtitiã humanis ſceleribus infenſam hominum cœtus deſeruiſſe, & in cœlum euolaſſe. Sed quorſum attinet Poetarum ſententijs vti, cum infinitis exemplis intelligamus, nihil poſſe fingi multitudine turbulentius, nihil amẽtius, nihil in omni genere pernicioſius? Quotus enim quiſque eſt in populo, qui ſapientiam diuitijs, honeſtatem voluptatibus anteponat? Contrà verò omnes ſunt ardentes cupiditate, ~~nihil~~ recta

recta ratione moderantes, sed omnia effrænata libidine, atque nefaria voluptate metientes. Cæco animi impetu salutaria declinant: pestifera atque perniciosa consectantur. Eadem cęcitate mentis impediti nomina rerum immutant. Simplices & apertos homines stultos appellant, vnde etiam illud inueterauit apud Græcos, vt εὐήθεια, quæ propriè significat ingenuam bonitatem optimè sentientem, stultitiam significaret, & nomen, quod erat laudis proprium, contumeliç seruiret. Contrà verò malitiosi, & fronte scelus occultantes, vt viri prudentia clari, sermone omnium celebrantur. Temeritati & audaciæ fortitudinis nomen imponunt: prudentiæ verò & moderationi, timiditatis. Legibus obtemperare, imbecilli animi esse statuunt: viribus vincere, glorioſum. Frugales auaritiæ nomine vituperant: prodigos autem magnificentię laudibus exornant. Atque postremò in omni genere virtutes deserunt, vitia persequuntur, a studio honestatis abhorrentes, & indomitis cupiditatibus inflammati, in summa opinionum inconstantia & inanitate versantur. Sunt in rebus afflictis humiles: in secundis elati: in discrimine armorum timidi: in pace & otio præfidentes: in inopia supplices: opibus autem affluentes ingrati. In periculis enim constituti optimorum auxilium implorant: timore autem liberati, eosdem e patriæ finibus expellunt. Est namque vulgi proprium omnem virtutis excellentiam odio habere, eamque, vt libidini populi nimis aduersariam, de medio tollendam putare. Hinc illud scelestissimum facinus Ephesiorum natum est, qui cùm

Her-

Hermodorum eijcerent e ciuitate, non aliam cauſam attulerunt, niſi quòd virtutis induſtria nimium inter omnes excelleret. Hinc etiam exiſtit oſtraciſmus ille. Sic enim appellabatur illud exilij genus Athenis & Argis incredibili ciuium ſcelere conſtitutum. Quid enim aliud fuit in Ariſtide, quod offenderet populi voluntatem, niſi admirabilis quædam iuſtitiæ & integritatis opinio? Quid Cimonem & Themiſtoclem e patria eiecit, niſi res memorabiles in rebus bellicis effectæ? Quid aliud eoſdem Athenienſes induxit, vt exilio aut morte viros excellentes afficerent, niſi quòd cernerent in illis ſingulare quoddã lumen virtutis elucere? Sed Athenas omittamus hoc infando ſcelere nimis infames atque deteſtabiles. Quid Hermocratem Syracuſis exterminauit, niſi facinus illud maximum atque pulcherrimum, quo florentiſſimas Athenienſium opes attriuit, & patriam obſidione liberauit? Quid Dionem nondum præclaro illo munere perfunctum, cùm adhuc tyranni, quorum iugum a ceruice patriæ depulerat, arcem tenerent, expulit; eundemque patriæ libertate conſtituta, vita priuauit, niſi egregij illius muneris inuidia? Quid hîc referam Camillum, Coriolanum, Rutilium, Metellum atque Ciceronem, & alios innumerabiles ſingulari induſtria præſtantes, quibus propter excellentem virtutis opinionem aqua & igni interdictum fuit? Infinitum eſſet, ſi vellem perſequi, quàm fuerit ſemper vulgi temeritas optimis viris infeſta. Neſcio enim quomodo ſemper homines animo magno, ſplendidoque ingenio præditi, populo ſuſpecti & inuiſi

fuere. Quamuis igitur necessitate compulsa multitudo omnes imperij opes ad egregios viros deferat, vbi primum eorum virtute fuerit singulare aliquod beneficium consequuta, extinguit continuò beneficij memoriam inuidiæ magnitudo: & ita fit vt eos, quorum opera & consilio patriam atque fortunas retinet, & patria & fortunis omnibus extrudat, & illis pestem inferat, a quibus conseruata est. Cùm igitur constet, omnem populum esse amentem & ingratum, nefarijsque sceleribus adstrictum: quid tandem laudare poterit, quod sit a vera virtute & honestate profectum?

HIC *ego interpellans: O hominem, inquam, minimè popularem. Sic enim acriter in causam plebis inuectus es, vt valde verendum sit, ne quid hinc emanet, quod in te plebis animos accendat. Quantũ enim video, sic vniuersũ populũ improbitatis & amentiæ condemnas, vt neminem a tãto numero excipias.*

NEMINEM certè, inquit ille: Non tamen vellem existimes, me tam censu & facultatibus, quàm virtute & industria summos viros a vulgo secernere. Is enim sum, qui omnes homines ingenio præstantes, & animi sui motus rectæ rationis imperio sedantes, & omnem curam & cogitationem ad communem vtilitatem conferentes, quamuis inopes sint, & obscuris parentib. orti, in principũ numero habẽdos censeam. Contrà verò qui hebeti ingenio sunt, & languori desidiæq; dediti improbis cupiditatib. obtẽperant, & publicã salutẽ negligentes, omnia referunt ad suam vtilitatem, quamuis in amplissima familia nati sint, & res magnas administrẽt, plebeios existimo. Nõ.n.

quau-

quãtas opes habeãt cõsiderandũ est, sed quãtis digni sint. An tu illos Principes & optimates appellandos existimes, qui libidini seruiunt, & potentia abutuntur ad miserorum hominum calamitatem: patrimoniumq; suum contra ius & fas amplificando, & plebi grauissimas iniurias inferendo, patriæ statum nefariè labefactant? Si enim vetera memoria repetamus, intelligemus profectò hoc fuisse plerunque in omni Repub. paucis propositum, vt paulatim omnes possessionibus suis iniuria pellerent, & in omnium fortunis impunè dominarentur. Cùm autem ipsi soli omnia possiderent, plebs omnibus bonis spoliata esset, nihil mali cogitari potest, quod non esset in populi calamitate. Fit enim plerunq; vt ampliſſimam pecuniam insolentia atq; fastidium: egestatem verò præceps audacia consequatur. Ita igitur euenit, vt & opulenti superbè imperando, & egentes in nobilium fortunas impetum faciendo, vtrinque patriam turbulenta seditione contellant. Ergo cùm omnis populus in principes & plebem infimam distributus sit, & vtraque pars malis sceleribus inquinata, & hostili odio imbuta, semper in alterius perniciem inciteturquid tandem boni erit ab vniuerso sperandum? Est enim in plebe temeritas, furor, audacia, cum incredibili studio nouitatis: in ijs autem, qui Principes appellãtur superbia, immanitas, auaritia cum immoderata dominandi cupiditate coniuncta. Quibus vitijs omnia tãdem concidant opus est. Illud autem magno argumento est, nullum esse tam improbum facinus, quod non authore, & approbatore populo concipi possit, quod quotidie videmus

eos qui publicum otium importunitate ſua perturbant, & omnia diuina & humana iura violant, vt viros fortes & patriæ ſtudioſos mirificis laudibus extolli. Quid enim perſequar ea ſcelera, quæ in turba & ſeditione ciuili cum magna laude concipiuntur? Quid autem poſtquam diſcordia, ſanguine imbuta ciuium animos diuturna cædis conſuetudine reddit immanes & efferatos? Neque enim ſolùm laudantur ære alieno oppreſſi, cùm ſuis creditoribus necem afferunt: verùm etiam qui propinquos & amicos interimunt. Nullam enim apud eos vim tunc habet naturæ lex: nullam poſſidet religionem ſanguinis communio: nullam ſanctitatem retinet amicitia: ſed potius omnia gentium iura inaudito ſcelere & audacia violantur. Qui autem plura facinora immanitatis ediderint, & audacius fidem iureiurando firmatam fefellerint, aſtutiuſque aduerſarios nihil hoſtile propter fidem interpoſitam metuentes inſidijs oppreſſerint, amplioribus laudibus afficiuntur. Neque enim malitia vllum dedecus illis imprimit: imò res alias ab illis geſtas exornat. Inde fit vt plerique malint homines ſe in improbitate callidos, quàm in innocentia parùm aſtutos exiſtimari. In nomine enim ſimplicis bonitatis erubeſcunt: & in fama malitioſæ peruerſitatis inſolenter efferuntur. Ac vtinam vetera tantùm exempla, quæ a Græcis & Latinis accepimus, in medium adducere licuiſſet. Sed recens memoria tam multa nobis ſuppeditat, vt antiqua reticenda videantur. Quid enim, vt de hac potiſſimum regione loquamur, mali fingi poteſt, quod Italia in

ijs

ijs seditionibus longinquitate temporis inueteratis non viderit? Multi enim fuere, qui fratres atque propinquos necarent: qui templa religiosissimè culta ciuium cæde funestarent, aras que sanctissimas sanguine suorum aspergerent. Multos etiam legimus contra fidem interpositam aut fame, aut inaudito supplicio a ciuibus suis interfectos. Omnia denique facinora suscipi videmus, quæ semper in omni ætate a multitudine furente suscepta sunt, quæ pestem & exitium rebus omnibus inferre solent. Quæ enim gens est, quæ non huiusmodi scelerib⁹ diuulsa, funditus interierit? Cùm itaque omnia magna imperia vel externis bellis, vel intestina seditione corruerint, longè plures fuerunt ciuili discordia, quàm hostium armis excisa. Hic populorum furor Atheniensium imperium deleuit. Hic Spartam & Thebas attriuit. Hic Romam & omnes denique nationes imperio florentes extinxit. Videtis hanc discordiæ flammam inter Christianos principes excitatam, quæ non solùm miseris Pannoniæ reliquijs, sed Germaniæ, Gallijs, Italiæ, Hispaniæ, toti denique Europæ deflagrationem minatur, quãtum terrorem omnib. incutiat? At hoc tantum malum, tam nefarium & crudele bellum, tãtum Christianæ Reip. periculum scimus esse multitudinis scelere & amentia conflatum. Populares enim furię eas faces in Christianam Remp. immisere. Quòd nisi Christus Opt. Max. numine suo tantum incendium restinxerit, omnia conflagrabunt. Cùm enim singulæ ciuitates Italiæ sint in duas partes iam inde a Frederici secundi temporib. diuisæ, & inter se hostili odio dissidentes:

fit ſæpenumero, vt qui viribus inferiores ſunt, dum aduerſarios vlciſci poſſint, nullo modo reçuſent exterarum gentiũ dominatum. Tantaq; eſt hominum dementia, vt cùm patriam aliarum nationum imperio atq; libidini prodiderint, exiſtimẽt ſuam dignitatem eſſe præclariſſimè conſtitutam. Omne namq; dignitatis ornamentum ponunt in ciuibus alterius factionis euertendis. Hæc Italiæ cruenta ſeditio populos incitauit, vt primùm Germanos, deinde Gallos, poſtremò Hiſpanos ad Italiæ dominationem euocaret, & florentiſſimæ orbis parti vaſtitatem & exitium inferrent, & odium tandem inter duos ſummos principes excitarent, qui de Italiæ poſſeſſione dimicantes, vſque eò progreſſi ſunt, vt eorum contentio, ſi diu vixerint, cædem ingentem, & Chriſtiani nominis interitum moliri videatur. Hoſtes enim noſtri ſatis acres atque parati ad noſtram perniciem accedunt, magis amentiæ noſtræ, quàm viribus ſuis confidentes. Nunc igitur magna belli contentione Pannoniç reliquias aggreſſi, haud mediocrem cladem gentibus illis intulerunt, & bonam Pannoniæ partem ferro & flamma populati ſunt. Qui niſi diuino numine vt ſpero, fuerint repreſſi, in quamcunque regionem armorum impetum pertulerint, omnia delebunt. Chriſtus Opt. Max. qui ſumma cœli templa diuina maieſtate complet, populo Chriſtiano, quem ſanguine ſuo in lucem & libertatem vindicauit, clementer ignoſcat, eumq; ab iſta malorũ tempeſtate defendat, iramq; ſuam in hoſtes ſui nominis aliquando conuertat. Diuina ſiquidem ope, diuinoque conſilio opus eſt ad tantam peſtem ar-

arcendam; quando humano consilio depelli non potest. Confido equidem fore, vt hæc mala impetu furentis multitudinis excitata, fortissimus Imperator Quintus Cæsar confirmatus Christi auxilio propulser. Periculi tamen quod nobis intenditur, magnitudo, nullis verbis explicari potest. Causa verò huius impendentis mali non aliunde, quàm a furore partiũ nata est. Ipsæ enim non contentæ cæde & sanguine ciuium, quo sæpenumero leuissimis de causis vrbes replebant, complures etiam Reges ad discordiam sollicitauerunt: & omnia periclitati sunt, quo tandem non modò patriã perderent, sed vniuersam Christianam Remp. in extremum discrimen adducerent. Nunc igitur quemadmodum præclari artifices operibus suis delectantur: ita videmus huius tanti sceleris principes & authores erectos & alacres expectatione rerum nouarum volitare. Nec enim solùm exules, & ære alieno oppressos, qui nisi patria extincta, se incolumitatem retinere non posse credunt: sed alios etiam videmus, quibus licuisset otio honesto frui, ex hoc tanto ruinæ periculo capere voluptatem. Nunc enim spem concipiunt fore, vt aduersarios vlciscantur, vt impunè latrocinentur, vt opes suas per summum scelus amplificent. Sic autem stulti sunt, vt non intelligant fieri non posse, vt in vniuersæ Reip. ruina salutem suam incolumem a communi calamitate cõseruent. Quod minimè mirandum est: nunquam enim fuit consilium in populo, nunquam certa & constans vitæ ratio: sed immanis audacia atq; temeritas omni flagitiorum generi copulata.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA

LIBER SECVNDVS.

HIC METELLVS: *Sunt, inquit, ista Auguſtine, vt dicis. Multa enim imperia populari amentia ciderunt. Non tamen recte videris facere, ſi propter aliquam tempeſtatem Reipublicæ incidentem, quæ tamen non omni loco nec ſemper excitari ſolet, omnem populum in crimen voces. Nam illæ ipſæ Reſp. quæ ſcelere inteſtino corruere, nunquam ad aliquem gradum amplitudinis peruenißent, niſi fuiſſent aliquo tẽpore bene conſtitutæ, publicæq; incolumitatis amantes: & in hac tanta rerum omnium perturbatione videmus multas nationes paci & otio ſtudentes.*

AD HAEC Auguſtinꝰ: Falleris, inquit, o Metelle, ſi nõ credis omnem multitudinẽ ijſdem ſemper eſſe flagitijs coopertam, ſed id minus apparere, quàm diu eſt ſeueritate legũ atq; metu iudiciorum illigata. Fuit enim rebus humanis hoc cœleſti legum munere cõſultum, quod quidem

quidem præstat, vt aliquãdo metu comprimatur audacia, & innocẽtia sine cura sit. Fit enim vt dum singuli supplicia metuunt, sese facilius vniuersi contineant. Attamen quemadmodum bestiam immanẽ, quamuis eo tẽpore quo vinculis constricta est, minimè noceat, non ob id cicurẽ atque mansuetam appellamus, quia venit nobis in mentem, quantas strages ederet, si fuisset illis vinculis emissa: Sic etiam cũ intelligamus omnem populũ non sponte sua, sed legum minis quasi quoddã animal ferum & indomitũ alligari: debemus cogitare quid faceret, si claustris illis evolare potuisset. Atque id ipsum magnum argumentum est, multitudinem agrestem atque feram esse, quòd nulla ratione potest nisi legum metu septa sit, vitę officia tueri. Leges enim non sunt grauibus & honestis hominibus, sed leuibus & flagitiosis impositæ. Ridiculũ enim est ijs dare leges, qui florent opibus sapiẽtiæ, & sponte sua in maximarũ virtutũ studia incumbunt. Non igitur castis & integris, sed impuris & omni genere turpitudinis inquinatis scriptę sunt, vt petulãtiam, auaritiam, & reliquas animi labes vi, minis, atque metu constringant, & indomitas cupiditates supplicij formidine refrænent. Cùm ergo manifestum sit, nullum vnquã populum in officio contineri potuisse, nisi fuisset legum seueritate deuinctus: easq; constet amentiæ & furoris coërcendi gratia inuentas esse: quî possumus de furore & amentia populi dubitare? Qui quidem etiam cùm est omnibus iuris vinculis impeditus, dat magnam significationem temeritatis, motusq; ratione vacuos atque turbulentos requirit, & cùm primùm vires colligit,

omnia

omnia repagula iuris effringit. Omnes enim id conantur, vt in eum statum perueniant aliquando, in quo possint impune quæuis maleficia committere. Quandiu igitur inopes & imbecilles sunt, metu iudiciorum a flagitio reuocantur, non tamen semper. Multi enim, quamuis sint omni rerum prælidio destituti, quietem pati non possunt, & tetra & immania facinora moliuntur. Nã cùm animus ardet pecuniæ cupiditate, aut inflammatur libidine, aut præceps odio & iracundia fertur, & ad terrorem legis obdurescit, nullum est tantum flagitium, quod non concipere audeat. Fit enim vt primùm nefaria cupiditas ad facinus impellat: deinde spes cælandi & occultandi animũ audacia confirmet. Est autem verisimile, leges ab initio nõ nimis aspera supplicia sceleri statuisse: sed cũ intelligerent Reip. moderatores, maiorem vim habere spem vtilitatis ad cupiditatem inflammãdam, quàm pœnæ metum ad restinguendam, addebant semper aliquid ad animaduersionis seueritatem, vt aliqua tandem ratione vitia comprimerent, donec per omnia supplicia paulatim ad mortem deuentum est, qua omnem atrocitatem pœnæ complexi sunt. Nihil est enim multitudini ipsa morte terribilius. Attamen tam effrænata cupiditate plerũque concitatur, vt neque morte proposita a scelere refrænari possit. Fieri enim nequit, vt libido ad potiundum temerè incitata minis vllis contineri diu valeat: erumpat enim diquando necesse est, & omnia officia vitæ peruertat. Quàm cupiant autem omnes populi, e iuris atque legum custodia emitti, facile ex eo perspicitur, quòd vt quisque maximè sibi populum

pulum conciliare vult, ita maximè leges omnes paulò seueriùs nefariam libidinem resecantes, abrogare contendit. Hac enim via multi opes & gloriam quæsiuêre, atq; vt publicæ libertatis custodes omnium sermone laudati sunt, cùm interim sapientes & acuti homines ad insidias præcauendas, qui istis aduersabantur, salutare magis quàm iucundũ consilium in medium afferentes, vt communis vtilitatis euersores de medio tollerentur. Vt enim qui febri vehementius afflictantur, infesti sunt medicis, remedia salutaria quidem, acerba tamen adhibentibus: illos autẽ diligunt, qui gelidam aut quiduis aliud suppeditãt, quo febris æstus aliqua ex parte releuatus postea magis ingrauescat: sic populus animo semper æger illis inimicus est, qui seueritate Remp. sanare cupiunt & eos amplexatur, qui populũ vniuersum specie vtilitatis illectum, sint intra breue tempus omnibus bonis euersuri. Eos enim, qui non recta & salutaria, sed grata atque pernicioſa suadebant, vt Reipub. tutores atq; parentes, contra opes diuersa sentientiũ præsidijs publicis armabat, atq; tandem in omnium dominatione constituebat. Ita igitur eueniebat, vt immodica libertatis cupiditate libertatem penitus amitteret. Illi.n. qui populi dementia eum gradum honoris assequebantur, omnibus qui vel animi magnitudine, vel sapientia præstabant, vel necem, vel exilium inferebant. Cùm igitur ita Remp. propugnatoribus omnino spoliassent, sine vllo metu crudeli dominatu populum, qui eum aluerat, opprimebant. Quid est autem quæso in terra tyrannide tetrius? Quid odio maiore dignius? Quid iuri humanæ soci-

ſocietatis infeſtius ? At omnes fermè tyran-nos accepimus dementia & ſcelere multitudinis natos eſſe, eiusq; præſidio potentiam corroboraſſe. Nec enim vt antiquiſſima commemorem, Orthagoras Sycionius, aliam ſibi viam ad tyrannidem muniuit: nec alijs artibus Cypſelus Corinthum occupauit, nec Piſiſtratus alia ratione Athenarum potitus eſt. Quid hîc referam Gelonem, Alexandrum, Phalarim, alios que innumerabiles non ſolùm in illa antiquitate, ſed patrum etiam noſtrorum memoria tyrannos inſignes, quos omnes conſtat populares extitiſſe, & populorum amentia eas opes comparaſſe? Si laudari poteſt tyrannus, laudate populum qui tyrannos gignere & alere ſolitus ſemper eſt. Quòd ſi tyranni deteſtabiles & execrandi ſunt, quis populi temeritatem non execrabitur, quæ tam immania & importuna monſtra in humanarũ rerum perniciem extulerit? Quamuis igitur, vt eò reuertamur vnde digreſſi ſumus, aliquis populus aliquo tempore ſedatus & quietus eſſe videatur, non quid tunc non agat animaduertendum eſt, ſed quæ ſit eius vis, quæ mens, quę opinio, quæ voluntas, quid efficeret, ſi fuiſſet legum cuſtodia liberatus, quàm ſit infeſtus bonis atque ſapientibus, quàm facilis atque benignus improbis, quanta poſtremò detrimẽta communibus rebus amentia multitudinis inuecta & importata ſint. Extat querela graniſſima Solonis elegantiſſimis verſibus conſcripta, quibus deplorat ſuorum ciuium inſaniam & cupiditatem, qua quidem aſſerit, omnes Atticas opes confici atque cõſumi. Nondum opes Aſiæ luxuriam in Græ-

corum

corum mores inuexerant, quæ homines effœminarent, omnesque virtutis neruos inciderent: cùm iam animaduerteret vir sapientissimus omnẽ populi impetum ad interitum spectare. Cùm enim videret potentium insolentiam, & perditorum hominum egestatem, timebat ea mala, quæ vel propter eximias opes, vel propter extremam inopiam excitari solent, stupra, adulteria, intoleranda conuitia, furta, latrocinia, sacrilegia, deinde seditiones, proditiones, clandestina cum hostibus colloquia, atque tandem patriæ totius euersionem, quæ omnia solent omnibus populis accidere. Quod vt melius intelligamus, inspiciamus a capite aliquam Rempub, rerum gestarum gloria florentissimam, qualis extiterit eo iam tẽpore, quo seueriore disciplina fundata esse videbatur. Fuitne populus vnquam populo Romano aut prudentiæ opinione grauior, aut rebus gestis illustrior? Non prorsus. Ponite nunc ante oculos singulas Romanorũ ætates, & ea scelera quę temporibus illius Reipub. castis & integris concepta fuere, in memoriam reuocate, vt melius de omni populo iudicare possitis. Vt enim facinora regum ętate nefariè suscepta præteream, post exactos reges populus in duas continuò partes distractus, ab externis bellis ad intestinam seditionem conuersus est. Principes enim id propositum habebant, vt plebi libertatem & fortunas eriperent. Publica itaq; bona domũ auertendo, & priuatos homines suis exturbando, in potestatem suam omnia redigebant. Plebs iracundia furens ad nobilitatis imperium excindendum, inuidiæ etiam stimulis con-

concitata ferebatur. Alteri igitur eos, quorum tutores esse debebant iniurijs grauissimis onerabant: alteri in illos, in quorum tutela erant omnes opes Reipub. impetum faciebant. Interim potentium hominũ cupiditas omnes possessiones vsurpabat, fœneratorum immanitas ciues in nexu deuinctos contumelijs atque verberibus conficiebat: multitudo tribunitijs furoribus agitata, omne imperium aspernabatur, vimq; summis magistratibus inferebat, clandestini nocturnique cœtus, & occultæ ciuiũ coniurationes interitũ Reipub. denunciabant. Quid referam illas insanæ plebis secessiones, illam nobilitatis in opprimenda plebe contumaciam, illam temeritatem plebis ad affligendam publici consilij grauitatẽ instructam & armatam, illam postremò odij acerbitatem contra populi commoda in principum animis insitam, & penitus inhærentem? Iam in legibus rogandis aut abrogandis, in tribunorum intercessionibus, in obnunciationibus augurum: quantæ turbę commotæ, quantæ cædes etiam interdum factæ? Pauci enim erant, qui ratione aliqua ducti communi vtilitati consulerent: multi qui omnia infima summis paria facerent, turbarent atque commiscerent. Tantum itaque malum erat populi scelere conflatum, vt bellum quãtumuis magnum atq; periculosum, esset sanis ciuibus optabile & expetendum. Nec enim alia ratione poterant discordię sedari, nisi cõmunis periculi metus animos otio diffidentes ad commune malum depellendum coniũgeret. Hæc erat illa prisca Romanorum disciplina, hoc illud Reipub. decus & ornamen-

mentum: hi denique ciuitatis illius sancti & incorrupti mores. Non hic disputo de immensa luxuria & auaritia, & reliquis pestibus, quæ post imperium latissimè propagatum & totum terrâ atque mari constitutum, incubuerunt ad nominis Romani perniciem. De illa ætate incorrupta priscorum hominum loquor, omnium Græcorum atque Latinorum scriptis illustrata. Quòd si nullus vnquam populus habitus est Romano præstantior, isque vel eo tempore, quo magis excellere videbatur omnibus virtutis & industriæ laudibus, fuit infinitis sceleribus inquinatus: quid de reliquis omnibus existimandum est, qui omnia studia vitæ in turpem quæstum & effrænatam libidinem contulere? Vera est igitur & sapiens eorum sententia, qui a procuratione populi tanquam a stabulatione maris scopulosi & infesti fugere præcipiunt. Non immeritò itaque Demosthenes, cum Athenis exularet, & ciuitatis arcem respiceret, flens exclamabat: O Minerua, inquiens. Quid tibi venit in mentem tribus feris importunissimis delectari, noctua, dracone & populo? His quidē verbis ille vir eloquentissimus non modò grauiter, vt debuit in populum inuectus est, sed eius etiam naturam, & ingenium sapienter explicauit, cum noctua atque serpente coniungens. Nulla enim noctua sic luce solis, vt multitudo splendore virtutis offenditur. Nullus draco tam vastus & immanis est, qui sit conferendus cū feritate populi, multiplici lapsu, & impetu furēte omnia peruertentis. Ergo cum hominum opiniones cum eorum moribus & vita consentiant, ita vt id solum laudent, quod institutis

suis

suis conuenire viderint, constetque omnem populum esse magnis furoris & amentiæ stimulis agitatum, atque virtutis ipsius inimicum: erit quispiam tam sine mente, qui dignitatem aliquam in illius opinione positam existimet? qui tam feri & indomiti animalis motus obseruet? qui multitudinem cæcam & amentem sibi magistram vitæ cõstituat? qui denique ad illius infinitam libidinem actiones administret? Quid enim est amentius, quàm tam varias & inanes hominũ opiniones intueri? Quid difficilius, quàm tam contrarijs & inter se repugnantibus studijs & cupiditatibus obtemperare? Quid denique miserius, quàm popularis offensionis metu dies atque noctes exanimari? Est enim primum libertas abijcienda, sine qua vera dignitas quæ tota est in virtute posita, ne intelligi quidem potest. Virtus enim non in populi opinionem, sed in seipsam intuetur, nec leges accipit, sed potius imponit, nec vllis malis frangi potest, sed est ab omni malorum impetu semper inuicta. Fit itaque vt dum miseri homines dignitatis specie capti, gloriam consectantur: omnia ornamenta verę dignitatis amittant. Deinde quid absurdius, quàm honestatis iudicium committi iudicibus inhonestis, atque totius virtutis ignaris? Semper enim cùm de re aliqua quæstio exoritur, requirimus iudices, qui sint eius rei, quæ vocatur in dubium, scientissimi. Si de Philosophia certamen est, sumus Philosophos studiosè consulimus. Si cõtrouersia aliqua iuris incidit, eorum sequimur authoritatem, qui optimi Iureconsulti numerantur. Si de rebus ad artem Musicam per-

pertinentibus ambigimus, ad eorum examen qui sunt in Muſicis valde exercitati, omnia perpendimus. Neque id ſolùm facimus in artibus ingenuis, ſed in ſordidis etiam, vt ad iudicium artificum excellentium omnia referamus. Nihil enim arbitramur indignius, quàm velle aliquem de re, cuius vim penitus ignorat, ferre ſententiam. Si igitur in omni contentione eorum inſolentiam qui iudicant de rebus quas nunquam cognitione attigerunt, intolerandam cenſemus: quî cõuenit exiſtimationem multitudinis virtutis expertis & ignaræ, in virtutis iudicio magnifacere? Quidſ in artibus leuiſſimis iudicum imperitorum audaciam damnamus: rei verò omnium maximæ atque pulcherrimæ iudicium populari amentiæ committemus? & non quid pauci ſapientes, ſed quid vulgus imperitum ſtatuat, intuebimur? & quos ſingulos vt leues & inſanos contemnimus, ijs vniuerſis tantum authoritatis tribuemus, vt eorum opinione a turpibus honeſta diſtinguamus? Quid illud? quantum mali eſt? Nemo enim poteſt ab omnibus laudari, niſi ſit iucundus vniuerſis. Nemo autem poteſt id aſſequi, niſi ſeipſum ijſdem ſceleribus aſtringat, quibus vniuerſam multitudinem infectam eſſe videt. Nihil eſt enim aptius ad amorem conciliandum, quàm ſtudiorum ſimilitudo. Eſt igitur illi neceſſe qui diligi cupit, vt ineat rationem, qua populi cupiditati ſatisfaciat. Ita efficitur, vt qui gloriæ ſeruiunt, non modò ſint humiles & amentes, verùmetiam ſcelerati. Nam populari temeritati ita addictum eſſe quempiam, vt nihil moliri audeat, quod

intellexerit non fore populo iucundum, est extremæ cuiusdam humilitatis: honestatis autem iudicium ad multitudinis arbitrium deferre, singularis stultitiæ: indomitis verò populi cupiditatibus obtemperare, sceleris immanissimi. Est igitur illorum humilitas contemnenda, & leuitas irridenda, & improbitas execranda. Illud autem est valde odiosum, quod vt quisque maximo animo præditus est, ita maximè opinionis errore gloriam aucupatur: eaque de causa omnia vitæ consilia ad populi voluntatem alliciendam dirigit. Nec enim potest aliter clarus esse, & summos honores adipisci, nisi popularis existat. Popularis autem ille est, qui nihil omnino neque dicit neque facit, quod populo ingratum fore cognouerit. Cùm igitur is, qui valet industria, & ad omnem disciplinam docilis est, animum suum ad studium multitudinis adiungit, tetra facinora suscipiet. Quòd si solùm hebetes & tardi animi raperentur in istum errorem, non tantum damni fieret. Nam neque si se studio sapientiæ dicauissent, valde proficere potuissent, neque ex eorum erratis tam multa detrimenta fuissent rebus communibus importata. Cùm autem homines florentes ingenio sic vitam instituunt, vt morem populo gerēdum existiment, duplex malum est. Nam & seipsos priuant illo amplissimo virtutis fructu, quem perciperent, si studia sapientiæ coluissent, & multò grauiora mala possunt ciuibus suis excellenti industria machinari. Præstans enim naturæ vis perinde est, atque sunt ij mores & disciplinæ, quibus informatur. Vt enim nihil est Reip. salutarius ingenio excellente, si fue-

rit

rit honestis artibus excultum: ita nihil Reip. pestilentius esse potest animo maximo prauis opinionibus imbuto. Ergo qui populi leuitatem intuebitur, quo maiore industria fuerit, eo erit perniciosior. Populi enim disciplina assuefactus, ingenium suum ad ea flagitia quæ populo cordi esse videt, diligenter exacuet: & in ijs conficiendis inter omnes excellet, omniaque summo studio declinabit, quæ populo suspecta & inuisa cognoscit. Atque primùm cùm Philosophiæ studium vulgo spretum atque contemptum esse videat, nunquam is erit, qui magnam vitæ partem in studijs sapientiæ consumendam existimet. Nunquam igitur inuestigabit, quis sit terræ situs, quæ forma, quæ circumscriptio, quæ maris vniuersas terras ambientis species atque magnitudo, quæ fontium & fluminum natura, quàm disparia atque dissimilia genera plantarum & animantium. Neque inquiret vnquam, quæ sit origo ventorum, quæ vis fulgurum & fulminum, vnde nocturnæ faces flammis coruscantibus, & cometæ, quas vulgus esse putat malorum prænuncias, existant. Nunquam denique iucunditatem illam sentiet, quæ percipitur ex admirabili specie atque pulchritudine siderum, immutabili constantia, certos & æquabiles motus in omni ætate conseruantium: neque postremò in sui ipsius cognitione studium vllum ponendum arbitrabitur. Quæ certè consideratio illum ad summum sapientiæ gradum perducere, ingentique voluptate afficere, & ad summi rerum conditoris amore incendere potuissent.

Sic autem omnibus opibus diuinis affluens, illum beatum statum assequeretur, qui in cœlestium atque diuinarum rerum cognitione consistit. Ille enim demum est beatus existimandus, cuius mens hoc diuino contemplationis pabulo, quasi quodam nectare & Ambrosia alitur atque sustentatur. Quid enim aliud est Deorum interesse conuiuijs, quam diuinis opibus sapientiæ, quæ quidem sunt epulæ mentis & cogitationis, abundare? Nolite enim putare, doctissimos homines fictis fabulis nos in eum errorem inducere voluisse, vt crederemus Tantalum aut Promotheum, aut alium quempiam a Deis conuiuio splendide magnificeque ornato acceptos fuisse: sed cum existimarent, Deorum vitam naturæ cognitione contineri, eos qui in naturæ perquisitione multum operæ & studij consumebant, Deorum conuiuas appellauerunt, quod diuinis Sapientiæ dapibus alerentur. Felix enim ille habendus est, non qui ingenio ad quæstū & libidinem abutitur, sed qui rerum potuit cognoscere causas. Qua quidem notitia nihil vtilius aut humanæ naturæ conuenientius inueniri potest. Nam si natura pulchritudinem amamus: nihil possumus cernere hac tam excellenti mundi specie pulchrius. Si voluptas omnes mortales allicit: nullæ voluptates sunt cum ijs, quæ mente ex notitia rerum capiuntur, vlla ex parte conferendæ. Si tranquillus animi status est ardenter expetendus, nihil est quod maiorem vim habeat ad constantiam animi comparandam. Is enim qui diuinarum rerum pulchritudinem amare cœperit, nunquam humanarum cupiditate concitatus vllum scelus admittet. Deinde

de cùm sic natura comparatum sit, vt mores nostros ad imitationem eorum, quos assidue intuemur, effingamus: opus est vt qui singulari studio in naturæ cognitione defixi sunt, cœli magnificentiam, constantiam & ornatum imitentur: nec aliquid in vita suscipiant, in quod aliqua humilitatis, aut inconstantiæ, aut turpitudinis suspicio conuenire possit. Nam humilitati repugnat amplitudo naturæ: inconstantiæ, rati & æquabiles astrorum omnium cursus, totiusque naturæ cœlestis firmitas: turpitudini verò tam magnifici operis decus & ornamentum. Ex ijs itaque studijs præclarissima efflorescat necesse est pietas atque iustitia, & reliquæ virtutes, quibus humani animi excoluntur, atque ad diuinæ mentis similitudinem accedunt. His igitur tantis tamque diuinis honestatis fructibus, qui ex studio sapientiæ constant, carebit is, qui gloriam expetendam censet. Necesse est enim, si in vulgus commendari cupit, vt seipsum ab eo studio seiungat, quod vulgo despici atque contemni perspicit. Qui quidem si multitudinis opinionem despiciens, animum suum summis artibus excoluisset, quàm facilè contemneret omnes istas insanias populares? Nec enim conuenit, animum incredibili celeritate cœlum, terras, atque maria perlustrantem, aut gloriæ celebritatem angustis terræ finibus, exiguoque temporis spatio circumscriptam exquirere, aut ignobilitatẽ vt maximum malum extimescere. Omnis enim gloriæ splendor exiguis regionibus continetur, & intra breue tempus extinguitur. Et quamuis in omnes nationes effundi, atque in ætatem

Sic autem omnibus opibus diuinis affluens, illum beatum statum assequeretur, qui in cœlestium atque diuinarum rerum cognitione consistit. Ille enim demum est beatus existimandus, cuius mens hoc diuino contemplationis pabulo, quasi quodam nectare & Ambrosia alitur atque sustentatur. Quid enim aliud est Deorum interesse conuiuijs, quam diuinis opibus sapientiæ, quæ quidem sunt epulæ mentis & cogitationis, abundare? Nolite enim putare, doctissimos homines fictis fabulis nos in eum errorem inducere voluisse, vt crederemus Tantalum aut Promotheum, aut alium quempiam a Deis conuiuio splendidè magnificèque ornato acceptos fuisse: sed cùm existimarent, Deorum vitam naturæ cognitione contineri, eos qui in naturæ peruestigatione multum operæ & studij consumebant, Deorum conuiuas appellauerunt, quòd diuinis Sapientiæ dapibus alerentur. Felix enim ille habendus est, non qui ingenio ad quæstũ & libidinem abutitur, sed qui rerum potuit cognoscere causas. Qua quidem notitia nihil vtilius aut humanæ naturæ conuenientius inueniri potest. Nam si natura pulchritudinem amamus: nihil possumus cernere hac tam excellenti mundi specie pulchrius. Si voluptas omnes mortales allicit: nullæ voluptates sunt cùm ijs, quæ mente ex notitia rerum capiuntur, vlla ex parte conferendæ. Si tranquillus animi status est ardenter expetendus, nihil est quod maiorem vim habeat ad constantiam animi comparandam. Is enim qui diuinarum rerum pulchritudinem amare cœperit, nunquam humanarum cupiditate concitatus vllum scelus admittet. Deinde

de cùm ſic natura comparatum ſit, vt mores noſtros ad imitationem eorum, quos aſſiduè intuemur, effingamus: opus eſt vt qui ſingulari ſtudio in naturæ cognitione defixi ſunt, cœli magnificentiam, conſtantiam & ornatum imitentur: nec aliquid in vita ſuſcipiant, in quod aliqua humilitatis, aut inconſtantiæ, aut turpitudinis ſuſpicio cauenire poſſit. Nam humilitati repugnat amplitudo naturæ: inconſtantiæ, rati & æquabiles aſtrorum omnium curſus, totiusque naturæ cœleſtis firmitas: turpitudini verò tam magnifici operis decus & ornamentum. Ex ijs itaque ſtudijs præclariſſima efflorescat neceſſe eſt pietas atque iuſtitia, & reliquæ virtutes, quibus humani animi excoluntur, atque ad diuinæ mentis ſimilitudinem accedunt. His igitur tantis tamque diuinis honeſtatis fructibus, qui ex ſtudio ſapientiæ conſtant, carebit is, qui gloriam expetendam cenſet. Neceſſe eſt enim, ſi in vulgus commendari cupit, vt ſeipſum ab eo ſtudio ſeiungat, quod vulgo deſpici atque contemni perſpicit. Qui quidem ſi multitudinis opinionem deſpiciens, animum ſuum ſummis artibus excoluiſſet, quàm facilè contemneret omnes iſtas inſanias populares? Nec enim conuenit, animum incredibili celeritate cœlum, terras, atque maria perluſtrantem, aut gloriæ celebritatem angustis terræ finibus, exiguoque temporis ſpatio circumſcriptam exquirere, aut ignobilitatē vt maximum malum extimeſcere. Omnis enim gloriæ ſplendor exiguis regionibus continetur, & intra breue tempus extinguitur. Et quamuis in omnes nationes effundi, atque in ætatem

longissimam propagari potuisset, illi tamen qui per infinitam cœlestium regionum magnitudinem animo peregrinatur, & cui æternitatem considerat, nihil magnum esse potest, quod sit terræ angustijs inclusum, & aliquando tandem vetustate consumendum. Omnis enim humanarum rerum memoria necesse est tandem obscuretur & euanescat, & oblivione sempiterna deleatur. Quòd si veritas ad sapientium normam dirigenda est, constatque sapientes homines gloriam parui pendere, quid causæ est cur gloriam expetamus? Nec enim vlla re clarius se sapientia solet indicare, quàm gloriæ contemptione. Qui enim ambitione districti, hominum tumultus intuentur, apertè declarant, nondum se mentis aciem in naturæ magnificentiam intendisse. Illud deinde naturæ iudicium num est parui ducendum? Omnes enim qui gloriæ causa ad res gerendas impelluntur, eam cupiditatem occultant atque dissimulant, seque finem alium sibi proposuisse profitentur. In quo facilè iudicant, inesse in gloriæ cupiditate insignem aliquam fœditatem. Non enim quod amplum & honestum esse statuunt, ab hominum conspectu remouendum censent: sed potius enituntur, vt id in omnium oculis ponant atque constituant. Cùm ergo illi, qui nondum sensum omnem amiserunt, gloriæ cupiditatem in hominum conuentu profiteri non audeant, nonne apertè iudicant, eam esse insigni turpitudini affinem? Quòd si cupiditas gloriæ turpis est, & ipsa gloria turpis habenda est. neque enim ea res honesta est existimanda, cuius appetitum inhonestum

ſtum eſſe conſtat. Nec mirandum eſt eos etiam qui omnia referunt ad nominis claritatem, qui populi famam vt rem omnium præclariſſimam ſibi proponant, natura admonitos ſentire huius inſanæ cupiditatis turpitudinem. Eſt enim tum peſtilens & exitioſa, tum inſatiabilis & infinita: nempe cuius nec ardor vllo modo reſtingui, nec impetus vlla ratione coërceri poteſt. Nec modò ſingulos homines amentes & inſanos efficit, ſed vniuerſam Rempublicam exagitat, & omnia ſocietatis humanæ iura peruertit. Ex illa enim acerbiſſima odia, turbulentiſſimæ ſeditiones, teterrima bella naſcuntur. Reliquæ deinde cupiditates pacem plerunque & otium expetunt, vt ijs rebus potiantur quæ in bello obtineri nequeunt: at hæc vna quietem publicam pati non poteſt, nec aliud optat, quàm patriæ procellam & tempeſtatem, rerumque omnium confuſionem. Poſtremò ſingula vitia ſingulis virtutibus aduerſantur, vt libido temperantiæ, frugalitati luxuria, liberalitati auaritia: at hoc vnum in omnes virtutes cæco impetu incurrit, omnemque ſplendorem decoris & honeſtatis extinguit.

ATQVE inprimis quàm ſit contrarium prudentiæ, videamus. Eſt enim prudentia recta ratio, lumen quoddam animo præferens, quid fugiendum aut ſequendum ſit, ſine vllo errore præſcribens. Hoc tamen lumen is habere non poteſt, qui multitudinem inſanam atque dementem ſequitur, & in omni officio ſeſe ad eius libidinem accommodat. Qui autem gloriæ ſeruiunt, vt demon-

ſtrauimus, libidini & amentiæ multitudinis addicti ſunt. In aura enim populari dignitatem omnem conſtituunt. Quare neceſſe eſt, vt in eaſdem tenebras incurrant: videmus enim eos qui ſemper aliquid noui in Repub. moliuntur, & quietæ ciuitatis ſtatum ſollicitant, magnos atque claros exiſtimari: qui verò bonum & æquum populi rumoribus anteponũt, in obſcuritate latère. Sic enim eſt amens multitudo, vt turbulentos homines, perniciemq; rebus communibus afferentes, laudibus in cœlum tollat. Salutares autem ciues, communi paci & otio conſulentes ne homines quidem exiſtimet. Quid autem amentius Hectore? Cùm enim illum hortaretur Polydamas, ne temerè cum Achille confligeret, ſed reciperet ſe intra mœnia, vnde hoſtium impetum ſine vllo periculo propulſaret, conſilium illud ſpernens, ſe, parentes & patriam funditus euertit. Videmus tamen illum viribus ſuis ſtultiſſimè præfidentem, diuinis laudibus ab exercitu affectum: Polydamantem verò patriæ ſapientiſſimè conſulentem indigno conuitio iactatum. Quis autẽ, vt fabulas omittamus, ex ijs qui gloriam amant, non ſe mallet Hannibalis, quàm Hannonis eſſe ſimilem? cùm alterum videat eximijs laudibus efferri: alterum vix a quopiam nominari. Atqui Hannonis cõſilio potuiſſet Carthago diutiſſimè permanere: Hannibalis autẽ amentia omnes opes Carthaginis exciſæ ſunt. Infinitis exemplis e Græca & Latina hiſtoria ſumptis poterit confirmari, quàm ſit ſtudium gloriæ prudentiq; aduerſarium. Sed minimè neceſſe eſt: quotidie enim videmus eos, qui ciues ad inutilia bella

bella sollicitant, qui temeraria & periculosa consilia sanis & tutis anteponunt, quorum animi sunt stimulis quibusdam amentię concitati ad facinus obeundum, in oculis ciuium esse, & vt viros acres & animosos omniũ sermone celebrari: contrà verò qui ciuitatis otio consulunt, & longè in posterum consilio suo Reip. incolumitati prospiciunt, ignauos haberi. Iam ipsam gloriam tantopere colendam putare, quantæ tandem est imprudentiæ atque leuitatis argumentum? Neq; enim quidquam fingi potest leuius aut commutabilius populi existimatione atq; voluntate. Sæpe enim pertenui quadam suspicione, sępe sermone non certis authoribus dissipato, non rarò inuidia ex alicuius hominis egregij dignitate concepta, eos quos antea laudibus affecerant atrociter insequuntur, eorumque nomini notã nefariæ turpitudinis inurũt, quos paulò antè in cœlũ extulerant. Cùm igitur tanta sit in gloria leuitas & inconstantia, is certè qui contra omnia fortunę tormenta se gloriæ pręsidio præclarè septũ atq; munitũ esse statuit, stultus & demens est existimãdus. Ille tamẽ longè dementior, qui videns quàm infirma sint omnia egregiæ famæ propugnacula, omnia tamen illius causa sibi facienda putat. Vtrumque igitur nimis alienum est a prudentis sententia & grauitate, & ea præclara ducere, quæ sunt inania, & quæ sentit esse inutilia, ardenti studio consectari. Deinde quî fieri potest, vt vir excellenti ingenio pręditus, neque solùm longo rerum vsu, sed omnium gentium monimentis instructus, qui populorum atque regum illustrium imperia & res

geſtas cognouerit, & totius ætatis conſequentis ordinem diuina mente perſpexerit, laudem a pauciſſimis hominibus, ijsque imperitiſſimis magno ſtudio petendam arbitretur? Quantula enim eſt iſta hominum multitudo, apud quam laudari poſſumus, ſi ad omnes homines, qui vniuerſam terram incolunt, ſi etiam ad illorum qui fuerunt, poſteaue naſcentur, numerum conferantur? Fieri ergo non poteſt, vt vir omni prudentia cumulatus, gloriam, cùm exiguis terrarum finibus circumſcribatur, & breui temporis ſpacio terminetur, & poſtremò in leuitatis opinione ſita ſit, non contemnat atque deſpiciat. Quòd ſi quis iſta cupiditate non vacauerit, quamuis prudentiæ nomen habeat, imprudentiſſimus eſt habendus. Satis enim indicat, ſe parum inſtructum & ornatum eſſe illis rebus, quæ prudentiam efficiunt, cùm id appetit, quod præ illarum ſplendore erat valde contemnendum. Cùm igitur exploratum ſit, gloriam ſitam eſſe in opinione populari, quę quidem ſemper eſt comes ſtultitiæ atque temeritatis, nihilque minus conuenire prudentis hominis grauitati, quàm id appetere, quod eſt Reipublicæ permitioſum, & ſapientis amplitudine nimis indignum: nihil magis perſpicuum eſſe poteſt, quàm gloriæ cupiditatem prudentiæ repugnare. Si autem cupiditas gloriæ prudentiæ aduerſatur, & prudentia virtutem omnem continet: is, quem ſtudium gloriæ ſollicitat, virtute omni carebit. Primùm enim neceſſe eſt, vt humanæ ſocietatis iura violet. Videmus enim vulgo deſpici ſimplices & apertos homines, nihil per vim

aut

aut fraudem gerentes, sed iustitiam atque pietatem studiosè colentes. Eos quamuis pleriqué bonos viros esse fateantur, ciues tamen nullo numero habent. Vxores autem calamitatem suam deplorant, quòd datæ sint in matrimonium ignauis hominibus, quibus neque studium sit patrimonium augere, neque opes malis artibus amplificare. Serui molestè ferunt, se dominos imbelles, & nulla industria præditos habere. His autem sermonibus incitati liberi, dictitant se nulla ratione parentum vestigijs ingressuros, sed vbi primùm adoleuerint, operam daturos vt in Republica dominentur. Nihil est igitur ad opinionem multitudinis humilius innocentia: nempè quam contemnunt ciues, execrantur vxores, serui despiciunt, liberi summa contentione fugiendam esse censent. Omnes enim existimant eos, qui leges sanctas habent, & æquitate omnia metiuntur, non consilio, sed imbecillitate ab iniuria abstinere: & eum, qui impunitate proposita non contendit, vt per scelus etiam nefarium ad summum honoris gradum ascendat, hominem abiecti animi, aut amentem iudicant. Hanc igitur vnam rationem augendi nominis & gloriæ comparandæ pleriqué putant, quæ in vi & audacia consistit. Dum enim vident eos, qui leges obseruant, a multitudine contemni: non modò ciuilia iura, sed illud etiam ius naturæ lege sancitum incredibili audacia conculcant. Neque enim possunt illum statum assequi, quem sibi proponunt, quamdiu æquo iure cum ciuibus suis con-

geſtas cognouerit, & totius ætatis conſequentis ordinem diuina mente perſpexerit, laudem a pauciſſimis hominibus, ijsque imperitiſſimis magno ſtudio petendam arbitretur? Quantula enim eſt iſta hominum multitudo, apud quam laudari poſſumus, ſi ad omnes homines, qui vniuerſam terram incolunt, ſi etiam ad illorum qui fuerunt, poſteaue naſcentur, numerum conferantur? Fieri ergo non poteſt, vt vir omni prudentia cumulatus, gloriam, cùm exiguis terrarum finibus circumſcribatur, & breui temporis ſpacio terminetur, & poſtremò in leuitatis opinione ſita ſit, non contemnat atque deſpiciat. Quòd ſi quis iſta cupiditate non vacauerit, quamuis prudentiæ nomen habeat, imprudentiſſimus eſt habendus. Satis enim indicat, ſe parum inſtructum & ornatum eſſe illis rebus, quæ prudentiam efficiunt, cùm id appetit, quod præ illarum ſplendore erat valde contemnendum. Cùm igitur exploratum ſit, gloriam ſitam eſſe in opinione populari, quę quidem ſemper eſt comes ſtultitiæ atque temeritatis, nihilque minus conuenire prudentis hominis grauitati, quàm id appetere, quod eſt Reipublicæ permitioſum, & ſapientis amplitudine nimis indignum: nihil magis perſpicuum eſſe poteſt, quàm gloriæ cupiditatem prudentiæ repugnare. Si autem cupiditas gloriæ prudentiæ aduerſatur, & prudentia virtutem omnem continet: is, quem ſtudium glorię ſollicitat, virtute omni carebit. Primùm enim neceſſe eſt, vt humanę ſocietatis iura violet. Videmus enim vulgo deſpici ſimplices & apertos homines, nihil per vim aut

aut fraudem gerentes, ſed iuſtitiam atque pietatem ſtudioſè colentes. Eos quamuis pleriq́ue bonos viros eſſe fateantur, ciues tamen nullo numero habent. Vxores autem calamitatem ſuam deplorant, quòd datæ ſint in matrimonium ignauis hominibus, quibus neque ſtudium ſit patrimonium augere, neque opes malis artibus amplificare. Serui moleſtè ferunt, ſe dominos imbelles, & nulla induſtria præditos habere. His autem ſermonibus incitati liberi, dictitant ſe nulla ratione parentum veſtigijs ingreſſuros, ſed vbi primùm adoleuerint, operam daturos vt in Republica dominentur. Nihil eſt igitur ad opinionem multitudinis humilius innocentia: nempè quam contemnunt ciues, execrantur vxores, ſerui deſpiciunt, liberi ſumma contentione fugiendam eſſe cenſent. Omnes enim exiſtimant eos, qui leges ſanctas habent, & æquitate omnia metiuntur, non conſilio, ſed imbecillitate ab iniuria abſtinere: & eum, qui impunitate propoſita non contendit, vt per ſcelus etiam nefarium ad ſummum honoris gradum aſcendat, hominem abiecti animi, aut amentem iudicant. Hanc igitur vnam rationem augendi nominis & gloriæ comparandæ pleriq́ue putant, quæ in vi & audacia conſiſtit. Dum enim vident eos, qui leges obſeruant, a multitudine contemni: non modò ciuilia iura, ſed illud etiam ius naturæ lege ſancitum incredibili audacia conculcant. Neque enim poſſunt illum ſtatum aſſequi, quem ſibi proponunt, quamdiu æquo iure cum ciuibus ſuis con-

contenti fuerint? Quantum igitur in illis est, ea omnia conuellunt, quæ cupiditati suæ obstare vident; nempe leges, iudicia, consilium publicum, & omnem deniq; constituendæ Reipublicæ rationem. Quid enim attinet hic cõmemorare, quãtam cladem rebus humanis inuexerit, vt alios innumerabiles omittam, Imperatorum gloria? quantam cædem, incendium, vastitatem orbi terrarum intulerit? quantas furor hic immanis in omnibus regnis & imperiosis populis strages ediderit? Sunt enim hæc adeò perspicua, vt oratione nullius indigeant. Nec per se solùm est ambitio & laudis effrenata libido pestilens & exitiosa, sed auaritiam & similes rerum humanarum pestes effundit. Qui enim principes esse cupiunt, omnes auaritia immani sunt. Partim enim existimant valde pertinere ad dignitatis amplitudinem splendidi cultus elegantiam, partim ad gratificandi voluntatem & multitudinem infinita largitione delinièdam opes summo studio comparandas esse ducunt. Omnes itaque qui nominis claritatem amant, ita pecuniæ student: vt eam omnibus rectis artibus anteponant. Qui quidem si in gloria inesset aliquod bonum atque natura expetendum, cùm alienũ appeterent, & iura violarent, potuissent se non inhonesta ratione defendere.

HIC *ego ridens, Te quidem, inquam, eorum causam agentem sanè libenter audirem. Non quòd diffidam posse te, modò velis, omnia crimina quantumuis tetra & capitalia diluere. Est enim ingenioſi iuriſconſulti, perditam litem, omnique iuris præsidio destitutam superiorem efficere, & ad clientis vtilitatem leges omnes interpretari. Quamuis*

nù igitur non dubitem, te facilè posse facinorosos homines crimine omni liberare: cupio tamen acumen istud ex artificio vestro depromptum propius intueri.

OBLITVS ne es, inquit ille, me hodie iurisconsulti personam deposuisse? Non est igitur cur tibi insidias fieri suspiceris. Omnem namque artem, qua, vt inquis, causam e manibus aduersariorum cùm volumus extorquemus, a nostra disputatione remouebo. Alibi igitur censeo tibi caueas. Hic enim nihil erit veteratorium, aut malitiosè comparatum ad fraudem inferendam. Verè itaque & simplici animo patrocinium eorum susciperem, qui laudis cupiditate contra ius opes suas amplificant, si constaret gloriam esse rem præclaram & expetendam. Non tamen tu fortasse mihi succenseas, si illos defendam, si ad me accedant. Ipsi pro se causam dicent. Finge igitur sic tecum loqui homines claros honoris & laudis appetentes.

NOS, inquient ij, certè sumus, qui omnia vitæ consilia ad gloriam & honorem referamus, ignobilitatem & humilitatem in extremis malis numeremus: & nihil esse ducamus præclarum & excellens, nisi quod ad famæ celebritatem dirigatur. Quocirca nullum laborem fugere, nullum periculum recusare in hoc studio debemus: nec nobis indignum aliquid putare, quod nos ab obscuritate vindicet in hominum lucem & claritatem. Neque enim vllum tantum malum opinione nostra fingi potest, quod sit cum obscuritate & contemptione aliqua ex parte conferendum.

dum. Possésne tu qui gloriam laudas, tam honestum orationis principium vituperare? *Minimè, inquam.* Nunc igitur, inquit, attende, qua ratione hoc iacto fundamento defensionē instituerent.

CVM igitur, inquient, omnia ad nominis amplitudinem dirigamus, consentaneum est, vt ea studia persequamur, quæ gloriam pariant, ea verò deseramus, quæ apud omnes improbantur. Videmus autem homines iustitiam & æquitatē obseruantes, propter inopiam vulgo contemni: eos autem qui opibus abundant, quamuis iniustissimi sint, erectos & alacres, magnaque famulorum antecedentium, atque sequentium turba constipatos incedere. Hi ad Reipublicæ consilium adhibentur: illis honores deferuntur: eos omnes mortales intuentur, cùm ob vitæ magnificentiam, tum quia sperant eos tantùm posse publicam salutem atq; dignitatem tueri, quibus amplissimæ fortunę fuerint. Quantum autem instrumentum in pecunia sit ad dignitatem, non solùm vitæ communis exemplis, sed etiam prudentissimorum hominum authoritate confirmari potest. Illi enim primi vrbium conditores atque rectores qui sempiternæ memoriæ commendati sunt, sic initio statuerunt, vt tantum loci quisque haberet in ciuitate, quantum illi pecuniarum esset. Censibus enim constitutis, omniq́ue populo in certas classe: pro pecunię ratione distributo, penes eosdem honores summi fuere, qui summis opibus affluebant. Ita igitur factum est, vt egentibus a Reipub. moderatione deiectis, diuites atque beati res commu-

nes

nes administrarent. Hic autem mos omnium gentium consensu confirmatus est. Quære Hispaniæ tuæ monimenta, & reperies Hispaniæ primarios viros diuites homines appellatos fuisse. Sic enim passim legimus; reges, quoties de rebus ad Reipublicæ summam pertinentibus consultare voluissent, diuites homines euocasse, vt eorum ope & consilio, vel bellum vel pacem facerent. Nomine autem diuitum satis constat principes intelligi, qui quidem, vt ex nomine apparet, non tam virtute et industria, quam opibus & facultatibus ad illum principem locum ascenderunt, & nobilem stirpem in multa sæcula propagarunt. Hæc cùm ornatius & copiosius explicarent, tum illam nobilitatis ciuilis rationem a te duobus libris constitutam euerterent, ostendentes quàm parum sit firmitatis & roboris in virtute ad posteritatem nobilitandam, nisi opes adhibeas, quæ solæ complures familias illustres & nobiles effecerunt. Id autem demonstrarent, in singulis nobilium familijs perspicuum facientes, eas omnes ex opibus singulari diligentia partis originem duxisse: atque tantisper dignitatem retenturas, dum incolumes fortunæ permanserint. Hæc igitur cùm verbis illustribus & acutis sententijs disseruissent, tum ita fortasse concluderent. Ergo cùm tanta momenta sint in diuitijs ad gloriam comparandam, cùm omnes aditus ad honores, ad imperia, ad generis nobilitatem, qui sunt sæpenumerò virtutibus intercluſi: magnitudini pecuniarum aperti sint: & nos vitam sine

ſine dignitate mortis inſtar putemus : poſſumúsne pecuniam aliqua ratione contemnere? Non prorſus, inquient. Aut enim diuitiæ nobis omni ſtudio quærendæ ſunt ad nominis claritatem, aut gloriæ ſtudium omnino deſerendum. Nihil eſt enim gloria ſumptuoſius, quam vel minima illiberalitatis ſuſpicio frequenter obſcurat. Sunt enim in vitæ cultu immanes quidam ſumptus faciendi : ſunt hoſpitibus conuiuia ſplendidè atque magnificè comparanda : eſt ampliſſima familia ſemper alenda: ſunt multi mortales muneribus alliciendi: ſunt poſtremò multa ad vniuerſi populi voluptatem atque plauſum referenda. Qui autem exiſtimat, ſe iuris æquitati obtemperando hos tantos, & tam multis in locis ſumptus facere poſſe, eſt omni ſenſuum auxilio deſtitutus, atque vitę communis ignarus. Qui enim iuſtitia par eſſe voluerit, nunquam opibus & potentia ſuperior eſſe poterit. Eſt igitur neceſſe, ſi velimus illorum veſtigijs inſiſtere, qui nomen ſuum immortalitati conſecrauerunt, qualis fuit C. Cęſar & Cn. Pompeius, & alij huius generis innumerabiles factis illuſtres, & vitæ ſplendore magnifici, vt multa contra iuris præſcripta moliamur: vt prædam ex priuatorum bonis faciamus: vt publica depopulemur, vt nullam occaſionem patrimonij contra fas augendi prætermittamus. Neque eſt cur nos vlla iuris ratio perturbet: ſi enim eſſet aliqua conſtans & certa iuris deſcriptio, non tanta eſſet contentio armorum propter controuerſiam iuris excitata. Omnes enim qui ſumunt arma, ius ſuum perſequi dicunt: eiuſdémque defenſio partem vtramque

ad

ad hoſtilem diſſentionẽ ſollicitat. vnde facilè apparet, cùm reliqua omnia ſint dubia & controuerſa, hoc vnum ius certum eſſe, communiq́ue gentium more comprobatum, ut legum æquabilitas locũ tantùm habeat in ijs, qui fortuna ſunt & conditione pares: qui verò potentia præſtant, omnia quæ viribus occupare poterunt, obtineãt: illisq́; cedãt imbecilliores, & ita tandem omnia ad eos qui ſunt in ſummo loco collocati, deferantur. Pareant igitur iſtis legibus, qui imbecillo animo ſunt, vitamq́ue in humilitate ducere & contumeliam pati poſſunt. Nobis verò, qui propter altitudinem animi nihil vnquam abiectum & humile cogitauimus, indignum eſt vlla legum formidine conturbari. Quid? Nos cùm ad decus nati & inſtituti ſimus, & ad excellentem gloriæ formam amplectendam ardenter incitati, cùm tantum opibus atque dignitate valeamus, æquo iure cum infima plebe viuemus? & eadem iuris ſocietate deuincti cum ijs erimus, quos tanto interuallo ſuperamus? & æquo animo cum abiecta & contempta multitudine commercium iuris habebimus? Non profectò vlla conditione tantam indignitatem patiemur. Omnia potius iura violabimus, & vniuerſæ patriæ ſtatum conuellemus, quàm tantum dedecus admittamus. Hæc ſi dicerẽt homines clari atque nobiles, venítne tibi in mentem, qua nam ratione poſſes eorum ſententiam refutare? præſertim cùm demonſtrarent ſe eorum exemplum ſequi, qui ſempiternæ memoriæ propter factorum excellentium commendati ſunt?

NON ita quidem facilè, inquam. Neque enim

facilè est dicere contra homines non modò potentes, verùmetiam acres, atque ad dicendum paratos, nisi sumpto prius spacio ad confirmationem animi, atque diligentissimam commentationem.

HIC Metellus, quàm isti disertì, inquit, sint nescio: hoc vnum scio, illorum orationem ad tyrannidem spectare. Fieri enim non potest, quin ea animi furentis elatio patriam opprimat, vbi primùm vires nacta fuerit.

VERVM id quidem est, inquit Augustinus. Attamen id mihi facilè probant, non posse eos clarum in Repub. nomen adipisci, qui iustitiam colunt: suntq; magis ad accipiendam iniuriam, vt rectæ ratio postulat, quàm ad inferendam parati. Sic enim est amens & cęca multitudo, vt eos pro nihilo ducat, qui manus a scelere continent: eos verò qui iura omnia conculcant, laudibus exornet. Hoc igitur multos mortales ad omne nefarium facinus impellit, vt ex scelere laudem aucupentur. Fit itaque vt gloriæ cupiditas non solùm propter honorum contentionem, sed etiam quia est cum auaritia & luxuria coniuncta, omnia diuina & humana iura violet, atque tyrannides vbiq; constituat. Huc enim erumpat aliquando laudis appetitio, necesse est. Videmus enim eos egregijs laudibus efferri, qui tetri & immanes in patriam existunt. Quanta enim prędicatione celebrantur ij veteres, qui non contẽti priuata viuendi ratione, tyrannidem occupauere? Quin etiã patrũ memoria multi, quos minimè necesse est nominare, egregiã laudẽ cõse-

quu-

quuti sũt tetra & crudelia facinora suscipiẽdo, multaq; contra publicam salutem,& vniuersæ Reipublicæ libertatẽ moliendo.Hac enim ratione summis honoribus vsi, & in ciuitatibus suis dominati sunt. Quid imperiosi populi? Quid reges illustres? Aliáne ratione sibi gloriam pepererunt, quàm gentium iura violando,& iniustissima bella finitimis populis inferẽdo?Cùm enim summi principes animaduertant,non alia via posse clarius & amplius nomen adipisci, quasi communes hostes generis humani,omnibus quos opprimere possunt,infesti sunt.Hac igitur libidine furentes, causam aliquam dictu speciosam prætendunt, vt non sine ratione videantur alijs regibus aut populis perniciem afferre. Primò igitur tenuiores inuadunt:deinde accessione victarum gentium duplicatis viribus potẽtiores adoriuntur.Iam si vident vicinos atteri seditionibus,ad discordiarum euentum,tanquam ad certissimam prædam,attenti sunt. Sperant enim fore,vt altera pars illis supplicatum pro auxilio veniat, & hac via credunt ita se posse victis subsidio occurrere,vt tam victos quàm victores libertate spolient, aut certè partem vtramque mutuis vulneribus confectam aggredi cogitant. His artibus Assyriæ principes imperiũ auxerunt. Iisdem Persæ & Medi rerum potiti sunt. Hac ratione Athenienses in socios tyrannidem cõparauêre. Eadem etiam via Lacedæmonij socios oppresserunt. Quid de Philippo dicam? qui partim vi,partim dolis & fraudibus vniuersam Græciam subiugauit? Filius autem illius Alexander, cùm orbem terrarum iniustis armis peragraret, & innumerabiles nationes,

à quibus nunquam Iesus fuerat, euerteret: nominis sui gloria omnes mundi regiones impleuit. Qui si ab iniuria abstinuisset, ne tenuis quidem illius fama ad nos vsque permanasset. Romanos autem quis non videt ambitione præcipites omnia bella quæsiuisse, iugumque omnibus terris imposuisse? Apud quos disputabat Carneades, omnes opes quas habebant, illis dimittendas esse, si vellent iuris humani præscriptis obtemperare. Sed quid opus est in rebus adeò perspicuis multis exemplis vri? Parúmne liquet omnes fermè, qui ardentes gloriæ cupiditate in rerum bellicarum studium incubuere, nullam rationem iuris habuisse? Scitum est igitur illud Antigoni dictum, Sophistæ cuidam librum de iustitia inscriptum illi offerenti, Nugaris inquit, cùm apud me de iustitia disseras, quem vides armis alienas vrbes inuadentem. Intelligebat enim Rex acutissimus, eum qui ditionis augendæ, & gloriæ parandæ gratia bella sumit, intra regiones officij contineri non posse. Inde adeò factum est, vt nullus vnquam rex Iusti cognomen assumpserit: cùm enim alij vrbium expugnatores, alij Aquilæ, alij Fulmina appellarentur, permulti etiam Inuicti cognomine gauderent, neminem vnquam in omni memoria ætatum, temporum, regionum accepimus, qui se Iustum appellari vehementer expeteret. Quæretis autem fortasse, quę tanta illos amentia vexaret, vt sese titulis vim & impetum significantibus efferrent? Iustitiæ verò nomen, quo nullum est magis regio muneri consentaneum, omnino despicerent? Quia videbant eos, quos æquitas & continẽtia delectabat, vulgo con-

contemni: qui autem viribus ad iniuriam vtebantur, consentienti omnium laude celebrari. Quòd si nihil est hominũ opinione clarius industria militari: & constat omnes fermè, qui gloriã armis assequuti sunt, iniustos, & humano generi infestos extitisse: relinquitur, nihil magis pugnare cum iustitia, quàm gloriæ cupiditatem. Hæc enim vt dictum est, propter honorum contentionem intestina bella concitat, patriamque omni crudelitate lacerat, multisque vulneribus impositis tandem extinguit. Nulla denique tanta iniuria est, quæ non habeat ortum e gloriæ cupiditate. Nunc si lubet fortitudinem videamus.

PERGE, inquam, hîc enim audire cupio quid sentias.

PRIMVM, inquit, est euellendus error omnium animis insitus. Opinantur enim nihil esse quod magis accendat animum ad egregiæ virtutis studium, quàm eximiæ nobilitatis desyderium. Hoc autem euenit, quia parum acutè vident, quantum interfit inter virtutẽ & audaciam: & quantum ab animi magnitudine furor & amentia differat. Nam si omnes qui quacunque de causa sese intrepidè in armorum discrimen inferunt, fortes appellandi sunt, cur non omnes sicarios & gladiatores multum in sanguine & cæde versatos fortes appellamus? Fit enim persæpè, ut maiora facinora edant in turba perditi homines, quàm in prælio pro patria inito viri virtute præstantes. Quid est igitur, quo virtus ab audacia & temeritate præcipiti distinguatur? Primùm quidem rectæ rationis imperium, sine quo nulla mentis affectio poterit ad virtutis ampli-

tudinem pertinere. Quos enim non ratio impellit, sed furor exagitat ad pericula subeunda, non modò parùm fortes, sed ne homines quidem habendi sunt. Cur enim hac eximia laude non leones & pantheras, in quibus natura incredibile robur inseuit, ornaremus: si virtus aliqua posset sine lumine rationis aliquo modo consistere? Tum demum igitur existet illud animi robur inuictum, tunc eminebit illa virtutis præstantia, quam excellentem atque penè diuinam arbitramur, cùm ratio imperium tenuerit, atq; pro dignitate præscripserit, quæ sunt tanquam tetra, nefaria & infesta acri impetu repellenda. Est enim hoc viri fortis officium, vt cùm honestatem ratione duce perspexerit, eam omnibus vitæ commodis anteponat, illiusq; retinendæ causa mortem libenter occumbat. Et quemadmodum in Rep. bene constituta omnes leges sunt in armorum tutela: sic etiam in bene moratis animis omnia iustitiæ præscripta fortitudinis præsidio muniuntur. Existunt enim e corpore immanes iracundiæ, nefariæ cupiditates, & timores horribiles, qui menti tenebras offundunt, eamque de gradu dejiciunt. Fuit igitur necessaria ad firmissimã iustitiæ custodiam quædam altitudo animi, mortem atque dolorem negligentis omnesq; turbidos motus, qui cæco impetu rationis arcem oppugnant, acerrimè propulsantis. Est itaq; fortitudinis munus, cùm illud cõmune omnium virtutum, vt rationi obtemperet: tum illud præcipuum, vt iuris æquitatem diuina constantia tueatur. Ergo si fortitudo semper rectæ rationi paret, & pro iustitiæ sanctitate pugnat, illi qui se totos effingunt ad

teme-

temerarię multitudinis opinionem,& iniurijs quàmplurimis? vniuerſum genus humanum vexant,quomodo tandem poterunt ad fortitudinis excellentiam aſpirare? Eos enim, vt antè diſputatum eſt,a multitudine laudari eximiè videmus,quorum viribus & potentia fuerit omne lumen æquitatis extinctum. Quid igitur? illine tam clarę virtutis nomen aſſequuti meritò videntur,qui dominandi libidine aut patriam oppreſſerunt,aut aliis gentibus a quibus lęſi nunquam fuerant, libertatem eripuerunt,multosq; mortales bonis omnibus euerterunt? Cur enim ſicarij atque latrones infamiam vllam ſuſciperent, ſi iſti verum decus ſibi conciliare poſſunt? Neque enim ſunt minus, quàm latrones, atque piratę,generi hominum peſtilentes: imò quò maiores opes habent, eò maiores calamitates rebus humanis inferunt. Ex hoc autem genere ſunt illi imperatores,quorum paulò antè fecimus mentionem,quos imperita multitudo tantis laudibus affecit,vt eos propemodum in deorum numero collocaret. Qui quidem tantum abeſt,vt fortes habendi ſint, vt etiam in ſumma imbecillitatis turpitudine volutentur. Qui enim fortis eſt,idem eſt magnanimus: qui autem eſt magnanimus,animo excelſo & alto,humanaq; omnia contẽnente prædituſ eſt. Sed qui glorię ſtudet,humana deſpicere nõ poteſt,cùm in popularibus ornamẽtis omne decus vitæ conſtituat. Efficitur itaq;,vt qui glorię ſeruit, núquã ſplẽdorẽ veręfortitudinis aſſequatur. Fortitudini enim ſęper aduerſatur animi infractio atq; demiſſio. Qui autẽ ex plauſu populi dignitatẽ quærit,vt ſit populo ſupplex & obnoxi⁹,op⁹ eſt

Præterea ſi magnitudo animi ſeruitutem pati non poteſt, qua ratione illum magnanimum appellabis, qui ſe populo in turpiſſimam ſeruitutem addixit? Nec enim vllo modo is liber dicendus eſt, qui ſe plebi indignè ſubmittit: qui ad multitudinis nutum ſe totum accommodat: qui omnes infamiæ rumuſculos extimeſcit: cuius omnia facta, dicta, cogitata ad auram popularem referuntur. Quòd ſi conſtat omnes virtutes eſſe inter ſe nexas atque iugatas, fortitudinem que eſſe quandam animi elationem, ab omnibus timoribus inuictam ad alta & ardua incitatam, infima verò contemnentem: relinquitur planè iſtam inſanæ mentis affectionem, quæ ſe fortitudinis imitatricem eſſe vult, cùm omni virtuti repugnet, & ad populi auram captandam tam cæco impetu rapiatur, immanitatem potius atque leuitatem, quàm virtutem nominandam eſſe.

NVNC vltimo loco videamus, quàm parum cum temperantia & moderatione gloria conueniat. Cùm enim conſtet, non poſſe gloriæ cupiditatem cum aliquo virtutis genere ſimul habitare, tum hoc vel maximè cernitur in animi tranquilli atque ſedati conſtantia. Multi enim tyranni ſapientiæ laudem adepti ſunt: multi ſimili ratione falſam iuſtitiæ perſonam induêre: multi etiam fallaci virtutis imagine famam egregiam conſequuti ſunt: Animi autem moderationem nemo vnquam flagitioſus & improbus potuit imitari. Habet quidem prudentia acumen ad mala præcauenda: id tamen ſibi malitioſa callidita ſ aſſumit. Eſt iuſtitia clemens atque benigna: eandem verò laudem multi largitione & fallaci ſpecie

cie liberalitatis adepti sunt. Ineſt in fortitudine incredibilis quædam animi elatio: at huius elationis ſimilitudinem in hominibus audaciſsimis & improbiſsimis plerunque cernimus. Temperantia verò cùm totius honeſti formam habeat expletam & cumulatam, nempe quæ ab vniuerſæ virtutis conſenſione ſapientiæque muneribus exiſtat: & in animi placida & quieta conſtantia ſita ſit, nihil relinquit inſipientibus, quod aut cupiant, aut poſſint aſſimilare. Quemadmodum enim magna tẽpeſtas vẽtis vehementiſs. excitata, nihil habet cõmune cum trãquillitate: ita nec inſipientis animo varijs perturbationibus tanquam fluctibus agitato, cerni poteſt aliqua mentis honeſtæ & tranquillæ ſimilitudo. Operæpretium eſt autem videre eos quos nominis cupiditas inflammat, quàm multa ſigna dent furoris & amentiæ: quàm ſint eorum inconſiderata conſilia atque turbulenta: quantis ſtimulis ad facinus incitentur, & a mente rationeque deducantur: vſque adeò vt neque ſomnum capere, neque vllo modo quietem pati poſſint. Vt enim quiſque maximè gloriæ ſtudet, ita maximè illi accidit, vt a tota mente deficiat. Quid enim inter amentem & ambitioſum interſit, non intelligo: cùm ipſa ambitio ſit maximus quidam furor. Quod quidem in Hannibale facilè cerni poteſt. Sic enim a Silio haud contemnendo poëta deſcribitur, vt furorem cum inaudito ſcelere coniunctum in eo videre liceat. Sed ipſum Silium audiamus. Sic enim inquit:

Armato diutùm nullus pudor. Quid mirum? Eſt enim hæc propria laus virorũ fortium ſeſeq;

seque insolentius efferentium, omnes religiones spernere, nempe quibus animos tantùm humiles & abiectos constringi putent. Sed videamus quàm claræ fuissent illæ virtutes, quæ erant cum isto contemptu numinis coniunctæ:

Improba virtus.
Et pacis despectus honos.

Non facilè patior diuinum virtutis nomen improbitatis coniunctione maculari. Nec enim virtus improba esse potest, nempe quæ improbitatem repellendo, publicam salutem constituat. Hìc tamen poëta vulgi consuetudinem sequutus, audaciæ importunæ gloriam appetenti, virtutis nomen imponit. Quid deinde sequitur?

Penitusq; medullis.
Sanguinis humani flagrat sitis.

Vtrum magis sitienter appeteret humanúm ne sanguinem, an nominis claritatem, nequeo dicere. Illud quidem affirmare possum, Hãnibalem multo clarius & illustrius nomen ista immanitate adeptũ fuisse, quàm mente vitaq; tranquilla potuerit adipisci. Addit deinde:

Insuper æui,
Flore vigens auet Ægates abolere, parentum
Dedecus: ac Siculo demergere fœdera ponto.

Et iure quidem auebat. Neque enim si fœderis sanctitatem coluisset, potuisset ea gloria florere, quam fœderibus violatis maximisque detrimentis in patriam inuectis, assequutus est. sed ait:

Dat mentem Juno, ac laudum spe corda fatigat.

Agnosco Iunonis inueteratum odium. Nec enim satis habuit bellum acerbum terra ma-

mariq́ue contra virum pietate insignem domo profugum gessisse, & omnes Acherontis opes ad illius exitium euocasse, nisi quemadmodum Diana aprum in Calidonios fines, sic illa immane illud monstrum ex Africa ad ipsius Æneæ posteritatem euertendam immisisset. Quæ tamen quamuis Romanos vlcisci vellet, multò tamen acrius ipsum Hannibalem sibi charissimum vexauit, quàm Æneadas, quibus erat infensa. Longè enim grauius est mẽtem & rationem, quàm vitam atque fortunas eripere. Videre igitur vt Hannibal, antequam exercitum in Romanos compararet, numine Iunonis cruciaretur, & iam ad furorem & insaniam redactus, maleficiorum pœnas penderet:

Famq́; aut nocturno penetrat capitolia visu,
Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes.
Sæpe etiam famuli turbato ad lumina somno
Expauêre trucem per vasta silentia vocem,
Ac largo sudore virum inuenere futuras
Miscentem pugnas, & inania bella gerentem.

Num potuit maior furor inuadere Alcmeonẽ aut Orestem, quos matrum furiæ tædis ardentibus agitauêre? Aut Pentheum & Athamanta, quos poëtæ nobis furentes inducunt, & in suorum cæde bacchantes? Non est enim cur existimemus, Hannibalis tantùm naturam & ingenium hîc descriptum esse, & non potius omnium, qui simili studio ad gloriam contendunt. Quid enim Achille furiosius? qui vt expleret iracundiam, cupiebat suos armis Troianorum opprimi, vt in vltimo discrimine constituti fateretur, se sine illius ope

ope pares hostibus esse non posse. Iam de Aiacis impotentia nihil attinet dicere, quem ira ob Achillis arma Vlyssi adiudicata, ad furorem mortemque perduxit. Sic enim furebat gloriæ cupiditate, vt existimaret, esse sibi vitam abijciendam, si quisquam sibi fuisset antelatus. Sed fabulas omittamus. Quis gloriam expetiuit ardentius Alcibiade? Quis illo fuit intemperantior, peiusque animo & vita constitutus? Eius autem ambitionem & effrænatam gloriæ libidinem legimus, exitium Athenienſium rebus intulisse. Qui si non inexplebili laudis cupiditate fuisset inflammatus, nunquam ciuitatem aliorum consilio florentem, ad inutilia bella furenter incitasset, nec opes patriæ intemperantia sua comminuisset. Quid de Alexandro dicam non minus amente atque furioso, magis tamen fortunato? Quàm multa ille signa dedit intemperantiæ & immanitatis, cùm in suos non solùm esset petulanter inuectus, sed ijs etiam, quibus omnia debebat, mortem crudeliter attulisset? Nec enim necesse arbitror persequi Cliti aut Parmenionis, aut Callisthenis cædem, aut aliorum, cum quibus erat necessitudine sanctissima copulatus. Vnde facilè apparet, quàm fuerit immanis in alienos, cum fuisset tam sceleratus in suos. Quantus ille furor extitit, cùm magna pœna sanxit, si quis se vt Deum non veneratus esset? Quid cùm in medijs epulis hortatu meretricio regiam, in qua epulabatur, incendit? Quid cùm profusis lachrymis questus est, nondum se vnum mundum subiugasse, cùm a philosophis innumerabiles esse traderentur? Quid,

cùm

cùm ſuorum oblitus, quos in media Barbaria infinitis hoſtibus circumfuſos deſerebat, ſolus ſe intra Sudracarum vrbem in confertos hoſtes ſaltu deiecit? Nónne hæc omnia declarant, illum nihil vnquam ſapienter & grauiter, ſed furioſè ſemper & rabidè res adminiſtraſſe? Non eſt opus in re minimè dubia plurimis exemplis vti. Perſpicuum enim eſt, eos qui omnia ad gloriam & honorem referebant, amentia præcipites, & nimis intemperantes extitiſſe. Quin etiam ſi eſt aliquis paulò modeſtior, vbi primùm gloriam guſtauerit, quaſi Circæam aliquam potionem hauſerit, omnem humanitatem exuit, & ſuperbus, crudelis, immoderatus efficitur. Nemo Pauſaniam inſimulauit inſolentiæ, antequam apud Platæas cum Mardonio ſignis collatis dimicaret. At poſt illam inſignem victoriam adeò ſeſe inſolenter extulit, vt omnem Græcorum nationem faſtidiret, & de patria, pro qua paulò antè vitam in diſcrimen adduxerat, prodenda cogitaret. Quid Themiſtocles? Nónne Salaminia victoria ſic elatus fuit, vt nihil fingi poſſit intemperantius? Idem etiam morbus Lyſandrum inuaſit, poſtquam Athenienſium opes attriuit. Tanta enim inſolentia eſſe cœpit, vt ſtatum Lacedæmonis prudentiſſimè a Lycurgo fundatum immutare cuperet, ne videlicet illa iuris æquabilitas, quæ erat in Lacedæmoniorum inſtitutis, honori immodico, quem ardenter appetebat, obſiſteret. Iam Romulus propter intolerandam ſuperbiam, qua poſt Fidenates deuictos Rempublicam adminiſtrauit, fuit in fruſta diſcerptus. Quid hic L. Manlium Capitoli-

num?

num? Quid alios infinitos commemorem, qui simul vt in gloriam venêre, statim ab omni mentis statu deiecti sunt, multaque furoris & amentiæ signa dedere? Si igitur temperantia est omnium virtutum fons, (continet enim omnium perturbationum sedationem: vnde omnis virtutis splendor existit) estque manifestum, gloria constantiam atque moderationem penitus euerti: quid est quod dubitemus, ex ista cupiditate omnes immensas libidines, quæ vitam miseram & ærumnosam efficiunt, oriri? Quid igitur est in ista nobilitate famaque populari, quamobrem in tam multis miserijs esse velimus? Si enim constat eorum animos, qui gloriæ student multis erroribus obcæcatos esse: si vi & fraude plerunque nituntur: si nihil possunt clarè & amplè cogitare, cùm omnem dignitatem ex populi temeritate petendam existimant: si postremò infinitis cupiditatibus distracti sunt, & ægritudinibus anxijs & acerbis implicati: si omnes istę pestes sunt semper comites istius leuitatis & insaniæ: quid tandem gloria tetrius aut detestabilius inueniri potest? Nec enim vno tantùm genere flagitiorum animos exedit: sed tanquam furia innumeris circumplicata serpẽtibus, multiplici cupiditatum genere circumsepta, faces intentat, animósque perpetuo cruciatu conficit: omnemque rationẽ beatæ vitę peruertit, quæ in tranquillitate animi cura vacantis, & omni virtute cumulati, consistit. Sed tempus admonet, vt ad exitum festinemus: nimis enim diu vestra humanitate abusus sum, & fortasse immodica loquacitate fui vobis aliqua ex parte molestus.

EQVI-

EQVIDEM inquit Metellus, vellẽ vt integrum diem in tam præclara disputatione consumeres. Nihil enim mihi iucundius isto sermone accidere potuisset.

HIC *Ego, idem inquam, dicerem, si non fuisset mihi imposita necessitas contra tam accuratam orationem disserendi. Hæc igitur cura abducit animum meum a voluptate, quam ex tam erudito sermone capere potuissem.*

NONDVM igitur, inquit Augustinus, satisfactum tuę dignitati putas? Nescio enim quam spem ostendebas fore, si rem vberius explanarem, vt in meam sententiam discederes: quod ne statim faceres, pudore te aiebas impediri. Nunc autem ad gloriæ defensionẽ te magis paratum video.

Quid? ridens, inquam, adeóne me gloriæ ipsius immemorem esse putas, vt sine sudore & sanguine, quod aiunt, me victum esse confitear? Prius omnia periclitabor, tibique quanta maximè potero contentione resistam, quàm tibi victoriam concedam. Fac igitur vt orationi tuæ finem imponas. Epilogum enim expecto tuæ disputationis elegantiæ consentaneum.

ILLVM quidem, inquit Augustinus, non tam e Rhetorum officina, quàm ex sanctissima Christi religione depromam. Sic igitur traditum est, maximas cœlitum copias a cœlo detrusas in inferorum sedes, & perpetuę noctis tenebras incidisse, propter insanam principat⁹ & gloriæ cupiditatem. Deinde persequuntur casum atque ruinam primorum parentum, qui simili libidine cæcati, non solùm ipsi con-

concidêre, ſed omni poſteritati ingentem vim malorum inuexere: quæ quidem nullo genere orationis poſſunt explicari. Sunt enim infinita, quibus animi ſæpe in contrarias partes diſtracti, & a ſeipſis diſſidentes, ſæpe grauiore aliqua clade perculſi & abiecti: ſæpe cæcati erroribus & opinionũ prauitatibus impediti, a recta ratione deijciuntur, & quamplurimis ſceleribus imbuuntur. Sunt innumerabiles ærumnæ, ingentes dolores, acerbiſſimi caſus animum aſſiduo cruciatu lacerantes, quæ quidem poſſint eruditi homines deplorare, complecti autem oratione non poſſint. Nullum enim eſt tantum ingenium, tantaque dicendi facultas & copia, quæ valeat ea mala dicendo conſequi, quibus ſæpiſſimè conflictamur. Quòd ſi omnia mala quibus oppugnamur, ab illa ruina primi parentis nata ſunt: eaque non alia de cauſa edita fuit quàm gloriæ cupiditate: quid alia argumenta requirimus? Quid illud? Nónne ſatis nobis adimit differendi laborem, cœleſtis ille doctor ad omnem errorẽ depellendum, hominumque genus a tenebris vindicandum a cœlis in terras miſſus? Videns enim humanas mentes multis erroribus implicatas, & infinitis ſcelerib, adſtrictas, diuina benignitate motus, humanam naturam inexplicabili ratione ſibi copulauit, vt in humano habitu atque forma deliteſcens, nos a ſeruitute miſerrima, qua oppreſſi tenebamur, eriperet, & in cœleſtem libertatem aſſereret. Luit ille quidem ſuo ſanguine noſtra facinora, peſtiferique hoſtis imperium excidit, vt peſtẽ a capitibus noſtris auerteret. Sed non hac ſolùm ratione inſanabiles ægritudines generis hu-

humani curare voluit: ſed etiam diſciplina cœleſti diuinæque virtutis atque ſanctitatis exemplo. Caliginem enim hominum mentibus offuſam præſentia ſua diſcuſſit, atque docuit quæ eſſet vera & conſtãs vitę ratio, quod eſſet illud ſummum & extremũ in bonis, quibus ornamentis eſſet animus excolendus, quibus gradibus in cœlum aſcenderemus. Quod eſt autem huius ſanctiſſimæ diſciplinæ caput, atque Chriſtianæ philoſophiæ fundamentũ? honoris, laudis, & gloriæ contemptio. Hanc virtutem qui complexi fuerint, omnes virtutes aſsequentur. Quemadmodum enim ab illa nobilitatis appetitione natum eſt principium omnium flagitiorum, ita contempta illa, omnes virtutes oriuntur. Quàm ſit autem iſta nobilitatis appetitio pernicioſa, ſatis eſt diligentius intuentibus exploratum. Euertit enim omnem ciuilis atq; domeſticæ diſciplinæ rationem, iuris æquitatem oppugnat, fidei ſanctitatem violat, amoris & amicitiæ rationem labefactat. Simul enim atque honoris ſpecies obiecta fuerit, quæ plures amicos ad ſui cupiditatem alliciat, omnis ardor amoris extinguetur, & exiſtet nefaria quædam atque ſcelerata contentio. Animos præterea libertate ſpoliat, formidine infamiæ concutit, varijs perturbationibus exagitat atque furenti libidine ad omne facinus inflammat. Ergo vt is qui in loco inculto agreſtiumque plantarum aſperitate vaſtato hortũ facere inſtituit, opus eſt, vt prius inutiles illas plantas euellat; ita fuit neceſſe, vt antequam Chriſtus animos noſtros excoleret, prius iſtud inanitati; ſeminarium, quod omnia ſcelera fundit, radici-

tus extirparet. Hoc igitur inprimis & doctrina & vitæ exemplo ſuſcepit, vt humanum faſtum comprimeret. Primùm enim in obſcura patria, & ad multitudinis opinionem obſcuris natalibus naſci voluit. Porrò quo tempore in lucem editus eſt, in præſepe propter loci anguſtias abijci. In illa tenuitate delituit ſummus ille cœli moderator, qui naturam vniuerſam infinita virtute coërcet & continet. In ipſo verò ortu ſanctiſſimæ matris inopia, perditi tyranni illius ſanguinem petentis immanitate, poſtremò fuga & exilio vexari voluit. Poſtquam verò ab Ægypto in Iudæam reuerſus eſt, non ſtatim Hieroſolymam conceſſit, vt in hominum luce verſaretur: ſed in loco ignobili, & infrequenti domicilium conſtituit. Cùm verò venit maturitas tradendæ diſciplinæ, ſeque ad homines erudiendos applicauit, nihil aliud frequentius inculcauit diſcipulis, quos ex infima plebe delegerat, quàm vt ambitionem fugerent, & de ſe humiliter atque demiſsè ſentirent: omnes autem immodicæ laudis appetentes verbis acribus inſectatus eſt, eisque præcipitem ruinam & occaſum denuntiauit. Contrà verò moderatos & humiles, ingenijque ſui opibus diffidentes benignè cõplexus, ad firmiſſimam ſpem immortalitatis excitauit. Quid illud? Nónne ſatis oſtendit quàm eſſent honores reſpuendi, cùm eos fugit, qui ſe creare regem volebant? cùm vitam inopem, & ab omni cultu & elegantia remotiſſimã ſequutus eſt? Iam quis non videt illum gloriæ mortiferum vulnus impoſuiſſe, cùm inſignes contumelias pati, grauiſſimas igno-

ignominias accipere, multisque flagris cædi, & quod mortis genus erat olim maximo dedecori, in crucem tolli voluit? Est igitur audax & impium facinus, cùm humilitatis authorem Christum rerum omnium dominum habeamus, claritatem nominis aucupari velle. Illius enim sunt hæc monita, præcepta, instituta, quibus gloriam euersam & extinctam conspicimus. Si igitur Christum Opt. Max. pura, integra & incorrupta mente veneramur: si illius disciplinam, in qua omnis immortalis atque beatæ vitæ ratio consistit, sequendam existimamus: si non nomine duntaxat, sed reipsa Christiani sumus, omnem gloriæ appetitum coërcere debemus. Aut enim summi illius rectoris disciplina repudianda est, aut gloriæ cupiditas ex animis extrahenda. Vtrumque enim fieri non potest, vt & Christo obtemperemus, & gloriæ seruiamus. Attendite quæso diligenter, vt melius videre possitis, quàm contraria sit gloria Christianæ pietati. Elatus iracundia maledictum in aliquem temerè contulisti. Facinus est inexpiabile, sanguine atque cæde luendum. Nec enim existimatis, qui verbo violatus est, posse se in pristinam dignitatem restitui, nisi prius illi quem affecit contumelia, in armorum certamine vitam eripiat. Potest iniuriam persequi iudicio. Non est, inquit, viri fortis, cum eo iure contendere, quem manu & ferro possit opprimere. Nullum est enim in legibus honestum virtuti præsidium: sed quoddam subsidium imbecillitati necessariò constitutum. Ideóne ego ætatem in decoris studio consumpsi,

& tam multa facinora virtutis militaris edidi, vt post tantas res cum magna laude gestas, sit mihi instar cuiusdam viduæ iudicum auxilium implorandum? Tum certè longè maius dedecus in me concepissem, quàm illud ipsum, cuius macula mihi vel cum vitæ periculo diluenda est. Certum est enim vitæ non parcere, dum dignitati consulam. Præcepit Christus, vt iniurias & errata omnia condonemus. Quid Christus, inquit, in hac causa præcipiat, non valde ad me pertinet. Id autem quod pertinet, valde exploratum habeo, nempe nihil esse viro indignius, quàm pati contumeliam, & ab vlciscendi studio religione aliqua dimoneri. Aut igitur sese mihi ad pedes abijciat, erratique veniam petat, vt ipse subeat infamiam, ego dignitatem meam recuperem: aut si recuset hanc conditionem, ad pugnam se paret. Vitari enim summa contentio non potest. In qua si sese prius non dediderit, gladio meo confectus cadet, aut ipse fortiter & honestè decumbam. Quid si cadas, & e corpore excedens in perpetuum cruciatum abripiare? Ridiculum est, inquit, istis tartareis monstris viros incensos gloriæ cupiditate perterrere velle: moneant ista homines anilis & imbecilli animi, anxijsque superstitionibus implicatos. Me verò non obiecta religio, non mortis metus, non supplicia, quæ dicuntur esse apud inferos constituta, non monstra denique vlla a laudis studio deterrebunt. Quòd si ad inferos adducendus sum, non dedecore contaminatus, sed honestus, atque viri fortis officio functus abducar. Videtis amentiam? Queruntur miseri homi-

homines, se dignitate spoliatos esse ab ijs quos ipsi impuros & nulla dignitate præditos esse contentur. Non pudet igitur homo amentissime, te tantum operæ atque studij in ea re posuisse, quæ non sit vnquam in tua potestate, sed in aliorum libidine futura? Nam si tantum iuris habet in dignitate tua cuiusuis audacia, vt cùm velit verbo tibi totam eripiat: quid te miserius, quid magis anxium aut solicitum fingi potest? Vitam enim ages acerbam & calamitosam: intemperantissimi cuiusque furorem extimesces; infamiæ metu noctes & dies cruciaberis, atque perpetuo animi angore pœnas amentiæ persolues. Sed videamus quantum malorum furor hic rebus humanis importet. Primùm legum vtilitatem, quæ a diuina mente ad humanæ vitæ cultum defluxit, e medio tollere contendunt, dum illis submitti ignominiosum existimant. His autem sublatis, nihil est in vita, quod cohærere atque permanere possit, nihil quod impediat, quò minus omnia scelere & audacia violentur, & cupiditatis incendio deflagrent. Deinde quod est longè grauius, Christi religionem & sanctitatem despiciunt, atque populi cæcam & amentem opinionem splendori diuinæ lucis anteponunt. Quo quidem scelere nullũ profectò dirius aut detestabilius excogitari potest. Tune vt imperitissimi populi plausum aucuperis, cœlestem Christi disciplinam, summi atque præpotentis Dei mentem & numen ludibrio habeas? Tantumne istam nescio quam gloriam admiraberis, vt maius apud te pondus insanæ plebeculæ rumores habeant,

quàm leges ſanctiſſimę, ad ſalutem generis humani diuina beneficentia conſtitutę? Tamdiu igitur Chriſtiani nomen retinebis, quamdiu id tibi per populum licuerit. Vbi verò caſus aliquis inciderit, in quo populi leges iubeant a Chriſto deficere, repentè Chriſti leges infringes & quantum in te erit, omnia illius ſacra conturbabis. Sed operæ pretium eſt, exitum tam funeſti certaminis ſpectare. Ille igitur miſer, cuius honor & dignitas, in quam omnia ſtudia vitæ contulerat, vnius hominis improbiſſimi conuitio deleta eſt: nullam moram interponit, quin ad peſtiferum armorum certamen prouocet eum, a quo accepit iniuriam. Prouocat autem literis per omnia compita muris affixis, atque multorum teſtimonio conſignatis. Alter ijſdem tyrannicis legibus populi coactus, oblati certaminis conditionem minimè recuſat. Tempus ergo præſtituitur: locus deſignatur: omnia quæ ad pugnam opportuna ſunt, ſummo ſtudio comparantur. Interim domus vtriuſque impuriſſimo comitatu, atque flagitioſiſſ. turba referta perſtrepit vocibus gladiatorum & aleatorũ, conuiuia quotidie celebrantur, in quibus nemo vir honeſtus accumbit, opes in libidine & nequitia conſumuntur. Animus autem vtriuſque confectus acerbiſſimo cruciatu, cõſiſtere aut reſpirare non poteſt, cùm diuturna cædis cogitatione diuis & hominibus infeſtus, ad perniciem contra fas inferendã ſe paret, & nocte viſis terrificis in ſomno obiectis turbulentè quatiatur. Poſtquam verò dies adeſt, qui inter eos conuenerat, & in loco de-

destinato leuissimorum hominum turba circumfusi consistunt: constituitur spectaculum inhumanum & atrox, omnibus rectis institutis & legibus pernicioſum. Homines duo eiusdem plerumque linguæ, nationis & patriæ, atque saltem iuris & sacrorum societate deuincti, causa leuissima contentionis oblata, in campum deducuntur, vt alter alteri exitium inferat, & vitam quam religioni & patriæ debet, cum summo religionis atque patriæ detrimento, in magnum periculum mortis, & sempiterni cruciatus adducat. Locus vndique septus, & armatorum præsidio communitus, disceptatio armorum inter vtriusque partis aduocatos, ipsique iudices sese truculentius gerentes, & truci vultu barbaram immanitatem denuntiantes, atque postremò illa tam tristis exitus expectatio animos formidine perterret, & oculorum acies horrore perstringit. Quin ipsi egregij bellatores antea ferociter insultantes, eximiam animi conturbationē dissimulare nequeunt: imperio tamen populi coguntur in instituta amentia persistere. Postquam verò signo dato vterque eorum infestis animis, & ancipiti armorum agitatione contendit, vt alteri exitium comparet, & alteruter, vt fit, graui vulnere sauciatus occumbit: tum demū apparet, quantum imperium habeat in homines laudis inanitati seruientes amentia popularis. Necesse enim est, vt tanta ferocia appareat in vultu illius qui ceciderit, vt quāvis illi victor maximis vocibus inclamet, vt sese dedat, iugulum det potius, mortiferamque plagam accipiat, quàm deditione sua, id quod erat omnibus notissimum, victum

se esse fateatur, aliter enim extremum dedecus concepisset. Mauult igitur crudelissima morte mactari, sibique morienti sacris omnibus interdici, quàm vitam ab hoste accipiendo, ab omnium aditu, sermone, congressu, propter infamiam nominis arceri. O conditionem seruitutis miseram, acerbam, & luctuosam, omnia mala, quę cogitatione fingi possunt, continentem. Despicit populus animi simplicitatē & stultitiam appellat. Est igitur tibi vtendum versuta fallaciq; nocendi ratione, si vis sapiens existimari. Contemnit integritatem & innocentiam: danda ergo opera est, vt per vim & fraudes fortunas amplifices. Frugalitatem obscuram & nobilitate alienam ducit: omne patrimonium est per luxuriam effundē-dum, si velis in clarorum hominum numero reponi. Modestiam & animi moderationem imbecillitatis esse putat. Sunt igitur danda plura furoris & amentiæ signa, si cupis vir ad res gerendas acer & animosus existimari. Leges postremò durissimas imponit, vt religionem negligas, vt diuina & humana iura violes, vt sempiterni domini numen offendas, vt te manibus inferis inaudito scelere deuoueas. Est ergo tibi repudianda salus Christi sanguine quæsita, & omnis sanctitas irridenda, bellumque sceleratum gigantum more cœlitibus inferendum, atque manus tetrè & impurè Christiano sanguine cruentandæ. Quid enim quæso est ad opinionem vulgi præclarius, quàm multos in hoc impio atque nefario pugnæ genere trucidare? victor enim postquam aduersarij cæde crudelitatē expleuerit, ita discedit e loco certaminis, atque si e patriæ finibus hosti-

um

um impetum repulisset. Equo igitur inuectus, ingentique numero hominum stipatus deducitur ouans, & omnium oculos in se conuertit. Celebratur incredibili multorum gratulatione victoria, tympanorum atque tubarum cantu omnia concrepant. Nec solùm præconis voce, sed prædicatione omnium magnitudo tanti facinoris ornatur, mirisque in cœlum laudibus effertur. Si igitur, vt iam omnia concludamus, constat omnem gloriæ rationem, cùm in populari leuitate atque scelere sita sit, esse contrariam legibus, iudicijs, totique disciplinæ ciuili: si compertum est, hoc insanabili morbo domus, ciuitates, imperia, nationes exscindi, omnesque virtutis opes euerti: Si postremò nihil est, quod tam pugnet cum Christi Optimi Max. disciplina, religione, sanctitate: quid causæ est, cur non a gloria, tanquam a re pestilenti atque perniciosa fugiamus, illiúsque impetum summa animi contentione comprimamus? Dicam enim quod sentio, me ista aliquando mente pertractantem vehementius conturbari. Sum enim, quod apud tales amicos fateri libet, gloriæ fortasse quàm par erat auidior. Sed cùm videam, quàm multa mala morbus hic in res humanas inuexerit, omnia vota facienda puto, vt illam depellam. Nunc autem expecto, quid ad hæc responsurus sis. Quanquam si te Christi numen memineris, & quid a te sanctarum literarum studia postulent, animo cogitaueris, eam defensionem deseres, gloriamque non modò contemnes, verùm vt magnam religionis & pietatis labem singulari diligentia propulsabis.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA

LIBER TERTIVS.

HÆC ille cùm dixisset, finem disserendi fecit. Ego autem: vix, inquam, statuere apud me possum, maiorémne mihi voluptatem, an admirationem attulerit oratio tua. Tantam enim rerum varietatẽ in omni genere disciplinæ, ingenio, copia, facultate complexus es, vt me penè magnificentia orationis obrueres. Sed quò maior fuit eloquentiæ tuæ vis, eò magis in pristino meo sensu permaneo, vel eo solo argumento persuasus, quòd nec ista tanta dicendi facultate potuerim ab hac sententia depelli. Quid enim censes? Essène me in disserendo pertinacem, & veritati, quod Sophistæ faciunt, impudentissimè repugnantem? Nihil est certè magis a mea natura atque moribus alienum. Cùm enim in errore aliquo versor, tantum abest, vt in eo perseuerare velim, vt etiam immortale me beneficium accepisse confitear ab eo, qui me in viam reduxit. Quod enim munus amplius homini veri cupidissimo dari potest, quàm veritatis ipsius abstrusa atque reconditæ patefactio? Quòd si vel amici prudentis authoritas, vel diserti hominis facultas errorem vnquam alicui detraxit, id tibi nunc facillimum & expeditissimum fuisset. Nec enim habeo amicum, quem pluris faciam, nec est è nostris æqua-

libus,

libus, quæri putem eſſe tecum orationis vbertate & elegantia conferendum. Sed ſic natura comparatum eſt, vt opiniones iudicio & voluntate ſuſceptæ facilè deponantur: innatæ verò nulla dicendi vi conuelli poſſint. Id igitur es aſſequutus, vt mihi difficile admodum videatur, gloriam a calumnia tueri, non vt eam odio aliquo dignam putem. Adhuc enim is ſum, qui nihil arbitrer in natura, præter vnam virtutem, nominis claritate diuinius. Fieri quidem fortaſſe poteſt, vt propter ingenij mei imbecillitatem diſputationis tuæ firmamenta labefactare nequeam. Gloria tamen nihilominus ornamenta ſua retinebit, nempe quæ non in oratione mea, ſed in natura conſiſtant. Attamen quando ſemel illius defenſionem ſuſcepi, pugnabo, ne officio meo deſim. Malo enim vt malè a me defenſa ingenium meum vituperet, quàm deſerta perfidiam.

HIC AVGVSTINVS ridens: Hoc certè, inquit, veteratorium eſt, eloquentiam meam extollere, tuamque ipſius extenuare, vt ſi minus cauſam a te ſuſceptam tueri poteris, appareat, id non illius imbecillitate, ſed incredibili mea dicendi vi effectum eſſe. Expecto igitur an reliquus orationis tuæ curſus huic principio reſpondeat. Me namque oratorem, qualem tu me vis eſſe, non putabo, ſi me hoc artificio abs te vinci patiar. Certum enim mihi eſt, vbi peroraueris, meum ingenium & copiam, quam tantis laudibus ornaſti, in tuam laudem conferre.

QVASI, *inquam, mihi homini gloriæ auidiſſimo quicquam iucundius acciderit, quàm laudem vndequaque venari. Iſtius igitur quamuis artificioſæ laudis ſpe, contendam nunc multò vehementius. Atque primùm gloriæ ortum e fonte repetamus:*

deinde

deinde paulatim ad Christianam disciplinam veniemus, cuius testimonio probabimus, nihil esse magis cum Christiana sapientia copulatum, quam laudis & gloriæ splendorem. Quare non me valde mouet illa oratio tua, qua me perorando admonebas, vt meminissem me Christianum esse, sacrisque literis deditum. Quasi minimè officio meo conueniret gloriam, quam tu magnam religionis labem appellas, aliqua ratione defendere. Ego quidem illam quantum potero defendam: nec vllius oratione ab illius studio deducar. Continet enim totius honestatis elegantiam & claritatem. Fieri autem non potest, vt res tãtis honestatis opibus exculta, diuinis institutis & legibus aduersetur. Id tamen suo loco reseruemus: exordium nunc aliunde capiamus. Gloriæ igitur rationem non esse in errante opinione, sed in natura sitam id maximè declarat, quod omnibus innatum est mirum illius desiderium. Quæ enim gens est, aut tam humanitate culta, aut tam immanis aut barbara, quæ non naturali studio concitetur ad laudis studium? Quantam verò illius cupiditatem natura nobis inseuerit, ex eo facilè cernitur, quòd omnes pueri infantes, simulatque sentire aliquid incipiunt, laude mirificè capiuntur. Mirum est enim, quanta certamina ineant, quanto vincendi studio efferantur, quantus in victis pudor insit. Vt autem quisque præstantissima indole natus est, ita maximè cupiditatis huius significationem dat. Refert Xenophon, Cyrum illum Persarum regem, cùm esset adhuc puer, adeò ad cupiditatem laudis exarsisse, vt illius causa iam in ea ætate pericula omnia subeunda duceret. Facilè fuisset igitur, ex illo motu animi futuram Cyri virtutem augurari. Nemo enim vnquam res magnas animo magno aggressus est, qui non in ipsius ætatis primordio dederit insignia documenta,

quanti

quanti gloriam æstimaret. Non est hîc necesse, Pyrrhos, Scipiones, Alexandros enumerare, cùm omnes summos Imperatores hoc tantùm signo constet magnam spem futuræ virtutis ciuibus suis attulisse. Quid de insigni ad præclaras disciplinas indole? Num parum liquet optimam de illo spem concipiendam esse, qui omnem conatum animi ad laudem referunt? Mihi, inquit Fabius Quintilianus ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit obiurgatio, hunc honor excitabit, in hoc desidiam nunquam verebor. His verbis optimus ille magister indicia ingenij excellentis explicat. Quid, posi quam pueri ætate progressi, quatenus quicquid ipsos attingat, despicere incipiunt: num alio genere orationis a languore desidiaq; citius auocantur, quàm summorum hominum commemoratione? Videte quibus verbis Pallas apud Homerum Telemachum incendat, ad pœnas de procorum petulantia repetendas. Sic enim ait:

Nec iam res tantas puerili mente retractes.
Nónne vides quantũ nomen sit adeptus Oreſtes,
Cùm patrem vlciscens, vita spoliauerit illum,
Qui scelere infando patrem demiserat orco?
Te decus eximium præstanti in corpore tandem
Excitet, vt magno laudum capiaris amore.

Illa igitur oratione sic videmus incensum Telemachum, vt nihil aliud quàm de virtute cogitaret. Cùm enim sit hoc studium laudis in omnibus, tum illi, in quibus est maior animus, tanto laudis amore capiuntur, vt illius causa vitam despiciant. Quod de se testatur Euryalus apud Maronem dicens:

Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi. quo tendis, honorem.

Nec vllo ardor extinguitur ætate confirmata: sed tunc

ratione

deinde paulatim ad Christianam disciplinam veniemus, cuius testimonio probabimus, nihil esse magis cum Christiana sapientia copulatum, quam laudis & gloriæ splendorem. Quare non me valde mouet illa oratio tua, qua me perorando admonebas, vt meminissem me Christianum esse, sacrisque literis deditum. Quasi minimè officio meo conueniret, gloriam, quam tu magnam religionis labem appellas, aliqua ratione defendere. Ego quidem illam quantum potero defendam: nec vllius oratione ab illius studio deducar. Continet enim totius honestatis elegantiam & claritatem. Fieri autem non potest, vt res tãtis honestatis opibus exculta, diuinis institutis & legibus aduersetur. Id tamen suo loco reseruemus: exordium nunc aliunde capiamus. Gloriæ igitur rationem non esse in errante opinione, sed in natura sitam id maximè declarat, quod omnibus innatum est mirum illius desiderium. Quæ enim gens est, aut tam humanitate culta, aut tam immanis aut barbara, quæ non naturali studio concitetur ad laudis studium? Quantam verò illius cupiditatem natura nobis inseuerit, ex eo facilè cernitur, quòd omnes pueri infantes, simulatque sentire aliquid incipiunt, laude mirificè capiuntur. Mirum est enim, quanta certamina ineant, quanto vincendi studio efferantur, quantus in victis pudor insit. Vt autem quisque præstantissima indole natus est, ita maximè cupiditatis huius significationem dat. Refert Xenophon, Cyrum illum Persarum regem, cùm esset adhuc puer, adeò ad cupiditatem laudis exarsisse, vt illius causa iam in ea ætate pericula omnia subeunda duceret. Facilè fuisset igitur, ex illo motu animi futuram Cyri virtutem augurari. Nemo enim vnquam res magnas animo magno aggressus est, qui non in ipsius ætatis primordio dederit insignia documenta,

quanti

quanti gloriam æstimaret. Non est hîc necesse, Pyrrhos, Scipiones, Alexandros enumerare, cùm omnes summos Imperatores hoc tantùm signo constet magnam spem futuræ virtutis ciuibus suis attulisse. Quid de insigni ad præclaras disciplinas indole? Num parum liquet optimam de illo spem concipiendam esse, qui omnem conatum animi ad laudem referunt? Mihi, inquit Fabius Quintilianus ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit obiurgatio, hunc honor excitabit, in hoc desidiam nunquam verebor. His verbis optimus ille magister indicia ingenij excellentia explicat. Quid, postquam pueri ætate progressi, quatenus quicquid ipsos attingat, despicere incipiunt: num alio genere orationis a languore desidiaq; citius auocantur, quàm summorum hominum commemoratione? Videte quibus verbis Pallas apud Homerum Telemachum incendat, ad pœnas de procorum petulantia repetendas. Sic enim ait:

Nec iam res tantas puerili mente retractes.
Nónne vides quantũ nomen sit adeptus Oreſtes,
Cùm patrem vlciſcens, vita ſpoliauerit illum,
Qui ſcelere infando patrem demiſerat orco?
Te decus eximium præſtanti in corpore tandem
Excitet, vt magno laudum capiaris amore.

Illa igitur oratione sic videmus incensum Telemachum, vt nihil aliud quàm de virtute cogitaret. Cùm enim sit hoc studium laudis in omnibus, tum illi, in quibus est maior animus, tanto laudis amore capiuntur, vt illius causa vitam despiciant. Quod de se testatur Euryalus apud Maronem, dicens:

Eſt hic, eſt animus lucis contemptor, & iſtum
Qui vita bene credat emi. quo tendis, honorem.

Nec vis ardor extinguitur ætate confirmata: sed tunc ratione

ratione & studio multò magis incitatur. Vnde Vlysses apud Euripidem ait, se necem haud recusaturum, dummodò sibi mortuo sepulchrum magnificum ædificetur ad sempiternum gloriæ monimentum. Multos etiam constat fuisse eò progressos, vt gloriæ cupiditate suis vitam eriperent. Vt Brutus ille, de quo idem Maro:

Infelix, vtcunque ferent ea fata minores,
Vicit amor patriæ, laudumq; immensa cupido.

Sic etiam traditum memoriæ est, Alcitheam Pausaniæ matrem, cùm illum Spartiatæ in Tenaro mõte domi intercluſum fame necare parauissent, primum lapidem ad obstruendum ædium exitum posuisse. Similis etiam cupiditas Timoleontem induxit, vt fratrem dominatu patriam opprimentem interimeret. Ne Torquatus quidem, cùm filij cæde sanxit militarem disciplinam, hac cupiditate caruisse putandus est. Non hîc disputo, an omnes hi rectè officio functi sint: sed illud ostendere volo, neminem vnquam gloriæ causa suorum charitatem repudiaturum fuisse, nisi natura hæsisset eorum animis gloriam esse omnibus rebus humanis longè præferendam. Quid Philosophi? Nónne spe clari nominis inducti, seipsos ad sapientiæ studium contulêre? Vt enim antiquiores præteream, Plato certè, quantùm prædicationem atque nobilitatem amaret, apertè declarauit. Nam & laudem esse bonum quoddam cœleste censet, & omnibus eam rectè factis quasi præmium diuinum proponit, ipsáq; maximarum artium instrumentum, & illud admirabile genus eloquentiæ in gloriam suam maxima ex parte transtulit. Aristoteles autem, cùm esset philosophiæ gloria præstans, minimè contentus illo splendore, quẽ erat sapientiæ studijs assequutus, eloquentiæ laudem incredibili animi contentione quæsiuit. Infinitum

esset.

esset, si vellem eos, qui ab his orti sunt, enumerare, quos omnes constat fuisse gloriæ stimulis acriter incitatos. Quòd si aliqui se gloriam despicere gloriati sunt, id fecerunt, vt ea nobilitatis contemptione maximè nobilitarentur. Quod declarat eorum studium in suis nominibus inscribendis, cogitationumq; suarum memoria propaganda. Quid de Poëtis dicam? Non enim solùm sibi ipsis, sed omnibus, in quorum studium propẽsi sunt, nominis immortalitatem pollicentur. Hoc enim sibi diuinitus concessum existimant, vt e tenebris quos velint eripiant, atq; seculis innumerabilib. in hominũ luce constituant. Cœleste profectò munus, res ad laudem insignes ab oblitionis iniuria vindicare, mortemq; ipsam omnia delentem ingenio comprimere. Sed nescio quomodo inuitus hoc dico, tum quia Poetarum ingenia sum semper admiratus, tum quia te, Solonem credo imitatus, cum illis coniunxisti. Nescio igitur quanam ratione pleriq; suæ dignitatis obliti, mercatũ immortalitatis instituunt, gloriamq; venalem omnibus proponunt. Multi enim sunt, qui cùm nulla instrumenta virtutis habeant, eam faculè a Poetis nundinantur, quib. si te muneribus insinues, statim te facient Iouis filium felici sidere natum, atque multiplici virtute aurea secula referentem. Quod vitium ad quosdam historicos hac nostra ætate contagione permanauit. Nam benè de se meritis spem sempiterni nominis ostendunt, ijs autem quibus infensi sunt perpetuam nominis infamiam minitantur. Vtrumque enim se ingenio & eloquentia præstare posse confidunt.

ILLIS igitur, inquit Augustinus ridens, inseruias opus est, si te immortalem fieri cupis. Nihil enim proderit summum ipsius honestatis studium illis, qui Poëtas aut Historicos iratos habent.

QVASI

QVASI, inquam possint homines leuissimi, id quod contendunt, efficere. Multi enim sunt, qui verè & incorruptè res gestas memoriæ prodant, idque solùm est in omni ætate permansurum, quod est veritate subnixum. Vanitas enim in lucem veritatis incurrens, quasi quædam nebula, dissipatur & euanescit. Attamen neque scriptores laude afficerẽt eos quos maximo beneficio sibi obligare cupiunt, neque auari homines ingenti pretio laudẽ emerent, nisi vtrique eorum laudis eximia dignitate caperentur. Sed quid Poëtas admiramur, cùm agricolas & opifices, cùm barbaros etiam homines & ab omni cultu humanitatis abhorrentes laudis dulcedine moueri videamus? Nullus enim est agricola, nullus artifex, nullus operarius, qui non laudari valde cupiat & inter suis ordinis homines princeps existimari. Ergo cùm pueri, senes, adolescentes laudem ardẽter expetant, cùm omnes siue principes siue plebeij, siue intelligentes & docti, siue rudes & imperiti, siue maximis disciplinis exculti, siue artibus infimis incumbentes ad eam enitantur: possumúsne dubitare, quin ea cupiditas humanam naturam maximè attingat? Nunquam enim esset tantus omnium gentium consensus, & conspiratio in gloria consectanda, si ea moribus & opinione desiderata, & non potius vi & impetu naturæ expetita esset. Quæ enim moribus aut legibus & institutis continentur, nec sunt eadem apud omnes, nec vllam constantiam habent: sed varias pro temporum ratione mutationes subeunt. Ex eo igitur, quod omnes mortales semper laudari concupierint, facilè cernitur, hunc appetitum laudis esse naturæ & non opinione nostris animis infixum. Si autem qui vel ingenio vel præclara ad virtutem indole præstant, quo sunt ad altiora nati, eò maiora dant indicia naturæ: con-

stat,

statq; in studium laudis istos ardentius incitari, qui maiore indole præditi sunt: relinquitur planè, hunc animi impetum nullo modo infirma opinione, sed naturæ præstantia contineri. Quòd si natura nos non ad flagitium, sed ad honestatem genuit & conformauit, ob idq; omnes sapientes eam tanquam optimum vitæ ducem sequendam statuunt; & perspicuum est, nos impetu naturæ ad laudem contendere: efficitur nos gloriæ cupiditate ad virtutem & honestatem dirigi. Poterit quidem fieri, vt non teneant homines veræ gloriæ viam, & opinionis errore flagitia infinita concipiant. Quemadmodum enim reliquas affectiones vtiliter a natura datas, ad nostrum statum conseruandum temeritate & amentia ducti in perniciem nostram convertimus: ita etiam fit, vt gloriæ cupiditate ad nostrum dedecus abutamur. Vt igitur in rebus alijs, cùm impetum naturæ cernimus, quid sit illud, quo nos impellat, ratione inuestigamus: ita cùm tantum gloriæ desiderium omnibus innatum esse videamus: in quibus rebus ea sita sit, exquirere ratione debemus. Prouidendum enim est, ne quod plerisq; accidit, inanis laudis specie deliniti, sempiternam infamiam subeamus. Vt igitur id præcaueri possit, est gloriæ vis & ratio diligentius inquirenda. Primùm itaque videndum est, eam in laudis genere versari. Locus autem & regio laudis honestate & pulchritudine continetur. Id enim tantùm laudamus, quod aptum & venustum est, & aliquo splendore dignitatis illuminatum. Contrà verò quicquid turpe & ineptum est, vituperare solemus. Quòd si interdum accidit, vt rebus inhonestis aliquid laudis impertiamus, id fit propter aliquã decoris atque venustatis similitudinem rebus turpibus adiunctam. Existit enim in corporis motu, incessu, & in voce quidam modus & conuenientia in

numeri rationem cadens, & venustatis speciem præ se ferens, qua quidem sit, vt res etiam flagitiosæ genus quoddam laudis aucupentur. In quibus tamen rebus nullo modo flagitia laudari possunt, sed illa pulchritudinis imago: qua sæpenumero insignes turpitudines occuluntur. Quæ enim ita deformia sunt, vt nulla specie pulchritudinis illustrentur, nemo laudauerit vnquam, nisi sit humano sensu penitus orbatus. Cùm id igitur tantùm laudari contingat, quod decorum atque venustum est, videamus, sitne huius decori iudicium in errante opinione situm, an semper ad naturam referatur. Continet enim hæc quæstio omnem disputationem. Si enim est in natura positum, non tanta erit varietas & inconstantia, quantam tu esse voluisti: sed erit profectò aliquid, quod in omni memoria sit certa & constante laude celebratum. Hoc autem in corporis humani figura cerni facilè potest. Vt enim ex omni genere animantiũ nullum est præter hominem, quod pulchritudinis elegantiam sentiat, ita nullum aliud potest insigni aliqua specie delectari. Reliqua enim vt histrionis motum sentiunt, ipsius autem motus ordinem & venustatem non sentiunt, vt cantorum sonos auribus accipiunt, harmoniam autem ex varia compositione sonorum haud assequuntur: ita & in formis magnitudinem atque colorem vident, ipsam verò partium conuenientiam & aptam corporis compositionem intueri non possunt. Ex quo sequitur, deformia a pulchris humana tantùm natura atque ratione distingui. Quæ cùm sit eadem in omnibus, idem erit apud omnes de venustate iudicium. Nam vt omnium aures vox extra modum absona & absurda ladit, distincta verò & varijs interuallis numerum aptè confici-

ens

ens delectat: ita oculos omnium, partes corporis non certa ratione inter se conuenientes offendunt, membrorum autem omnium concinnitas incredibiliter allicit. Sumus enim natura elegantiæ & concinnitatis appetentes. Quæ quidem in motu & in voce numerus, in corpore autem certa & rata partium ratione constat. Quis enim est, quamuis sit ab omni flagitiosa cupiditate remotissimus, qui non excelientem formam libenter aspiciat? Neque enim solùm aspectu alienæ pulchritudinis alliciuntur homines, sed etiam omnibus insidet cura quædam propriæ dignitatis. Nemo enim est, qui non cupiat integras, & aptas corporis sui partes habere, & non omnia circunspiciat, quibus eius species ornatior esse possit. Quòd si corporis elegantia, quæ quidem non tam in coloris bonitate, quàm in certa dimensionis lege consistit, omnium oculos ad se rapit: efficitur planè, id non incerta opinione, sed constante naturæ iudicio contingere. Non enim nunc hoc, nunc illud, sed idem semper omnes natura iudicant, fugiendam videlicet esse deformitatem, & pulchritudinem expetendam. Poterit quidem fieri, vt alios alia magis delectent, vt in picturis: nemo tamen nisi prius omnem humanitatem exuerit, honestam & liberalem oris speciem non aspectui iucundam existimabit. Si igitur illa pulchritudinis imago, quæ sub oculos cadit, quamuis fluxa sit & instabilis, non tamen incerta opinione, sed certo ipsius naturæ sensu iudicatur: quid de pulchritudine animi dicendum est, quæ neq; morbo corporis amittitur, neque ætate defloreſcit, neq; medicamento vllo corrumpitur, sed quotidie magis ornamẽtis diuinis illustratur. Illic enim non adumbratæ venustas multis interdũ maculis aspersa cernitur vt in corpore, sed solida & expressa pulchritudo

quæ sola est suæ natura & sponte laudabilis. Nam si laus omnis, vt dictum est superiùs, rebus tantùm decoris atque venustis tribui solet, & verum decus in animi tantùm bonis eminet; quis dubitet omnem laudem esse ad dignitatem animi referendam? Quod vt facilius videamus, illam similitudinem honesti corporis ad pulchri animi speciem transferamus, vt in eo tantùm excellentem illam formam insueri possimus. Atque vtinam sic eam oratione liceret atq; mente licet & cogitatione depingere: iam videretis ipsius honestatis fontem, vnde omnes laudes emanant. Sumamus igitur hominem ingenio & studio præstantem, optimis artibus imbutum, veriq; videndi cupiditate vehementer inflammatum. Is cùm acrē mentis aciem in mundi motus, & conuersiones admirabilemq; cœli ornatum, atque totius naturæ constantiam intenderit, omniaq; cœlestis illius rectoris numine & consilio regi & administrari perspexerit: conuertat sese ad suaipsius contemplationem, vt mētem suam cœlesti satu editam, & cum diuina mente copulatam sentiat atq; tandem videat, quid sit tanto natalium splendori consentaneum. Intelliget enim profectò summum illum dominum, a quo animum hausit, & tanta beneficia accepit, esse sibi non modò religione summa colendum, sed etiam ardentissimo studio sequendum. Ex hac igitur animi conformatione pietas & sanctitas existit: hinc admirabile iustitiæ & æquitatis decus orietur. hinc singularis amicitiæ fides, hinc liberalitatis & magnificentiæ splendor eluceſcet. Huc tam claro & illustri virtutum comitatui adiungamus illam quasi custodem & propugnatricem iustitiæ fortitudinem, quæ hunc armis diuinis vndique tegat & muniat. Sit itaq; erecto animo & excelso, humanaq; omnia despiciente, altáque nimis & ardua consectante, & in

omni

omni contentione semper inuicto. Hanc autem animi altitudinem moderetur temperantia, quæ quidem totius honestatis & elegantiæ decus & ornamentum in se continet. Sit igitur hic, quem animo & cogitatione fingimus, insigni modestia præditus, omnem turpitudinem repellat, turbulentis cupiditatibus obsistat: in omnibus dictis & factis modum & ordinem conseruet, & quid maximè deceat semper inquirat. Ergo cùm his tam illustribus & inter se concinentibus honestatis ornamentis atque præsidijs redundauerit, nullámne censes admirationem hominibus allaturum? Illum quidem admirabuntur vniuersi, & complures etiam amabunt. Nullo enim modo honestas, qua quidem nihil est in terris magnificentius aut amabilius, hominum admiratione & studio cavere potest. Etenim quis tam agrestibus institutis viuit, qui non ipsius rationis præstantiam atque sapientiam cum ingenti admiratione suspiciat? Quis vnquam tam abiecto animo fuit, qui virtutis altitudinem minimè prædicandam existimaret? quis tanta immanitate efferatus est, vt fidem & bonitatem non amandam iudicet? Si igitur singulæ virtutes per se, quanquam illæ re distiungi non possunt, sed cogitatione tantùm separantur, omnibus præ se ferendæ & amandæ videntur: quid tandem omnium conspiratio atque consensus efficiet? Præclarè Aristoteles: Si essent, inquit, qui veluti deorum signa pulchritudine corporis excellerent, reliqui omnes æquum esse ducerent, eos in omnium dominatu locari. Quòd si corpus elegantia præstans hanc opinionem afferre potest, multò facilius id esset de animi præstantia iudicandum. Sed non ita facilè pulchritudinem animi cernimus, atque venustatem corporis aspectu sentimus. His verbis ostendit Aristoteles, vehemen-

tiui amoret excitari posse animi dignitate perspecta, quàm corporis insigni specie considerata: animi autem formam non ita facilè cerni. Sed quid refert? Non enim diu celari poterit. Necesse est enim, vt aliquando tandem existat, lucemq; suam longè lateq; diffundat. Tunc igitur omnes insolito splendore commouebit, & ad sui amorem inuitabit. Habetis hîc gloriæ principium, quod quidem nihil est aliud, quam egregium illud altissimæ mentis lumen, omnium oculos in se conuertens, & ad sui amorem incredibiliter alliciens. Est enim gloria publica virtutis excellentis admiratio, cum insigni benevolentia coniuncta. Nec enim quoduis decus gloriam gignit, sed excellens & admirandum. Neque rursus omnia quæ sunt admiranda, gloriosa dicenda sunt: sed ea tantùm, quæ ab animi decore & honestate ducuntur. Si enim quæcunque sunt admirabilia, gloriam sibi parerent, cur non monstra atque prodigia, quæ magnam mortalibus admirationem incutiunt, gloriosa putaremus? Gloria igitur tum demum locũ habet, cùm excellens & admiranda pulchritudo animi conspicitur, quam admirentur omnes & singulari omnium charitate dignam existiment. Sola enim dignitatis amplitudo vtrumque simul efficit, vt & stupore suspensos homines teneat, & sui amore inflammet. Neq; enim tantum propter vtilitatum magnitudinem, quam viri virtute florentes nobis afferunt, quantum ob insignem & illustrem virtutis speciem eos amplectimur, vsque adeò, vt illos etiam quos nunquam vidimus, eximiè diligamus. Sumus enim appetentissimi honestatis, eiusq; forma perspecta in illius cupiditatem ardenter incumbimus. Vt enim eos, a quibus nunquam læsi sumus, si virtutis expertes & flagitijs inquinati fuerint, & contemnimus, & iustum in illos

illos odium concipimus: ita homines virtute præcellentes veneratione quadam, & insigni benevolentia dignos iudicamus: quis enim est, qui desidem & ignauum hominem non despiciat? quis libidinem, auaritiam, perfidiam crudelitatem non oderit? Nemo tam effrænatus cupiditatibus vnquam fuit, qui si vtrumuis licuisset, nō multis partibus maluisset ad ea, quæ scelere consequutus est, sine scelere peruenisse. Eos enim ipsos, qui se vitijs omnibus dedideruntita graviter offendit suscepti flagitij turpitudo, vt sibi ipsis odio sint. Sit autem aliquis homo teter & impurus, omniq; scelere & parricidio contaminatus: fierine posse credis, vt non in domesticorum odium irruat? vt non eum fratres etiam atque parentes, vt malum auspicium detestentur? vt non illum omnes e naturæ finibus exterminandum putent? Si igitur omnes a natura instituti, scelus odio & vituperatione prosequuntur: consequens est, vt honestatem iudicent esse diligendam, atque mirificè celebrandam. Vnde planè colligitur, omnem laudis excellentiam esse in virtutis magnitudine constitutam. Quod igitur in orationis initio posuisti, nemo facilè tibi dabit, nempe gloriam e populi leuitate pendere. Illud enim iudicium multitudinis, in alicuius hominis laude consentientium, non est libera voluntate, sed naturæ necessitate susceptum. Necesse enim est, vt quem viderint omnes esse virtute præstantem, quod minimè obscurum esse diu potest, quamuis id in principio lateat, laudibus in cœlum tollant. Gloriæ itaq; fundamentū non in populi inconstantia ponendū est, cùm ea sibi stabilem sedem, & sempiternum domicilium in vna virtute collocarit. Hoc enim semper euenit, vt virtutis ipsius lumen celebris opinio consequatur. Nec me conturbat nomen opinionis. Non enim

verum eſt, omnes eſſe dubias & incertas: ſiquidem multæ ſunt veræ, conſtantes & graues, quibus ad religionem, ad patriæ charitatem, ad omnem deniq; virtutem incitamur. Hæ igitur opiniones (ſic enim doctiſſimi viri appellant interdum communes ſententias in animis noſtris impreſſas) quamuis nec ratione concluſæ, neque vlla diſciplina confirmatæ ſint, nullam poßunt habere varietatem. Sunt enim naturales & inſitæ, nec ad eas confirmandas vllis exquiſitis rationibus opus eſt, cùm ſint ipſa natura perſpicuæ, nec vllo modo dubitandæ. Si igitur grauiſſimi philoſophi non verentur has inchoatas intelligentias, vnde omnis ſapientia defluxit, opiniones appellare; quid tibi venit in mentẽ, ex nomine opinionis inuidiã in gloriam concitare velle? Equidẽ vt verũ fatear, illo tuæ diſputationis principio cohorrui. Putaui enim te velle Chryſippũ ab inferis excitare, qui nos non hydris, ſed aculeatis argumentis vndiq; pungeret, & maledictis inſectaretur, quod aliquid præclarũ in opinione poſitũ exiſtimaremus. Ii enim ſumus, qui non modo innatas opiniones, ſed alias quamplurimas honeſtas & laudabiles aſſeramus. Si itaq; illo genere necromantiæ vti voluiſſes, me certè metu exanimaſſes.

QVID ita tandem inquit Auguſtinus arridens. Nec enim vnquam te Luſitanum hominem adeò timidum putaui, vt mortuorum imagines extimeſceres.

QVASI, inquam, Gorgonis ipſius aſpectu cõturbari poſſim, & non potius horrido illo diſſerendi genere, a naturæ tuæ clementia penitus abhorrente. Nec enim Chryſippus ipſe mihi tantum terroris incuſſiſſet, ſi carmen illud vſurpaſſet, Adſum, atque aduenio Acherente: quantum ſi me contortis ſophiſmatis oppreſſum indigna etiam contumelia

vexaſ-

vexasset, leuem & futilem appellando, quòd in aliqua opinione dignitatem constituissem. Timui igitur initio, cùm te de leuitate opinionum disputantem animaduerti, ne me nullas eiusmodi insidias suspicantem acumine Zenonis oppugnares. Sed postquam dixisti, non tibi placere omnia ad illam exactissimam sapientiæ normam dirigi: teq; vidi ad hoc mitius disserendi genus oratione delapsum, illam ætatem auream luculenter explicantē: continuò respirauī. Non dubitas enim, quin si genus aureum extaret, tunc is, qui se multitudini probauisset, fuisset omnino splendorem virtutis assequutus. Si hoc inter nos conueniat, non erit difficile demonstrare, eum etiam quem hæc gens, quam vos Poëtæ ferream appellare soletis, laude perpetua dignum existimarit, esse omni virtute cumulatum.

HOC quidem inquit, scire sanè vellem, qua ratione te id probare posse confidas.

QVIA, inquam, insipientis multitudinis de rebus laudandis & vituperandis opinio, a sapientiū sententia non discrepat. Si igitur in illius aurei, hoc est, sapientis gentis opinione de alicuius dignitate concepta, erat aliquid excellens atque magnificum: non erit dubium, quin id etiam quod imperitum vulgus mirificè laudandum putarit, sit honestum & laudabile existimandum.

HOC igitur inquit, effice, si potes, multitudinis opinionem a sapientiæ decretis minimè dissentire. Nec enim te impedire volo.

HOC, inquam planè effectum arbitror. Iam enim disputatum est, fieri non posse, vt virtutis decus animaduersum, non vniuersis hominibus admirandum, atque summo studio complectendum videatur. Tantas enim vires virtus habet, vt ab ho-

stibus etiam egregiæ dignitatis confessionem exprimat. Hoc autem voluit ostendere Homerus, cùm Priamum inducit in senum consessu, Agamemnonem, & alios Græcos principes, a quibus ingentes clades acceperat. eximiè laudantem. Sed quid hostes admiramur, cùm illi etiam, qui non cum hominibus, sed cum virtutibus bellum omni scelere imbutum gerunt, ipsarum virtutum splendore & elegantia obstupescant? Illud enim quod dicebas, talē nos opinionem de rebus laudandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus instituti sumus quis tibi concedet, qui modò in ipsius naturæ vim acutius intenderit? Omnes enim nati sumus ad decus & honestatem, huic virtutum seminibus inclusis sit, vt quamuis prauis moribus imbuti, & pernicioſis legibus instituti simus, vnam tamen virtutem summis laudibus efferendam iudicemus. Nec vllo modo tanta morum aut rerum pernicies incidere potest, vt rerum natura vertatur. Quis enim quæso est adeò flagitijs omnibus coopertus, vt non cupiat se iustum & grauem existimari? Si enim flagitia multitudini pulchra viderentur, cur ea impuri homines tanto studio celarent? cur explendæ libidinis gratia tenebras & lustra sequerentur? cur eos post susceptum scelus intemperantię suæ pœniteret? Nam cùm aliquis aut turpitudinu illecebra delinitus, aut alia quauis animi perturbatione concitatus flagitiū cōmittit, vbi primùm ille motus animi resedit, qui rationis iudiciū impediebat, multis signis ostendit, quàm acerbo animi cruciatu afficiatur ex illius maculæ conscientia. Hinc illa Phædra priuigni amore insaniens, atq; a molliſſimo vitæ cultu ad venationis studium tradacta, ab Euripide lamentans inducitur. Cùm enim amore furens nihil aliud quàm tela, canes & montes inclamaret, vbi

si

se colligit, ita suum dedecus lamentatur:

Miseram me, quod facinus feci?
Quò me traxit furor inuitam?
Agit in præceps dira calamitas.
Heu heu infelix,
Iterum nutrix caput occulta
Nostrum: nam me pudor oppressit.
Tege, nam lachrymæ oculi stillant,
Vultumq; rubor nimius tinxit.
Rediens sensus cruciat animum,
Amens trudor in exitium, sed
Præstaret tunc funere mergi,
Cùm sensim furor erupit omnem.

Videtis in Phædra etiã scelere & amentia furente, non esse penitus extinctã indolẽ pudoris & honestatis? Sed quid Phædrã admiramur, cùm Medea mulier omniũ sceleratissima, multipliciq; parricidio contaminata, apud eundẽ Poẽtã Corinthijs mulieribus persuadere nititur, sese nullos officij numeros præterijsse? Sed fabulas omittamus. Non eum illu nobis opus est, cùm ipsa vita cõmunis infinita exẽpla suppeditet. Quis enim vnquã fuit adeò impurus & flagitiosus, qui nõ suspiceret fidẽ, continentiã, animiq; excellẽtu altitudinẽ? Sume ex omni memoria quẽ velis. Visne Dionysiũ illũ superiorẽ, teterrimũ hominẽ & impurissimũ? Multa quidẽ illecõtra generis humani societatẽ impiè atq; nefariè cõmisit, & patriã a se durissima seruitute oppressam multorũ cæde funestauit. Nũ illius inueterata perfidia & immanitas efficere potuit, vt nõ fidẽ & animi cõstantiã laudabilẽ existimaret? Nõ profectò. Quantũ enim amicitiæ sanctitatẽ suspiceret apertè declarauit, cũ exẽplũ singularis amicitiæ atq; fidei in duob. Pythagoricis admiratus, exclamauit: vtinã ego vobis tertius amicus adscriberer. Idẽ cũ parasset im-

insidias Polyxeno viro spectatissimo, qui Cestam illius sororem in matrimonio habebat, usq; Polyxenus metu perterritus in Italiam fugisset, Cestam acriter incusauit, quòd non indicasset mariti consiliũ. Tum Cesta: Adeóne me, inquit, dignitatis oblitam putas, vt si rescissem, quæ vir meus animo agitabat, non me illi eiusdem fugæ atque fortunæ comitem præbuissem? Multo enim erat mihi ad dignitatem aptius, vxorem exulu Polyxeni, quàm Dionysij tyranni sororem appellari. Quid deinde sequutum est? Tyrannus ipse vir immanis & truculentus, illius virtutis admiratione perculsus, Cestam post illam diem multò officiosius obseruauit. Jam filius eius, quamuis patris scelera immensa luxuria cumulasset, satis ostendit, quid de sapientiæ atque virtutis amplitudine sentiret, cùm Platonem honoribus diuinis affecit: quem tamen postea Syracusis ablegauit, ne videlicet in illius conspectu turpior appareret. Omitto præclaram Phalaridis indolem: nihil dicam de multis alijs tyrannis importunissimis, vt ad Neronem tandem perueniam, quo quidem nullum tetrius aut immanius monstrum tellus extulit. Parúmne multis ille signis ostendit, quàm magnificè de virtute sentiret? Quanto studio quodam tempore viros excellenti ingenio complexus est? Quanta industria musicen, & alias ingenuas artes excoluit? Cùm autem omnes suas opes in singularem nequitiam contulisset, inauditaq; scelera cõcepisset, cupiebat tamen sese continentem & grauem, summumq; P.R. rectorem appellari. Nunquam certè Nero virtutis egregiæ nomen concupiisset, nisi in ea quàmplurimũ dignitatis inesse iudicasset. Quid postquam matrẽ necauit? Numquid illæ ipsæ matris furiæ, quæ mentem ipsius assiduo cruciatu lacerabant, parũ aperte do-

docebãt nunquã in hominibus, quantumuis perditis & efferatis, sensum honestatis extingui? Nũquã enim conscleratos homines tantum scelcris conscientia vexaret, nisi hæsisset eorum animis, nihil esse scelere fœdius, nihil tetrius, nihil detestabilius. Quòd si Nero homo omnium sceleratissimus, si homo ille appellandus est potius, quàm importunum quoddam monstrum atque prodigium, & scelus odio dignum, & virtutem laudabilem & amandam esse iudicabat: quis animo fingi potest adeò consuetudinis improbitate victus, vt virtutis magnificentiam non suspiciat? Dies me deficeret, si vellem exemplis hanc sententiam confirmare. In re tamen adeò perspicua vnico tantùm eoq; recenti atque domestico contentus ero. Fernandus quidam fuit regius Lusitaniæ princeps, Ioannis regis hoc nomine primi filius. Is defuncto patre, cùm ab Eduardo rege illius fratre exercitum cum imperio obtinuisset, in Africã traiecit, atque signis collatis, ita parua manu cum innumerabili hostium multitudine sæpe conflixit, vt semper ex illis victoriam reportaret. Sed tandem effectum est, vt insidijs oppressus in hostium potestatem peruenirct, & in mediterraneas Mauritaniæ regiones deportaretur. Occuparat illic tyrannidem Lazerachus quidam, homo auaritia immani, luxuria infinita, feritate incredibili præditus. Cùm autem Fernandi redemptio fuisset in longinquum tempus dilata, (nihil enim inter nostros & Maurum conuenire poterat) accidit tandem, vt Fernandus ipse multis doloribus in ergastulo perfunctus vitam ederet. Eius autem morte tyranno nunciata, tradunt illum quasi stupore perculsum diu siluisse, atque tandem hæc verba protulisse. Profectò si vir hic non ita Mahometi institutu infensus & inimicus extitisset, fuisset in omni

ætate

ætate diuina laude cumulandus. Fuit ille quidem in omni genere honestatus excellens: ego tamen tres illius virtutes præcipuè sum semper admiratus. Constat enim illũ nunquã sese Venere vlla cõmaculasse, nec vnquã in vita mentitũ fuisse: Deumq; semper ardentissima pietate coluisse. O vim virtutis admiranda, quæ hominibus etiã dedecore, flagitio, turpitudine contaminatis eam adfert necessitatẽ, vt vel inuiti decoris & honestatis excellentiã laudibus in cœlum tollant. Num clarius naturæ indiciũ expectatis? Perfidiosus homo atq; adeò ex fraude & mendacio compositus, singularẽ fidẽ admiratur, in omni libidine ietrè & impurè volutatus, sanctissimi viri castitatẽ celebrat: hostis sanctitatis purissimũ & ardentissimũ religionis studiũ laudibus efferendũ putat. Ergo si virtus tantũ valet, vt ijsdẽ ipsis, quorũ cupiditatibus infesta est, admirationẽ ingentẽ commoueat: quid conuenit asserere, nos laudẽ non natura & splendore suo, sed studio & cupiditate nostra metiri. Si enim ita esset, qui turpi voluptate ducuntur, nullo modo contmentiæ pulchritudine mouerentur. Neq; qui alienũ appetunt innocentiã laudarent, neq; sceleſti & impuri castitatem religionis extollerent. Quod quàm falsum sit satis esse probatũ arbitror. Quanquã in re minimè dubia confirmanda longior fui, quàm fortasse conueniebat. Nihil est enim magis perspicuũ, quàm vniuersum genus humanũ in virtutis laude mirificè consentire. Et hoc sit vt dictũ est, non lege, more aut instituto, sed insito naturæ iudicio. Vt enim solem lucere, ignẽ calere sentiunt vniuersi: ita mortales omnes, quantumvis impure, iudicant virtutis excellentiam esse admirandã & prædicandã, & omniũ studio complectẽdã. Nam ad id quod dixisti, infames homines & impuras mulieres in iudicris aut

flagi-

flagitiosis artibus exercendis certo laudis præmio affici solere, iam responsum est, turpitudinem ipsam per se a nemine laudari posse: sed illud aptum atque concinnum, quod in forma, in cultu, in motu, in gestu denique corporis cnitescit. Quæ tamen honestatis similitudo non tantam vim habet, vt impuras artes vulgo laudabiles efficiat. Nunquam enim vt probrum obijcerentur, si hominum vulgus existimaret, alicuius expetendi decoris laudem in illis esse sitam. Quod autem ad Sisyphum & Autolycum & Vlyssem attinet, intelligi oportet non in illis vanitatem, sed sapientiæ speciem fuisse laudatam. Sapientis enim hominis officium existimatur, multa dissimulare, multa etiam interdum Reipub. causa simulare, & hostes insidijs callidè circumuenire: quibus artibus apparet, tres illos priscis temporibus nobilitatos extitisse. Nec tamen Homerus quamuis multa præclarè dicat, est in omnibus audiendus. Multa enim mentiuntur Poëtæ, vt est in veteri prouerbio, Cùm igitur vt ad propositum rideamus, exploratum sit tantam esse admirationem virtutis, tantum ipsius honestatis splendorem, vt tyrannos etiam, homines feros & humano generi pestilentes cõmoueat: quid de populo tãdem vniuerso existimãdum est? Costat enim ex ijs, qui nec insigni scelere cõtaminati sunt, nec rursus egregiæ virtutis specie cõmendati, virtute namq; excellẽtes multo annumerari nõ possunt: & qui insigni aliquo scelere publicũ otiũ perturbant, omniũ consensu a vitæ communione repelluntur. Est igitur populus multitudo collecta ex ijs, qui vel aliquam officij mediocritatem tueri possint, vel in leuiore aliquo flagitio versantur. Hic tu quantũ orationẽ consumpsisti in accusanda libidine populorũ, in amenta multitudinis insectãda, in communibus vitæ flagitijs describẽdis? In illa verò

ex

explicatione ciuilium seditionum atque publicarum calamitatum exultauit oratio tua, omnem antiquitatis memoriam repetens atque demonstrans, omnia imperia populorum amentia & scelere concidisse. Sed mihi crede, habuit multum iniquitatis accusatio tua. Prætermissis enim bonis populorum opera & industria constitutis, in eorum tantùm malis enumerandis, vitijsq; omnibus seligendis versata est. Quid enim quæso fuisset ad humanæ vitæ præsidiũ & cultum vtiliter inuentum, si non multitudinis labor & manus accessisset? vt enim hic omittã terræ culturam, ædium extructiones, vrbium munitiones, curationem valetudinis, nauigationem & artes innumerabiles, ad vitam sine cura degendam populi ipsius ope, & diligentia constitutas: rectè profectò viuendi disciplina, mores & instituta nulla fuissent nisi hominum multitudo iure sociata vnum in locũ conuenisset. Nam si homines in siluis dissipati bestiarum more vagarentur, quis humanitatis cultus, aut quod verecundiæ signum in rebus humanis existeret? Ciuitates igitur indolem adolescentium excitauerunt, atque paulatim hominum ingenia excelentes, ad honestatis splendorem instruxerunt. In illis religio & officium ortum est, ibi iustitiæ lumen eluxit, ibi magnitudo animi, ibi modestia & reliquæ virtutes extitêre Quin etiam artium maximarum studium, occultarumq; rerum inuestigatio & inuentio nulla esse potuisset, nisi prius summorum hominum ingenia fuissent ciuilibus institutis mansuefacta, & exculta ad rerum naturam acriori mẽtis acie perspiciendam. Neque solùm hoc præstat ciuilis cultus, vt homines agresti vita ad humanitatem traducti, facilius humanarum atque diuinarum rerum cognitionem capiant, verùmetiam vt securè atque commodè vitam in naturæ perquisitione

tione consumant. Nullo enim modo summi viri sapientiæ studia colere potuissent, nisi multitudinis ope eorum vita muniretur, multorumq; hominum inuenta ingentem illis materiem ad naturæ explicationem suppeditarent. Omnes igitur artes, quarum præsidio vitam sustentamus, & vim bestiarum, imbrium, hostium arcemus, & animum sapientiæ disciplinis excolimus, atque postremò homines sumus, ipsius multitudinis ope inuentæ atque perfectæ sunt. Hæ tam multæ vtilitates quanam tandem ratione a populis manare potuissent, nisi fuisset innatus omnibus insignis quidam pudor, & publicæ incolumitatis appetitus? Quis enim quæso est in populo legibus atque moribus constituto, qui a charitate humani generis abhorreat? Nec enim solùm liberos, parentes, propinquos, sed ciues etiam atque adeò genus humanum sibi naturali amoru fœdere sociatum vident. Quàm dociles autem sint ad omnem rectè viuendi disciplinam, si modò rectores habeant & prudentiæ graues, & publicæ incolumitatis amantes est explicatu difficillimum. Mirum enim est, quàm omnes magistratus & principes vereantur, & viros omni virtute præstantes obseruent, vsque adeò, vt excellentis hominis conspectu furor omnis considat, & incendium seditionis extinguatur. Quod Vergilius elegantissimè describit,

Magno (inquit) in populo cùm sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus:
Iamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat.
Non potuit magis ante oculos ponere turbulentæ discordiæ tempestatem. Sed videte illius sedandæ facilem & expeditam rationem.
Tum pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus adstant.

Ille regit dictis animos & pectora mulcet.
Cernitu quãtum habeat authoritatis apud populũ, furiis etiam ad tetrum & immane facinus excitatum, prudentiæ, constantiæ atque probitatis opinio? Non est necesse id exemplis confirmare. Plenæ historiæ sunt, neque est quicquam magis peruulgatum, quàm prudentium & grauium hominum authoritate populi furores omnino comprimi, & turbidas seditiones extingui. Quid illud? nónne magnum argumentum est, nihil esse apud populum virtute illustrius, quod eos magnifaciat, qui præstantium hominum testimonio comprobantur? Non enim mediocrem laudem inueniunt ij, qui se ad claros & spectatos viros adiungunt, & ab illis diliguntur. Hos itaque multitudo statim incipit admirari, quãtus nondum eorum recta studia perspiciat. Satis enim ad magnum decus existimat esse, datum illis a summis hominibus, virtutis & industriæ testimonium. Hoc animaduertentes Poëtæ, fecerunt eos quos ornare volebant, quorundam Deorum familiares, vt Vlyssem Mineruæ, Æneam Veneris, Hippolytum Dianæ, vt multitudo in tanta gloria ponens approbationem hominum virtute præstantiũ, tanto magnificentius de illis iudicaret, quos audiret fuisse Deorum familiaritatibus implicatos, quantum diuina sententia hominum iudicijs antecellit. Ergo cùm omnes homines maximam quidem laudem arbitrentur esse, a diuina mente comprobari, proximã autem a viris diuinis in pretio haberi: quid est magis perspicuum, quàm omnes ad virtutis & sapientiæ laudem conspirare? Nam quòd aut populum ingratũ semper & improbum in ciues bene meritos extitisse, si recte iudicare de omni causa velimus, etiam certè huius iniuriæ crimine liberabimus. Eas enim calamitates quas viri excellentes in liberi-

rio

rũ populis hauserunt, magna ex parte reperiemus paucorum perfidia illatas multitudine reclamante. Obijt in carcere Miltiades, in quem fuit non populo, sed Xantippo accusante deductus. Populum enim in iudicio valde propitium expertus est. Theramenes triginta tyrannorum iussu venenum sumpsit inuito populo, necemq; illius ægerrimè ferente. Hausit in ea ciuitate venenum Phocion, calumnia paucorũ Macedoniæ regibus gratificantium: at vniuersa ciuitas ob illius mortem in luctu versata est. Quid Socratis necem? Quid Xenophontis exilium? Quid Demetrij fugam? aliorúmque hominum industria præstantium exitus miserabiles oratione cõplectar? Parúmne constat, eos omnes fermè inuita multitudine in clades illas incidisse? Quantum mœrorem, vt de Romanis loquar, exilium Cæcilij Metelli Numidici, gentilis ó Metelle, tui, ciuibus vniuersis attulerit, quantam rursus voluptatem ex illius restitutione cuncti cives exceperint, dici vix potest. Fuit Clodij conductus operis in exilium pulsus Cicero: at illius discessu omnis ciuitas incredibili dolore confecta fuit. Quid de illius restitutione dicam, tanta totius Italiæ gratulatione celebrata? Quanto amore populus vniuersus Catones, Paulos Marcellos, Scipiones, & omnes egregios viros complexus est, vt eorum casus & incommoda dolenter tulit, quàm grata voluntate fuit semper summorũ hominum memoriam persequutus, doctorũ hominum scripta declarant. Quare Africanũ illũ superiorẽ valde admiror, Linternumpatriæ, quæ illũ amplissimus honoribus auxerat, prætulisse. Quin etiam tradunt moriemem præcepisse, vt sepulchrum sibi in eo ipso loco, quem exilio voluntario delegerat, ædificaretur, ne ossa illius ingrata patria contineret. O vocem tanto viro indignam! Túne ingratam

patriam appellas eam, quæ te tantis beneficijs ornauit? Illa te admodum iuuenem in summo imperio locauit, eadem summis viris gloriam & dignitatem tuam imminuere cogitantibus, incredibili studio restitit: quin etiam eo ipso die, quo erat tibi iudicium subeundum, suum erga te studium declarauit, cùm deserto foro, neglectu tribunus & insigni contumelia vexatis, te omnia templa salutatem prosequuta est. Si patriam appellas duos Petillios, qui tibi diem dixere, non recuso quo minus eam vt ingratam & immemorem, scelere condemnes. Si autem patria est vniuersa ciuium multitudo, cùm hæc te semper ornauit, & auxerit, tuæq; dignitatis amplitudini nullo in loco defuerit, non in ea gratum animum, sed in te prudentiam requiro. Idem, quod de Scipione diximus, de omnibus fermè præstantibus in Rep. gubernanda viris dicendum est. Vix enim fuit vnquam egregius homo, qui non populo egregiè charus extiterit. Aus præterea, populorū amentia ciuitates & imperia corruisse. Verum id quidem est: sed ea ipsa imperia populorum opera & industria fundata & amplificata sunt. Non, inquies, sed paucorū consilio & sapientia. Fateor equidem. Sed si ea iusta causa est, cur populos ab ea laudis societate repellas, quòd non per se, sed paucos sequuti vrbium fundamenta iecerint, & ciuilem societatem diutissimè coluerint: eadem ratione defendam non esse verum causam publicæ calamitatis populis attribui. Non enim per se, sed paucos sequuti omnia perdiderunt. Quæ igitur inuidia est, id illis crimen inferre, quod præcipuè pertinet ad principes, eorum insciția ad suam dominationem intemperanter abutentes: & laudem illis cum principibus communem, ad principes vniuersam transferre? Si verum itaque fateri, & rectis populorum studijs vitia pen-

sare

sarè velimus, multò plura bona quàm mala reperiemus rebus humanis fuisse opera multitudinis importata. Quæ quamuis interdum turbetur, & in perniciem irruat, ducta tamen sæpe ipsius honestatis splendore a flagitio reuocatur. Vt enim mare diutius si datum atque tranquillum, quàm tempestate concitatum animaduertimus: ita populum diutius quietum, quàm seditione commotum aspicimus. Hanc tu populi causam si tueri voluisses, quantum campum haberes in quo oratio tua posset excurrere, & quomodocunque vellet liberè vagari? Facilè enim potuisses, quæ tua copia est, infinitis exemplis ostendere, quantus amor honestatis fuerit sæpe omnibus populis ingenitus. Atque primùm res ab Athenienſibus gestæ (nescio enim quomodo ciuitatis illius, omnium disciplinarum altricis exempla, libentius vsurpamus) ingentem tibi materiam afferrent. Commemorares enim, quàm sæpe omnis populus honestatis tuendæ gratia extremum discrimen adierit: quàm illustres contentiones pro iustitiæ defensione, & totius Græciæ libertate susceperit: quanto impetu, & ardore cum summo fortunarum omnium periculo supplicibus opem attulerit. Quòd si Spartam orationis ipsius cursu & impetu delatus esses, quàm multis & quàm memorabilibus exemplis disputationem locupletare potuisses? Explicares enim puerorum institutionem, studia iuuentutis, ipsius senectutis grauitatem, vniuersique populi in virtutis studio consensionem. Tum ea quæ Lacedæmoniorum multitudo pro Græciæ defensione fortiter atque laudabiliter gessit, quæ rectè, temperatè & constanter administrauit, luculenter exponeres. Jam Romanæ gentis mores & institutа, quàm amplam orationis segetem tibi suppeditarent? Quæ enim tanta fides, tanta iurisiurã-

di religio tantum honestatis studium in vllis vnquam fuit? An tu credis fieri potuisse, vt populus ille tam longè latéque imperium augeret, idque tã multis annis conseruaret, si non artes præclaræ, quibus erat instructus, multis partibus eiusdem vitia superassent? Nullo modo mihi crede, non dico imperium augere, sed ne ciuitatis quidem vnius opes diu tueri potuisset, si plus apud eum libidinis & ignauiæ turpitudo, quam laus industriæ & continentiæ valuisset. Nihil enim est, quod sine virtutis & modestiæ præsidio possit esse diuturnum. Vt autem hîc Gallos & alios populos verum gestarum gloria florentes omittam, quomodo tu Hispanæ nationis facinora verbis extolleres? vt singulas res vniuersæ Hispaniæ consensu contra Christiani nominis hostes susceptas exornares? Diceres enim, quanta virtute Hispani pro religione dimicarint: quanta contentione patriam defenderint: quanta fide reges & principes amplexi fuerint. An tibi homini eloquentissimo, in tã vera & expedita causa oratio defuisset? Quam autem similitudinem truculentæ bestiæ inducu, alienam puto. Non enim vt inuitis bestijs atque recusantibus sint iniecta vincula: sic hominibus leges impositæ. Homines enim non vis, sed ratio impulit ad leges accipiendas. Rationi autem iniici vincula non possunt. Quæ vis enim quæso multitudini inferri potuit? Aut quo supplicij metu vniuersum populum coges legibus obedire? At constat sepenumero multos, vt patrijs legibus obtemperarent, ad non dubiam mortem concurrisse. Vnde in Spartiatas, qui apud Thermopylas duce Leonide ceciderunt, extat illud Simonidis Epigramma a nostro Ciceronе versum:

Dic hospes Spartæ, nos te hîc vidisse iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Ergo

Ergo qui vt legibus parerent, mortem expetiuerunt, eos certè constat non metu coactos, sed honestatis amore ductos, ad quam eos leges erudiebant, seipsos in vitæ discrimen intulisse. Nec enim si hosti cessissent, erat illis aliqua pœna præter ignominiam subeunda, quam vt vitarent, sanguinem suum patriæ largiri voluerunt. Hoc etiam de multis alijs nationibus affirmari potest, quæ vsque ad extremum spiritum pro institutis patriæ decertarunt. Hoc ipsum autem est magnum argumentum docilitatis ad honestatem, quòd vniuersi populi leges vereantur. Sunt enim magistræ morum, & officij disciplinam continent. Sed eas, inquis non esse graubus & honestis, sed flagitiosis hominibus scriptas. Equidem vt fatear eas non esse perfectis hominibus impositas, ita nec ijs qui omnem moderationem repudiant, scriptas esse defendam. Hoc enim est illis propositum, vt humanum animum ad omnia virtutis officia natum, sed domesticis interdum vitijs a natura discedentem, ad naturam suam reuerti cogãt. Nam duplex est animorum cultus. Vnus positus est in Philosophia, qua splendida ingenia sapientiæ opibus excoluntur: alter in legibus & institutis, quibus imperfecti & mediocres homines ad officium eruditiuntur. Quod enim præstat altissimus animis altissimarum rerum cognitio, hoc, licet non eodem modo, præstat multitudini disciplinæ ciuilis institutio. Vtraque enim facultas ideefficit, vt ratio coërceat temeritatem. Vt igitur qui apti sunt in sapientiæ disciplinam, Philosophiam colunt, vt sapientes euadãt: ita qui nondũ moribus rectè cõstituti sũt, natura tamen propẽsi sũt ad honestatẽ, legibus viuentes in dies honestiores fiunt. Sunt enim leges, prescripta rationis ad officium impellentia, & a flagitio multis modis auocantia. Partim enim

ſceleratos homines de medio tollendo, partim mediocres homines ad honeſtatem præmio laudis incitando, multitudinem bonam & obſequentem efficiunt. Vt enim medicina reſecat interdum partes inſanabiles, ne earum contagio totum corpus inficiat: ita leges extremo ſupplicio inexpiabile ſcelus comprimunt, ne ex illo quaſi quædam lues ad vniuerſam Rempublicam permanet. Et quemadmodum, vt in eodem ſimili verſer, vbi ſalus omnino deſperata eſt, ibi nullius medicinæ vſus eſſe poteſt: ita ſi mores publici fuiſſent omnino corrupti, nunquam fuiſſet in ſcelera vindicatum. Nam neque curatio deſperatis adhibenda eſt, neque corruptæ partes excindendæ, ſi totum corpus eſt ſimiliter affectum. Hîc tu populum ipſum, quaſi belluam immanem, inuitam atque repugnantem, legum clauſtris incluſum eſſe vis. Quaſi non ab ipſis populis expetitæ leges, atque comprobatæ ſint. Aliter enim, cur tanti honores Lycurgo apud Lacedæmonios publico omnium conſenſu decreti fuiſſent? Cur apud Athenienſes Solonis nomen in tãta laude floruiſſet? Cur Romanæ ciuitatis principes in Græciã miſiſſet, qui leges a ſapientiſſimis hominibus latas deſcriberent? Cur omnibus, qui leges dedere, ſumma rerum omnium poteſtas permiſſa fuiſſet? Omnes enim conſtat in ſuis ciuitatibus principatum tenuiſſe. Omitto illa antiquiora de diuinitate credita, Mercurij apud Ægyptios: de Minoe, & Rhadamantho, qui filij Iouis habiti ſunt: de multis aliis legumlatoribus, qui fuerunt populorum opinione in deorum numero poſiti. Velim igitur mihi dicas, quæniam bellua immanis vincula expetiuit vnquam, aut diuinos honores ~~habuit~~ illis, a quibus alligata eſt? Quid illud? Multa enim in publico more poſita pro lege habenda cenſent illi, quos authores

res habetur. Sic enim, vt alios omittam, veſter Iulianus ait. Cùm ipſe leges nulla alia ex cauſa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ ſint, meritò & ea quæ ſine vllo ſcripto populus probauit, tenebunt omnes. Ex hac Iuliani ſententia, quam reliqui omnes ſequuntur, apparet, quantum ſit publico iudicio tribuendum. Nunquam enim viri grauiſſimi atque prudentia præſtantiſſimi, tãti fecißent vniuerſæ multitudinis approbationem, niſi acutè vidißent, illius voluntatem eße plerunque cum honeſtatis ſtudio, legúmque prudentia mirificè congruentem. Quòd ſi lex eſt vt placet Demoſtheni, Deorum inuentum atque munus, aut vt inquit Ariſtoteles, mens omni perturbatione vacua, eáque de cauſa diuina: conſtatq; populi morem & legem ratam efficere, & pro lege reputari: efficitur planè, populi plerunque iudicium cum diuina mente conſentire. Quod igitur tu pro argumento ſumis amentiæ popularis, id maximè populi pudorem & verecundiam confirmat. Continent enim leges, quibus populi deuincti ſunt, totius honeſtatis diſciplinam, vniuerſumq; Reipub. ſtatum præſidio ſuo communiunt. In quo autem inuidiam ex tyrannorum immanitate populo concitare voluiſti, parùm mihi viſus es attendere quantum iudicium honeſtæ indolis in populis extiterit, tunc etiam cùm tyrannos publico præſidio armabant. Quantum enim ſit multitudo ad honeſtatem propenſa, ex eo perſpicitur, quòd nemo vnquam ad eam aſtu capiendam accеſſit ſine virtutis egregiæ ſimulatione. Quis enim vnquam tyrannidem affectauit, qui non prius omnem contentionem in eo adhibuerit, vt vir virtute excellens, & publicæ incolumitatis amans haberetur? Quemadmodum enim aucupes aut eſca, aut fiſtula aues allicitunt, atque tandẽ improuidas illa-

queant: ita qui populum insidijs opprimere statuũt, hoc primùm aucupio simulatæ virtutis sibi viendũ putant. Nunquam profectò malitiosi homines hac arte sibi populum capiendum existimarent, nisi intellexissent illum virtutis speciæ delectari. Ergo si populi voluntatem respicias, videbis eum tunc etiam, cùm ad homines improbissimos omnes opes Reipublicæ deferebat, plurimum virtuti tribuisse. Nõ enim illos, sed virtutem, quam esse in illis existimabat, ornandam esse ducebat. Jdq; vbi primùm dolum sentire potuit, apertè ostendit. Quantũ enim odium in tyrannos, & quàm immane concipiat quàm inimicus & infestus sit omnibus qui simulata virtute populus illuserunt: explicari non potest. Multa dici alia possunt, ex quibus liquidò constet, quàm sit vt plurimum omnis multitudo honestatis appetens & infensa turpitudini. Sed minimè necesse est. Hoc enim dico, cùm populi mores immutati perniciem Reipublicæ minitantur: cùm ciues perditi effrænataq; libidine furentes sese flagitijs omnibus inquinant: cùm, vt rerum humanarum conditio postulat, Reip. fatalis exitus appropinquat: tũc etiam omnium testimonio virtutis excellentiam comprobari. Te autem teste potissimum vtar. Sic enim ait, nomina rebus immutari, malitiam appellari vulgò sapientiam audaciæ virtutis nomen imponi. Si igitur tantum studiũ existit in omnibus improbis occultandi flagitij, virtutumq; nomina captandi, nõne satis apparet eos omnes egregiè de virtute iudicare? Addis præterea, in periculis constituti optimorum auxilium implorant, metu autem liberati, eosdem e patriæ finibus expellunt. Non cernis igitur, quantum in omni fortuna testimonium a corrupta multitudine viris optimis impertiri soleat? Nam qui in communi rerum omnium perturbatione

re, in rebus desperatis, cùm ad delubra omnia confugiant, vt iram diuinam religione placent, a viris etiam bonis, quasi a quodam numine cœlesti auxilium implorant, iudicant certè in illis diuinam virtutem elucere. Qui verò secundis in rebus ciues bene meritos eijciunt, aut in eos improbi sunt, quòd intelligant eorum virtutem & continentiam pecuniarum cupiditati voluptatumq; libidini repugnare, aut inuidia ducti virtutis præstantiam æquo animo aspicere nequeunt: si vt licentiam suarum cupiditatum obtineant, quid illustrius, quàm declarari ab hominibus libidini deditis, sese præsentia hominis vnius, tanquam luce solis offendi? Nec enim perditi homines de illo præclaram opinionem habent, quem flagitij testem habere non reformidant: si astruantes inuidia egregios viros exterminant, eos planè iudicant esse diuinis copijs affluentes. Iis enim, quæ quisque contemnit, nemo inuidet: sed ijs quæ pulchra & eximia putat. Quid est igitur clarius, quàm in omni fortuna semper excellentem virtutem furiosi etiam populi consensu in laude versari? In vniuersum autem tria sunt, quæ aliquo tempore expressam laudem virtutis impediant. Nam aut flagitiosa cupiditas incitat homines ad laudem honestatis obterendam, aut inuidia ad extinguendam, aut insciitia ad obscurandam. Cùm enim vt primùm de cupiditate loquar, animus ægerquasi graui morbo oppressus, ad studium virtutis excitari nequit, seq; nefariæ voluptati constringendum dat, indignè patitur proprium scelus aliorum splendore coargui. Hoc igitur instigat homines amentes ad aliud facinus longè detestabilius obeundum. Intendunt enim insidias optimo cuique, machinas omnes adhibent, vt eum aut interimant, aut exterminent, vt ita tandem possint per omnia

genera libidinum vagari. Vt igitur lucem oderunt, non quia parùm iucundam aſpectu, aut parùm rebus humanis vtilem exiſtiment, ſed quia ſuis interdum flagitijs eam aduerſari conſpiciunt: ita virtutem interdum nefariè perſequuntur, non quia lumen illius parùm cœleſte atque diuinum arbitrentur, ſed quia vident illud eſſe ſceleri contrarium & inimicum. Ergo vt ad ſuſcipienda flagitia opportunitate noctis vtuntur: ita luce virtutis amota, credunt ſe multò liberius peccaturos. Vident enim illius diſceſſu, noctem atque tenebras quaſi occidente ſole futuras. Hæc itaque flagitioſæ cupiditatis immanitas eſt interdum impedimento, quò minus virtus pleno ore laudetur. Inuidia deinde quantum poteſt, eam infringere conatur. Eſt enim malum tetrum, deteſtabile, execrandum, omnibus bonis infeſtum, rebus humanis peſtilens atque mortiferum. Hæc vbi animis hominum quaſi furias quaſdam immittit, ita eos amentia præcipites exturbat, vt in amicorum etiam perniciem inſtiget. Dum enim plerique dignitate principes eſſe cupiunt, idq; non tam induſtria excellenti, aut acri virtutis ſtudio, quàm alienæ laudis imminutione ſe aſſequi poſſe confidunt. omni impetu feruntur in eos, quos vident inſigni dignitate præditos, vſque adeò vt neque familiaritate, neque propinquitate, nec vlla denique coniunctione a tanta ſceleris immanitate deducantur. Nihil eſt enim tam ſanctum, nihil tam omni religione munitum, quod non inuidia violare ſoleat. Intimos enim ſenſus lacerat atque conſumit, tantumq; dolorem efficit, vt menti lucem eripiat, & ab omni alia cogitatione ad virtutis exitium traducat. Hinc igitur doli, fraudes, inſidiæ, hinc tela comparata in bonorum peſtem atque perniciem, hinc turbulentiſſimæ tempeſtates excitatæ. Attamen

quo

quò maiorem dolorem capiunt homines perditissimi ex alienâ dignitate, eo clarius indicium iudicij sui dant. Nunquam enim tanta inuidia æstuarent: nisi planè cernerent eas opes, quibus homines singulari virtute in omni genere redundant, esse laude immortali dignas. Ergo neque flagitiosi homines, cùm impunè libidini atque dedecori seruire cupiunt, nec inuidi, cùm alienæ dignitatis aspectu contabescunt, aliter de virtute iudicant atque viri boni: quamuis id omni ratione dissimulent. Considerandum tamen est, quàm breuis & quàm imbecilla sit illa fraus hominum alienâ dignitate dolentium. Quamuis enim primos impetus habeat vehementes, interposito tamen spacio consenescit, atque tandem vires omnes amittit. Illi enim ipsi, qui omnia effrænata libidine metiuntur, qui virtutem intueri nequeunt: eandem paulò post vi naturæ victi in omni ætate celebrandam, atque religione consecrandam existimant. Obscurimne est, vbi primùm virtus ab omnium conspectu remouetur, omnem inuidiæ tumorem residere, & spectatos homines ab ipsis inuidis requiri? Tunc enim omnes virtutem amissam lugent, tunc se bonorum præsidio orbatos esse querantur, tunc cupiunt eos etiam, quos occiderunt, in vitam reuocare, tunc eos laudibus in cœlum extollunt. Sic igitur fit, vt omnes excellentes viri in multò maiore gloria floreant post mortem, quàm in vita florebant. Tunc enim inuidiæ impetu videbatur nonnunquam cursus veræ laudis impediri. Post mortem verò inuidia prorsus extincta, & caligine ab omnium oculis dispulsa, mirum est quantus splendor virtutis omnium oculis obuersetur, & quanto consensu multitudinis efferatur. Restat vt de multitudinis iniquitia disseramus, quam tertiam causam esse dixi, cur interdum virtus in obscuritate lateat. Fa-

teor

teor equidem imperitum vulgus in magnis erroribus versari solitum. Multos enim videmus falsa virtutis opinione commendatos, multos contra virtute excellente præditos, eodem errore hominum in ignominia versari. Nam licet sapientes cum insipientibus in virtutis approbatione consentiant, hoc tamen interest inter vtrosque, quòd sapientes statim verè & incorruptè iudicant, & vitia nomine virtutis inuoluta perspiciunt: insipientes verò id tardius assequuntur, & prius aliquam insciticæ pœnam luunt. Vnde perspicitur, illis qui ad veram gloriam nituntur, non modò perditorum hominum furore & inuidia multos labores esse perferendos, & ingentia vitæ discrimina subeunda, sed etiam infamiam concipiendam. Quæ tamen intra breue admodum tempus euanescit. Tanta enim est veritatis vis, tantum veræ virtutis lumen, vt omnem infamiam aut scelere hominum, aut errore cõflatam deleat & extinguat. Ita tandem fiet, vt homines etiam scelesti & imperiti bonos egregiè laudent. Non ita est, inquis: nam cùm in omni genere rerum illi tantùm iudicare de ijs rebus possint, qui sunt earum rerum scientissimi: fieri non potest vt populus, cùm sit virtutis ignarus, rectè de virtute iudicet. Hoc quidem rectè dictum fuisset, si sensus ille, quo honestatem laudandam & amandam sentimus, ratione & disciplina, & non potius natura, & quadam penitus insita notione constaret. Omnes enim a natura informati, sapientiam, æquitatem & animi altitudinem cum admiratione suscipiunt. Quod insciari non potes. Sed insidias inquis fieri multitudini, & ita euenire, vt homines flagitiosi simulatione virtutis opes, honores, imperia consequantur. Fateor equidem. Sed quæro, num possit aliquis dolis & fraudibus in diuturna laudis possessione permanere? Minimè certè. Cur ita tan-

tandem? Quia multa signa sunt, quæ facilè arcana mentis inducent. Nam cùm oculi, frons, status, incessus, occulta mentis aperiant, tum multò magis oratio, omniaq; vitæ consilia, quæ semper natura cogente cum mentis habitu consentiunt. Est enim animus quasi fons perennis, vnde omnis oratio & omnes actiones emanant. Vbi igitur vitijs redundauerit, multa necessariò profluent, quæ illius inclusas libidines ostentent. Quantum studium adhibuit Alcibiades, quàm diu Spartæ vixit, vt seueri & constantis hominis personam sustineret? Num eam tueri diu potuit? Non profectò. Insita namque libidine concitatus, infinita flagitia concepit cum summa impuritate & impudentia. Quid Phalaris? Quid Dionysius? Quid alij immanissimi tyranni? Num cùm populos specie lenitatis & clementiæ delinire cuperent, insitam immanitatem dissimulare potuerunt? Quàm multi perfidiosi, cum intelligerent nihil esse fide plausibilius, frustra se bonos viros esse simularũt? Quàm multi natura et ingenio truculẽti, frustra clemẽtiæ famam aucupari conati sunt? Velati ille Demea Terẽtianus, qui cũ videret facilitate nihil hominie esse melius, neq; clemẽtia, eaq; de causa blandè atq; benignè facere meditaretur, nullo modo potuit id, quod inuita Minerua conabatur, ad extremũ vsq; tenere. Ad naturã itaq; suam subinde redit, & cùm maximè se cohibere vult, verba plena stomachi fundit: quale est illud. Effundite, emite, facite quod vobis lubet. Nulla denique virtus, nullũ studiũ diu simulari potest... Aduersatur enim atq; repugnat ipsa natura. Quãtus igitur nullũ esset ingenium in populo, scelus tamen tam multis signis seipsum indicans, negotium nullum esset inspicere. Quid, quòd non est omnino hebes ad id, quod est mea lux intelligendum? Vt enim fatear, in rebus quæ

arti-

artificio constant, multa ab earum rerum intelligentibus animaduerti posse, quæ imperitos effugiunt, id tamen in rebus quæ sunt communibus infixæ sensibus, accidere non posse defendo: quanquam in artibus etiam videmus eadem sæpenumero doctis & indoctis probari. Quis enim est in populo, quem Francisci Mediolanensis eximij cytharœdi cantus non incredibili suauitate demulsit? quem Michaelis Angeli Florentini tabula non admiratione suspensum teneat? Legi nuper perbella Epigrammata summorum hominum in tabulam quandam, in qua erat Mendoza tuus, vir omnibus rebus ornatissimus, Cæsaris apud Venetos legatus, opera Titiani cuiusdam luculenter expressus. Existimásne fieri posse, vt illa pictura, quæ viros doctissimos & amplissimos commouit, non multitudinem etiam commoueret? Idem etiam in omnibus alijs artibus accidere videmus, vt qui excellentes artifices ab optimo quoque artifice iudicantur, iudicio etiam multitudinis excellant. Contrà vero si pictor aliquid imitando a natura discedit, si musicus vocem absonam, & paulò a numerorum ratione discrepantem emittit, omnes quãtumuis harũ artium rudes offendit. Quòd si homines idiotæ de artibus illis sæpenumero rectè statuunt, quarũ intelligentiam sine disciplina assequi nõ possunt: quid de honestate dicendum est, ad cuius intelligentiã & cupiditatẽ non disciplina, sed natura instituti sumus? Si Aristidis ætate quæsisset aliquis Athenis, quis esset omni laude florentissimus, num aliter graues homines, aliter plebem fuisse responsurã opinari conuenit? Minimè quidem. Omnes enim vnum Aristidem propter virtutis excellentiã admirabantur. Tempore Phocionis, quis bonorum opinione fuit illo virtutis & continentiæ fama præstantior? Quis itẽ fuit illi iudicio multitudinis antelatus?

Quid

Quid hîc Camillum, quid Regulum, quid Africanum, & alios excellentes populi Romani principes commemorem? Quis enim erat Romæ, qui non eorum virtute Romanũ imperium iuste iudicaret? Sed minimè necesse est in re perspicua confirmanda multis exemplis uti. Constat enim semper vulgus hominum constantiam, grauitatem, & animi magnitudinem suspexisse. Quod si aliquando aut vera virtus latet, aut vitia simulatione virtutis occultantur: considerandum est, nec virtutis lumen diu obscurum esse posse, nec quicquam fictum aut simulatum in diuturna laude versari. Præclarè igitur Socrates, vt est apud Xenophontem, eam tantùm esse certam ad gloriam viam asserebat, quæ veritate muniretur. Hoc autem ita confirmabat. Fingamus, inquiebat, velle aliquem aulœdum præclarum existimari, non tamen sit. Is cùm illud musicum artificium imitari nequeat, reliqua omnia, quæ viderit fieri ab aulœdu, summa animi contentione persequetur. Primùm igitur operam dabit, vt ad eorum similitudinem ornatu pulcherrimo instructus, & sequentium agmine circumfusus, in publicum prodeat. Deinde cùm eos videat omnium sermone laudari multos etiam laudatores allegabit. Sed tandem aut nullum sui specimen dabit, aut si dare voluerit, sese ridiculè ostendet. Nec solùm malus aulœdus, sed impudenter arrogans esse conuincetur, ingentesq; opes sine vllo fructu consumere. Hoc igitur tàto dedecore sine vllo emolumento, & cum omnium derisione concepto, quonam modo poterit reliquam vitam sine angore traducere? Idem eveniet illi, qui se summum Imperatorem aut optimum gubernatorem haberi velit, harumq; artium sit ignarus. Si enim, cùm valde cupiat singularem de se opinionem multis afferre, fidem non fecerit, erit certè miser. Si autem fidem

fecerit, multò miserior. Nec enim poterit aut clauū sibi traditum tenere, aut exercitum sibi commissum moderari: & ita eos quos minimè vellet, funditus euertet, & ipse cum insigni dedecore & ignominia peribit. His quidem verbis Xenophon ait solitum fuisse Socratem nobiles homines ab inani gloria deterrere. Alibi verò sermonem a Cambyse cum Cyro filio habitum exponens, ita eos loquentes inducit. Sic statuis pater, inquit, Cyrus, nihil esse vtilius opinione sapientiæ, ad nullos imperio continendos. Ego verò, inquit Cambyses, Quanam igitur ratione perficiam, vt me omnes sapientem opinentur? Vna est, inquit, via ô fili, ad illustre sapientiæ nomen in quouis genere consequendum, sapientiā ipsam compiecti. Quod quidem in res singulas inquirens, verum esse deprehendes. Si velles enim te bonum agricolam aut equitem, aut aulœdū existimari, non tamen esses, aut aliam quamuis artem profiteri instituisses, cuius esses omnino rudis, vide quam multæ tibi fuissent excogitanda, ut eam quam velles opinionem populo commoueres. Atqui sicum multis egisses, vt te laudarent, vt videlicet ea via falsa illæ confirmaretur opinio, & magnifico cuiuslibet artis apparatu expectationem multitudinis excitasses: vbi primùm tui periculum fieret, inscitia tua conscientia omnium conuicta teneretur, & apertissimā insolentiæ crimen sustineres. Hactenus quidem Xenophon. Cuius sententia videmus quàm sit inanis eorum conatus, qui dolo atque fallacijs ad gloriam aspirant. Erunt quidem illi aliquo tempore in oculis populi, & opibus atque gratia florebunt. Sed vbi primùm insidiæ detectæ fuerint (neque enim animo conceptum scelus dissimulari diu potest neque latere) summa infamia deformabuntur. Sola igitur vera virtus firmam & stabilem gloriam efficiet.

Magna

Magna enim est vis in virtute, magnum robur & inuictum, nempe quæ nec perditorum hominum iniurijs infringi, neque inuidiæ telis obrui, neque insciti a multitudinis obscurari possit: sed ista semper cum scelere & amentia congreditur, vt clarissimum triumphum agat; lumenq; suum tandem omnium oculis conspiciendum exhibeat. Ergo cùm neque flagitiorum omnium inuisa fœditas, neque inuidiæ detestabilis immanitas, neque imperitæ multitudinis amentia possint vllo modo laudem honestatis diutius impedire, nihilq; sit aliud quod laudi virtutis officiat: eueniat tandem necesse est, vt virtus omnium improbissimorum etiam confessione summis laudibus efferatur. Hæc est illa gloria, quam expetendam iudico. Nihil est enim a virtute profectum, quod non sit omni studio complectendum. Illa verò fallax & inanis, quæ se huius imitatricem esse cupit, quamuis illi nemo resistat, per se tamen intra breue tempus euanesceet. Nullas enim vires falsum habere potest ad permanendum. Hæc est illa, quæ miseros homines afflictat, quæ populo supplices esse facit, quæ scelera infinita suscipit, quæ ciuitates & imperia conuellit, inanis, furiosa, turbulenta, dignitatis appetens, & nunquam in vlla dignitatis parte versata. Huius tu quidem vitia grauiter insectatus es, sed oratio tua immeritò inanis gloriæ flagitia ad ipsam gloriam transtulit. Quod quidem perinde est, atque si quis humanæ figuræ e luto fictæ vitia colligens, eáque in hominem conferens, probare vellet, hominem esse lutеum & fragilẽ, mente & ratione penitus carentem. Ista enim gloria, cuius scelera complexus es, non magis in gloriæ rationem cadit, quam homo e luto & argilla fictus in hominis rationem. Tuis autem definitionibus vti libet. Vis enim gloriam esse cõsentiẽ-

tem vniuersi populi laudem, opinione excellentis decoris excitatam. Viri igitur tibi tandem gloriæ affluere videntur? Illine, qui e blanditiis suffragijs in opinionem suorum ciuium irrepunt, an illi potius, qui laudem non ambitiosè flagitantes, ab omnibus tamen & ciuibus, & peregrinis miru laudibus efferuntur? Illi qui aura leuissimi & inconstantissimi rumoris exultant? An ij, quorum laudem nullæ cõsequẽs ætas obruet? an illi postremò, quos imperiti tantùm ad breue admodum tẽpus inanissimo plausu prosequuntur? an illi potius, quos paulò pòst omnes ciues & peregrini, prudentes & imprudẽtes boni & improbi sũt eximijs laudibus ornatum? Est enim virtus grata multitudini, iucũda bonis, improbis admiranda, & contra omnia inuidiæ tela vndique munita. Eam itaque solam gloria stabilis & firma consequitur. Contrà verò, qui virtutis expertes sunt, frustra ad gloriam nituntur. Meritò igitur eos ita pudet istius leuitatis, ut interdum gloriæ studium in concione profiteri non audeant. Est enim fœdum & flagitiosum, gloriam sine virtute consectari. Illa igitur oratio, qua ambitionis indignitatem, insidias, ægritudines, humiles & fractas exanimationes elegantissimè descripsisti, nullo modo gloriam labefactat, nẽpe quæ non in ambitione, sed in eximia virtute consistat. In quo verò ais. sapientiæ studia contemni, sapientiã tuam requiro. Si enim quid primo impetu vulgus exquirat attendimus: fateor eorum studia despici, qui neglectis diuitijs, spretis voluptatibus, omnem operam in naturæ perquisitione ponunt. Si verò, quid tandem natura cogente laudare soleat: intelligemus omne studium esse gloriæ cupidis in sapientia collocandum. Illi enim ipsi, qui primò præclara studia spernunt, paulò pòst animo reputantes ipsius sapientiæ dignitatem, sapientes homines,

mines, vt aliquod cœleſte numen intuentur. Si autem antiquitatis memoriam repetere velimus, videbimus omnes qui ſunt habiti ſapientia præſtantes, ampliſſimis honoribus vſos, eorumq; conſilio res magnas adminiſtratas. Vt enim a poëtis ordiamur, quis ignorat in quanto honore fuerit apud Thebanos Tireſias: Calchas verò apud vniuerſos Græcos, qui Troianis bellum intulêre? Ex principibus autem Amphiaraus, Neſtor, Palamedes, & Vlyſſes ſapientiſſimi ſunt exiſtimati. Quis igitur illu temporibus fuit authoritate præſtantior? Achilles autem fertur fuiſſe tradetus in diſciplinam Chironi Centauro, qui fuit inter illius memoriæ ſapientes numeratus. Ex quo intelligitur, quantum fuerit olim ſapientiæ tributum. Nunquam enim Poëtæ finxiſſent Achillem, quem diuinis laudibus ornare volebant, fuiſſe ſummis artibus eruditum, niſi animaduertiſſent, omnes mortales præclaras diſciplinas admirari. Sed abeamus a fabulis. Quid Lycurgus? nonne ſapientiæ admiratione tantum eſt authoritatis aſſequutus, vt ciuitatem luxuria diffluentem legum ſeueritate deuincíret? Quid ſeptem ſapientes? Nónne in ſuis ciuitatibus principatum obtinuerunt, & Græciam vniuerſam, bonamq; Aſiæ partem ſapientiæ nomine commouerunt? Athenis verò poſtquam doctrinæ ſtudia a paruis initijs ad ſummam amplitudinem peruenere, quis populi ſuffragio vel exercitui, vel Reipublicæ præfectus vnquam fuit, qui non eſſet idem omni doctrina perpolitus? quid hic referam ampliſſima laudis ornamenta, quibus Gorgias, Plato, Ariſtoteles, Xenocrates, Theophraſtus, & omnes denique in Philoſophia excellentes affecti ſunt? Apud Perſas autem Magi in tanta admiratione fuerunt, vt nemini regnare liceret, qui non fuiſſet prius eorum diſciplinis inſtitutus.

Quantus honos item fuerit habitus apud Ægyptios sacerdotibus, penes quos erat diuinarum & humanarum rerum scientia, explicari non potest. Romani longo tempore politiore doctrina caruerunt. Attamen quantum rerum cognitioni tribuerint, ex eo intelligi potest, quod vanissimam illam ex Etruria disciplinam, quæ in auguriis & monstris interpretandis, & extis inspiciendis posita erat, in summo honore haberent. Quare minimè mirandum est, postquam Philosophia Romam immigrauit, multitudinem maximarum artium disciplinas admiratam esse, nobilitatemq; ad earum cupiditatem vehementer exarsisse. Quid commemorem Africanum illum, qui Carthaginem & Numantiam deleuit? Quid Lælium Sapientem cognominatum? Quid Scæuolam & Brutum, atq; postremò vt alios innumerabiles omittam, Ciceronem nostrum, eloquentiæ parentem, qui gloriam Romani imperij doctrinæ præstantissimis muneribus illustrauit? An est obscurum, eruditos homines apud Romanos egregiam laudem & eximios honores fuisse disciplinarij omnium laude consequutos? Nec Romani solùm, sed etiam externi doctrinæ commendatione fuerunt in eam ciuitatem accepti, atque summis honoribus ornati: qualis fuit Plutarchus Chæronæus & L. Seneca alijque permulti, quos esset infinitum recensere. Druides autem apud Gallos, Brachmanes apud Indos quantum multitudini admirationis attulerint est satis exploratum. Exponam vobis rem admirabilem & auditu fortasse non iniucundam. Sinæ vt scitis, regionem incolunt latissimam, in extremis orientis oris ad Septentrionem sitam, atq; Scythiæ continentem. ita vt multis in locis niue pruinaq; rigeant. Nostri autem cùm maria omnia transisserint inuictis armis omnia littora peruagantes, aureum Cher-

Chersonesũ, extremasq; oras Indiæ præteruecti, flectunt ad septentrionem, ad regiones maritimas Sinarũ naues appellentes. Jbi itaq; tandem consistũt, atque finẽ vlterius nauigandi faciunt. Qui igitur ex nostris aliquod commerciũ cum illis habuerint, aiunt vix esse vllam nationẽ siue vrbiũ magnitudine, siue ædificiorũ pulchritudine, siue victu cultuq; ciuili, siue flagranti artiũ studio, cum Sinarum natione comparandã. Jn libris autẽ scribendis æneis formis, quæ non ita pridem apud nos in vsu sunt, illi infinitis propè seculis vtuntur. Tantumq; ferũt apud illos tribui disciplinis, vt non sit vllo modo fas summũ imperiũ committi, nisi illi, qui se probauerit esse omni disciplina cumulatũ. Nec enim in mãdandis honoribus, aut generis, aut fortunæ rationẽ habent, sed tantũ disciplinæ. Omnes igitur, qui principatũ expetunt, in artiũ studia incumbunt. Vbi autem credunt se non pœnitendam progressionẽ fecisse, ad certos iudices huic muneri destinatos accedunt. Horũ suffragio, aut vt indocti repellũtur, aut vt docti certis honoris insignibus ornantur. Ex ijs deliguntur, qui minores iurisdictiones administrent. Qui autem diutius in studio permanere, & in maioribus disciplinis versari cupiunt, vbi certũ cursum absoluerint, aliud iudiciũ longè grauius subeunt. Iudicantur enim a viris multò doctioribus: ijs si satisfecerint, ad altiorem honoris gradũ ascendũt. Sic etiam licet ijs, qui ampliorem honoris spem sibi proponunt, plures annos in studio consumere, & ordinatim alia atque alia doctorum hominum iudicia subire. Sunt enim plures ordines hominum, de ingenio atque doctrina iudicantium. Pauci autem sunt, qui per omnes doctrinæ gradus ad amplissimum locum ascendant: cùm multos præstans vis naturæ, non paucos fortunæ deficiant.

Quantus honos item fuerit habitus apud Ægyptios sacerdotibus, penes quos erat diuinarum & humanarum rerum scientia, explicari non potest. Romani longo tempore politiore doctrina caruerunt. Attamen quantum rerum cognitioni tribuerint, ex eo intelligi potest, quod vanissimam illam ex Etruria disciplinam, quæ in auguriis & monstris interpretandis, & extis inspiciendis posita erat, in summo honore haberent. Quare minimè mirandum est, postquam Philosophia Romam immigrauit, multitudinem maximarum artium disciplinas admiratam esse, nobilitatemq; ad earum cupiditatem vehementer exarsisse. Quid commemorem Africanum illum, qui Carthaginem & Numantiam deleuit? Quid Lælium Sapientem cognominatum? Quid Scæuolam & Brutum, atq; postremò vt alios innumerabiles omittam, Ciceronem nostrum, eloquentiæ parentem, qui gloriam Romani imperij doctrinæ præstantissimis muneribus illustrauit? An est obscurum, eruditos homines apud Romanos egregiam laudem & eximios honores fuisse disciplinarū omnium laude consequutos? Nec Romani solùm, sed etiam externi doctrinæ commendatione fuerunt in eam ciuitatem accepti, atque summis honoribus ornati: qualis fuit Plutarchus Cheronæus & L. Seneca aliique permulti, quos esset infinitum recensere. Druides autem apud Gallos, Brachmanes apud Indos quantum multitudini admirationis attulerint est satis exploratum. Exponam vobis rem admirabilem & auditu fortasse non iniucundam. Sinæ vt scitis, regionem incolunt latissimam, in extremis orientis oris ad Septentrionem sitam, atq; Scythiæ continentem. Ita vt multis in locis niue pruinaq; rigeant. Nostri autē cùm maria omnia transmiserint inuicto armis omnia littora perlustrantes, auream

Cher-

Chersonesū, extremasq; oras Indiæ præteruecti, flectunt ad septentrionem, ad regiones maritimas Sinarū naues appellentes. Ibi itaq; tandem consistūt, atque finē vlterius nauigandi faciunt. Qui igitur ex nostris aliquod commercīū cum illis habuerint, aiunt vix esse vllam nationē siue vrbiū magnitudine, siue ædificiorū pulchritudine, siue victu cultuq; ciuili, siue flagranti artiū studio, cum Sinarum natione comparandā. In libris autē scribendis aneis formis, quæ non ita pridem apud nos in vsu sunt, illi infinitis propè seculis vtuntur. Tantumq; ferūt apud illos tribui disciplinis, vt non sit vllo modo fas summū imperiū committi, nisi illi, qui se probauerit esse omni disciplina cumulatū. Nec enim in mādandis honoribus, aut generis, aut fortunæ rationē habent, sed tantū disciplinæ. Omnes igitur, qui principatū expetunt, in artiū studia incumbunt. Vbi autem credunt se non pœnitendam progressionē fecisse, ad certos iudices huic muneri destinatos accedunt. Horū suffragio, aut vt indocti repellūtur, aut vt docti certis honoris insignibus ornantur. Ex ijs deliguntur, qui minores iurisdictiones administrent. Qui autem diutius in studio permanere, & in maioribus disciplinis versari cupiunt, vbi certū cursum absoluerint, aliud iudiciū longè grauius subeunt. Iudicantur enim a viris multo doctioribus: ijs si satisfecerint, ad altiorem honoris gradū ascendūt. Sic etiam licet ijs, qui ampliorem honoris spem sibi proponunt, plures annos in studio consumere, & ordinatim alia atque alia doctorum hominum iudicia subire. Sunt enim plures ordines hominum, de ingenio atque doctrina iudicantium. Pauci autem sunt, qui per omnes doctrinæ gradus ad amplissimum locum ascendant: cùm multos præstans vis naturæ, non paucos fortunæ deficiant.

Hi tamen pauci ſummum imperium adminiſtrant, in ſummo rerum faſtigio collocati.

HIC Metellus: Si verum eſt, inquit, quod aſſerit Plato, nempe eam Rempub. beatam fore, quæ ſe Philoſophis regendam tradiderit: Sinæ beati putandi ſunt.

ESSENT quidem, inquam, ſi fuiſſet Philoſophia apud eos rectè conſtituta. Sed vt fama eſt, genus doctrinæ colunt multis erroribus atque magicis ſuperſtitionibus implicatum. In hoc tamen admirandi ſunt, quòd eos imperio ſummo præficiant, quos eſſe iudicant doctrinæ laude præcellentes. Nã ſi tantùm apud eos valet opinio ſapientiæ, vt eius etiam inanem ſpeciem ſummis honoribus afficiant: quid feciſſent, ſi vidiſſent aliquem veræ ſapientiæ muneribus ornatum & inſtructum? illum profectò vt diuinum hominem atque e cœlo delapſum, cum ingenti admiratione ſuſpicerent. Si igitur, vt eò redeamus vnde ſumus digreſſi, omnes ſapientiæ opinione præſtantes in ſumma laude atque dignitate vixerunt: ſi doctrinæ ſtudium non ſolùm apud Græcos & Romanos, ſed etiam in omnibus barbaris nationibus ſemper floruit, atque dominatum eſt: ſatis conſtat, non diſciplinæ ſtudio gloriam imminui, ſed potius amplificari. In eo autem quod ais, graues & ſapientes homines minimè eſſe de fama atque exiſtimatione ſollicitos, valde tibi aſſentior. Sed id non accidit, quia gloriam deſpiciãt, ſed quod ſapienter intelligunt fieri non poſſe, vt gloria virtutem deſerat. Nec enim Ariſtides, cùm plauſum vulgi contemnebat, gloriam contemnebat, ſed temerariũ illum populi motũ, breui interiecto ſpatio cõſidentẽ. Neque Fabius Maximus, qui non ponebat rumores ante ſalutem, gloriã aſpernabatur, ſed leuẽ

&

& inanem famam negligebat, vt paulò pòst conſtanti omnium laude frueretur. Hoc eſt autem, quod duci ſolet, gloriam fugientem ſequi. Neceſſe eſt enim, vt qui alia mente fontem gloriæ videt, & ita vulgi leuitatem contemnens ipſam virtutem, vnde laus omnis emanat, conſectatur, in vera & conſtanti gloria vigeat: & ita fit, vt laudem ſpernendo laude circumfluat. Qui ſunt igitur anxij? Qui ſolliciti? Qui cum exanimatione humili atque fracta omnes auras extimeſcunt? Illi qui errore hominum obrepunt ad dignitates. Nec enim ita ſunt amentes, vt non intelligant, quam infirma ſint omnia, quæ fraude atque fallacijs innituntur. Vt enim qui in magna rerum omnium inopia ſe copioſum & lautum exiſtimari vult, magna ſolicitudine conturbatur, anxiè reformidans, ne domeſticarum ſordium fuma in vulgus emanet, cùm ea cura diuitem hominem ne attingat quidem: ita neceſſe eſt virtutis, & ſapientiæ expertes magna moleſtia torqueri. Si cupiant gloriam adipiſci, cùm ij, qui virtutis opibus abundant, ſine vlla huiuſmodi cura ætatem degant. Vident enim ſeſe veræ gloriæ compotes aliquando futuros, ex quo efficitur, nimiam in ſtudio gloriæ ſolicitudinem turpitudine vacare non poſſe. Satis enim apparet, non adeſſe virtutem, quæ homines quietos atque confidentes efficit.

Hi tamen pauci ſummum imperium adminiſtrant, in ſummo rerum faſtigio collocati.

HIC Metellus: Si verum eſt, inquit, quod aſſerit Plato, nempe eam Rempub. beatam fore, quæ ſe Philoſophis regendam tradiderit: Sinæ beati putandi ſunt.

ESSENT quidem, inquam, ſi fuiſſet Philoſophia apud eos rectè conſtituta. Sed vt fama eſt, genus doctrinæ colunt multis erroribus atque magicis ſuperſtitionibus implicatum. In hoc tamen admirandi ſunt, quòd eos imperio ſummo præficiant, quos eſſe iudicant doctrinæ laude præcellentes. Nã ſi tantùm apud eos valet opinio ſapientiæ, vt eius etiam inanem ſpeciem ſummis honoribus afficiant: quid feciſſent, ſi vidiſſent aliquem veræ ſapientiæ muneribus ornatum & inſtructum? illum profectò vt diuinum hominem atque e cœlo delapſum, cum ingenti admiratione ſuſpicerent. Si igitur, vt eò redeamus vnde ſumus digreſſi, omnes ſapientiæ opinione præſtantes in ſumma laude atque dignitate vixerunt: ſi doctrinæ ſtudium non ſolùm apud Græcos & Romanos, ſed etiam in omnibus barbaris nationibus ſemper floruit, atque dominatum eſt: ſatis conſtat, non diſciplinæ ſtudio gloriam imminui, ſed potius amplificari. In eo autem quod ais, graues & ſapientes homines minimè eſſe de fama atque exiſtimatione ſollicitos, valde tibi aſſentior. Sed id non accidit, quia gloriam deſpiciãt, ſed quòd ſapienter intelligunt fieri non poſſe, vt gloria virtutem deſerat. Nec enim Ariſtides, cùm plauſum vulgi contemnebat, gloriam contemnebat, ſed temerariũ illum populi motũ, breui interiecto ſpatio cõſidentẽ. Neque Fabius Maximus, qui non ponebat rumores ante ſalutem, gloriã aſpernabatur, ſed leuẽ

& inanem famam negligebat, vt paulò pòſt conſtanti omnium laude frueretur. Hoc eſt autem, quod dici ſolet, gloriam fugientem ſequi. Neceſſe eſt enim, vt qui alta mente ſontem gloriæ videt, & ita vulgi leuitatem contemnens ipſam virtutem, vnde laus omnis emanat, conſectatur, in vera & conſtanti gloria vigeat: & ita fit, vt laudem ſpernendo laude circumfluat. Qui ſunt igitur anxij? Qui ſolliciti? Qui cum exanimatione humili atque fracta omnes auras extimeſcunt? Illi qui errore hominum obrepunt ad dignitates. Nec enim ita ſunt amentes, vt non intelligant, quàm infirma ſint omnia, quæ fraude atque fallacijs innituntur. Vt enim qui in magna rerum omnium inopia ſe copioſum & lautum exiſtimari vult, magna ſolicitudine conturbatur, anxiè reformidans, ne domeſticarum ſordium fama in vulgus emanet, cùm ea curæ diuitem hominem ne attingat quidem: ita neceſſe eſt virtutis, & ſapientiæ expertes magna moleſtia torqueri. Si cupiant gloriam adipiſci, cùm ij, qui virtutis opibus abundant, ſine vlla huiuſmodi cura ætatem degant. Vident enim ſeſe veræ gloriæ compotes aliquando futuros, ex quo efficitur, nimiam in ſtudio gloriæ ſolicitudinem turpitudine vacare non poſſe. Satis enim apparet, non adeſſe virtutem, quæ homines quietos atque confidẽtes efficit.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA

LIBER QVARTVS.

QVÆ cùm dixissem, paulùm conquieui, & rursum ita exorsus sum: Satis opinor esse demonstratum, gloriam non ab errore vulgi pendere, sed a lumine virtutis oriri: nec in populi delirantis insitia, sed in exculta mentis acie sitam esse, nec sequi multitudinis inconstantiam, sed esse stabili atque firma in sede collocatam. Naturæ enim vi fieri ostendimus, vt omnes mortales virtutem & sapientiam in cælum fama atque sermone tollant: contrà verò flagitia & scelera detestentur. Probauimus errore vulgi, quo sæpenumero laudem tribuit indignis, esse non posse diuturnum: & ita fieri, vt qui maximè videntur gloriæ studere, eam minimè consequantur: & qui primo interdum aspectu gloriæ expertes apparent, insigni laude cumulentur. Nunc igitur consequens est, vt breuiter explicemus, quantum fructum rebus humanis afferat illius studium. Vt autem hinc initium sumamus, cùm multa diuinitus in humanis animis innata sint, nihil tamen habent vtilius, quàm ingenitum pudorem & verecundiam. Est enim pudor, vehemens quidam dedecoris & ignominiæ timor. Hunc autem timorem appellat Plato diuinum: est enim custos omnium virtutum. Primum enim huius verecundiæ lumen elucet in pueris, in ijs præsertim, qui clariore indole nati sunt, quos videmus non tam doloris metu, quàm timore infamiæ & turpitudinis offen-

offenſione commoueri. Hic igitur infamiæ metus illos acuit, & in ſtudio vigilantes efficit. Dum enim ab æqualibus vinci turpe & ignominioſum putant, omnem laborem perferunt, & ſummam adhibent diligentiã, vt inter omnes excellant. Et ita fit, vt diu dedecus ſummo ſtudio vitãt, honeſtiẽ omni ratione conſectentur. Poſtquam verò ætate progreſſi magis vim ipſius naturæ deſpiciunt, quid eſt quod eos vehementius incitet in virtutis ſtudium? Hoc enim timore impulſi, quidã artium maximarum ſtudia ſequuntur. alij militarẽ diſciplinã ſtrenuè colunt: alij ciuilia munera diligenter adminiſtrant: alij denique alijs eiuſmodi curis intenti ſunt, vt omnẽ dedecoris ſuſpitionẽ a ſe remoueant. Cùm enim videant nihil eſſe turpius inſcitia, nihil effœminati animi languore fœdius: nullum laborem aut periculum dedecoris vitandi gratia recuſant. Vides igitur quàm vtile ſit hoc inſitum odium turpitudinis? Qui enim ita affecti ſunt, vt dedecus exhorreant, non vmbra & otio langueſcent, nõ luxuria & mollitia diffluent, non auaritiæ ſordibus inquinabuntur, non hoſtu aſpectu perculſi & abiecti fugiẽt: ſed omnibus ſe periculis exponent, & omnẽ ætatẽ honeſtius in actionib. conſumẽt. Quod ſi illis ea detur optio, quę (vt eſt in fabulis) data fuit Achilli, velintne potius pro patria dimicantes cũ gloria mori, an vitã cum rerũ omnium affluentia, & ſine vlla dignitate ad extremã ſenectutẽ perducere: non eſt dubium, quin obſcuræ vitæ mortẽ claram anteponant. Hic etiam pudor ſenes a leuitate, libidine, & inconſtantia deterret, animo reputantes, nihil eſſe temeraria libidinoſa, ſenectute flagitioſius. Vt igitur nihil eſt in vita tetrius impudẽtia, ex ea enim oẽs effrænatæ libidines exiſtũt: ita nihil poterit ad virtutẽ colẽdã pudore vtilius inueniri. Pudor autẽ quid aliud eſt,

quàm

quàm vehemens motus animi dedecus repellentis, ad laudem & gloriam aſpirantis? Ex quo efficitur, omne ſtudium honeſtatis cupiditate gloriæ contineri. Illud deinde quantum eſt? Nemo enim vel laborem excipere, vel voluptatem reſpuere, vel vitã negligere poteſt ſi non ſit laudis & gloriæ ſuauitate delinitus. Cum enim a natura ſic inſtituti ſimus, vt dolorem vitemus & voluptatem aſciſcamus, euenit neceſſario, vt magna pars hominum omne officium voluptate metiatur. Nec enim ſapientes ſumus, vt ſtatim ipſius honeſtatis pulchritudinem cernere valeamus. Præclarè Plato beatũ fore prædicat, cui vel in ſenectute contigerit ſapientiam adipiſci. Vnicam igitur præclaræ inſtitutionis rationem eſſe cenſet eam, quæ in recto dolore, & in honeſta voluptate conſiſtit. Dolorem autem rectum eſſe ſtatuit, qui e turpitudinis infamia capi ſolet: honeſtam autem voluptatem quam magnitudo laudis efficit. Præcipit igitur ſic inſtitui pueros & adoleſcẽtes, vt ignominia quàm maximè doleãt, & laude quàm maximè delectentur. Hæc Platonis ſententia ſequenda eſt omnibus, qui ſuos in officio continere cupiunt. Aliter enim fruſtrà operã ſuã conſument. Nemini enim perſuaſeris, vt voluptatẽ ſpernat: vt autem voluptati fluxæ atque nefariæ, ſtabilem & honeſtam anteponat, perſuaſeris. Nemo inducet animum, vt dolorem appetendum iudicet: vt autẽ breui & exiguo dolore ingentem effugiat, inducet. Poſſunt enim bene informati animi facilè videre, quàm inanis & fluxa ſit corpore percepta voluptas: & intelligere, laudẽ honeſtis laboribus emptam, firmã & conſtantẽ voluptatẽ efficere. Turpi itaq; voluptate libentiſſimè carent, ea compenſatione, vt veræ laudis dulcedine perfruantur. Sic etiã illius doloris vitandi gratia, quem admiſſũ dedecus in-

inuirit, omnem dolorem lubenter excipiunt. Quae enim vigiliae, quos labores non perferunt ij, quos laudis suauitas ad disciplinarum studium inflammat? Quere ab ijs, qui summā eruditionem in omni literarum genere consequuti sunt, an potuissent vnquam ad eum gradum aspirare, nisi fuissent a principio dulcedine laudis inuitati? Negabit apertè Iacobus Sadoletus, vir omnibus literarum laudibus abundans, & insigni eloquentia praeditus: negabit Petrus Bēbus, qui res Italas, vt audio, clarissimis ingenij monimentis illustrat: negabit Contarenus, vir omni doctrinae genere atque Philosophiae laude cumulatus: negabunt denique reliqui eiusdem ordinis principes, qui sapientiae studia colunt. Hoc autē fatebuntur multi viri eruditione praestantissimi, quos esset infinitum recensere, sese hac laudis iucunditate delinitos omnes labores sustinuisse. Hoc idem tute ipse fateberis, & omnes denique, in quibus idem ardor existit. Magnum est enim voluptatem aspernari, blandimenta naturae respuere, vitae cursum in corporis labore, & in animi contentione conficere. Laudis igitur illecebris opus fuit, quibus animi a flagitiosa voluptate ad honestam traducti, neque laborem neque dolorem vllum sentirent. Tanta enim est gloriae dulcedo, vt illa semel capti, quamuis sapiētes non sint, nullis inuidiae telis infringi, nullis fortunae tormentis debilitari possint. Licet igitur omnes malorum tempestates sibi subeundas animaduertāt, non tamen eorū metu deterrentur, quò minus omnē operam curā & cogitationem in vnam virtutē cōferant. Crede mihi, ferre tantam contentionem animi non possent, nisi voluptate eximia laudis allecti fuissent. Multa sunt a nostris (dicam enim audacius) tanto animo suscepta atque perfecta, vt omnem penè antiquitatem obscurent. Vt enim alias

pra-

præclaras contentiones omittam, illud certè facinus stupendum est, homines neque multitudine, neque opibus abundantes, omnia maria transmisisse, Indiam & suis, & maximorum Regum præsidijs opibusq; vallatã aperuisse, & in suam potestatem summa belli contentione redegisse. Quid enim ego referam ingentes classes hostium depressas, innumerabiles exercitus exiguæ manus fusos, Persas & Arabas multis in locis superatos: & vt nihil aliud dicam, regionem immenso spatio a Lusitania distantem, e Solimani hostis potentissimi faucibus ereptã, & contra ingentem Turcarum & Thracum multitudinem defensam atque conseruatam? Hæc quidem tanta sunt, vt impium facinus sit ea humanæ virtuti, & non potius auxilio Christi, qui nostris sæpe præsentiam suam declarat, adscribere. Sed si est aliquid humanæ fortitudini tribuendum, quæ tamen ipsa in diuinis beneficijs numeranda est, nihil in nostris hominibus video, in quo tam multis gentibus excellant, præter eximiam laudis cupiditatem. Si enim ad numerum respicias, sunt paucissimi: si ad belli apparatum aut rei militaris scientiam, nullo modo cum Turcarum opibus & vsu cõparandi: si ad aliorum auxilia, Turcis omnia in illis terris pacata, nostris autem propter religionis dissensionem vehementer infesta sunt. Sed illud est: nostros veræ gloriæ cupiditate incensos, neque vulnera, neque dolorem sentire, in gladios & flammas irruere, omniaq; vitæ pericula dignitatis gratia negligere. Hæc enim voluptas, quæ ex laude percipitur, illos adigit, vt ad mortem ante oculos positam alacri sanè atque fidenti animo gradiantur. Ex quo facilè constat, laudis suauitatem non modò vt ait Cambyses apud Xenophontem, summorũ hominum laborem leuiorem efficere, sed etiam optabilem

atque

atque iucundum. Si igitur præstantium hominum ingenia multis laboribus & vigiliis lucem aliquam rebus humanis attulere: si viri fortes & magnanimi vt patriæ consulerent, vitæ non pepercerunt: si postremò aliqui ætatem in clarissimis studiis consumẽtes, sapientiam assequuti sunt: id certè est studio & cupiditati veræ laudis assignandum. Ea enim primam ætatem allicit, & in virtutis studium incendit, donec paulatim animos ad ipsam virtutem per se colendam & amandam perducat. Neque solùm primus animi cursus & impetus ad laudem eos fructus affert quos diximus: sed multò etiam maiores & vberiores effundit ipsa laus amplificata. Ex ea enim æmulatio existit, quæ stimulis languentem animum excitat, & ad certamen virtutis accendit. Vt autem nihil est inuidia pestilentius, in eo enim pugnat, vt non virtute propria, sed alienæ virtutis extinctione principem locum obtineat: ita nihil æmulatione salutarius, nempe quæ non alienum decus obscurando, sed ad parem, aut maiorem laudem nitendo, ad summam dignitatem adspirat. Quod enim ferunt de Themistocle, quẽ gloria Miltiadis instigauit, vt omnem ætatem in virtute consumeret: quod etiã antiquior fama de Theseo prodit, qui Herculem imitatus, bellum contra monstra omnia suscepit, patet latissimè. Incredibile enim est, quantã vim habeat excellens virtus cõstanti omnium fama celebrata ad animos amore virtutis incitandos, & inflammandos. Quis enim est, quem non clarorum hominum gloria vehemẽter afficiat? quem a somno non suscitet? cui stimulos non admoueat? Multos libidini deditos accepimus, qui summorum hominum claritate incitati, repentè ad studiũ honestatis exarserint. Quod minimè mirandũ est. Quãtus enim pars illa animi nostri, quæ cœlestis habenda est, sit plerumque

rúmque vitijs in terram depreſſa, & quaſi demerſa: tamẽ vbi primũ aliquam honeſtatis ſpeciem intuetur, ad memoriam ſuæ naturæ reuocata, amore honeſtatis accenditur. Quantum igitur poteſt, enititur, vt a vitijs emergat, & quaſi renatis pẽnis, quas nefariæ cupiditates inciderant, in alium euolet. Inde autẽ oritur illa præclara contentio inter virtutis amatores excitata, dum nemo alijs æquo animo cedit, ſed ſinguli potius dant obnixè operam, vt inter omnes excellant. Hoc autem certamine iniecto, quis no videt quanta ſit futura bonorũ affluentia? Illa enim ciuitas planè beata eſt, in qua non ſigulus ſigulo inuidet, vt ait Heſiodus, ſed ſapiens cũ ſapiẽte certat: iuſtus iuſtum æmulatur, fortis cum forti virtutis præſtantia contendit: modeſtus & continẽs in eo laborat, vt omnes magnitudine continentiæ vincat. Sic enim fit, vt dum ſinguli ſeſe ad virtutis certamen acuunt, vniuerſi tandem ſint in virtutũ omnium ſtudio florentes. Ergo cùm hæc illuſtris & honeſta contentio, tantum vtilitatis afferens, amplitudine laudis excitetur, quid tandem illa vtilius in rebus humanis inueniri poteſt? Animum enim iacentem excitat, inſtruit, inflammat, omnium dolorum obliuiſci facit, & ab omni alia cogitatione ad magnorum hominum imitationem, atque ſingulare virtutis ſtudium traducit. Gloriam tu igitur, quæ tam vtilis & fructuoſa eſt, vituperare audeas? & eam ſapientiſſimo cuique ſpretam, & inuiſam eſſe contendes? Quomodo tandem, aut qualis erit iſte ſapiens, cuius omne ſtudium in virtute colenda poſitum eſſe debet, ſi virtutis ipſius partum negligat atque pro nihilo putet? Poteritne fieri, vt quod ab ipſius honeſtatis fonte ducitur, non ſit ipſum honeſtum, eáque de cauſa ſapientibus expetendum? aut parum demonſtrauimus, nullo modo gloriam aliunde, quàm

de, quàm ab honestate nasci? Nihil inquis, esse magnum potest ijs, qui cœli spatia immensa mente definiunt. Quasi sit quidquam intra cœli complexum virtute magnificentius, aut maius decus in syderibus ipsis, quam in pulchritudine mētis eluceat. Nam quod aiunt, eam prudentiæ repugnare, iam facilè cerni potest, quàm id sit ab illius ornamētis alienum. Omnes enim virtutes gloriam parientes prudentia gubernat, & ipsa per se munera amplissima, dignitatisque plenissima tuetur & sustinet. Quemadmodum enim errare, labi, decipi, temerè quidquam & imprudenter administrare, turpe & flagitiosum videtur omnibus: ita qui nullis erroribus cæcatam mētem habent, sed obscura cognoscunt, & futura præcipiunt, & quemadmodum incidentibus rebus uti conueniat sapienter explicant, amplitudine laudis antecellunt. Hæc est enim omnium mortalium opinio, vt homines prudentia præstantes summo imperio dignos existiment. Inde sit, vt sæpenumero multitudo, quam præcipitem esse dicis, imperiumque nefariè detrectantem, prudenti homini libenter obtemperet. Intelligit enim omnium salutem illius authoritate & iudicio contineri, qui optimè potest, quid omnibus vtile futurum sit ratione prouidere. Quod quidē in rebus singulis licet inspicere. Ægroti enim quantumuis morosi, bonorum medicorum iussis parent: vectores etiam præstantium gubernatorum nutus omnes obseruant. Sic etiam milites incredibili alacritate iis imperatoribus obediunt, quos esse vident rei militaru scientia præcellentes. Hoc item in reliquis artibus (neque enim omnes percurrere necesse est) euenire constat, tantum quemque authoritatis ad imperandum habere, quantum intelligentia suæ artis excellit. Quod in Reip. regendæ scientia maximè cernitur. Nemo enim adeò mente captus est,

vt non intelligat eos ſaluos eſſe non poſſe, qui ſpectati hominu conſilium aſpernantur. Ergo ea virtus quam omnes mortales planè regiam exiſtimant, quo tandem modo fieri poteſt, vt gloriæ aduerſetur? Sequenda eſt, inquis, vulgi temeritas ijs qui publicè laudari cupiunt. Sequenda quidem, ſi breuem & inanem laudem appetunt, quam ſummum ſtatim dedecus & infamia conſequatur. Hoc autem vel eo exemplo, quod ab Homero ſumpſiſti, de ſalutari conſilio Polydamantis improbato, intelligi poteſt. Niſi fortè ſuſpicaris, cùm Hector ipſe ſe damnaret amentiæ, quod Polydamanti non auſcultaſſet, & temeritatis infamiam morte delere ſtatueret, clementiorem in illum exercitum ab Achille cæſum fuiſſe, quàm ille in ſe fuerit. Inaniſſimo igitur plauſuum nocti elatus, in eam ignominiam incidit, quæ erat morte triſtiſſima, & acerbiſſimo patriæ funere luenda, Sed inquis, Hectoris nomen eſſe multò quàm Polydamantis illuſtrius. Quid ad rem? Quaſi Hector illum ſplendorem nominis aſſequutus ſit temeritate & amentia, & non potius ſingulari magnitudine animi, qua pro patria dimicabat. Cùm illum itaque multitudo Polydamanti præferebat, non temeritatem prudentiæ, ſed virtutem eximiam mediocri conſilio præferebat, Idem de illa comparatione Hannonis & Hannibalis dicerem, niſi viderem alterũ grauitate & conſtantia omnium approbationem mouere: alterum perfidia & immanitate offenſionem incurrere. Gloria autem, vt dictum eſt, non admiratione tantùm, ſed quadam etiam animorum conciliatione comparatur. Cùm igitur Hannon ſemper honeſtus & grauis, Hannibal ſæpe turpiſſimus nobis occurrat, & in alterum quodammodo propenſi ſimus, alterius autem ſæuitiam deteſtemur: non eſt pro-

probatu difficile, Hannonem plus gloriæ, quàm Hannibalem fuisse cõsequutum. Illam autem partem orationis tuæ, qua probare conatus es gloriam esse contrarium iustitiæ, sum valde admiratus. Quid enim quæso est aptius iustitiæ, ad immortalitatem nominis comparandam? Nam si virtutis amplitudo commouet homines, nihil est illa magnificẽtius: si decus honestatis amorem cõciliat, nihil illa pulchrius: si vtilitatis magnitudo mortales in alicuius studium incẽdit, nihil est iustitia salutarius. Quod enim est officium siue ciuile siue bellicum, siue priuatum siue publicum, siue ad honestatis cultum, siue ad vitæ commoda pertineat, quod illius tutela vacet? nullum est studium, quod ab illo seiunctum homines ad se allicere, & aliquam gloriæ partem consequi possit. Ingenium enim perspicax & acutum, si absit iustitia, quò maius extiterit, eò magis erit omnibus suspectum & inuisum. Magnus autem animus iustitia vacans, quò fuerit erectior, eò maiorem ex illo perniciem formidamus. At iustitiæ vel soli confidimus, omniáq; vitæ præsidia in bonorum fide constituenda putamus, Gloria autem sine hominum fide & beneuolentia intelligi nequit. Ex qua efficitur, sine iustitia gloriam constare non posse. Non enim, quod non semel diximus, omnia quæcunque animos insolita magnitudine conturbant, in gloria ponenda sunt: sed ea tantùm quæ excellentis animi pulchritudine & honestate continentur. Tamberlanus quidam Scytha fuit multis opibus abundans, & bellorum gerendorum perituissimus. Is è Scythiæ finibus egressus, multas Asiæ nationes populatus est: & omnia, quocunque impetum armorum tulit, ferro flammáque vastauit. Tandem cum Turcarum Imperatore congressus, eum in prælio cepit, &

in aurea cauea vinculis aureis constrictum inclusit. Hunc ferunt adeò truci immanique natura fuisse, vt nullius vnquam lachrymis ad misericordiam adduci potuerit. Morem autem hunc in obsidione ciuitatum solitum seruare constat. Primo die candidis tentorijs castra tegebat, significans, eo tantùm die spem clementiæ obsessis ostendi. Sequenti verò die purpurea sigi præcipiebat, vt intelligerent omnem aditum ad clementiã illius esse iam puberibus interclusum. Quòd si deditionis consilium in tertium diem differrent, tunc atris tentorijs collocatis, omni sexui & omni ætati internecionem denunciabat. Cũ autẽ aliquando vrbem, quæ sese dedere intra illud bidui spacium recusarat, multis tormentis & machinis oppugnaret, obsessi salutem desperantes, omnes pueros habitu lugubri deformatos instruunt, vt ad Tamberlanũ supplices accedãt, & flebili clamore sublato misericordiam implorent. Hos ille pueros conspicatus turmam equitum obuiam mittit quæ eos omnes proterat atque dilaniet, vrbemq; statim capit, & in omnem sexum ita crudelitatem suam expromit, vt neminem superstitẽ patriæ relinquat. Hîc quidem quamuis ingentes opes habuerit, omniumq; bellorum victor extiterit, nullam gloriã assequi potuit. Est enim gloria, vt sæpe iam diximus, fama celebris honestatis, excellentibus in humanum genus meritis excitata, beneuolentiam multorũ concilians. Filum autem non magis quisquam aut laudare aut amare potest, quàm procellam atque tempestatem turbido impetu omnia peruertentem. Sed quorsum Tamberlani fecimus mentionem? Vt, eùm intellexerimus, nullam naturam immanem & importunam, quamuis sit reliquis in rebus admiranda, posse laudem adipisci, facilius intelligamus, nihil sine iustitia, & eius partibus, nempe fide, be-

benignitate, clementia, glorioſum & laudandum reperiri. Præterea minimè obſcurum eſt, omnem nominis claritatem & ſplendorem in diuini numinis imitatione conſiſtere. Huc enim naturæ impetu trahimur omnes, qui laudem appetimus, vt Dei ſimiles efficiamur. At nulla virtus in Deo nobis clarior & illuſtrior occurrit, ea quæ generi hominũ ope & gratia conſulit, omniaq; iuſtiſſimo imperio moderatur. Ea namque omne piæ venerationis ſtudium, & caſtiſſimæ religionis ſanctitatem excitauit. Ea efficit, vt non modò ſancti ſcriptores, ſed etiam Poëtæ Græci atque Latini præpotentem Deum Deorum & hominum parentem appellarent. Ergo cùm hac vna virtute, quæ poſita eſt in humano genere tuendo: maximè poſſimus diſtare ab immanitate beluarum, & diuinæ naturæ ſimilitudinem attingere: quid tandem ad claritatem nominis illa fieri poteſt illuſtrius? Quantum verò vniuerſum genus hominum iuſtitiam amaret, apertè declarauit, cùm ſeſe illis regendum tradidit, qui iuſtitia excellentes eſſe videbantur. Omnia ſiquidem regna & imperia, ſingulari iuſtitiæ & æquitatis opinione conſtituta ſunt. Principio enim cùm nondum eſſent homines certo iure deuincti, omniq; vita mutuis eſſet iniurijs, & cædibus infeſta: ij qui a potentioribus indignè premebantur, confugiebant ad aliquem iuſtitia & fide præſtantem, qui ab eis iniuriam propulſaret. Hic autem aliorum quidem vim & impetum reprimendo, aliorum verò miſeriam ſubleuando, ſaluti omnium conſulebat. Cum igitur animaduerteret vniuerſus populus, quàm ſalutaris eſſet omnibus illa iuris æquabilitas, eum, cuius iuſtitiam expertus fuerat, in ſummo rerum imperio locabat. Ex egregia itaque iuſtitiæ fama regum maieſtas orta eſt, inde ſumma imperia na-

nata sunt, inde postremò gloria immortalis illuxit. Nam vsque eò prouecta fuit amore iustitiæ multitudo, vt eorum principum memoriam, qui cum fide & æquitate vixerant, summa religione consecraret. Vnde colligitur hanc vnam esse viam munitissimam, ad regiæ dignitatis amplitudinem & magnificentiam, quæ iustitia, probitate & beneficentia continetur.

RECTE tu quidem, inquit Metellus. Contrà tamen disputant aliqui, conuenire principi qui magna quædam spectat, in loco fidem fallere. Aliter enim negant eum suæ dignitati & amplitudini seruire posse.

SCIO inquam, multos esse in hac sententia, quæ quidem nihil fingi potest amentius. Si enim principi hanc virtutem detraxeris, non modò perfugia bonorum, præsidia innocentium, firmamenta Reip. conuelles, sed eum turpitudine insigni notatum reddes. Quid enim turpius principe & astuto & fallaci, & vitæ consilia non ad humanæ societatis fidem, sed ad vtilitatẽ suam callidè referente? Quasi, inquiunt, putes nos eum magnum hominem appellare, qui societatem humanam & nimiam in colenda fide religionem emolumentis suis anteponit, & non eum potius qui omnia ad suam amplitudinem dirigit? Credibile quidem est, authores tam sceleratæ sententiæ nulla præcepta honestatis in magno principe fingendo complecti. Sed istud amplum & magnum videamus, quale tandem sit. Est ne aliquid in rerum natura, quod sine propria virtute magnum esse possit? in vniuersum enim vniuscuiusque rei virtus appellatur id, quod eam perficit & absoluit. Ad hunc modum canis virtu-

tem

tem eſſe dicimus celeritatem & ſagacitatem: equi, velocitatem ad curſum, & in periculis adeundis alacritatem: hominis verò, ingenium excellens, & egregiam ad omne genus honeſtatis indolem. Similiter etiam in rebus quæ non natura, ſed arte & ſtudio conſtant, eas virtutes appellamus, quibus earum rerum perfectio continetur. Alia enim eſt virtus pictoris, alia poëtæ, alia citharœdi. Nullum autem eſt artificium, ſiue ingenium, ſiue ſordidum, quod ſine propria virtute eſſe poſſit in ſuo genere cumulatè perfectum. Artis autem regiæ virtus, aut iuſtitia eſt, aut nulla prorſus eſt. A principio enim hæc reges creauit & auxit, & ad ſummum faſtigium dignitatis euexit. Nullam autem huius omnium præſtantiſſimæ diſciplinæ virtutem dicere, cùm artes etiam infimas proprijs virtutibus excoli videamus, hominis eſt dementis, & maximis in rebus turpiſſimè delirantis. Ergo cùm nihil propriæ virtute vacans magnitudinem ſuæ naturæ conuenientem aſſequi poſſit: conſtetq; iuſtitiam eſſe virtutem maximè regiam: quo tandem modo fieri poterit, vt princeps iniuria atque perfidia regiam magnitudinem conſequatur? Poteritne vir alius & magnus eſſe, qui clarus & honeſtus non ſit, aut honeſtus eſſe, qui decus & honeſtatem, pro qua viris magnanimis vita deſerenda eſt, vtilitate poſteriorem habet? Quæ enim dignitas in eo poterit ineſſe, quẽ inquinauit auaritiæ turpitudo? quẽ deformauit perfidiæ ſcelus? quem effrænata dominandi libido a recta ratione detorſit? Eũ certè non principẽ modò, ſed ne hominem quidem appellari fas eſt, ſed monſtrũ potius importunum, non ex equo & homine mixtum, quales Poëtæ Centauros fuiſſe fingũt, ſed totum e Leonis immanitate, & vulpeculæ fraude compoſitum. Non hic diſputo quanto anzore,

solicitudine, labe, cruciatu afficiantur ij, qui neminem possunt habere fideli benevolentia coniunctum, quales sunt omnes, qui fidem sanctam non habent. Non dico, in quàm fluxa & incerta sede sint eorum opes locatæ, qui ad eas augendas malitia vtuntur quàm breui concidant omnia imperia malis artibus comparata. Hoc dico, quod ad nostrum institutum pertinet, nihil esse ad hominum existimationem turpius, nihil magis cunctis mortalibus inusitum. Omnes enim iniustum imperium libentissimè sequuntur, iniustum verò extinctum atque deletum cupiunt. Quod quidem vnius tantùm ciuitatis exempla apertum facient. Fuit in Romanis olim præclara quædam indoles ad iustitiam. Ex ea enim ciuitate prodijt Camillus, qui magistrum, inaudito scelere ciuitatem hostium prodentem, noua pœna affecit: & Falisios, quos belli magnitudine non poterat, iustitiæ admiratione sub Romanum imperium subiunxit. Ex illius Reipub. institutis extitit Fabricius, qui regem potentissimum terrorem maximum Romanorum mœnibus inferentem monuit, vt a veneno caueret. Eiusdem ciuitatis disciplina instructus Regulus, ne fidem hosti datam falleret, ad exquisitissima supplicia subeunda Carthaginem profectus est. Quid hîc memorem Coruncani, Catonis, & Æmylij Pauli continentiã? quid Africani quid Quinctij, quid aliorum principum mansuetudinem, & in seruandis victu moderationem? Bella verò nunquam fermè, nisi lacessiti iniuria, sumebãt, nec arma illis ipsis a quibus violati fuerant, inferebant, nisi rebus frustra repetitis bellum ante denuntiarent, atque solenni ritu indicerent. Imperatores autem earum ipsarum nationum, quas armis subegerant, patroni fiebant more maiorum, & eorum commodis egregiè consulebãt, vsque adeò,

vt

vt esset eorum victoria sanis hostibus interdum expetenda. Quàm multis enim populis, intestinis seditionibus agitatis, malorum finem attulere? Quanta fide socios & omnes denique, quos semel in fidem receperant, tutati sunt? Quamdiu igitur illa ciuitas floruit æquitate, fiitq; omnium gentium commune perfugium, ita propagauit imperium, vt id propemodum vltimis terræ finibus terminaret. At postquàm auaritia infinita in illius mores inuasit, postquam Romani e sociorum bonis prædari, subditas gentes vexare, prouincias exinanire cœperunt: statim ciuitatis illius magnitudo dissipari cœpit, & magis magisq; labi, donec omnino corrueret. Minimè igitur probanda est illa Carneadi oratio, qua contra iustitiam in populi Romani concione disseruit. Noluit enim ea vir copiosus & disertus sententiam suam exponere, sed ingenium ostentare & demonstrare, nihil esse tam absurdum, quod non posset probabile dicendo fieri. Si enim verum fatere velimus, asseremus Romanum imperium fide auctum, atque diutissimè conseruatum fuisse. Quod quidem Romanos impulit, vt fidem in Capitolio prope Iouem summa religione consecrarent. Sapienter enim videbant, nihil quod fide & benevolentia fultum non esset, diu permanere posse. Id autem, cùm a fide discedebant, multo facilius apparebat. Claudicabat enim imperium, quoties euenisset, vt illi in officio claudicarent. Quod si nullus honor, nullum imperium, nullæ potentia, si non sit fidei constantia stabilita, aliquid stabilitatis habere potest: tamen erit quisquam tanto furore præditus, qui persidiam summis viris vtilem esse dicat? Non aliquando tandem animo reputabit, quàm multi reges & imperiosi populi propter iniurias illatas omnibus bonis euersi fuerint? & quàm citò magnas illas opes amiserint? quàm tum

semper odium dolo atque fraudes excitarint? Sed esto. sit aliquis improbus, qui in magna amicorum inopia, multorum animis grauiter offensis, possit opibus per iniuriam partis diu atque sine cura frui: tamen erit quisquam animo magno præditus, qui velit propter vllum vitæ commodum omni laude spoliari? qui diuitias vllas virtutis ornamentis anteponat? qui non dedecus vel cum summo vitæ periculo declinet? Quod autẽ dedecus tãtum est, quod sit cum perfidiæ infamia conferendum? Qui excellenti animo sunt, neque paupertatem, neque exitium, neque mortem, neque dolorem metuunt: omnia quæ mortales intoleranda iudicant, contemnunt atque despiciunt, vnum tantum dedecus extimescunt, & libenter vitam abijciunt, ne splendorem honestatis amittant. Cum igitur in iniquitate turpitudo tanta sit, qui laudis amore flagrauerit, opus est vt omni impetu in iustitiæ studium incumbat. Hanc tu tamen vulgo sperni dicis. Ita enim ais euenire, vt serui dominos libari parentes, vxores maritos pro nihilo putent, si videant eos innocentiam seruare, fidémque proprijs emolumentis anteferre. Ita credo fieri posse, vt qui tam alto animo sit, vt eum pecunia non moueat, & constanter huic inani cupiditati, qua plerique inflammati in perniciem rapiuntur, obsistit, contemnatur. Eum quidem quamuis in principio multi vt negligentem hominem, & parùm rebus augendis attentum despiciant, vniuersi tamen paulo post admirabuntur. Sed paupertatem obscuram & ignobilem esse dicis. Est quidem si nullæ sint animi diuitiæ, quibus fortunæ iniuria compensari possit. Nam si virtus adsit tantum abest, vt paupertas splendori nominis officiat, vt id etiam longè clarius & illustrius reddat. Quid Epaminondæ gloriæ nocuit rei familiaris angustia? Nihil

sanè:

ſanè: imò multò illam magnificentius illuſtrauit. Non enim ignauia, ſed pecuniæ contemptione pauper erat. Nihil autem videtur eſſe tam excelſi animi, quàm pecuniam contemnere. Idem etiam de Ariſtide, de Phocione, de multis alijs dici poteſt: quorum gloriam paupertas non imminuit, ſed ampliſicauit. Si enim gloria poſita eſset in inaniſſimo ludorum apparatu, in ſumptibus profuſis & immodicis, e quibus nullus fructus ad publicam vtilitatem redundat, ſi denique in muneribus illis, quæ ad breue admodum tempus multitudinem imperitam deliniunt: faterer equidē, eam ſine magnis diuitijs parari non poſſe. Cùm autem ſita ſit in virtutis altitudine & magnificentia, quæ non inani plauſu ſtatim morituro, ſed laude perpetua celebratur: quid tibi venit in mentem dicere, pecuniæ cupiditatem eſſe cum gloriæ cupiditate coniunctam? quaſi quicquam ſit, quod in viatus odium multitudinis incurrat, quàm auaritia: aut non facilè poſſint animi maximi gloriam vllam conſequi, ſine pecuniæ magnitudine. Fuiſſet hoc in loco facillimum coarguere eorum hominum amentiam, quos diſputantes induxiſti, neminem ſplendoris & gloriæ cupidum poſſe colere iuſtitiam & æquitatem. Sed cùm ſint ita vehementes atque violenti, vt nullo modo patiantur ſe vlla iuris diſceptatione vinci, iuſq; ſuum armis, & non oratione perſequendum ſtatuant: metuo ne diſputatione irritati, impetum ſuum in me conuertant. Vides enim quàm periculoſum ſit, homines opibus elatos oratione lacesſere. Verba namque rebus vlciſcuntur.

QVID igitur? inquit Auguſtinus ridens: timore aliquo ductus tam illuſtrem cauſam, tantoq; impetu a te ſuſceptā deſeres? Minimè profectò conuenit homini gloriæ cupido in ipſius

ipsius gloriæ defensione tam insigne dedecus admittere.

NVLLO, *inquam modo, neq; meæ dignitatis obliuiscar, neque causam deseram, quametiam si opus ita fuisset, vel cum periculo vitæ defenderem. Ratio tamen inunda est si commodè fieri possit, vt in odium hominum potentium minimè veniamus, & illis valde prosimus. Alio igitur sermonis genere nobis contentioso & magis nitido mihi vtendum censeo, vt facilius in eorum animos influat oratio.*

EXORDIRE igitur, inquit Augustinus Nos enim valde ad audiendum animis erecti sumus.

FACIAM, *inquam. Sed est necesse, vt si mihi exciderint argumenta, quib. illos vti fecisti, me in eorum memoriam reducas. Hoc enim tantum memini, illos postquam se omnia ad gloriam dirigere professi sunt, disputasse fieri non posse, vt sine magnis opibus ad principatum peruenirent. Deinde exemplis clarorum hominum, & institutis omnium Rerump. & Hispaniæ etiam monimentis ostendere conati sunt, omnem vitæ splendorem in pecunia consistere. Tum fieri posse negauerunt, vt sibi quisquam vel magnas opes pararet, vel ingentem pecuniam coaceruaret nisi prius omnia iura perfringeret. Atque ita tandem concluserunt esse indignum summorum hominum præstantia, legibus vllis submitti.*

OMNIA, inquit Augustinus, argumenta potissima complexus es. Nec aliud mihi in mentem venit, quod quidem ad rem facere putem.

PRINCIPIO *igitur, inquam, videamus, an hoc pacto me illis insinuare valeam. Sic igitur existimate me cum illis loqui. Non possum equidem viri clarissimi, non admirari præclaram istam indolem*

animi

animi vestri, ad omnem decoris atque dignitatis excellentiam. Quantum enim ex oratione vestra iudicare potui, sic laudis amore flagratis, vt opes & facultates, atque postremò vitam ipsam gloriæ causa profundere minimè dubitetis. Est igitur iam hic vester impetus ad laudem non vulgari laude decorandus. Quid enim quæso est in vita laude diuinius? Ea namque Deum veneramur, nec vllam victimam numini diuino gratiorem aut magnificentiorem offerre possumus. Ea diuinos homines, & in omni genere virtutis excellentes efficimus, nec vllum maius præmium, quod rectè factis proponi possit, habemus. Eius postremò immortalitate breuitatem vitæ consolamur. Cœlestis igitur natura animorum vestrorum, atque cognatio quæ vobis est cum mente diuina, facit vt rebus alijs neglectis, quæ vulgus hominum sitienter appetit, immortalem gloriam atque diuinam ardenter exptetis. Sed interdum vereor, (multæ nanque insidiæ tendi solent hominibus amplissimis, quales vos estis) ne sermonibus improborum patent aures vestræ, quibus in errorem inducti, non veram, sed inanem gloriam consectemini, cuius specie capti in sempiternum dedecus incidatis. Ne igitur id vobis accidat, vt perditorum hominum rumoribus tanquam ventis aduersis iactati, laudis & gloriæ naufragium faciatis: singularem cautionem atque diligentiam adhibendam censeo, & perinde atque gubernatores optimi, in maximis tempestatibus vectorum consilia non aspernantur: ita nullo modo conuenit vobis in profundo tantis procellis agitato nauigantibus, repudiare consilia hominum dignitati vestræ studentium. Audite igitur viri nobilissimi ea, quæ fortasse vos quamuis sitis ingenio excellenti propter curas rerum maximarum, quibus estis impliciti, haud ita clarè potestis intueri. Nec

enim

enim dubito fore, modò recta consilia perditorum hominum sermonibus anteponatis, vt eam gloriam consequamini, quam nulla vnquam vetustas possit obruere. Præclarè tu quidem, inquit Metellus, exordium e rhetorum officina sumpsisti multis dicendi luminibus illustratum, & ad animos nobilitatis vniuersæ præparandos satis appositum. Si igitur reliquum orationis cursum eadē qua cœpisti felicitate peregeris, homines insanos in sanitatem fortasse restitues. Omnia quidem, inquam, tentabo, nec vllum artificium mihi notum prætermittam. Tu tamen si quid me hominem in dicendo penè rudem effugerit, velim mihi præstò sis. Omnes namque persuadendi rationes tibi notas esse oportet, nempe qui non Ciceronem modò, sed artem etiam vniuersam diligentissimè cognoueris. Magnum, inquit ille ridens, tibi aduocatum adhibes. Faciam igitur, si te opera mea indigere videro, vt te consilij tui in me ad hoc munus deligendo minimè pœniteat. Audi igitur inquam. Sic enim institutam orationem fortasse non incommodè contexere licebit. Mihi quidem amplissimi viri, hoc inprimis spectandum videtur omnibus, qui gloriam amant, quam sedem atque domicilium habeat ipsa laudis elegantia. Nec enim conuenit rem adeò illustrem, nullum certum locum, in quo consistat habere, sed sine vlla constantia vagari. Credibile autem non est, vos cùm tanta magnitudine animi præditi sitis, aliquam leuem & inanem laudis vmbram intueri, quæ statim euanescat, & non potius eam nominis claritatem, quam omnes anni consequentes excipiant. Cùm igitur immortalitatis amore flagretis, reliquum est, vt laudis ipsius domicilium in ea parte constituatis, quæ in vobis immortalis atque diuina ducenda est. E corpore autem, cùm sit e terra concretum, eaq; de causa mortale &

le & caducum, quid tandem exiſtet quod fixum & ſtabile permanere poſſit? Si claritatem igitur eximiam, ſi laudem inſignem, ſi gloriam ſempiternam adipiſci cupitis: animus ipſe natura diuinus & immortalis eſt vobis egregiè colendus, omnibusq; diuinis copijs locupletandus, nihilque omnino prætermittendum, quod ad illius excellentem ſpeciem & pulchritudinem pertinere videatur. Non enim e gemmis & auro, quo flagitioſos homines, & impuras mulieres ſæpenumero fulgere conſpicimus, ſed e diuino cultu animi laudes omnes exiſtunt: inde omnis ſummæ gloriæ ſplendor & dignitatis eluceſcit. Animi autem ornamenta ſunt virtutes eximiæ, quibus humanæ mentes ornatæ ſimilitudinem diuinę mentis attingunt, & immortalitatem nominis aſſequuntur. Contrà verò vitia flagitioſa fœditate, pulchritudinem animi corrumpunt, & mentis habitum ita deprauant, vt nihil turpius fingi poſſit. Primùm igitur cauendũ eſt omnibus, qui dignitatem ſuam tueri volũt, ne voluptatũ blanditijs illecti, cœleſte illud animi decus inquinent. Nefariæ namque voluptates, præterquã quòd ſunt futiles & inanes, cũ ſemel effluxerint, ingẽtem dolorem animis & diuturnũ dedecus impreſſum relinquunt. Cõtrà verò labores honeſti breui contentione perficiunt, vt animus eximia voluptate compleatur, & inſigni gloria cumuletur. Vt igitur illuſtris laborum atque dolorum patientia animum illuſtrat: ita laborum fuga omnibus illum ornamentis ſpoliat. Inde fit, vt ne mortem quidem, quæ pleriſque mortalibus horribilis eſt, & maximè pertimeſcenda, ſummis viris & cupiditate laudis incenſis liceat extimeſcere. Timoris enim turpitudo mẽtis altitudinem deprimit, & illius ſpeciem obſcurat. Videtis enim quàm fœdum & turpe ſit, abiectis armis ex acie fugere, metu trepidare, nihilque vt

forti

forti & constanti homine dignum est, sed omnia cum humili & fracta animi dimissione suscipere? Hoc certè vobis accidere posse non arbitror, vt mortem magis tetram & horribilem existimetis, quàm tanti dedecoris offensionem. Sic enim estis nati, sic educati, sic exemplis domesticis instituti, vt dum ignominiam & turpitudinem vitetis, mortem facilè contemnatis. Si igitur turpitudinis dignitatis gratia sunt omnes voluptates negotia repellendæ, labores eximij suscipiendi, dolores magni subeundi, atque postremò mors etiam oppetenda: tantaq; est ipsius honestatis vis, vt omnes labores leues atque tolerabiles efficiat, & occidentem vitam veræ laudis dulcedine consoletur, quid erit indignius, quàm dignitatem ipsam sordibus auaritiæ maculari? quid amentius, quàm excellentis animi statum, pro quo viris magnanimis vita ponenda est, & acerbissimi etiã cruciatus perferendi, pecuniæ causa prodere, & amore inutilium terrestrium & caducarum, opes cœlestes, quæ magna ex parte in iustitia consistunt, amittere? Nihil est enim vel ad elegantiam pulchrius, vel ad studium multitudinis amabilius, vel ad claritatem nominis illustrius, quàm humanam societatem tueri, propriæq; vtilitatis immemorem, omnium incolumitati prospicere. Hæc enim sunt illa diuina opera, quæ admirationem cunctis afferunt, studia hominum excitant, immortalique laude vigent. Vt autem nihil est iustitia præstabilius, ita nihil iniuria tetrius, nihil fœdius, nihil omnibus magis execrandum. Ergo qui pecuniam æquitati iuris anteponit, illustrem animi figuram habitumq; corrumpit: & dum legibus, quas recta ratio atque diuina sanxit, subdi ignominiosum putat: ipse sese dedecori & ignominiæ, vilissimo pretio addicit. Animi itaque splendore deleto, impuritateq; suscepta, quæ tandem spes relin-

relinqui poteſt vllius laudis & gloriæ comparandæ, cùm ex ornamentis animi laudes omnes oriantur? Non adducar igitur vt credam, vos aliquid ad ſummam ſordidum & veſtris rationibus & inſtitutis alienum, pecuniæ cauſa ſuſcipere. Quamuis deinde valde fortunas ampliſcetis, multi tamen erunt mercatores, qui vos diuitijs longè ſuperent. Veſtrum autem eſt non eas opes appetere, quibus obſcuri etiam homines affluunt, ſed quæ vos altiſſimo gradu conſtituant: neque in illis diuitijs dignitatem ponere, quibus abundantem licet eſſe turpiſſimum, ſed per quas omnia veræ dignitatis ornamenta conſequamini. Si verò pecuniam vt gloriæ inſtrumentum amandam exiſtimatis, reputate quàm ſit abſurdum, pecuniæ cauſa dignitate omni orbari, atq; gloriam prorſus abijcere. Nec vos illorum hominum exemplis vti decet, qui flagitijs indigniſſimis facta egregia contaminauere. Quis enim eſt tam ſine mente, qui vel Marium, vel Syllam, vel Cæſarem, vel alios ſimili amentia furentes eo nomine laudet, quòd vt magnas opes haberent, detrimenta quàm plurima communibus rebus inuexerint? Contrà verò ſi quid ab illis ſapienter & fortiter adminiſtratum eſt, ſi quid operæ & ſtudij in Remp. contulere, id omnes laudibus efferendum atq; prædicandum iudicant. Non ſunt igitur quidam homines imperiti veſtri diſſuaſores ullo modo ferendi, qui cùm ſummorum hominum virtutes aſſequi nequeant, eorum vitia conſectantur. Hoc enim perinde eſt, atque ſi quis excellentem formam illuuie & ſqualore fœdatâ effingere volens, ùm pulchritudinem illam exprimere non poſſit, illuuiem tantùm atque ſordes imitetur. Nec vos moueat illa deſcriptio facultatum, in Reſp. ab earum moderatoribus inſtituta. Non enim fuit mens eorum, vt ſummos honores ad eos,

qui essent opulentissimi, deferrent. Sed cùm intelligerent illos, qui summa rerum inopia premuntur, haud ita facilè posse Reip. studium nauare, & eas artes colere, quibus patriæ maximè in rebus vsui esse possent: homines propter necessarij victus indigentiam infimis artibus incumbentes, nec immodicis oneribus fatigandos, nec summis honoribus honestandos esse decreuerunt. Illum autem maximum censum statuerunt, qui satis esset ad vitam honestè & moderatè degendam. Quòd si quis infimæ classis homo virtutem egregiè coleret, & excellenti industria e tenebris emergeret, illi certè noluerunt esse aditum ad summos honores intercluſum. Tum enim optimè Reipub. consuli putabant, cùm virtus & frugalitas inerti nobilitati esset antelata. Nam quod ad Hispaniæ principes attinet, quos olim dicitis diuites homines appellatos, haud facilè dixerim, magisne propter abundantiam pecuniæ, an ob illustres animi opes, hoc sibi cognomen peperisse. Illud affirmare possum, eorum nomen, qui virtutis opibus minimè instructi fuerunt, aut obliuione sepultum esse, aut quod est longè grauius, sempiterna infamia notatum. Soli igitur omnium prædicatione celebrantur, qui pro religione & patriæ defensione opes & facultates neglexere, caputq; suum in vitæ discrimen intulere, hostiumq; impetum inuicta virtute repressere. Horum enim laudes ad citharam patrio more cani, horum res gestas ornari, his mirificum ab vniuersis studium tribus videmus. Si vos autem lauta & pretiosa suppellex, si magna familia, & magnifici apparatus ita delectent, vt in illis decus vitæ constituatis; veniat vobis in mentem, quàm sit indignum, aliunde quàm a vobis ipsis dignitatem exquirere. Etenim si vos aliqui propter alium vestrum æqualem honorarent; idq; apertè ostenderent sese nullo numero vos habi-

habituros fuisse, nisi vidissent cum illo sociatos, quem obseruantia dignũ censerent: id certè splendore vestro indignum putaretis, honoremq; aliorum causa vobis oblatum aspernaremini. At quantò est indignius propter infimam seruorum conditionem, aut propter opes fluxas & caducas obseruari? Perficite igitur viri nobilissimi, vt non facultatibus, non familiæ, non generis claritati sed vobis ipsis, hoc est, animis vestris omni laude cumulatis honores eximij deferantur. Ea enim tantùm vestra ducite, & earum facultatum copia gloriamini, quæ nec casu eripi, nec inuidia labefactari, nec ætas vlla consumit. Quæ enim ad imperitæ multitudinis plausum aucupandum referuntur ita sunt fluxa & inania, vt intra breue tempus & exiguum ea omnia leuissimus etiam quisq; contemnat, & pro nihilo habenda putet. Nec eos imitemini, qui corruptis hominum studijs se stabilem gloriam assequi posse confidunt, eaq; de causa alijs eripiunt, quod alijs statim largiantur. Multò enim plures erunt iniustitia læsi, quàm beneficio deuincti. Deinde multitudinis odium iustissimus de causis excitatum, est multò vehementius, quàm sit illa gratia paucorum, impurissima largitione collecta: & ita fit vt qui malefici sunt in multos, vt esse possint in paucos benefici, fructum laudis exiguum, & inanem habeant, sceleris autem offensionem sempiternam. Repellite igitur omnia, quæ maculam afferre possunt vestræ dignitati, illaq; studia colite, quæ sola gloriosa sunt existimanda. Non enim diuitijs abundare, nec tenuiores affligere, neque in Republica dominari, sed animi bonis affluere, vniuersis charum esse, Reipublicæ salutarem existimari, est laudabile, gloriosum, & summis honoribus illustrandum. Est. n. honor diuinũ quoddã præmium, virtuti & honestati constitutum, omne turpitudinis consortium repellens

Et ita fit, vt qui animum flagitio & turpitudine contaminatum gerunt, nullo pacto honorem, sed inane fortasse nomen honoris adepti in summa ignominia versentur. Ergo cùm tanta dignitas sit in animo virtutis ornamentus excultus: cùm tantum laudis ornamentum in fide, iustitia, bonitate consistat: tamen erit quisquam, qui suadere audeat, vobis hominibus ad decus & laudem natis, vt tantum decus abiiciatis? vt præclaram istam indolē insigni scelere polluatis? vt animi præstantiā eximio dedecore maculetis? Non istud genus hominū a vestra familiaritate repelletis? Non tantā gloriæ labē atq; pernicie in terras vltimas exterminabitis? Arcete viri amplissimi pestem, fœda consilia detestamini, sceleratos homines a contubernio vestro reijcite, ne vestro nomini grauem maculam sermonibus impurissimis inurant. Non enim illa domus gloria floret, in quam innumerabilis pecunia congesta est: sed quæ multis abstinentiæ exemplis abundat. Nec qui opibus & potentia præstant, sed qui sunt virtute & dignitate principes splendidè solent atque magnificè laudari. Nec illi qui propriæ vitæ consulunt, sed qui eam pro patriæ salute ponunt, in gloria sunt. Non vos autem conturbet inopiæ nomen. Si enim fortunas Reip. causa neglexeritis, pro fluxis & interituris opibus æternis atque diuinis affluetis. Nec mortis ipsius aspectu terreamini. Si enim, cùm id a vobis patria flagitauerit, hanc breuem & miseram vitam in summum discrimen adduxeritis: immortalitatem consequemini. Si igitur exarsistis ad gloriæ cupiditatem: si vos a primis annis pulchritudo dignitatis allexit: si immortalitatis studio flagratis: excellentem istam industriam in virtutis studio consumite, iustitiam atque pietatem colite, vniuersum genus hominum beneficijs vestris obligate. Sic enim eam honestatis am-

amplitudinem consequemini, quam præsentes admirentur posteri memoria grauissima prosequantur de cuius laude mortales omnes una mente & voce consentiant. Hactenus quidem me cum illis disseruisse existimate. Libenter autem hoc dicendi genere vsus sum, vt hac quasi declamatione meditatus atque paratus, aliquando ad huiusmodi homines ab inuria dehortandos accedam. Cuius enim eos quouis artificio ab opinione leuitatis ad veræ gloriæ rationẽ traducere.

NIHIL quidem, inquit Metellus, erit, quod non isto tam eleganti orationis instrumento effici valeat. Sed vnde quæso tibi tanta dicendi ornamenta suppetunt? Hanc. n. ante hac habui de te opinionem, vt existimarem te facilè posse tractare materiam, in cuius commentatione multum vt soles, operæ & studij consumeres. Vt autẽ ex tẽpore isto modo diceres, suspicari non poteram. Quod item in Augustino nostro mirabar. Quãuis. n. nihil sit illo politius, tamẽ tam splendidum orationis ornatũ ab illo sine diligentiore meditatione non expectabam.

FORTASSE, inquam ridens, habet hic locus aliquam vim diuinam, quæ differentium animos incitet, & nos ea quæ dicimus, non ingenio nostro, sed Musarum spiritu concitati dicimus. Vt autem Poëtis multò felicius fluunt carmina, quæ non studio & meditatione, sed furore diuino proferuntur: ita minuta non est, nostra non multum multis in locis a Poëtis dissidentia, vberius Musarum quodam afflatu fundi, quàm diuturna commentatione conuexi potuissent.

SI hæc, inquit Auguſt, loci natura eſt, huc nobis ſæpius veniendum cenſeo vt tam iucunda Muſarum conſuetudine fruamur, illarúmque numine completi in his ſaltem ſedibus floridis & amœnis, inter has vlmos tam ſuis frondibus, quàm adiunctis vitibus totum hunc locũ opacãtes, diſerti eſſe poſſimus. Tibi igitur author ſum, vt hac tanta loci opportunitate admonitus, ea quæ reſtant alacrius perſequare.

Faciam, inquam: atque de Iuſtitia quidem non eſt quod amplius in præſentia diſſeram. Cùm enim verum decus ſit in maxima virtute poſitum, quæ quidem illuſtratur magnis in Remp. meritis: conſtetq; nihil eſſe Iuſtitia magnificentius, aut hominum vitæ ſalutarius: quid eſt magis perſpicuũ, quàm ſummum & excellens decus iuſtitiæ munere contineri? maximè, cùm nulla animi & ingenij indoles egregia a iuſtitia ſeiuncta poſſit aliquam habere dignitatem? Quæ enim iniuſta ſunt, quamuis ſint admirabilia, ſunt odioſa & inuiſa, perpetuaq; flagrant infamia. Quod quidem in animi magnitudine facilè cernitur. Rectè tu quidem virtutem a temeritate & audacia diſtinxiſti, cùm diceres, non omnem animi alacritatem in fortitudinis rationem cadere: ſed eam tantùm, quæ rationis imperium ſequitur, & pro Iuſtitia, atq; cõmuni vtilitate pugnat. Qui enim impetu cæco & incõſiderato concitatus, manu cum hoſte confligit, eũ nullo modo fortẽ, ſed temerariũ & immanẽ appellari cõuenit. Ille igitur tãtũ, vt dixi, fortis eſt, qui rationi parens, nullum periculũ pro ſalute communi recuſat. Qui autẽ hoc animo eſt, egregia laude carere nõ poterit. Omnes enim mortales admirantur inuictum robur animi nemini cedentis, nulli labori ſuccũbentis, nullis periculis officia relinquentis. Nec verũ eſt, inhumanam & impudentem audaciam conſtanti multitu-

ritudinis opinione laudari. Quis enim homines cæde nefaria imbutos, sanguinemq; perpetuò sitientes, eo nomine laudandos putat, quòd aliquod immane facinus intrepidè susceperint? Contrà verò quo maior est in illis ad scelus audacia, eò magis illos omnes mortales oderunt & execrantur, malâque peste dignos existimant. In eo autem quod ais, summos principes iniustissima bella susceipiendo summa quadam gloria floruisse, parum mihi videris attendere, quæ sit huius verbi sententia. Gloria enim, vt sæpe dictum est, sine singulari hominum studio & beneuolentia ne intelligi quidem potest. Nemo enim pestilentiam & vastitatem, nemo terræ motũ, eluuionem, incendium, & reliqua, quæ vi incredibili animos hominum perterrent, gloriosa vnquam putauit. Ea igitur tantùm laudari, ea memoriæ mandari, ea immortali religione consecrari cernimus, quæ alta quadam mente atque singulari iustitiæ & pietatis studio geruntur. Vt igitur nec naturæ prodigijs, nec truculentis belluis gloria tribui potest: ita nec hominibus nihil omnino a belluarum immanitate distantibus. Quis enim est tam sine mente, qui nomen eorum non oderit, quos accepit fuisse generi humano pestilentes? Ergo cùm gloria magna ex parte in hominum charitate sita sit, eos quos omnes existimant luce indignos extitisse, quibus etiam ad inferos perpetui cruciatus extant, dices esse gloriam consequutos? Fuerint illi potentes & admirandi, horrificum bellum multis intulerint, innumerabiles nationes Martis vi perculerint atq; subegerint: gloria certè ne tum quidem, cùm se florentes, atque beatos existimabant, affici potuerunt: & nunc mortui, omnibus impuri, detestabiles & execrandi videntur. Quòd si leuissimus quisque eos admiratione perculsus extollat, non diu in ea

opinione permanebit. Illam enim breui tempore ratio atque mediocris animaduersio penitus euellet. Hic locus postulat, vt ordine tuo omisso, nunc potissimum orationem illam refutemus, qua asseuerabas, eos qui in singulari certamine furenter inito parem suum obtruncant, insigni gloria cumulari. Eos enim ne minimam quidem gloriæ partem attingere contendam. Non enim fortes, sed furiosi non honesti, sed impuri: non illustres & ampli, sed humiles & obscuri sunt existimandi. Grauiter tu quidem, & merito genus illud certaminis, vt omnibus institutis diuinis & humanis infestum, insectatus es. Quid enim habet turbulentum illud dissidium, insana in laceßendo contumelia funestus ille teterrimæ contentionis exitus, quod non sit & omni scelere imbutum, & turpitudine insigni cumulatum? Eos tamen ais, in summa gloria versari. Quomodo tandē? Aut qualis est ista gloria? Concursus vndiq; sit leuissimorum hominum, vt viros illos Martios inter se acriter & animosè sine vlla graui causa certantes spectet. Tribuitur magna laus illis, qui vel hominem sanctissimo sibi religionis fœdere sociatū iugulant: vel mortiferam plagam, vt amentissimæ multitudini satisfaciant interrito vultu excipiūt. Sed velim mihi dicas, cùm olim gladiatores inspectante populo Romano depugnabant, num existimes eos, qui simili audacia paribus suis vitam eripiebant, simili laudis genere caruisse? Imò quò plures & clariores spectatores habebant, eò maiorem plausum excitabant. Quid autem mirum est, hominum genus abiectissimum, propter inanem virtutis imaginem eam laudem obtinuisse, quę bestijs etiam dari solebat? Laudabantur enim feræ truces & immanes, quæ multos homines in circo laniabāt. Hac etiam ætate, in Hispania præsertim, cùm in

ludis

ludis publicis vndiq; spicula in tauros intorquentur, illi qui magnum hominum stragem edunt, egregij tauri atque non vulgaris pretio digni reputantur. Sic igitur homines isti nobiles, qui amentia præcipites in extimum ruunt, ab imperita multitudine laudem assequuntur: sed eam laudem, quæ sit illis cum impurissimis gladiatoribus, cum leonibus cum pantheris, atque postremò cum tauris etiam communis. Num quispiam asserat, aut feras illas, aut homines efferatos, quorum ludus erat humanũ sanguinẽ fundere, in gloria fuisse? Minimè quidem. Cur ita tandem? Quia gloria nullo modo consistit in leui atque repentina multitudinis approbatione, quæ momento temporis euanescit. Vi igitur apud Romanos non Mamillones, non Retiarij, no Thraces, non Hoplomachi, non denique totum hoc operarum genus e disciplina laniſtarum impurissimum & inquinatissimum, quamuis audax esset, in gloria vixit: sed Imperatores & optimates, virtute, grauitate & consilio patriam conseruantes: ita nunc non inhumanum, ferum, barbarum facinus obeuntes in gloria vigent, sed viri constantes & graues, amplissimæ virtutis opibus Christianam Rempub. fulcientes. Nemo enim non videt istorũ turpitudinem, qui vitam venalem habent: qui sui aut aduersarij cæde amentissimæ multitudini spectaculum præbent qui sunt furoris ipsius mancipia, qui leuissimis de causis gladiatorio generi mortis addicuntur. Videte igitur, quod genus laudis vita emendum putent homines amentissimi. Id nempe, quod impuris gladiatoribus & bestijs inmanibus concedi potest. Deinde quàm citò memoria facinoris illius extinguatur Postremò quanta sceleris infamia deformatũ sit. Qui enim in certamine spiritum effundunt statim veniunt in oblitionem, &

opinione permanebit. Illam enim breui tempore ratio atque mediocris animaduersio penitus euellet. Hic locus postulat, vt ordine tuo omisso, nunc postrissimum orationem illam refutemus, qua asseuerabas, eos qui in singulari certamine fuerunt inito parem suum obtruncant, insigni gloria cumulari. Eos enim ne minimam quidem gloriæ partem attingere contendam. Non enim fortes, sed furiosi non honesti, sed impuri: non illustres & ampli, sed humiles & obscuri sunt existimandi. Grauiter tu quidem, & merito genus illud certaminis, vt omnibus institutis diuinis & humanis infestum, insectatus es. Quid enim habet turbulentium illud dissidium, insana inlacessendo contumelia funestius, ille teterrimæ contentionis exitus, quod non sit & omni scelere imbutum, & turpitudine insigni cumulatum? Eos tamen aut in summa gloria versari. Quomodo tandē? Aut qualis est ista gloria? Concursus vndiq; fit leuissimorum hominum, vt viros illos Martios inter se acritex & animosè sine vlla graui causa certantes spectent. Tribuitur magna laus illis, qui vel hominem sanctissimo sibi religionis fœdere sociatū iugulant: vel mortiferam plagam, vt amentissimæ multitudini satisfaciant interrito vultu excipiūt. Sed velim mihi dicas, cùm olim gladiatores inspectante populo Romano depugnabant, num existimes eos, qui simili audacia paribus suis vitam eripiebant, simili laudis genere cazuisse? Imò quò plures & clariores spectatores habebant, eò maiorem plausum excitabant. Quid autem mirum est, hominum genus abiectissimum, propter inanem virtutis imaginem eam laudem obtinuisse, quæ bestijs etiam dari solebat? Laudabantur enim feræ truces & immanes, quæ multos homines in circo laniabāt. Hac etiam ætate, in Hispania præsertim, cùm in ludis

ludis publicis vndiq; spicula in tauros intorquentur, illi qui magnam hominum stragem edunt, egregij tauri atque non vulgari pretio digni reputantur. Sic igitur homines isti nobiles, qui amentia præcipites in exitium ruunt, ab imperita multitudine laudem assequuntur: sed eam laudem, quæ sit illis cum impurissimis gladiatoribus, cum leonibus cum pantheris, atque postremò cum tauris etiam communis. Num quispiam asseruit, aut feras illas, aut homines efferatos, quorum ludus erat humanũ sanguinẽ fundere, in gloria fuisse? Minimè quidem. Cur ita tandem? Quia gloria nullo modo consistit in leui atque repentina multitudinis approbatione, quæ momento temporis euanescit. Vt igitur apud Romanos non Mirmillones, non Retiarij, nò Thraces, non Hoplomachi, non deniq; totum hoc operarum genus e disciplina lanistarum impurissimum & inquinatissimum, quamuis audax esset, in gloria vixit: sed Imperatores & optimates, virtute, grauitate & consilio patriam conseruantes: ita nunc non inhumanum, ferum, barbarum facinus obeuntes in gloria vigent, sed viri constantes & graues, amplissimæ virtutis opibus Christianam Rempub. fulcientes. Nemo enim non videt istorũ turpitudinem, qui vitam venalem habent: qui sui aut aduersarij cæde amentissimæ multitudini spectaculum præbent qui sunt furoris ipsius mancipia, qui leuissimis de causis gladiatorio generi mortis addicuntur. Videte igitur, quod genus laudis vita emendum putent homines amentissimi. Id nempe, quod impuris gladiatoribus & bestijs immanibus concedi potest. Deinde quàm citò memoria facinoris illius extinguatur. Postremò quanta sceleris infamia deformatũ sit. Qui enim in certamine spiritum effundunt statim veniunt in obliuionem, &

ita excedunt e vita, vt ne pompæ quidem aut funeris & sepulturæ honorem, quem vulgus hominum plurimi facit, obtineant. Victores autem quis post triduum sapiens in magnis viris habendos putat? Quemadmodum igitur olim gladiatores, quamuis victores e circo discederent, & picti veherentur in rheda, eximio quodam plausu celebrati, nemo non infames & detestabiles existimabat: ita isti, quos similis in conditione dissimili morum feritas atque barbaria delectat, quamuis illo tempore exiguo, in quo maior est leuitati & amentiæ, quàm rationi & iudicio locus, a leuissima illa turba aliquod genus laudis assequantur: breui tamen omnium opinione in turpissimorum hominum numero reponuntur. Nec enim esse potest in scelere diuturna sceleris approbatio. Ergo cùm gloria posita sit in constanti prædicatione hominum, ingentia facta mirantium, & eximium ornamentum dignitatis insigni amore complectentium: illam tam inanem laudem, tam temerariam, tam repentinam, tam subitò ex omni memoria discedentem, atque postremò tanta sceleris immanissimi contagione maculatam gloriam appellabis? Nullo modo, mihi crede, potest gloria in tam tetro & impio, tam omnibus detestato, tam cunctis hominibus inuiso facinore consistendi locum habere. Qui sunt igitur illi quorum virtutem omnes summi, infimi, mediocres admirantur: quorum magnificam speciem intuentes studio incenduntur, qui non viui modò, sed multò etiam magis post mortem in ore omnium sunt? Illi nempe, qui insignem patriæ charitatem incredibili robore atque virtute communiunt: qui humana omnia, quantumuis horribilia, veri decoris tuendi causa despiciunt: qui vitam, cùm opus ita fuerit, patriæ reddere minimè recusant. Mirum enim est, vt afficiantur omnes, quotics

quoties audiunt, aliquod facinus clarum & memorabile, pro salute omnium cum magno vitæ periculo susceptum. Tanta est enim huius virtutis admiratio, vt eos etiam, qui multis ante seculis patriæ suum sanguinem largiti sunt, amare compellamur. Codrus itaque hominum commemoratione viget, qui sese in medios hostes immisit, vt morte sua patriam conseruaret. Clarissimam Leonidæ mortem pro salute Græciæ oppetitam muris laudibus exornant. Decij sese pro patria deuouentes, animos nostros sibi virtutis admiratione deuinciunt. Huius generis exempla innumerabilia proferri possunt, quibus intelligamus, non audaciæ, sed virtuti laudē immortalem tribui, nec patriam importuna cupiditate vexantes, sed eam cum vitæ etiam periculo conseruantes omnium sermone celebrari: nec illis, qui omnia dominandi libidine peruertêre, sed qui e suorum ceruicibus hostium impetum insigni virtute depulêre, diuinos honores haberi. Sed minimè necesse est nobis hoc in loco diutius immorari, ad alia præsertim festinantibus.

Restat vt aliquid etiam de Temperantiæ laude dicamus. Est enim in hac virtute totius honestatis decus & lumen constitutum. Regit enim & cōtinet omnes affectiones: vnde appellatur Temperantia, quòd insit in illa animorū temperatio quædam, & admirabilis ex varia & repugnante affectionum genere concentus. Græci appellant σωφροσύνην, quasi σώζουσαν φρόνησιν. Conseruat enim maximè prudentiam: & considerata iudicia rationis salutari præsidio confirmat. Parum.n. iuuat rectè sentire, si statim nos libidinis immanitas a recta sententia depellat. Hoc igitur efficit Temperantia, vt ratio imperiū facillimè teneat, atque pro dignitate

regium

regium munus administret. Refrænat enim libidinem, voluptatem nefariam repellit, infinitus cupiditatibus obsistit. & omnes denique motus animi temerarios atque turbulentos coërcet & comprimit. Ex quo efficitur, prudentia atque iustitiam modestiæ munere contineri. Tunc enim demum vera cernere, vel recta atque simplicia consectari possumus, cùm omnis libido comprimitur. Iam verò illa magni animi indoles ad res altas & arduas adspirans, si modestia vacat, virtutis nomen habere non potest, sed extremi furoris & amentiæ. Qui enim ita elato animo sunt, vt modum non teneant, rationis imperio desistunt & impetu cæco ruunt, oĩa quocũq; se conferunt euertentes. (cùm autem præcipuũ munus huius virtutis sit, in omni officio modum & ordinem conseruare, & id quod in qualibet re maximè deceat amplecti, necessario complexa est omnem pulchritudinis excellentiam. Vt enim qui temeritate & amentia ducũtur, aut alicui proteruè nocent, aut molliter & effœminatè se gerunt, dedecus insigne cõcipiunt: ita qui animo rectè constituti sapientiã & æquitatẽ colunt, & humana cuncta despiciunt, oĩa honestatis legemetientes, oĩbus simul dignitatis opibus excelliũt. Ergo cùm hæc virtus omne dignitatis ornamentũ in se contineat, & virtus ex se necessariò gloriam generet: relinquitur, oẽm gloriam in temperantia consistere. In ordine enim vitæ & constantia sita est honestas omnis, & in confusione turpitudo. Quid enim quæso Achillus iracundia, aut Aiacis furore turpius? Quorum alter lectu atque lachrymis, quantum sibi ipse displiceret ostendit, alter dedecus impotentia animi conceptum morte delere constituit. Quod si omnes laudis auidi, propter intemperantiæ recordationem se ipsi ederunt: quod tandem de illis populi vniuer-

si

ſi iudicium fore ſuſpicamur? Fieri ne poteſt, vt multitudo ſit in quemquã natura clemẽtior, quam eſt quiſquam in ſe ipſum? aut vt cernat aliquis acutius ſua flagitia, quam vulgus, ad alienum dedecus animo notandum ſemper intentum? Quod autem ad Hãnibalem attinet ſi talis eius natura fuit, qualis a Silio deſcribitur, ecquem exiſtimas qui tantam illius immanitatem non exhorruerit atque deteſtatus ſit? Cùm igitur odio hominum flagrarit, ad gloriam peruenire non potuit. Non eſt ita, inquis. Imò præcipiti & effrænata mente eam gloriã eſt adeptus, quam animi moderatione atque temperantia nunquam aſſequi potuiſſet. Pergisne tu gloriam in hominum metu atque conſternatione ponere, quæ tota eſt in animi dignitate, atque beneficentia collocanda? Fuit ille quidem ſtupendus, fateor: ſed ita, vt horrida & infeſta peſtis, non vt vir egregiæ dignitatis laudibus abundans. Quod etiam in Alcibiade perſpici poteſt, qui cùm egregiam indolem intemperantia contaminarit, ignominiæ ſempiternæ maculis eſt aſperſus. Idem de Pauſania, cuius etiam memoriam intuliſti, & reliquis eodem morbo oppreſſis aſſerendum eſt. Nam quod ad Alexandrum attinet: quantum illius dignitati intemperantiæ dedecus offecerit, explicari non poteſt. Quamuis enim magnum nomen animi præſtãtis altitudine, & multis continentiæ exemplis adeptus fuerit, poſtquam ſeſe immenſa luxuria, impiáque multorum cade commaculauit, extremam ignominiam ſubiuit. Factum enim eſt, vt illius nomen paulo antè hoſtibus etiam charum, eſſet repentè amicis propè omnibus inuiſum. In vniuerſum autem, quos dixiſti gloriæ magnitudine inſolentes & furioſos extitiſſe, ij nunquam vllum veræ laudis guſtum habuere, nec ſolida gloria, ſed iactatione & leuitate a mentis ſtatu de-

iecti

iecti sunt. Non enim erant virtutes veræ, e qua gloria omnis emanat, stabilis, & ideo nec ventosam populi celebritatem, nec honores eximios ferre atque sustinere vllo modo potuerunt. Perinde enim atque parua cymba nauis onerariæ velis & armamentis instructa, ventum sustinere non potest, sed leuissimo flatu iactata deprimitur: ita isti cùm virtutis amplitudine & grauitate careant, honoribus eximijs tanquam ventis vehementibus obruuntur. Vide autem quàm grauiter Plato omnem vitæ dignitatem in animi moderatione ponat. Sic enim ait in 4. libro de Legibus: Deus quidem, ô viri, vt ex antiquorum scriptis accepimus, omnium rerum initium, extremum & medium numine suo complectiens, ita recta per omnia pertinet, vt orbem naturæ conficiat. Illum autem sequitur iustitia, in eos, qui a diuina lege deficiunt, seuerè vindicans. Porrò autem, qui vitæ beatæ compos futurus est, iustitiam amplexus humili ornatu subsequitur: qui verò ductus insolentia, vel opibus vel honoribus, vel forma corporis elatus, tum iuuenta & amentia præceps, ardentiq; impetu animi concitatus, cum tanta contumelia, vt statuat nullius se principis aut moderatoris ope indigere, sed esse potius ad alios regendos instructum: is a Deo deseritur. Desertus autem, & alios ijsdem opinionibus inflatos sibi socios adiungens, exultat omnia perturbans. Et primùm quidem apud multitudinem in viris magnis habetur, sed breui dignas pœnas iniustitiæ pendens, seipsum, domũ, vniuersamq; patriam funditùs euertit. Verba Platonis expressi quibus vir ille summus omnem gloriæ rationem in iustitiæ cultu, & in humanitate collocandam putat. Illius enim tantùm firmas & stabiles opes esse dicit, qui Deum omnia prouidentem atque moderantem intuetur, sibiq; nihil assumens, omnia beatæ

vitæ

vitæ præsidia in ope cœlesti, diuinæq; virtutis imitatione cõstituit. Superbi verò & insolẽtes, suiq; opibus nimium præsidentes, cùm in Deũ non respiciant & ita diuinæ mentis lumine careant, in tenebris ruunt, omnia temerè commiscentes atque perturbantes, Breui itaque flatu inanissimi rumoris elati cum insigni patriæ calamitate in sempiternum dedecus incurrunt. Vnde colligit idem Plato, esse Deum supplici animo venerandum, & omni studio sequendum omnibus, qui laudem & dignitatem charam habent, neque aliam esse censet ad vitæ splendorem viam, quàm quæ diuinæ virtutis similitudine & animi moderatione continetur. Sic enim ait eodem in loco: Quod nam erit igitur officium Deo gratum, & cum illius natura congruens? Vnum certè vna priscorum hominum sententia contentum. Aiunt enim, simili simile, quod quidem est ratione dimensum, gaudere. Quæ enim modum non habent, neque secum inter se, neque cum ijs, quæ certa ratione & modo definita sunt, vllo pacto conuenient. Deus autem nobis modus atque mensura est, multò quidem certior pecunia, & multò exactior quàm mens humana. Is igitur qui in Dei amicitiam venturus est, oportet vt quàm maximè possit, ad illius similitudinem accedat. Hac autem ratione efficitur, modestum esse deo charum. Est enim illi similis. Intemperans verò dissimilis, & ab illo dissidens & iniustus. Hæc Plato. Quibus nihil potuit dici præclarius. Primùm enim similitudine sumpta e magnitudinibus communi dimensione carentibus, asserit incontinentes, proteruos, atque petulãtes, neque bonis, neque sui similibus vlla ratione coniungi posse. Cùm enim eorum infinita cupiditas nequeat vllo modo terminari, & idem omnes ardẽ-

dentissimè cupiant: multo maior existit inter illos contentio, quàm inter bonos & improbos excitari plerunque solet. Tum illud quàm sapienter dictum? Non pecuniam, quam multi communem rerum omnium mensuram esse statuunt: non mentem humanam, qua quidam omnia moderanda putant, sed Deum ipsum esse modum, rationem & regulam, quia sint omnia vitæ officia dirigenda. Ita autem sit, vt illi moderati sint, qui sese ad Dei voluntatem, tanquam ad exactissimam vitæ legem & normam accommodant. Qui cum Dei similes sint, (necesse enim est, vt sit illa eximia cum Deo similitudo, qui sua omnia diuina lege & ratione metiuntur) Dei sibi amorem conciliant, & illius opibus illustrantur. Vt igitur omnes impuri & intemperantes, cùm Deum, a quo valde dissident, infensum habeant, & honestu hominibus odiosi sint, & flagitiosis etiam vehementer inuisi, luce omni dignitatis orbati concidunt ita mites, atque mansueti tranquillè omnia atque moderatè gerentes, cum in Deum respiciant, diuino quodam lumine collucet, & bonis chari sunt, & improbis admirandi: atque ita tandem diuino & humano iudicio immortalem claritatem assequuntur. Ex quo efficitur, omne gloriæ lumen esse in temperantia positum. Non igitur impotentes & iracundi, non superbi & insolentes, omniaq furore & inaudita libidine perturbantes gloria florent, sed qui iracundiam cohibent, libidinem refrænant, animum temperant, & quanto magis excellunt opibus, tanto se submissius gerunt, & ordinem atque modum in omni officio conseruant. Hi constantes & graues homines, hi viri magni, atque planè Dei similes habentur, & omnium tandem consentiente laude celebrantur. Ergo, vt iam huic parti finem imponamus, si illi tantùm, quos neque amentia vexat, neque

neque nefaria habendi cupiditas inquinat, neque formido concutit, neque variis libidinis inflammat, in gloria sunt: sed qui sapientia florent, & omnem curam & cogitationem in publica salute defigunt, animoq; magno sunt & inuicto, quem quidem lege diuina moderantur: relinquitur planè, omnia egregiæ eiusdem ludis ornamenta esse necessario cum virtutum maximarum studio coniuncta.

O.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE GLORIA

LIBER QVINTVS.

VNC tandē, inquit Metellus, reliquum eſt, vt oſtendas quam vim habeāt argumenta illa, quibus cōtendebat Auguſtinus, gloriæ ſtudiū Chriſtianis inſtitutis aduerſari.

TV M ego: Ea verò quę hactenus adducta ſunt, ſatis ſuperq; puto ad illa diluenda. Si enim inquam, conſtat, nullam eſſe in temeritate & amētia ad gloriam munitam viam, ſi latus omnis in eximiæ virtutis elegantia conſiſtit, & omne ſtudiū Chriſtiani hominis excellenti virtuti dicandum eſt: quid clarius eſſe poteſt, quàm gloriæ cupiditatē eſſe cum Chriſtiana diſciplina copulatam? Quī fieri enim poteſt, vt quiſquam ſingulari ſtudio virtutem colat, virtutis autem ipſius decus & ornamentum deſpiciat? Quod quidem ſi diuini homines indignū virtutis præſtantia putauiſſent, nunquam ſplendore illius inuitarēt eos, quos omni virtute inſtructos & ornatos volebāt. Audi enim quibus verbis magnus ille Moſes populum in amorē pietatis allectet & inuitet. Sic enim ait: Hæc eſt veſtra ſapiētia & intelligentia in gentiū luce & celebritate conſtituta, vt audientes vniuerſi huius diuinæ legis inſtituta, dicant, En populus ſapiens & intelligens, gens magna. Videsne quali ora-

li oratione vir ille summus ostendat, gloriam esse diligendam? Non mediocrem enim vim in eo argumẽto sitam putat ad populum amore pietatis inflammandum, quòd ipsa pietas sit apud omnes miris laudibus efferenda. Idemq; statim subiungit. Non est vlla natio tam illustris & ampla, vt Deos præsentes habeat, sicut nos habemus Dominum Deum nostrum præsentem, & nobis in votis & precibus occurrentem. His verbis Moses non modò gloriam exornat, sed illius fontem aperit. Deo enim charũ esse, illius mente gubernari, cœlesti præsidio communiri, est maximè laudabile & gloriosum, & omnium sermone celebrandum. Multa ex huius sanctissimi viri scriptis proferre possẽ, quibus videretis, quantũ sẽper omnes veræ gloriæ stimulus ad studiũ virtutis incẽderit. Sed ad diuini vatis atque clarissimi Regis carmina festinat oratio. Dauid igitur, vt alios inter illius & Mosis tẽpora interiectos omittã, quanto studio gloriã tuetur? Quãta animi cõtẽtione dedecus repellit? Quàm indignè patiur eorum inuidiam & immanitatem, qui laudes ipsius obscurare nituntur? Quousque tandem, inquit o viri, gloriam meam deformatis? & alibi, Domine, inquit, si feci istud (intelligebat autem falsum sibi crimẽ illatum) si manus meas scelere maculaui: si domesticis meis aliquid mali machinatus sum, & nõ potius ita me gessi, vt inimicos etiã meos a debita peste seducerẽ: hostis me persequatur, atque petat animã meã: cõprehendat atq; proterat vitã meã. Grauis sanè imprecatio. Nihil enim videbatur fieri posse calamitosius, quàm in hostium manus incidere, & sanguine suo crudelitatem illorum satiare, nisi id vltimo loco addidisset, quod omni diritate tetrius existimabat. Adiungit enim: Gloriam meam infringat & abijciat. Hæc oratio videtúrne tibi hominis laudem contemnen-

tis? an eam potius omnibus vitæ commodis longè præferentis? Iam verò cum excitatur ad diuinæ maiestatis amplitudinem augustè atque sanctè venerandam, cùm illius erga se beneficia infinita commemorat: quid illo tam gradi carmine celebrat magnificentius, quàm gloriam sibi a Deo tributam? Pugnas itaque suas, victorias atque triumphos extollit, omnia summæ laudis ornamenta, quæ fuit diuina benignitate consequutus, oratione complectitur: neque tantùm potentia aut imperij finibus, quantum claritate nominis incenditur, ad Dei laudes, cœlesti quadam harmonia concinendas. Illius autem vltima verba, quæ dixit, cùm iam mors appropinquaret, nonne apertè declarant, quantum illi nominis amplissimi studium extiterit? Nam neque nomen suum neque parentis reticuit: & cùm maiestatem suam esset oratione complexus, musicum illud artificium, quo tantum diuinæ mentis viribus excitatus excelluit, nullo modo silentio præteriuit. Huius sapientissimi viri sapientissimus filius Solomon, quæ præmia proponit iuuentuti? quibus muneribus adolescentes ad sapientiæ studium in principio operis inuitat? Non alijs certè, quàm regiæ dignitatis insignibus, quibus excoluntur omnes animi, qui diuinæ legi parent. Ait enim in eodem libro: Iustitiæ memoriam esse iucundam, atque sempiternam: impiorum autem nomen quasi tabe exesum atque confectum euanescere, claramq; famam esse omnibus opibus & facultatibus anteponendam. Alibi verò, cùm rerum humanarum imbecillitatem, huiusq; miseræ vitæ solicitudines, & angores esset elegantissimè persequutus, omniáque tandem humana, vt leuia & inania contemneret, vnam gloriam excipit, & quasi mente incitatus exclamat, illius suauitatem vnguentis suauissimis

&

& odoribus esse præferendam. Multa possum ex huius summi regis scriptis memoriter pronuntiare, quibus ea confirmetur opinio, gloriam nempe esse ijs hominibus expetendam. Sed par est, vt rationibus etiam pugnemus. atque primùm illud asseramus, obscuritatem, ignobilitatem, ignominiam, & dedecus, esse diuinæ vindictæ supplicium conscelerati hominibus irrogatum. Legimus enim eorum nomen, qui diuinam religionem impiè atque nefariè violauerunt, fuisse ex hominũ memoria penitus euulsum. Apud Mosen verò Deus ipse prædicit impijs, fore, nisi resipiscant, vt eorum nomen oblitione sempiterna conteratur. Alibi autem, idq; multis in locis minitatur infamiam omnibus, qui legem neglexerint, atque sacra polluerint. Jeremias autem ita sub Dei persona in Judæos inuehitur: Euellam, inquit, vos, & ciuitatem istam excindam, tradámque vos grauissimæ ignominiæ maculis inustos hominum memoriæ sempiternæ. Ex ijs & alijs locis infinitis, quos breuitate dici admonitus omitto, apertum atque perspicuũ est, ignominiam esse supplicium hominum impietati & sceleri a diuino numine constitutum. Quare minimè mirandum est viros interdum sanctissimos infamia quodammodo frangi atque debilitari: & qui contra omnia fortunæ tormenta egregiè muniti sunt ignominiæ tempestate sæpe conuelli. Quod in Iobo, Davide, Neemia: & alijs viris sanctissimis & fortissimis cerni potest: qui cùm reliqua omnia inuicta virtute sustinerent, indignè ferebant ignominiam. Quòd si tantum malum est in sepulti nominis oblitione, in dedecore & infamia, vt in ea sæpenumerò videatur vltio diuina consistere: consequens est, vt laus & gloria sit in diuinis muneribus habenda. Et si viri pietate præstantes non

sine causa vituperatione & conuitio perturbantur: par est, vt laude & prædicatione delectentur. Quod autem gloria sit diuinum beneficium, Moses inprimis ostendit. Hoc enim Israëli denuntiat: futurum nempe, si diuinis institutis obedierit, vt sit a Deo locatus in summa gloria, & cunctis gentibus honore antelatus. De Iesu verò illius successore scriptum est, Dei munere fuisse nomen illius per omnes terras cum summa omnium admiratione peruagatum. Apud Samuelem aiebat Deus: Eũ, qui me coluerit, honestabo: qui autem me contemnunt, erunt contempti. Non igitur immeritò Dauid id multis in locis asserit, illam omnem gloriam, qua mirificè redundabat, esse diuinæ beneficentiæ referendam. Illum itaque perennem gloriæ fontem carmine perpetuo celebrat: illum summum authorem decoris & dignitatis intuetur: in illius cultu claritatem omnem positam esse docet. Ex quo apparet, gloriam esse cœleste quoddam munus apud animos pios collocatum. Ergo cùm nominis atque famæ celebritas sit in diuinis bonis numeranda, sapientem appellabis eum, qui illam aspernatur? qui lucem ipsam fugit? qui beneficium diuinum repudiat? Christus, inquis, præcipit, vt a gloria tãquam a re pestilente atque perniciosa fugiamus: quasi verò Moses, Dauid, & reliqui, quorum testimonijs vsus sum, non ea, quæ protulere, spiritus illius afflatu protulerint. Erat enim iam illis temporibus Christi numen illorum animis inclusum. Sed de illius institutis postea videbimus. Nunc verò ex te libenter audirem, num Christus à cœlo in terras delapsus est, vt rerum naturam, quas ipse finxit, tueretur: imò verò vt eam iacentem erigeret, atque cœlesti præsidio confirmaret. Gloriæ autem appetitum esse in animi natura insitum, abundè de-

mon-

monſtratum eſt. Neceſſe eſt igitur vt animus tunc ardentius laudem appetat, cùm fuerit morbis, qui illum impediunt, omnino liberatus. Tunc enim incorruptus, atque ſui ſimilis permanens, vim atque naturam ſuam clarius oſtendet. Ergo cùm Chriſtus omnes morbos, quibus erat oppreſſum genus hominũ, a ſuis omnino depulerit: conſequens eſt, vt illi qui Chriſti opera ex illo malis, quæ naturam humanam deprimebant, emerſere, ad gloriam aſpirent, atque tanto ardentius gloriam expetant, quanto maior ardor honeſtatis in illis exiſtit. Deinde, quid impudentia tetrius? quid hominum vitæ pernicioſius? Quid chriſtianæ religionis caſtitati magis infeſtum? Nequam enim hominem & improbum, poteris aliquando fortaſſe ignominiæ metu a flagitio reuocare: at qui pudorem omnem amiſit nihil ſibi reliquum fecit ad effrænatam libidinem aliqua ex parte cohibendam. Quocirca non immeritò viri ſanctiſſimi hoc impudentiæ nomine, omnem morum immanitatem complectuntur. Quale eſt illud Iſaiæ. Scelus inſtar Sodomæ præ ſe tulerunt, nec occultauerunt. Item illud Ieremiæ: Frontem perfricuiſti, meretricis impudentiam ſuſcepiſti. Quòd ſi nihil exiſtimatur apud nos impurius inuerecũdæ frontis audacia, nihil erit moribus, & inſtitutis Chriſtianis aptius, quàm pudor & verecundia. Pudor autem nihil aliud eſt, quàm vehemẽs motus animi dedecus fugientis, laudemq́, maximè conſequentis. Ex quo efficitur, Chriſtiani hominis eſſe, decus & laudẽ intueri. Præterea cũ hominib. Chriſtianis omnis opera in eximio virtutis cultu ponenda ſit; qui poſſunt id negligere, cuius opę vident omnem contentionem in virtutis ſtudio ſuſceptã facillimè ſuſtinere? Quantam enim vim habeat laudis ſuauitas, ad pericula negligenda,

voluptates nefarias repellendas, labores ingentes subeundos satis fuit antea demonstratum. Id autẽ impulit Paulum diuinum hominem, vt tam sæpe eos, quos ad virtutis alacritudinem instruit, laudis suauitate deliniret. Romanorum enim pietati atque religioni gratulans dicit eorum famam iam fines orbis terrarum peragrasse. Ad Philippenses verò scribens, eos ait, instar Syderum, lumen suum longè latéque diffundere. Corinthios autem sanctissima templa atque delubra diuini spiritus appellat. Omnes denique, ad quos scribit, laudibus inuitat, ad pietatis certamẽ alacrius ineundum. Petrus item quam magnificè exornat eos, quos ad summum gradum virtutis adhortatur? Vos, inquit, estis genus electum, regium, sacrosanctum, & ab omni terræ cõtagione secretum & liberum. Sed quid horum cælestium hominum testimonijs vtitur, cum ipsum cœli dominum authorem habeamus? Discipulos enim suos carã laudans, eos mundi lucẽ appellat, & vt ciuitas in edito loco, & excelso sita occultari nequit: ita illorum excellentem virtutem celari & occultari non posse confirmat. His igitur laudibus eos vehementius allicit, ad omnes tempestates atque procellas inuicto animo subeundas. Ergo si tantum virtutis instrumentum est in laudis suauitate positum, vt ea sibi viri cœlesti quadam atque diuina virtute prædicti, vtendum esse duxerint, ad animos hominum amore pietatis vehementius incitandos: si Christus ipse suorum mentes ad summum virtutis studium magnificentia laudu inflammat. positumus ne dubitare, quin laus egregia sit diuinum quoddam imbecillitatis humanæ subsidium, ad omnes labores animo maximo perferendos valde necessarium? Iam illud quantum est? Omne videlicet Christianorum studium, omnem operam, industriam,

am, curam, cogitationem, omnem denique mentem esse ad communem salutem generis humani conferendam? Quid autem magis homines iuuet, quam egregiæ famæ celebritas & amplitudo, haud quaquam reperietis. Est quidem liberalitas & beneficentia satis utilis, sed ea utilitas ad multos permanare non potest. Vnius viri iustitia, vnius ciuitatis opes contineri fortasse aliquando possunt, quæ tamen illo extincto corruent. Sic etiam fortitudo ciuis vnius, ciuibus tantùm suis erit aliquo tempore salutaris, non tamen alijs, nec suis quidem semper. Hoc etiam modo sapientiæ, continentiæ, aliarumq; virtutum omnium fructus est angustis finibus & exiguo vitæ spacio circumscriptus. At fama iustitiæ, fortitudinis, liberalitatis, continentiæ, & omnium denique virtutum, non paucis, sed omnibus, non modò suis, sed etiam exteris, non vna tantùm ætate, sed in multa secula, atque propè infinita cõsulit. Nec enim tantùm valet ad præsentes ampla dignitatis specie commouendos: sed ad omnem posteritatem exemplo virtutis inflammandum. An tu credis fieri potuisse in tanta scelerum omnium colluuie, crescente subinde luxuria, vitiorumq; multitudine mentes humanas obruente, vt aliquod virtutis & industriæ vestigium in hominum vita resideret, nisi quorundam animi virtutis egregiæ monimentis excitati, sese ad virtutis studium applicuissent? Laus, laus, inquam, & gloria hominum dignitate florentium, omnium prædicatione celebrata, & monimentis annalium consecrata, languentes animos exuscitat, & amore dignitatis incendit, atq; facit tandem, vt omnia humana quãtũuis aspera & difficilia contemnant, et honestatem in maximis laboribus, & periculis acri studio consectẽtur. Ea autẽ de causa sancti scriptores, nõ modò

nobis sanctorum hominum expressas imagines reliquerunt, sed etiam nos ad eos intuendos & imitandos omnibus modis adhortati sunt. Illos itaque qui pietatem vnicè coluere, diuinis titulis & ornamentis illustrant: nos autem acerrimis interdum verbis insectantur, quòd vitæ nostræ consilia excellentium hominum cogitatione minimè confirmemus. Quod certè non feciſſent, niſi planè iudicaſſent, nihil ad vitia ex animis extirpanda, virtuteſq; ſerendas, hominumq; vitam honeſtatis opibus excolendam vtilius inueniri poſſe, quàm clarorum hominum maximè claram & nobilitatam virtutem. Etenim vt nulla maior peſtis atque pernicies rebus humanis inferri poteſt ea, quæ naſcitur ex aliquo inaudiſti ſceleris exemplo: ita nihil eſt ad homines in officio continẽdos vtilius, nihil ad communis vitæ cultum ſalutarius, quàm virtutis eximiæ monimentum. Quòd ſi præſtantium hominum memoria ijſdem regionibus, quibus vitæ ſpatium circumſcriptum eſt, terminata fuiſſet, eorumq; res geſtas idem tumulus, qui eorum corpora contegit, obruiſſet: quem tandem fructum ab illis caperemus? Nunc verò dici non poteſt, quàm nos iuuet illorum gloria æternis monimentis celebrata. Cùm igitur conſtet, tantum fructum afferre hominibus nominis claritatem, vt ſine illa parum ſit vtilitatis in virtute, Chriſtianiq; hominis officium ſit, vitam etiam, ſi opus fuerit, pro omnium ſalute profundere: quid minus Chriſtiano conuenit, quàm gloriam repudiare? Equidem eum, qui gloriam omnibus modis aſpernatur atque reſpuit, non impudẽtem modò atq; naturæ communis ignarũ, vt quidã homines ſapientes, nec anguſti atq; parui animi, vt plerique: ſed etiam inhumanũ atq; ferum appellabo. Tu cùm officium tuum ſit omnium vtilitati conſulere, ijſq; legibus adſtrictus ſis, vt quantum poſ-

possis, vniuersum genus humanum tueri debeas: id negligas atque despicias, quo nihil potest hominum vitæ salutarius inueniri? Si te non pulchritudo laudis allicit, vtilitas certè communis te ad eam amandam incitare debuisset. Nunc verò cùm nobilitatem despicis, aut non intelligis, quantum fructum rebus humanis afferat hominum præstantium fama, aut intelligis quidem, sed id ad te pertinere non putas. Si non intelligis fatuus & amens, si cùm intelligas, id minimè curandum putas, inhumanus & ferus es existimandus. Quantum enim in te est, non modò dignitatis tuæ lumen, sed hominum salutem repudias. Illud postremò tantum est, vt nemo possit sine graui crimine laudem abijcere. Summum enim & extremum omnium bonorum, quo sunt omnia studia, officia, consilia vitæ referenda, ad quod omnes curæ, cogitationes, & omnes denique rationes honoris, laudis & dignitatis dirigendæ sunt: est ille summus omnium rerum sator atque moderator, a quo animum hausimus, & tantus tamque diuinis beneficijs affecti sumus. Si igitur ingrati animi crimen & scelus exhorremus, si beatæ vitæ compotes fieri ardenter optamus, nihil tanta cura & studio moliri debemus, quàm vt Dei nomen amplè magnificéque apud omnes nationes illustretur. Quid autem magis Dei gloriam illustret, quàm Christiani hominis dignitas, non facilè reperies. Talem enim gentes a nostris institutis abhorrentes opinionem de Christi numine concipiunt, quales sunt ij mores, quibus Christianam, numinique diuino consecratam nationem præditam esse conspiciunt. Inde fit, vt nihil magis dedecoret apud homines summi Dei nomen, quàm turpitudinis infamia a Christianis impiè concepta. Vt igitur Christianorum flagitia quodammodo in Dei contumeliam redun-

redundant: ita nihil clarius illius bonitatem in omnium conspectu constituit, quàm Christiani hominis decus excellens. Multò enim clarius Dei numen in animis pietate atque virtute florentibus elucet, quàm in vniuersæ naturæ fabrica quam oculis intuemur. In naturæ enim operibus, opificium summi conditoris ornatum atque pulchritudinem mundi, quasi regiarum ædium elegantiam & magnificentiam aspicimus, in animis autem omnium virtutum ornamentis, quasi gemmis & auro fulgentibus, effigiem diuinæ mentis admirantes, obstupescimus. Ea autem causa Petrus Christianos literis adhortatur, vt sic inter gentes vitam instituant, vt omnibus admirationem commoueant. Sic enim, inquit, fiet, vt qui modò vos quasi maleficos insectantur, opera vestra bona respicientes, Deo gloriam tribuant. Paulus verò quam multis in locis admonet, ne vllum impijs sermonem demus: vt omnem maledicendi materiam amputemus: vt decoris & honestatis coram omnibus hominibus studiosi simus? Sic enim ait futurum, vt illustri dignitatis exemplo multi virtutis studio incendantur, & diuina virtus debitis laudibus efferatur, eámque sibi causam asserit, quòd tanto studio muneris sui functionem clarissimæ virtutis operibus illustret, vt gentem suam æmulatione incendat: atque sic tandem aliquos ex Hebræis ad verum Dei cultum traducat. Porrò autem cùm docet Timotheum, qualem sacerdotem deligi conueniat, adijcit in fine, oportere vt non solùm a pijs, sed ab ipsis etiam impijs & alienis detur illi honestatis & innocentiæ testimonium, qui Pontifex creandus est. Idem ad Corinthios scribit, se mortem facilius passurũ, quàm vllam gloriæ suæ imminutionem. O diuinum hominem, atque veræ gloriæ cupiditate flagrantem. nempe qui illius tuendæ gratia, neque

crucia-

cruciatum vllum recuſet. Videbat enim nihil eſſe in rebus humanis neque ad ſalutem generis humani fructuoſius, neque ad Dei virtutem prædicandam illuſtrius, quam piorum hominum claritatem. Ergo cùm nihil clarius in omni natura Dei laudem & gloriam oſtendat hominibus, quàm illuſtris piorum hominum laus: & omnis animorum contentio ad diuinam gloriam referenda ſit: quis poſſumus gloriam ſine graui tetro & impio crimine repudiare?

Chriſti tamen inquis, præcepta gloriam tollere. Inanem quidem gloriam, quæ vel ex inani plauſu populi, caduca & fragilia laudantis, vel e ſimulatione virtutis exiſtit: non illam quæ ex vera virtute naſcitur. Nec eorum ſtudium damnat, qui gloriæ ſeruiunt, ſed qui errore hominum ad eam ſe peruenturos eſſe confidunt, & ita quod erat diuino beneficio tribuendum, in arrentia populari collocandum putant: qua quidem nulla captalior peſtis eſſe poteſt. Mentem enim omni luce ſpoliat, & a rebus diuinis abſtrahit, in terras ita deprimit, vt nullo modo poſſint verum animi decus intueri: hoc eſt autem, quod Chriſtus ipſe perditiſſimis hominibus dicebat, quomodo poteſtis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, & gloriam quæ a ſolo Deo eſt, non quæritis? Nihil eſt enim quod mentem magis impediat, quò minus cœleſtis diſciplinæ lucem accipiat, quàm illius gloriæ cupiditas, quæ errore hominum comparatur. Ita igitur fit, vt qui terrenis rebus addicti, inanem laudem ardenter appetit, cùm vera virtute careat, nunquam ad veram gloriam aſpiret, quam ſolus Deus ſolum pietatis & honeſtatis cultoribus elargitur. Verum enim decus, quod non eſt in falſa opinione ſed in vera virtute poſitum, vt antea diſputauimus, Dei munus atque beneficium eſt. Diuina autem beneficia non repudianda, ſed

gratiſſi-

redundant: ita nihil clarius illius bonitatem in omnium conspectu constituit, quàm Christiani hominis decus excellens. Multò enim clarius Dei numen in animis pietate atque virtute florentibus elucet, quàm in vniuersæ naturæ fabrica quam oculis intuemur. In naturæ enim operibus, opificium summi conditoris ornatum atque pulchritudinem mundi, quasi regiarum ædium elegantiam & magnificentiam aspicimus, in animis autem omnium virtutum ornamentis, quasi gemmis & auro fulgentibus, effigiem diuinæ mentis admirantes, obstupescimus. Ea autem causa Petrus Christianos literis adhortatur, vt sic inter gentes vitam instituant, vt omnibus admirationem commoueant. Sic enim, inquit, fiet, vt qui modò vos quasi maleficos insectantur, opera vestra bona respicientes, Deo gloriam tribuant. Paulus verò quam multis in locis admonet, ne vllum impijs sermonem demus: vt omnem maledicendi materiam amputemus: vt decoris & honestatis coram omnibus hominibus studiosi simus? Sic enim ait futurum, vt illustri dignitatis exemplo multi virtutis studio incendantur, & diuina virtus debitis laudibus efferatur, eámque sibi causam asserit, quòd tanto studio muneris sui functionem clarissimæ virtutis operibus illustret, vt gentem suam æmulatione incendat: atque ita tandem aliquos ex Hiebræis ad verum Dei cultum traducat. Porrò autem cùm docet Timotheum, qualem sacerdotem deligi conueniat, adijcit in fine, oportere vt non solùm a pijs, sed ab ipsis etiam impijs & alienis detur illi honestatis & innocentiæ testimonium, qui Pontifex creandus est. Idem ad Corinthios scribit, se mortem facilius passurũ, quàm vllam gloriæ suæ imminutionem. O diuinum hominem, atque veræ gloriæ cupiditate flagrantem. nempe qui illius tuendæ gratia, neque mortem, neque cru-

cia-

cruciatum vllum recuſet: Videbat enim nihil eſſe in rebus humanis neque ad ſalutem generis humani fructuoſius, neque ad Dei virtutem prædicandam illuſtrius, quam piorum hominum claritatem. Ergo cùm nihil clarius in omni natura Dei laudem & gloriam oſtendat hominibus, quam illuſtris piorum hominum laus: & omnis animorum contentio ad diuinam gloriam referenda ſit: quis poſſumus gloriam ſine graui tetro & impio crimine repudiare?

Chriſti tamen inquis, præcepta gloriam tollere. Inanem quidem gloriam, quæ vel ex inani plauſu populi, caduca & fragilia laudantis, vel e ſimulatione virtutis exiſtit: non illam quæ ex vera virtute naſcitur. Nec eorum ſtudium damnat, qui gloriæ ſeruiunt, ſed qui errore hominum ad eam ſe peruenturos eſſe confidunt, & ita quod erat diuino beneficio tribuendum, in aucentia populari collocandum putant: qua quidem nulla capitalior peſtis eſſe poteſt. Mentem enim omni luce ſpoliat, & a rebus diuinis abſtrahit, in terras ita deprimit, vt nullo modo poſſint verum animi decus intueri: hoc eſt autem, quod Chriſtus ipſe perditiſſimis hominibus dicebat, quomodo poteſtis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, & gloriam quæ a ſolo Deo eſt, non quæritis? Nihil eſt enim quod mentem magis impediat, quo minus cœleſtis diſciplinæ lucem accipiat, quam illius gloriæ cupiditas, quæ errore hominum comparatur. Ita igitur fit, vt qui terrenis rebus ad eius inanem laudem ardenter appetit, cùm vera virtute careat, nunquam ad veram gloriam aſpiret, quam ſolus Deus ſolum pietatis & honeſtatis cultoribus elargitur. Verum enim decus, quod non eſt in falſa opinione ſed in vera virtute poſitum, vt antea diſputauimus, Dei munus atque beneficium eſt. Diuina autem beneficia non repudianda, ſed gratiſſi-

gratissimis animis accipienda sunt.

IMO, inquis, laus etiam vera fugienda est. Id enim Christus præcipit, vt præclara munera obeuntes oculos hominum vitemus. Quando id? aut quomodo? Nec enim præclarum id dici debet, quod in inani specie virtutis inest. Qui autem extremum vitæ finem in humana laude constituunt, non virtutem colunt, sed virtutem simulando, scelus immane concipiunt. Dirum enim est, impium est, execrandum est, non dico in humanas opes, sed ne in gloriam quidem, aut virtutem ipsam, e qua gloria omnis exstitit, vt in summum bonum respicere. Deus enim, Deus solus est illud vltimum omnium bonorum, quò sunt omnia vitæ consilia dirigenda. Qui igitur gloriam vt vltimum bonum respicit, fructum omnem virtutis amittit. Nulla enim virtus esse potest, nisi ad Deum virtutis ipsius authorem referatur. Extincta autem virtute, extingui gloriam necesse est: & ita fit, vt nulla veræ gloriæ ratio constare possit, nisi illis, qui semper in Deum respiciunt, & omnem celebritatem ad diuini nominis amplitudinem dirigendam existimant. Qui igitur opus aliquod specie honestum ita molitur, vt in humanam laudem, quasi in vltimum actionis finem respiciat, nihil amplum aut præclarum suscipit, sed potius in se impium atque nefarium scelus admittit. Ab hoc autem scelere grauissima Christi oratione deterremur. Hoc enim sancit, ne cùm Deum precamur, cùm inedia libidinem refrænamus, cùm egentibus opitulamur, nobis auram popularem vt summum præmium proponamus. His igitur præceptis nullo modo nos a gloriæ studio reuocare contendit, sed ab illa inanitate, quæ pulchritudinem gloriæ corrumpit. Quod eò diligentius erat faciendum, quò gloria magis omnibus humanis opibus antecellit. Qui enim ad voluptatem,

vel

vel ad pecuniam, vel ad alias res fluxas omnia referunt, facilè possunt intelligere, in quanto errore versentur. At gloriæ splendor tantus est, vt illius etiam speciem homines honestatis amore flagrantes commoueat, illisque sæpe ruinæ periculum intendat. Fit enim interdum, vt laudis specie capti, eam non ad aliud præstantius bonum referendam, sed per se sequendam, & amandam iudicent. Ne igitur insitæ laudis cupiditate prolapsi corruamus, illa cautio adhibenda est interdum, ne opes nostras ostentemus, donec eum statum assequamur, in quo tutò possimus eas explicare, fructum nobis laudis, non laudem ipsam, sed hominum salutem atque Dei gloriam proponentes. Vtrumque autem Christus ipse præscripsit: vt enim eos, qui in tam lubrico loco sine graui casu insistere nequeunt, a periculosa ostentatione deterruit: ita illos, qui sunt aduersus inanis laudis insidias salutari consilio præmuniti, ad omnes suas opes proferendas impellit. Eos igitur tantùm agitat & insectatur, qui vel leuitati seruiunt, vel gloriam vt summum bonum intuentur. Tantum enim abest, vt nos ab illa dehortetur, vt etiam ad illius studium instruat. Veluti cùm admonet, vt inuitati postremum in conuiuio locum petamus, vt nos ipsos submisse geramus. Sic enim ait futurum, vt nobis laudis & gloriæ dignitatem ampliorem inter homines etiam comparemus. Qui tradit veræ gloriæ disciplinam: qui nobis certam & directam viam dignitatis ostendit: qui docet, qua ratione possimus ad laudem peruenire; is nullo modo nos a gloria deducit, sed potius in illius studium incendit & incitat. Quid illud, cùm clarè & apertè suis præcipit, vt omnes præclaras actiones in luce collocent, & id omnium hominum conspectui proponant, vt illo præclaro virtutis aspectu commoti homi-

homines, Deum agnoſcant, atque debita laude proſequantur? Minimè igitur neceſſe eſt priſcorum vatum reſponſa, diuinorum hominum ſcriptis atque monumentis, innumeris prorum hominum exemplis vti, cùm ipſum Chriſtum gloriæ ducem & authorem habeamus. Illius enim hæc ſunt monita, inſtituta, præcepta, a quibus deflectere ſine ſcelere nefario non poſſumus. Cùm igitur gloria ſit diuinum beneficium: cùm in ea tantum inſtrumentum virtutis inſit: cùm nihil ſit ad emendandos hominum mores, & vitam recte conſtituendam ſalutarius: cùm tantùm valeat ad virtutis diuinæ gloriam magnificentius illuſtrandam: cùm poſtremò ad eam amandam diuinis oraculis & Chriſti præceptis & monitis incitemur: quis tandem conuenit aſſerere, eam eſſe Chriſtianæ diſciplinæ contrariam? Non eſt igitur vllo modo gloria neglegenda, ſed optandum potius, ſi fieri poſſit, hoc fine quem diximus conſtituto, vt in omnes orbis terrarum regiones virtutis noſtræ fama penetret, nec vnquam nomen noſtrum deleatur. Nullus enim modus earum rerum cupiditati conſtituendus eſt, quæ ad hominum ſalutem, & Dei gloriam referuntur. Eſt itaque votum hoc non modo amplum & illuſtre, ſed etiam ſanctiſſimum, pietatiſque plenißimum. Contrà verò gloriam negligere, non modo eſt animi turpis & abiecti, verùm etiam ab omnibus naturæ legibus atq; diuinis inſtitutis nefariè diſſidentis. Quid enim aliud eſt gloriam a virtute repellere, quam Solem lucem ſuam vrbare? Aut quid minus decet hominem pietati aeditum, quàm diuinum numen aſpernari? hominũ ſalutem negligere? de gloria diuini numinis minimè ſolicitum eſſe? Chriſti que imperium detrectare? Hæc enim omnia ſunt committenda iis, qui laudem & claritatem non amant. Quare vos hortor, vt magno & elato animo in

gloriam.

gloriam incumbatis, eamq́ putetis esse cœleste quoddam munus, animos nostros spe quadam amplioris decoris & dignitatis inflammans. Vt autem melius cerneretis, nihil esse diuinæ legi magis consentaneum quàm veræ laudis studium, erat mihi in huius disputationis fine laudis ipsius ratio ab hominis ortu repetenda. Sed partim quòd arbitror aures vestras iam audiendo defessas esse: partim quòd solem præcipitantem aspicio, hac extrema parte nunc supersedere cõstitui. Si placet igitur, perorationem in alium diem reseruemus.

AN TV, inquit Augustinus, cùm opus iam penè ad extremum perduxeris, imperfectum e manibus dimittes? Nos autem non audiendo defessi, vt inquis, sed valde oblectati sumus, & sermonem nostrum, si dies non suffecerit, possumus in multam etiam noctem producere. Quare tibi author sum vt præsenti dicendi felicitate, quæ tibi hodie oblata est diuinitus vtaris. Minimè enim conuenit, cùm orationis tuæ cursum adeò secundè tenueris, antequam portum optatum capias, vela contrahere.

E QVIDEM, inquit Metellus, tum demum integram voluptatem ex ista disputatione percipiam, cùm illam absolueris. Quare te etiam hortor, vt hodie tuæ orationi finem imponas. Eadem enim opera te labore in posterum leuabis, & hominibus tui amantissimis obsequêre.

E QVIDEM, inquam, inuitus hanc orationis partem in alium diem differebam, verebar tamen ne loquacitate mea satietatem vobis afferrem.

Nunc igitur quando vos, quæ vestra est benignitas ad audiendum erectos esse video, persequar libentissimè quod restat. Atque vtinam non, quod antea ioco dicebamus, musarum numen, sed ipse diuinus spiritus mentem nostram afflaret, vt illius cœlesti vi & impetu concitati, possemus veræ gloriæ splendorem oratione consequi. Nec enim fieri potest, vt ingenij nostri tenuitate rem tantam pro dignitate explicemus. Sed quando me huc sermonis cursus prouexit, oneri potius ipse succumbam, quàm aliquid intentatum omittam.

VT autem hinc potissimum aliud dicendi initium sumam, quantis opibus ornatus fuerit ille princeps generis humani, a quo omnes procreati sumus, explicari non potest. Quod enim est tantum ingenium, tamq; diuina orationis facultas & copia, quæ possit illum excellentem humanæ mentis habitum, illam multiplicis virtutis elegantiam, illas tantas opes memoriæ, rationis, intelligentiæ, non dico ornare dicendo, sed enumerando percensere? Si enim qui terræ situm & circumscriptionem, qui maris immensitatem, qui aëris circumfusi naturam, totiusq; ætheris ardorem, qui cœlum vndique sideribus distinctum & ornatum: qui postremò totius mundi concinnitatem, & admirabilem rerum omnium conuenientiam contemplari volunt, neque satiari tantæ pulchritudinis aspectu queunt, neque illam naturæ vim in singulis rebus insitam ingenio & ratione consequi: quid de illo præcellenti summi conditoris opere, cuius causa omnia quæ cernimus oculis effecta sunt, cogitare debemus? Constat enim, non ea solùm, quæ in terris & aquis gignuntur, ad vsum hominum creata esse, sed cœlum etiam fuisse humani generis alendi atque conseruandi causa generatum. Nostris vsibus seruiunt illi rati, & immutabiles siderum

derum omnium cursus, cœlestis naturæ admirabilis & incitata conuersio, dierum atque noctium vicissitudines, temporum omnium varietates. Quantum verò hominis natura & conditio inter omnia, quæ sub sensum cadunt, excellat, ex eo perspicitur, quòd nec in astris clarissimus, nec in Sole aliorum luminum principe, nec in cœlo ipso tantis sideribus illuminato, sed in homine solùm accepimus fuisse imaginem divinæ mentis impressam. Hæc autem imago cernitur in mente & ratione, incredibili celeritate & solertia multa simul agitante, & summo studio verum semper inquirente, cum admirabili cupiditate virtutis imitandæ. Hanc verò cœlestem animi indolem lux divinæ mentis illustrabat, & ad clariorem Dei similitudinem omnium virtutum muneribus instruebat. Si igitur homo in illo florentissimo statu permansisset, fuisset profectò admiranda quadam atq; sempiterna gloria cumulatus. Cùm enim esset divinis ornamentis excultus, & ad spem amplioris etiam dignitatis excitatus, necesse erat, illum non modò in singulari dignitate versari, sed etiam indies magis divina similitudine, quam natura ardenter expetebat, animum confirmare. Nec enim verum est, primum parentem divinæ gloriæ cupiditate, omnibus corporis & animi bonis eversum fuisse. Quî potuisset enim gloriam illam non appetere, ad quam fruendam editus in lucem fuerat? Tam enim est in natura hominis insitum, divinæ virtutis & sapientiæ similitudinem optare, quàm cœlo in orbem verti, quàm igni superam regionem appetere, quàm terræ in medium mundi locum undique conglobari.

Quid igitur illum præcipitem beatis sedibus exturbauit? Inconsiderata illa temeritas, qua legem diuinam violando, sese a Deo nefariè diuulsit,

atque id quod sine Dei præsidio assequi non poterat, per se consequi posse confidit. Non igitur, quia vitam florentem & beatam, atque diuinæ similem appetiuit, sed quia impiè & insolenter appetiuit, immortalitatem atque cœlestes opes amisit. Sic autem affectum est, vt cœlesti lumine priuatus, in tenebris & caligine versaretur, innumeris malis vndiq; circumuentus. Perinde enim atq; leue corpus Solis luce collustratum, occidente Sole tenebricosum repentè fit: ita necesse est, animum diuina luce destitutum, summa caligine circumfundi. Et quemadmodum ij, qui per loca multis latrocinijs infesta noctu iter faciunt, nullo modo vitare possunt infortunia: ita qui diuinæ mentis lumine caret, nulla ratione potest, quàm diu est a Deo seiunctus, hostiles insidias, malorumq; omnium tempestatem declinare. Quod primus homo statim sensit, vbi primùm non a Deo pendere, sed ingenio suo niti, pulchrum existimauit. Fuit enim repentè orbatus omni lumine cœlesti, spoliatus Dei beneficijs amplissimis: præcipitatus ex altissimo gradu dignitatis, omnibusq; florentissimi illius status ruinis oppressus, atque immanissimorum hostium cupiditati prædæ relictus: qui quidem illum primo impetu perculerunt, atque grauissimis vulneribus infligtis deformauerunt. Postquam enim se ipse a summo illo vitæ custode & conseruatore distraxit, atque tetræ mortis imperio addictus est, protinus anxij metus, inanes spes, immensæ libidines, molestissimæ ægritudines, & reliquæ vitæ pestes incitatæ vndique irruunt, illum inermem, & imparatum adoriuntur, & quasi turbine & tempestate iactatum a mentis statu deijciunt. Vt autem in lumine mentis & rationis, in ordine vitæ & constantiæ erat sita illius honestas & amplissimi cuiusdam decoris atque laudis ornamentum: ita fuit necesse, mentis cæcitatem &

fæ-

fœdam illam animi confusionem omnibus turpitudinis & ignominiæ maculis inquinari. Offusis itaque tenebris, malorum omnium procella concitata, perturbata ratione, fuit oppressa dignitas, obtrita laus, decus extinctum. Quid enim ego commemorem illas tam funestas generis humani labes, tam turpia, atq; detestanda flagitia, tantã scelerũ omniũ colluuione, quibus se homines ab illo corrupto principio propagati progressu temporis quotidie magis contaminarunt? Tantum dicam, animal illud regium & excelsum, ad imperium atque laudem natum, in tantam miseriam incidisse, vt fieret tandem turpitudinis ipsius vile mancipium. Non tamen homines tantis malis oppressi illam indolem amiserunt: imò quantum natura decus & laudem appeterent, animi dolore, quem sæpenumerò capiebant ex dedecoris admissi conscientia, satis indicabant. Mentis enim angore & cruciatu confecti tam sibipsi displicebant, vt de vita etiam deserenda sæpissime cogitarent. Quod si turpitudinis infamia e voluptatum libidine solum existeret, abundè magnum flagitiorum incendium libidinis impurissimæ faces excitarent. Sed illud est maximè dolendum, homines natura incensos laudis cupiditate, non modò cùm libidine aut iracundia, aut alia quauis animi perturbatione cæcati ab honestatis studio detorquentur, infamiam subire: sed tum etiam, cùm ad decus enituntur, & illam fractam atque debilitatam animi vim ad laudem conferunt, omnibus sordibus ignominiæ maculari. Est enim hic teter animi morbus insanabilis: nempe qui nec humana ope leuari possit, nec ad eum depellendum homines erroribus inflati, diuinum auxilium implorandum putent. Stupra enim, furta, latrocinia, & similes impuritates adeò tetræ & deformes ad aspectum sunt, vt eos ipsos

in quibus inhærent, vehementer exterreant. At cùm inaniſſima laudis imagine deliniti, dedecus inſigne ſuſcipimus: neque facilè conceptam maculam videmus, neque ad eam abſtergendam opem vllam requirimus: & ita fit, vt falſæ dignitatis forma capti, in perpetuo dedecore & flagitio volutemur. Sic enim ille perennis hoſtis hominum, quem Sacræ literæ Satan Hebræo nomine appellant, ſeſe ad omnem fraudem & malitiam verſat, vt nos ipſos illis naturæ principijs, quæ nobis ad bene beateq; viuendum attributa ſunt, ad noſtram ipſorum perniciem & interitum abuti faciat. Perinde igitur atque ſenſum illum religionis hominum mentibus inſculptum, ad impuram ſuperſtitionem traduxit: ita laudis appetitum dignitatis illecebris incitatum, in omnium flagitiorum gurgitem abripuit. Quod quidem illi facillimum fuit. Cùm enim homines laudem expeterent, eámque in tantis tenebris nec vbi, nec qualis eſſet, intelligerent: quicquid primùm illorum animos inani ſpecie pulchritudinis alliciebat, ſtatim arripiebant: neque vitia occulta perſpicientes, neque quid eſſet ex illa temeritate prouenturum, animo ſuſpicantes. Hinc igitur animi tumor & faſtidium extitit. Hinc ſuperbia & inſolentia nata eſt, quæ maximis incommodis omnem vitæ rationem perturbauit, & infinitis calamitatibus afflixit. At quibus rebus leuiſſimi homines efferuntur? Alijs inanis & fluxa corporis forma, quæ temporis momento corrumpitur, tollit animos, cùm interim mens ipſa, in qua eſt gloriæ ſedes atque domicilium, ſit omni turpitudine deformata. Alij valetudinis vanæ & lubricæ firmitati confidentes, humanæ fragilitatis obliuiſcuntur. Alij viribus corporis elati tanta flagrant amentia, vt nullis ſe legibus

a-

astrictos esse putent. Quo quid esse potest indignius? hominem reliquorum animantium principem, atque dignitate proximè ad cœlites accedentem id amplum existimare, in quo sit tam multis belluis inferior? Nemo enim poterit robore leones, aut velocitate tigres superare. Illam igitur sui partem negligunt homines amentissimi, qua principatum in natura tenere facillimè potuissent: & ea roboris præstantia tument, qua neque cum brutis animantibus conferendi sunt, quam morbi vis conficit, quam extrema senectus interimit. Quòd si corporis ingens proceritas, si vires eximiæ certam gloriandi segetem suppeditarent: quid fuisset illustrius illis Gigantibus, qui bellum terrum & impium cunctis cœlitibus intulisse perhibentur? Nihil enim visum est in terris aut corporis firmitate robustius, aut virium immanitate truculentius, quibus insolenter elati, omnem religionem atque sanctitatem neglexerunt, inauditóque scelere violauerunt. Vnde Poëtæ finxerunt, illos bellum contra cœlum mouisse, atque tandem fulminum incendio conflagrasse. Sed quæso num viribus illis immensis, illa corporum vastitate, illis animis ingentibus potuerunt clarum & illustre nomen adipisci? Non profectò. Nulla enim sunt relicta tantorum facinorum vestigia, illorum internecione sublata funditùs atque deleta sunt: nec aliud ex eorum rebus gestis accepimus, nisi fuisse genus hominum superbum, arrogans, elatum, sæuum, immane, truculentum, diuinis legibus & institutis inimicum, quod tandem Dei telis confixum euanuerit. Ergo cùm genus illud tam vastum, & tanto corporis robore munitum nullam sui memoriam reliquerit, nisi tenuem & obscuram, & quæ magis valeat ad insignem maculam nullis ætatibus eluendam,

quàm ad egregium nominis ſplendorem: quid iſtis amentius fingi poteſt, qui in tanta vitæ breuitate, & imbecillitate naturæ, eaq; tam multis & infeſtis caſibus obiecta, tenuiſſimis elati viribus inſoleſcunt? Alij deinde pecunijs & fortunæ muneribus efferuntur, cùm interim immanis illa cupiditatis ſitis, qua ſemper æſtuant, extingui nulla ratione poſſit. Et ita fit, vt non modò auaritiæ ſordibus inquinentur, ſed etiam ſemper in mendicitate viuant. Iam verò qui leui & inani nobilitatis nomine gloriantur, quàm amentes ſint, eſt explicatu difficillimum. Ita enim gaudent imaginibus, & fucato illo generis ſplendore, atque ſi poſſent eo nomine ſeſe intolumes ab omni turpitudine & infamia conſeruare, & ad immortalitatem peruenire. Quid de illorum inſania dicam, qui ſplendidis titulis, & honoris inſignibus erecti ſe in cœlo eſſe putant? Glorioſum enim atque beatum exiſtimant, in oculis ciuiũ eſſe, magnis hominum gregibus ſtipari, a multis ambitioſè ſalutari, moleſtiſſimis negotijs intereſſe, minimè videntes interim, quàm inane ſit illud honoris nomen, quàm plenũ curæ, ſolicitudinis, angoris, quantis inuidiæ telis expoſitum, quantis ſæpe cladibus oppreſſum & extinctum. O extremam dementiam hominum, exiſtimantium in iſtis tam infirmæ naturæ muneribus, aut temeritatis & fortunæ ludibrijs, aliquod veræ dignitatis ornamentum, aut firmamentum gloriæ eſſe conſtitutum. Quid enim his rebus inanius? Quid leuius? quid commutabilius? Vt enim in turbato mari fluctus alios atque alios, magnitudine & fremitu diſpares & diſſimiles ſubinde tumidos attolli, atque repentè frangi cernimus: ſic in his tantis vndis, & quaſi quodam æſtu rerum humanarum, alios extolli, atque repentino motu deprimi videmus: alios viciſſim ad eum locum aſcen-

ascendere, vnde sint etiam statim dejiciendi, ruinæq; magnitudine conterendi. Nihil est enim in vita tam firmum & stabile, quod non vno momento tẽporis extinguatur. Ex quo facilè cernitur, omne quod videtur hominibus imperitis pulchrum & expetendum, nihil habere solidi, nihil expressi, nihil eminentis: sed esse tantum inanem quandam speciem stultorum oculis obuersantem: quæ cùm procul apparet, ampla & insignis videtur: si verò propius accedens eam attrectare & in manus sumere studeas, effugit

Par leuibus ventis, volucriq; simillima somno.

Præclarè igitur sanctissimus ille Poëta Dauid, fluxam & instabilem rerum humanarum conditionem exponens, ait futurum, si in altera libræ lance vanitas ipsa, in altera autem hominis studium fuerit impositum, vt ipsa vanitas longè multumq; præponderet. Non potuit magis hominum amentiam explicare, qui præclara cupientes, & eam cupiditatem in res fluxas & inanes conferentes, turpiter irrisi, & æternis maculis aspersi relinquuntur. Non leuioribus autem flagitijs infecti, & inquinati fuere, qui venditabant ingenium, & maximarum rerum scientiam in illis tenebris ostentabant. Nam cùm omnis inscitia turpis est, tum nihil fœdius illorum temeritate, qui se tenere altissimarum rerum cognitionem profitentes, in minimis etiam labuntur. Quæ autem tanta dementia est, vt sit cum illorum leuitate & insania comparanda? Alij enim res humanas mente diuina regi, & administrari negabant, Deumq; impia oratione tollebant. Alij innumerabilem vim Deorum inducebant, quos certis tantùm officijs atque muneribus pro suo arbitratu præficerent. De animorum autem natura incredibile etiam

dissensione certabatur. Quid dicam de naturæ principijs? Alij enim aquę, alij aëri, alij igni, alij alijs corporibus, causam & originem rerum omnium tribuebant. Quinetiam multi, vt facilius probarent, ad mundum efficiendum non diuina ratione & consilio opus fuisse, innumerabiles mundos fingebant ex indiuiduorum corporum concursione fortuita. Argumentis itaque mundum efficiebant, argumẽtis euertebant: eundemq; rursus instaurabant atq; renouabant. Multò acutius perspexisse videntur naturæ vim illi, qui omnem dignitatem in honestate collocantes, omnia studia vitæ ad comparandas opes animi contulere. Sed in tanta caligine tantoq; naturæ vulnere, quamuis esset eorum conatus egregius, & caput attollere, atque se ipsos erigere valde cuperent, frustra tamen nitebantur. Fracta enim vis animi, inanes faciebat impetus, & vis libidinis incitata miseros mortales ab instituto honestatis studio deducebat. Non igitur veram virtutem, sed simulachrum virtutis multis flagitijs tanquam luto oblitum, studiosè consectati sunt. Vt igitur fingunt poëtę Ixionem, Iunonis amore incensum, cum nube Iunonis speciem referente fuisse congressum, atque ex ea nube Centauros procreasse: ita quidam naturæ stimulis incitati ad honestatis studium, inanem illius imaginem complexi, sobolem inanem & mixtam, atque monstri similem genuere. Non est enim magis monstrum animal ex hominis & equi figura conglutinatum, quàm habitus mentis ex honestatis specie & turpitudine insigni compositus. Alius itaque magnitudine animi præstans, eam elationem ad superbiam conferebat. Alius frugalitati quodammodo seruiebat: sed eam frugalitatis laudem auaritiæ fœditas inquinabat. Et ita in reliquis officijs (nec enim omnia

omnia persequi libet) omne virtutum decus & elegantiam, vitiorum dedecore corrumpebant. Quid igitur? Num potest virtus cum vitijs simul habitare? nullo modo. Nec enim patitur honestas vllam turpitudinis & ignominiæ coniunctionem. Constat itaque non fuisse illam veram honestatem, quæ tantis in omni genere vitijs infecta & contaminata fuerit: sed inanis honestatis imago, multiplicis naturæ fœtum atque tanquam portentum efferens. Quàm me pudet igitur illorum hominum exemplis orationem refersisse, qui nunquam vllam partem solidæ dignitatis attigerunt: sed in illius tantùm vmbra consectanda fuerunt occupati. Nam Phociones, Metelli, Pauli, Scipiones, & reliqui simili laude florentes, cùm multis vitijs imbuti fuerint, facilè apparet, quàm fuerint remoti ab illa vera virtute omnem contagionem turpitudinis repellente. Erant enim eorũ mentes cùm illa cõmuni plaga perculsæ & abiectæ, tũ suis quæque morbis, ijsq; grauissimis atque molestissimis oppressæ & impeditæ. Illi quidem diutius in laude vigebant, eis qui virtutem ementiendo erant artificio quodam simulationis eruditi: quorum laus statim interibat. Non enim simulatè vt illi, sed verè & ex animo effigiem illam virtutis, quam vulgus maximè pulchram & elegantem iudicabat (nec enim aliquid honestius imperitorũ animis occurrebat) incredibili studio sequebantur. Cùm tamen laus illa non esset orta a vera virtute, consequens erat, eam post aliquod tẽpus imminui & extingui. Nã vt homines ignari pingendi, primũ quidẽ floridis & illustratis tabulis parũ artificiosè pictis allecti, picturę vitia non sentiunt: vbi tamen propius accesserint, vel ab intelligẽtibꝰ admoniti, vel ipsi per se paulò diligẽtiꝰ in-

intuentes ea cernunt, ita multitudo, quam insignis & ampla species honestatis detinet, ne statim videat oculis vitia sub illustri illa specie latentia, omnia tandem aliquando clarè perspiciet. Ita enim fiet, vt quæ videbantur antea ad aspectum venusta, interiecto spatio, infamiæ sordibus obsolescant. Videtis igitur quomodo, post illud mortiferum vulnus humano generi impositum, omne decus euersum fuerit? quantum naufragium laudis & gloriæ factum sit? Nec enim solùm ij, qui dignitatis studia deferentes sese libidini constringendos dedidere, neq; illi modò, qui dignitatem quidem amant, eam tamẽ e rebus leuissimis petendam existimant: sed illi etiã, qui sapientiam admirantur, & in virtute omnia præsidia dignitatis sita esse constituunt, omnibus gloriæ ornamentis spoliati iacent, & in summo dedecore versantur. Quod quidem illis accidit: quia veræ virtutis viam penitus ignorant. Non enim opem diuinam implorando: sed in ipsis omnia ponẽdo, se compotes virtutum omnium fore credunt. Inanis igitur & fluxa laudis imago illudit hominibus amentissimis, qui quasi somnio beati, cùm maximè sibi gloria frui videntur, tum maximè omnibus infamiæ notis inuruntur. Quid enim turpius amentia? Quid autem amentius, quàm rerum imaginibus illudi? An, qui graui & periculosa febri iactantur, insanire putandi sunt, quoties quibusdam visis inanibus excitati, se valentes & integros esse putant? qui verò malis omnibus oppressi, decepti tamen vmbris & imaginibus efferuntur, inclamant, seseq; florentes atque beatos esse prædicant, sanos appellabimus? Hi quidem non insani modò, sed etiam furentes sunt existimandi. Si igitur illi etiam, qui omnes conatus ad honestatem comparabant, tantis flagitijs cooperti fuerunt; fieri non pote-

poterat, quin omnes mortales in sempiternam ignominiam nascerentur. Sed venit ille summus humani generis conditor & conseruator, vt nos è tetris tenebris in lucem & claritatem vindicaret, atque viam aperiret ad veræ laudis & gloriæ claritatem. Aduentu igitur suo caliginem omnem repentè dispulit, genus humanum a contractis sceleribus expiauit, omniumq; virtutum muneribus illustrauit: & in omissam dignitatem multis ornamentis amplificatam restituit. Nam cùm gloria sit a vera virtute nata: qui veræ virtutis lumen rebus humanis attulit, is planè gloriam generis humani constituit. Et quemadmodum, vt veram religionem instauraret, nefariam superstitionem & errores impios extirpauit: ita cùm in veram nos gloriam deducere vellet: prius non disciplina tantùm, sed vitæ etiam documentis popularis laudis inanitatem compressit. Omnia igitur caduca & mobilia, e quibus iactatio in populo atque leuitas existit, aspernatus est, illaq; tantùm ornamenta retinuit, & in hominum aspectum lucemq; protulit, a quibus immortalis laus atque dignitas efloresçit. Ita igitur elationem, fastidium & arrogantiam confixit, vt interim ornamenta diuina, quorum immensa copia redundabat, hominibus explicaret, atque propalam collocaret. Et primùm quidem, vt homines a diuturnis tenebris emergentes, cùm repentè in solem oculorum aciem intendunt, aspectum amittunt: vbi verò paulatim assuescunt lucem intueri: illius munere cum eximia iucunditate fruuntur: ita cùm tam insolita lux hominum mentibus oblata esset, partim in cæcitatem conuersæ sunt, tantùm splendorem minimè sustinẽtes, partim primùm quidem ad illius aspectum hebescentes, vbi magis atque magis illam aspicere potuerunt, Christo singulari studio & amore copulatæ sunt,

tæ sunt. Nam quid ego referam innumerabilem hominum multitudinem, illius videndi & audiendi gratia vndique confluentem? Quid persequar illas laudes amplissimas, quas cœlestis Christi virtus atque benignitas excitabat? maximè cùm cernerent omnes illum diuina potentia munitum, morbos insanabiles curantem? mortuos in vitam reuocantē? dæmones expellentem, atque funditus euertentem? Quamuis igitur fuerit illius virtus perditis hominibus inuisa: quamuis omnia inuidiæ tela in illud sanctissimum corpus missa sint: omnes tamen, quātauis immanitate sceleris efferati, de illo præclarè atque magnificè sentiebant. Dæmones etiam infestissimi diuinæ virtutis atque sanctitatis testimonium, inuiti atque recusantes illi dare cogebantur. Quo magis autem conscelerati homines, quasi furiarum tædis ardentibus agitati, Christi gloriam deformare, inquinare, peruertere cogitabant: eo magis illius claritas & amplitudo cernebatur. Fit enim vt virtus exercita multò clarius eluescat. Omnibus igitur modis Christus exemplo suo nobis veræ laudis & gloriæ viam monstrauit, humanas opes, & popularem leuitatem contemnendo: virtutis admirandæ lucem miseris & afflictis porrigendo: magna vi improborum petulantiam confutando: tempestates hominum perditorum furoribus excitatas subeundo: atque postremò ignominiam extremam accipiendo. Docuit enim in huius vitæ iactura vitam beatam & immortalem consistere, verámq; gloriam in animi gloriæ contemptione comparari. Quid verò, postquam se pro generis humani salute salutarem hostiam deuouit atque constituit? Nihil est enim honestius, nihil ad laudē illustrius, quàm principem & tutorem Reipublicæ pro suis ciuibus vitam abijcere: vsque adeò, vt cùm in mentionem in-

incidimus eorum, qui pro ſuis caput in vitæ diſcri-
men intulere, miro ſtudio incendamur: & illi qui
voluntariam mortem, vt patriæ conſulerent, obie-
re, qui quidem ſunt pauciſſimi, non rebus ſuis inte-
gris, ſed in extremum diſcrimen adductis, eam ca-
lamitatem quæ ſibi & vniuerſæ Reipublicæ impen-
debat, interitu ſuo a Rep. depulerunt. Deinde patriæ,
cuius beneficijs obſtricti erant, merita reddiderunt.
Poſtremò vnam tantùm ciuitatem cum aliarũ perni-
ciè obitu ſuo tutati ſunt. At ille ſummus rector,
cuius numine & imperio omnia ſupera, infera, me-
dia continentur: cuius nec vita malis tentari, nec
decus imminui poteſt, cùm ſit ipſe immortalitatis at-
que gloriæ largitor, vt ab hominibus impijs peſtem
debitam auerteret, in humana forma delituit: om-
nes malorum impetus ſuo corpore excepit, indigniſ-
ſimas calamitates hauſit, atque tandem morte ſua
genus humanum a faucibus mortis ipſius eripuit.
Quod igitur erit tam diuinum ingenium, vt poſſit
cogitando conſequi tantæ gloriæ magnitudinem?
Nam ſi vera dignitas e verè virtutis opibus emana-
nat, nullumq; virtutis genus aut ſpecie pulchrius,
aut fructu ſalutarius, aut amplitudine magnifi-
centius eſſe poteſt: quod tandem in omni na-
tura decus animo concipiemus, quod ſit cum decore
Chriſti regis, in crucem pro ſalute omnium ſub-
lati, aliqua ex parte conferendum? Nec ſolùm in
cruce immenſæ bonitatis opes explicauit: ſed etiam
vim diuinam nobis conſpiciendam exhibuit. Hu-
manum namque ſcelus ſacris ſanctiſſimis expiauit:
inueteratam maculam ſanguine ſuo deleuit: ty-
rannidem illius perennis hoſtis extinxit, atque
tandem effecit, vt in ipſa cruce, quæ ad ex-
tremum ſupplicium & ignominiam defigi ſolebat,
ſint modò clariſſima trophæa ad ſempiternam cæ-

leſtis

lestis numinis gloriam constituta. Cùm ergo crucem illam insignem & illustrem intuemur, clarissimæ victoriæ monimentum, amplissimum laudis ornamentum, cœlestem atque diuinum splendorem, firmissima salutis & dignitatis humanæ præsidia conspicimus. Tantum vero & tam excellens decus tanta dignitatis præstantia illi tantùm conueniebat. Quod Paulus ad Hebræos scribens, quem Deus, inquit, summus, nostræ dignitatis & gloriæ principem, authorem & ducem constituit. Idem Paulus alibi cùm diceret Christum vsque eò patri obedientem, fuisse, vt mortem etiam in cruce iussis illius parens exciperet, subiunxit: Propter quod Deus illum extulit, & ita nomen illius amplificauit, vt supra omne nomen & gloriam collocaret, vt omnes tandem cœlestes, terrestres, inferi vim illius & maiestatem diuinam sentiant, & fateantur vniuersi, Iesum in omnium rerum dominatu, summiq; patris gloria constitutum. Hac Pauli sententia perspicitur, quantum in illa cruce fuerit gloriæ immortalis instrumentum. Illa enim Christus id nomen adeptus est, quod cœlites admirentur, nationes vltimæ vereantur, sedes inferæ pertimescant. Quòd si gloria tunc apparet, vt in principio disputatum est, cùm virtutis elegantiam, vtilitatem, & amplitudinem insignis amor, grata voluntas, & ingens admiratio consequetur: nihilq; potuit esse aut illustrius, aut fructuosius, aut magnificentius: satis perspicitur, crucis gloriam, omnes res quantumuis amplæ dignitatis specie fulgentes obscurauisse. Nulla enim orationis facultate explicari potest, ad mirabilis ille orbis terrarum motus. Vbi enim primùm Christi fama quæ quidem incredibili celeritate omnes terræ fines peragrauit, ad exteras nationes peruenit: incredibilis hominum multitudo ingenti admiratione per-

perculsa, & amore tam diuinæ virtutũ incensa, relictis inueteratis atque penitus insitis opinionibus pristinis institutis omnino repudiatis, omnibusq; vitæ cõmodis neglectis, sta Christũ per omnes flamas sequuta est, vt nullis minis, nullis terroribus, nullis exquisitis supplicijs ab illius coniunctione diuelli potuerit. Factũ est igitur, vt homines, quos neque ratio, neque leges, neque disciplinæ, nec postremò vllũ remediũ humanæ rationis opibus excogitatum & inuentũ, a flagitijs auocare poterat: diuina Christi gloria incensi, illiusq; numine concitati, mox ad veram virtutẽ inflammato studio raperentur. Ex quo facilè perspicitur gloriã antea demersam, Christi ope e flagitiorum fluctibus emersisse, dignitatisq; lumen extinctũ reuixisse, hominumq; genus dignitate spoliatũ, dignitatem amissam recuperasse. Neque enim modo hominibus gloriæ viã ostendit, sed etiam in illos omnia diuinæ claritatis ornamenta cõgessit, & vniuersas nationes in suæ gloriæ societatem conuocauit. Ab illo igitur, tanquam a sanctissimo quodã atque perenni fonte decoris, laudis & dignitatis, hauriant opus est, qui lucẽ, qui nominis celebritatẽ, qui gloriã nullis seculis interituram, ardẽter expetũt. Nã cui verũ decus in illo tantũ insit, qui veræ virtutis ornamentis excultus sunt: vera autẽ virtus sine Christi præsentis ope obtineri non possit: nemo certè aliquã veræ gloriæ rationẽ sine Christi præsidio atque numine cõsequetur. Ille nãque solus nobis lucem obtulit, maculas omnes abstersit, virtutis veræ disciplinã tradidit, vires etiã cõfirmauit, quibus illũ sequi, sanctitatem colere, diuinis opibus instrui & ornari valeamus. Illi igitur tantùm omni laude digni in perpetuum cumulati, qui se Christo consecrauêre: qui primùm quidem cùm sint inanissimis ornamentis nudati, plerumque vulgò contemnuntur. At

verò paulò post explicata illa virtutum omnium supellectile, ornatuq; diuino in oculis omnium constituto: Christe sancte, qui clamores hominum, qui studia consequuntur? Illic enim non fucatus nitor, non ementitus cultus, non forma medicamentis vllis infecta: sed insignis pulchritudo, cœlestis claritas, diuina lux hominum mentibus obuersatur. Qui enim Christum intuentur, quotidie magis illius lumine collucent. Vt enim speculum Solis splendore percussum tantam lucem accipit, vt in eo solem ipsum te intueri putes: ita mentes Christi radijs illustratæ tanta luce completæ sunt, vt in illis Christi formã atque claritatem agnoscas. Minimè igitur mirandũ est, homines tantis opibus atque præsidijs mirificè redundantes, bellum contra omnium gentium mores & instituta suscepisse, & orbem vniuersum Christi imperio subiugasse. Si enim natura honestatis imagine commouemur, & ardenti studio vel obscuram similitudinem dignitatis arripimus: quid tandem euenire putandum est, cùm honestatem ipsam mentis oculis vsurpamus? Ergo postquam hæc diuina lux in terris effulsit, & veram honestatem aspeximus: vmbris minimè delectamur, inanes effigies non admiramur, antiquitatis facinora contemnimus: eosq; solùm mirificè laudamus & extollimus, qui pro vera religione, pro iustitiæ sanctitate extremum spiritum ediderunt, aut in tam præclaro certamine ingentia pericula subierũt, aut omnibus curis liberi & soluti, totos se rerum diuinarum cognitioni dicauerunt, atque postremò fuerunt in terris cœlestium vitam altitudine mentis & ardore pietatis imitati. Hæc igitur demum est illa stabilis & firma laus, hæc gloria constans & æterna, quæ veræ virtutis splendore, sanctissimo Christi numine, expressa diuinæ claritatis effigie continetur. Hanc intueri, hanc expete-

re,

re, hanc omni impetu consectari debent omnes, qui ad laudem & dignitatem aspirant. Ex quibus facilè concludi potest, gloriã esse maximè cũ Christiana pietate atq; cœlestis virtutis studio coniunctam.

HIC Augustinus: Equidem inquit, ita sum affectus gloriæ dulcedine, vt non libeat vlterius orationi tuæ repugnare. Nam cùm ab ineunte ætate multa illius causa fecerim, ægrè ferebam, cùm suspicarer eam tantis flagitijs infectam esse, vt timerem, ne me ad se rapiendo, tanquam aliquo Charybdis æstu, temeritate insanæ cupiditatis absorberet. Nunc libenter audio illam non modò carere omni crimine, verùmetiam ad cœlum ducem esse. Quamuis igitur aliqua mihi in mentem veniant, quæ adhuc contradici fortasse possent, animo tamen libenti conniueo, maloque tibi cedendo gloriam amplecti, quàm diutius refragando ab illius studio retardari.

ME quidem, inquit Metellus, gloriæ amor, quo quidem sum nimis incensus, nunquam impediet, quò minus tibi scrupulum qui mihi adhuc restat, obijciam. Sic enim accepimus, fundamentum Christianæ pietatis esse humilitatem. Humilitas autem significat animi infractionem atque demissionem. Ergo, cùm gloriæ studium non conueniat nisi animis maximis, rerumq; maximarum cupiditate flagrantibus: & omne Christianæ pietatis officium in humilitate cernatur: relinquitur

nihil tam pugnare cum Christianis institutis, quàm gloriæ appetitum.

IMO, inquam, nihil est copulatum magis: eaq; sola est ad gloriam via, quæ in humilitate hac sanctissimis literis exornata consistit. Est enim gloria cœleste decus animi atque diuinum beneficium, apud homines propriam imbecillitatem agnoscētes, atque diuinam opem requirentes, diuina benignitate collacatum. Hi tantùm igitur dignitate & gloria florent: cùm interim illi, quos vel gentis nobilitas, vel abundantia pecuniæ, vel corporis robur, vel formæ pulchritudo insolētes & superbos efficit, ope diuina destituti corruant, tanto maiorem infamiam in ruina subeuntes, quanto sibi maius decus opinionis errore proponebant. Tanta est autem huius amplissimæ virtutis, quam humilitatem appellamus altitudo, vt in cœlum etiam penetret. Nam continet omnium virtutum decus & excellentiam. Primùm enim singulari sapientiæ munere continetur. Cùm enim fragilem hominum naturam, fluxam & caducam vitæ conditionem, humanarumq; rerum varietatem, & inconstantiam animo reputantes, & hominum insigni fortuna florentium miserabiles exitus in memoriam reducentes, omnibus corporis & fortunæ bonis omnino diffidimus, ita vt nunquam secundis rebus, & ad voluntatem nostram fluentibus extollamur: tum maximè prudentiæ munere fruimur. Nunquam enim sapiens efferetur, nempe qui se natũ hominem meminerit. atque communi lege naturæ multis cladibus expositum. Deinde cùm seipsum agnouerit, nunquam alienum decus appetet, aut honorem parùm sibi conuenientem vsurpabit: quod ad iustitiæ officium pertinet. Hinc etiam temperantiæ, atque moderationis ornatus

exic-

orietur. *Qui enim imbecillitatem naturæ conſideraverit, quamuis omnes opibus & potentia vincat, nunquam inſoleſcet: nec aliquid cum temeritate & amentia geret, nec ſe cuiquam anteponet. Nunc verò, quomodo humilitati cum animi etiam magnitudine conueniat, videamus.*

HOC eſt, inquit Metellus, quod intelligere cupio: difficile namque videtur, res inter ſe nomine diſcrepantes, ſententia congluinare.

NIHIL, inquam, facilius. Cùm enim virtutes ita copulatæ ſint, vt qui vnam habuerit, opus ſit reliquas omnes habere: & conſtet humilitatem tres illas virtutes eſſe complexam: conſequens eſt, vt etiam cum alti & inuicti animi magnitudine coniuncta ſit. Quod vt clarius videamus, ipſius nominis ſententiam explicemus. Eſt igitur humilitas affectio animi, parua & exigua de ſe ipſo ſentientis. Magnum autem & paruum ſine comparatione intelligi non poteſt. Si enim collem editum & excelſum cum humiliore conferas, rectè magnum appellaueris: ſi cum Appennini cacumine, fortaſſe paruũ. Sic etiam magnam lacertam appellamus, quæ in genere ſuo magnitudine excellit: & elephantum puſillum, qui ad alios collatus breuis eſt, quamuis ſit aliorũ animantiũ longè maximus. Hæc tu ex Ariſtotele, ſi κατηγορίας cognouiſti, intelligere potuiſti facillimè. Cùm igitur omnis ratio breuitatis aut magnitudinis, e comparatione ducatur: & humilem eum appellemus, qui ſua omnia parui pendit: relinquitur, id ex eo euenire, quod ſe cum rebus multò maioribus & altioribus conferat: ex quo ſequitur, omnes humiles eſſe magnanimos. Nam quæſo,

quis tibi maioris animi esse videtur? isne qui nimis alta suspicit, & sibi in omni genere exempla maxima proponit: an qui nescit, oculos ex infimis rebus attollere?

IS, inquit, qui altiora semper aspectat.

ERGO, inquam, cùm humilis ideo se non magnificiat, quia maiora quædam intuetur, restat vt intelligamus, illum esse magno animo præditum: superbum autem & insolentem minuto & angusto. Satu enim constat, nunquam a rebus exiguis ad amplas & magnificas animi aspectum retulisse. Nam si id feciſset, nunquam tanti sese æstimaret. Veluti si quis in pago, aut in paruo municipio principem locum tenens insolescat: is vbi primùm Romam, aut in aliam ciuitatem simili splendore florentem venerit, & in tantam hominū celebritatem aspexerit, atq; ibi viderit, se nec cū mediocri dignitate prædito esse conferendum: ingentes illos spiritus, quos arrogantia non ferenda sūpserat, statim deponet. Quod quidem in omni genere cerni potest. Etenim quis est poëta paulo sanior, qui non se, cùm in Homerum aut Maronem respexerit, protinus abijciat? Quem oratorem Demosthenis aut Ciceronis vbertas & amplitudo non modestum reddat? Cuius imperatoris insolentiam res ab Alexandro aut a Cæsare gestæ non frangant? Cùm igitur hæc natura rerum sit, vt semper nos nostri pœniteat, quoties mentis aciem ad altiora conuertimus: quid tandem Christianis hominibus euenturum suspicamur? Est enim hominis Christiani munus, non modò mundi ornatum & magnificentiam intueri, sed longè altius extolli, naturæq; totius architectum assiduè contemplari. Sic igitur fit, cùm animus in corpore manens, e corpore

pore tamen ſtudio & agitatione mentis excedit, & quoad fas eſt diuinæ virtutis lucem videt: vt ſe repentè, ſuaq; omnia, & quicquid antea amplum & illuſtre cenſebat, humile & obſcurum iudicet: nihilq; in vita pulchrum & honeſtum exiſtimet, quod non ſenſerit eſſe claritate illa diuini luminis illuſtratum. Omnes igitur humanas opes, ſiue illæ ad corporis cultum, ſiue ad ornatum animi pertineant, parui faciens: ita exardeſcit ad illius diuinæ formæ cupiditatem, vt nihil aliud cogitet, nihil amet, nihil cupiat: ſed pctius omnibus corporis & animi viribus ad ſummum illud bonum fruendum incitetur. Hoc autem tam illuſtri ſpectaculo multò clarior indies atque altior fit. Cùm enim amore Dei flagret, mentem ad illius aſpectũ ardenter excitat. Quo autẽ magis illo aſpectu, quãtũ poteſt, in hac vita fruitur, eo vehementius inflammatur. Sic autem euenit, vt progreſſio in diuinæ naturæ cognitione amorem augeat: amor autem auctus clariorem indies cognitionem efficiat: atque ita tandem homines alta quadam mente præditos, ad ſui contemptionem quotidie magis inducat. Auget etiam interim vehementer humilitatem, quòd in illa cœleſti luce multa noſtra vitia, quæ anteà latebãt, clarè cernimus: ita vt, quo magis immenſam ſummi illius rectoris bonitatem agnoſcimus, eò facilius noſtræ naturæ imbecillitatem atque corruptelam agnoſcamus. Inde autem fit, vt eadem opera & Deum ardenter amemus, & in noſtri odium quodãmodo veniamus. Accedit deinde quòd intelligimus, non poſſe nos viribus noſtris aut virtutem colere, aut dignitatem vllã tueri: ſed immanem libidinem & inſignem turpitudinem, vbi primùm a Deo ſcelere noſtro ſeiungimur, in animis noſtris dominari. Tum illud quantum valeat

etiam ad infringendam hominum insolentiam, ingentes illas cœlitum copias diuino splendore lucentes animo contueri? Qui enim illorum siue præstantem naturam, siue pietatem excellentem, siue dignitatis amplitudinem considerauerit, seipsum abijciet, animaduertens nihil in rebus humanis esse cum illa tanta claritate comparandum. Postremò videmus etiam innumerabilem hominum multitudinem diuina quadam virtute atque gloria florentem, & in terris quodammodo cœlitum dignitatem moribus & institutis vitæ consequutam ad quam respicientes, necesse est, vt nos ipsos pro nihilo reputemus. Quòd si illa angelorum agmina diuino splendore fulgentia, Dei comparatione pro nihilo sunt: & si vniuersum genus humanum ad angelos collatum, abiectum natura & humile iudicamus: quid tandem faciet is, qui viderit sese ne cum hominibus quidem summis esse conferendum? Quomodo enim is, qui Deum sibi sequendum & imitandum esse sentit, insolenter efferri poterit, cùm intellexerit, sese a multis etiam hominibus in hac vita manentibus, dignitate victum atque superatum? Homo cum his excubans atque pernoctans curis, nullo modo turgebit vnquã, inani iactatione furenter elatus & inflatus, vt ij faciunt, qui nihil amplum cogitant: sed potius omnes suas opes valde despiciet. Contemnet enim sese, contemnet homo excellenti ingenio, animóque maximo præditus: qui si mentis oculos humi defixos haberet, idq; tantùm magnum existimaret, quod esset fragile & caducũ, & istis bonis, quæ hominũ vulgus inaniter admiratur, abũdaret: quã sibi ipsi placeret? quàm fastidiosè tenuiores despiceret? quàm intoleranda superbia & amentia duceretur? Ergo vt superbia nascitur ex animo abiecto & in terram demerso: ita humilitas or-

ortum habet ab animo magno, nihil quod quidem non ſit diuinis & æternis opibus exaggeratum, magnum & excelſum iudicante: Conſiderate igitur, quã excellẽti animo ſint ij quos noſtra loquendi conſuetudine humiles appellamus. Nihil eſt enim in rebus humanis, quantumuis inſigni ſpecie dignitatis excultum, quod non facilè contemnant, & infrà ſe poſitum eſſe ducant nullis opibus: nullis facultatibus, nullis ornamẽtis humana induſtria & ſtudio paratis contẽti eſſe poſſũt: ipſãdeniq; gloriam a virtute vera profectam, quæ hominum commemoratione viget, non aſpernãtur illi quidem, cùm ſe ad virtutem natos, & gloriam eſſe comitem virtutis intelligant; ſed eam neſcio quomodo, multo maiora ſibi proponẽtes, quotidie magis deſpiciunt. Nam omnia, quantumuis magna & excelſa, exigua putanda ſunt cùm eſt aliquid amplius & magnificentius. Licet igitur ad omnes homines, qui vbique ſunt, quacunque in ora atque parte terrarum eorum fama permanare poſſit: nihil tamen, quod quidem ſit terræ ſpacijs incluſum: illis magnum eſſe poteſt, qui cœli etiam complexum anguſtiſſimum putant. Neque poſſunt vllo modo omnibus huius vitæ bonis ſatiari, qui ſemper immenſas opes & infinitas deſiderent. Nihil enim optant ardentius, quàm humanis opibus ſpoliari, vt diuinis compleantur. Hæc illos cura ſollicitat: hic ardor illorum mentes inflãmat, hoc illos deſiderium in lachrymis & fletu verſari facit. Qui quidem fletus, non eſt imbecillitatis, ſed diuinæ virtutis argumentum. Cùm enim diuinæ conditionis participes fieri concupiſcant, moleſtiſſimè ferunt, ſeſe corpore diutius quaſi quodã ergaſtulo detineri, & non protinus ex ijs terrarum anguſtijs in illã cœleſtem regionẽ euolare. Illius autem gloriæ cupiditate incenſi rapiuntur, quæ nõ peruul-

gato virtutis ſplendore, aut prædicatione hominum continetur: ſed quam diuinæ lucis claritas efferet, quam cœleſtis dignitas excitabit, quę vigebit memoria ſæculorum omnium: de cuius amplitudine nunquam æternitas ipſa conticeſcet. Hanc igitur expetentes angelorum theatrum ſibi proponunt, omnéſque cœleſtes, quos ſanctæ literæ principes & poteſtates, & diuinæ maieſtatis ſedes, alijsque nominibus ardorem & ſapientiam ſignificantibus appellant, ante mentis oculos ſtatuunt, his iudicibus ſeruiunt, his ſpectatoribus placere, horum teſtimonio comprobari cupiunt. Atque poſtremo, quòd eſt longè maximum, in illius ſummi domini teſtimonio & ſententia omnem gloriæ magnitudinem ſitam eſſe conſpiciunt: & ad illam incredibili animi curſu ſtudioq; contendunt. Spe igitur illius claritatis ercti gaudia maxima percipiunt, intelligentes in illius demum gloriæ ſtudium eſſe omnibus viribus incumbendum, quę Chriſti beneficio, numine & laudatione continetur. Nam ſi laudatoris amplitudo ad dignitatis amplificationem pertinet: quid eſſe poteſt Chriſti maieſtate magnificentius? Si verum iudicium in certa gloriæ ratione requiremus: Deus ſolus intimos hominum ſenſus perſpectos habet. Si laudantis cõſtantiam attendimus: diuina mens, nullã in omni æternitate poteſt habere mutationẽ. Si lucẽ & celebritatem cõſideres: tunc clarorũ hominũ laudes corã omnibus angelis, & hominibus illuſtrabũtur. Si ad diuturnitatẽ animaduertas: nullũ finem ſunt vllis vnquã ſæculis habituræ. Quid igitur illa gloria diuinius, quã mentes caſtæ in illa cœleſti regione cõſequẽtur? Eſt enim dignitate laudatoris immẽſa, ſpectatorũ celebritate clariſſima, diuturnitate temporis infinita. Hæc eſt cœleſtis illius ciuitatis cõditio, in quã tan-

tandem omnes qui veræ laudi seruiunt accipiendi sunt, diuinis laudibus abundare, splendore diuinæ lucis illustrari, diuina gloria florere. O sedes illas beatissimas, diuinaq́, domicilia, in quibus homines præstantes locati nec vitijs infici, nec deformitate maculari, nec tormentis inuidiæ conuelli poterunt: sed expertes omnium malorum, æterniſque præsidijs & ornamentis magnificentissimè redundantes, gloria immortali circumfluent. Saluete ciues cœlestes, qui ab hac ærumnosa vita in illam æternam domum excessistis, in qua diuinis opibus exculti, summisque bonis affluentes, æternis gaudijs triumphatis. Vos soli demum estis beatissimi iudicandi, quorum vita est omni bonorum copia cumulata, quorum laus emori non potest, quorum nomen nulla vnquam obscurabit oblitio. Vestrum decus omnes cœlites intuentur: nomen vestrum summus ipse Deus, qui vos sibi adoptauit, amplectitur; a quo lucem accipientes, & in illius naturam quodammodo conuersi, diuinæ formæ pulchritudinem estis illius beneficentia consequuti. Quis hanc gloriam animo præspiciens, non optet quam primùm ab hac turba & colluuione discedere, & in cœlum continuò migrare? Quanta enim tandem voluptas erit inter angelos numerari, piorum animorum cœtibus interesse, laudibus diuinis extolli, atque postremò, quod caput est, summo illi cœli dominatori, nutu omnia regenti, puráſque mentes immensa luce collustranti, & summis æterniſque laudibus cumulanti perpetuò copulari? Sed de gloria illa atque diuinis præmijs, pijs hominibus a Deo constitutis, ineptũ erit fortasse plura disserere. Nec enim oculis cerni, nec auribus accipi, nec mente & cogitatione comprehendi in hac vita possunt. Superat enim, atque longissimo quidem interuallo superat eorum magnitudo omnem huma-

humanarum cogitationum intelligentiam & facultatem. Hæc igitur verbis exprimere non possumus, at eorum cupiditate incendi & incitari possumus. Quare si nos excellens decus allicit: si pulchritudo laudis inflammat, si stimuli gloriæ concitant: veram virtutem, e qua sola verum & æternum decus emanat, ardenti studio colamus: & Christum Optimum Maximum, totius honestatis & gloriæ cœlestis architectum, castissimè veneremur: & ab illo supplicibus verbis contendamus, vt nos ad immortalem gloriam extollat, neque solùm cœlestibus bonis afficiat, sed etiam Deos faciat. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ de gloria disputarem, quæ quidem, vt videtis, ab initijs naturæ profecta, piorum hominum mentes in cœlum tandem deducit. Tu igitur Augustine, si perstas in sententia, vt gloriam vituperandam existimes, non quod te dignum est, facies. Animi enim tui indoles postulat, vt eam, quantum possis, ornes & augeas, & interim ad summum immortalcq; decus aspires.

TV quidem, inquit Augustinus, cùm orationis longitudine, tum conclusionis elegantia, & grauitate perfeciſti, vt nec iam liceat, nec libeat sententiam tuam refutare. Nox enim nos, vt videtis, nec opinantes oppressit & epilogus iste tantam mihi voluptatem attulit, vt omnem cogitationem contrà differendi sustulerit. Reliquum igitur est, vt ad gloriam illam, quam in fine orationis attigisti, omnibus velis & remis contendamus.

QVAM vellem, inquit Metellus, vt Calcena noster atque Lupus adessent, vt aliquem etiam fructum ex hoc sermone perciperent.

HIE-

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CIVILI.

LIBER PRIMVS.

POSTEAQVAM beneficio tuo, Ludouice princeps clariſſime cõſequutus ſum, vt me ad priſtina ſtudia reuocarem, in literarum meditatione multò ardentius quàm antea verſari cœpi. Principiò enim natura tantùm impulſus, ad earum artium ſtudium me applicabam, quibus inſtructus, patriæ meæ fructum aliquem meæ eruditionis afferrem. Nunc autem cùm humanitate beneficentiáque tua incenſus, omnes meas cogitationes ad tuam dignitatem & gloriam conferendas eſſe ſtatuerem, maiore animi impetu mihi enitendum exiſtimaui, vt ad aliquem doctrinæ gradum peruenirem. Nec enim id elaboro, vt ingenij aliqua laude fruar, ſed vt incredibilem meam erga te beneuolentiam, ſingularemq; grati animi voluntatem, ſi non referenda, at ſaltem prædicanda gratia declarem. Non igitur mihi deero, quandiu aliud præſtare non poſſum, quin hoc ſaltem ſcribendi genere meum in te animum pleniſſimum pietatis oſtendam, perficiámque vt me in omni loco memorem gratúmque eſſe cognoſcas. Non me fallit, quam id pro meo ſingulari erga

erga te ſtudio, quo quidem ſum mirabiliter inflammatus, exiguum ſit. Sed non debent, qui magna præſtare nequeunt, parua negligere: & qui in rebus maioribus vſui eſſe non poſſunt, ob id in leuioribus muneribus apud eos quos præcipuè obſeruant, collocandis diligentiam remittere: præſertim cùm in omni genere officij pluris animi voluntas, quàm muneris magnitudo facienda ſit. Cùm igitur vt commodius tuæ dignitatis amplitudini ſeruire poſſem, ſtili exercendi gratia multas quæſtiones Ariſtotelico more diſputandas ſuſcepiſſem: tum inprimis de Nobilitate mihi diſſerendum eſſe putaui. Et propterea quòd ea materies mihi tanto principe digna viſa eſt, & hi noſtri de Nobilitate commentarij, erant paulò diligentius elaborati: eos tibi dicare conſtitui. Ac eo libentius feci, quo maior quædam ac illuſtrior in te nobilitas elucet. Nam ſi genus ad dignitatem pertinet, nihil in rebus humanis eſt regio nomine ſublimius: & eorum præcipuè regum, qui ex Chriſti Opt. Max. voluntate res humanas adminiſtrant: quales ij certè fuerunt, ex quorum es ſtirpe generatus. Si virtute tantùm nominis gloria comparatur, nihil eſt animi tui magnitudine nobilius, nihil laude tuæ liberalitatis illuſtrius, nihil ingenij tui flore præſtantius. Vt interim omittam pietatem in fratrem tuum, Regem omnium iuſtiſſimum, & optimum patriæ parentem: humanitatem deinde in omnes: & poſtremò quod caput eſt, ardens quoddam & ſingulare Chriſtianæ religionis ſtudium. Sed reprimam me, nec enim huius temporis eſſe ſtatuo, animi tui dotes egregias debitis laudibus celebrare. A te

verò

verò contendere non desistam, princeps amplissime, vt hos nostros conatus boni & æqui facias, scriptáque nostra, qualiacunque sint, pro tua singulari humanitate libenter legas. Equidem si ea tibi non ingrata fore intellexero, ad alia maiora gradum faciam : nec vllo vnquam labore defatigabor, modò habeam exploratum fore, vt hæc nostra studia tibi non iniucunda contingant.

CVM itaque variæ dissensiones inter eos qui ijsdem legibus instituti, eadémque iuris societate deuincti sunt, frequenter oriantur: nulla certè frequentius vniuersæ reipub. otium perturbat, ea quę inter nobilitatem & multitudinem concitari solet. Hæc autem contentio sic quamplurimas ciuitates imperio atque gloria florentes afflixit, vt sæpenumerò totius Reip. statum immutare cogeret : qua quidem re nulla pernicioſior communi saluti excogitari potest. Si enim ea quæ sunt mandata literis, memoria repetamus, vix vllam ciuitatem tam bene fundatam reperiemus, quæ non fuerit hac discordia ciuili, inter primores atq; plebem orta, nimis sæpe conuulsa, & in diuersas partes dissipata : ita vt modò pauci præessent ciuibus vniuersis : rursus verò paucorum imperio sublato, rerum summam multitudinis furor occuparet. Quæ quidem mutationes, neque sine ferro & cæde multorum fieri poterant, neque sine summorum pernicie. Nemo enim qui modò esset paulò audacior, dubitabat, dum sibi eam Reipublicæ cõuersionem fructuosam putaret fore, imminuere legum grauitatem, instituta maiorum violare, omniáque tandem perturbare atque com-

commiſcere. Non perſequar hîc quantas ruinas ediderit hoc diſcordiæ genus inter principes atq; plebeios excitatum: cùm illud conſtet, quàm plurimas ciuitates propter hanc partium contentionem funditùs corruiſſe. Dum enim populus nobilitatis imperium tanquam violentum & ſuperbum excindere conatur: rurſus nobiles, vim populi, ſæuitiam atque vehementiam armis reprimendam, & ſumma imperij ſeueritate coërcendam putant: nullum eſt adeò peſtiferum facinus ac inhumanum, quod non ab vtriſq; in Repub. ſuſcipiatur: animiſque ſemel hoſtili odio imbutis, ita dimicant, vt etiam publicam ſalutem & propriam libertatem hoſtibus ſuis interdum prodere minimè recuſent. Idque eſt eo mirabilius, quòd & ciuitatis communione coniuncti ſunt, & ſtudio vitæ diſſimiles: ita vt nihil relinqui videatur, quod animorum certamen accendat. Id enim quod in ciuitate plurimum valet ad beneuolentiam coniungendam, nempe communis periculi atque publicæ incolumitatis ſocietas, ab vtriſque retinetur: quod autem non parum offenſionis habet in repub. & acerbiſſimum ciuium inter ciues odium creare ſolet, eo quidem carent. Simultates enim atque inimicitiæ ex inuidia & æmulatione conceptæ, in eos tantùm exercentur, qui cùm genus idem vitæ ſequui ſunt, eadem omnino concupiſcunt. Optimatibus verò cum obſcuris hominibus nullum eiuſmodi certamen eſſe poſſe videtur, in tanta vitæ diſſimilitudine, & tam diſpari ſtudiorum ratione atque voluntate. Illi enim imperium & gloriam expetunt: hi dum vitæ commodis abundent, non

ita

ita magnum fructum in decore & dignitate ponendum arbitrantur. Cùm igitur tam diuersa præmia respiciant, nulla causa certaminis atq; odij subesse videtur: maximè cum neutra pars possit ad ea quæ omnibus modis intuetur peruenire, nisi cum alterius auxilio. Neque enim vulgus vitam securè traduxerit, si non fuerit in tutela bonorum: neque boni poterunt vllis ornamentis gloriæ illustrari & amplificari, nisi sit vulgus & multitudo, cuius patrocinium suscipiant. Ita vt præsidium multitudinis in clarorum hominum virtute constitutum esse videatur: & ipsi rursus homines clari, non solùm ad opes suas muniendas, verùm etiam ad gloriam atque dignitatem comparandam auxilio multitudinis indigeant. Hæc cùm ita & natura & legibus ad concordiam conglutinandam instituta sint: nullum tamen maius odium ex historijs accepimus extitisse, neque quod maiores strages ederet rerum publicarum; quàm id, quod a plebe contra nobilitatem, & a nobilitate contra plebem sæpenumero susceptum est. Quæ omnia cùm animo mecum agitarem, in ea cogitatione versari cœpi, discordias ferè omnes eorum flagitio & improbitate, qui se principes in Rep. dici cupiunt, esse concitatas. Quamuis enim nihil sit amentius, neque magis furiosum atque turbulentum, quàm corruptæ multitudinis studium; illa tamen ipsa vitia, quę multitudo concipit, summis viris adscribenda sunt. Nam cùm omnes nobilium imitatores existant, nunquam plebs tantis flagitijs seipsam inquinasset, nisi fuisset ad immensam luxuriam & infinitam cupiditatem exemplo nobilitatis incitata. Ita

fit vt ciuium libidines, quas ampliſſimi viri vel ſolo exemplo continentiæ frangere debuiſſent, vitæ turpitudine augeant atque vehementer incendant. Vbi verò plebis animi flagitijs atque nefarijs cupiditatibus infecti fuerint, nullis legibus, nullius authoritate, nullo ſuplicij metu a furore & audacia continebuntur: nec vlla ratione prohiberi poterunt, ne erumpant aliquando in totius reip. perniciem. Omne itaque malum videtur a ſummis viris tanquam a fonte defluere: in quorum poteſtate ſitum erat, naſcentem populi cupiditatem, & virtutis exemplo: & legum ſeueritate refrenare. Venit interim in mentem mihi admirari, quibus rebus adducti plerique mortales, tantum generis ſplendori tribuant, vt eum ſummis honoribus decorandum, & omnibus ornamentis afficiendum eſſe putent. Nam aut nobilitas natura nihil habet amplum aut magnificum: aut maxima pars iſtorum, qui vulgo nobiles appellantur, quorum animi tam multis morbis impediti ſunt, longè multumque diſtant a vera illa germanæ nobilitatis ratione. Nec enim dubium eſt, quin ſi nobilitatis ſtudium extaret in vera gloria comparanda, multi virtutem illius amarent, omnes authoritatē non inuiti ſequerētur. Nam nemo eſt, qui nō virtutis admiratione cōmoueatur: & omnes exiſtimant, cōmunem ſalutem clariſſimorum hominum virtute atque prudentia contineri. Quapropter, non alienum arbitratus ſum, ipſius nobilitatis vim, rationem, originem & reliqua ornamenta, quæ veræ nobilitati affixa eſſe videntur, indagare: vt ijs explicatis, quantum inſtrumenti habeat ad digni-

dignitatem, & quantum inter illam atque ſimulationem nobilitatis interſit, ſtatuere poſſimus. Cùm autem hoc nomen multo latius pateat: hic tantùm vſurpabitur a nobis, vt generis claritatem ſignificet.

PRIMVM omnium illud in dubium vocari poteſt, ſit ne nobilitas in bonis numeranda. Multa namque adduci poſſunt, quibus fiat verifimile, hanc generis celebritatem, nec vllam dignitatem habere, nec vllo modo poſſe ad aliquod bonorum genus reuocari. Quantum enim ad naturam attinet, & humanæ vitæ conditionem, vix intelligere poſſumus, quem fructum ferat hæc nobilitatis admiratio. Simul enim vt in hanc vitam fragilem & calamitoſam ingredimur, ita legibus iiſdem tenemur vniuerſi, vt nemini detur libertas recuſandi mala quamplurima, quibus hæc mortalis conditio afflicta eſt. Omnes viuendi principium a lachrymis & acerbitate facimus: omnes infinitis miſerijs & anxietatibus implicati, in metu atque dolore verſamur, atque tandem varijs caſibus ad mortem imus. Tantum verò abeſt, vt ab ijs peſtibus tuta ſit nobilitas, vt multo grauior ſit eius conditio, & exitus multò acerbior. Siquidem vt fumus ſemper ſumma petit: ſic morbi, cædes inſidiæ, & reliqua vitæ mala eos potiſſimũ perſequũtur, qui ſunt in altiſſimo gradu collocati. Sin autẽ animum ad corporis naturã conuertas, ne in illo quidem quicquam ineſſe cõperies, quamobrẽ nobilitas ſit plebeijs familijs anteponẽda. Nec enim viribus eſt valentior, neq; celeritate pedũ velocior, neq; valetudinis firmitate robuſtior. Imò quò delicatius

viuit, eò corpus reddit infirmius, & maiora morborum cruciamenta pati cogitur. Quòd ſi nec in fortuna, nec in corporis præſtantia eſt id quod hominum inter homines diſcrimen facit, & tanquam in claſſes diſtribuit: certè in bonis animi eſt id, quod a principio ordines hominum variè diſtinxit, aut nuſquam eſt. Nec enim aliud genus bonorum præter hæc tria inuenitur, ad quod hic nobilitatis ſplendor reuocari poſſit. Cùm autem videamus aditum ad virtutem patere omnibus, & ſæpenumero qui claris natalibus orti ſunt, ad turpiſſima flagitia delabi, & ignotos homines interdum ad virtutis laudem vehementius excitari: reliquum eſt vt ſuſpicemur, hanc quam vulgò nobilitatem appellant, prorſus inanem eſſe, & a ſola multitudinis opinione ineptiſſimè conſtitutam. Hæc ſunt quæ poſſunt contra generis claritatem diſputari.

Attamen cùm videamus vniuerſum genus hominum, quàm diu eſt ab animi perturbatione liberum, mirificè conſentiens ad honores ampliſſimos certis gentibus deferendos: id non temerè euenire arbitramur. Siquidem omnium gentium in re aliqua conſentio, lex naturæ putanda eſt. Quod quidem vt melius perſpici poſſit, ab ipſa natura exordium capiemus. Principio igitur in naturæ vim, & vniuerſi cõditionem intuenti nihil ſanè occurret, quod non vel cætera vincat dignitate, vel ab alio rerum genere ſuperetur. Hoc enim in rebus omnibus incredibiliter natura fabricata eſt, vt cùm omnes rerum formæ ſint inter ſe diſpares atque diſſimiles, tum in nullis inſit eadem omnino vis & potentia: ſed alia aliorum impetu

petu & vi moueantur : alij impellant & moueant. Primùm enim ſi rem ipſam altius contemplari velis, cœlumque diligentiſſimè ſuſpicias, nihil in eo videbis, quod vel in eodem loco reponi, vel eadem venuſtatis laude cenſeri debeat. Sidera namque cernimus non tantùm ordine atque ſpecie, verùm etiam virtute & potentia inter ſe longè diſſimilia : ita vt alia quidē quaſi imperium exerceant, & reliquis afferant ſplendorē & dignitatem : alia verò lucem a præſtantioribus accipiant. Deinde videmus etiam ignem, omnium elementorum facilè principem, in ſummo loco collocatum, cuius vi ſubiecta corpora concitantur : quorum rurſus eiuſmodi ratio eſt, vt ſit inter illa maxima virtutis & potentiæ diſſimilitudo. Quid autem (vt ad hæc inferiora deſcendamus) de plantis aut animantium genere dicam ? An in omnibus eadem facultas ineſt atque naturæ bonitas? Et hoc diſcrimen non in ijs duntaxat cernere licet, quę ſunt diſſimili ſpecie & ratione : ſed in ijs etiam, quæ eadem natura continentur & forma. Nec enim omnes eiuſdem generis arbores, vel eandem in ſpecie venuſtatem habent, vel eundem vtilitatis fructum : nec omnes equi pari pernicitate præditi ſunt : nec omnes leones eodem virium robore muniti. Denique nullum genus animantium, atque adeò rerum eſt, in quo non exſtare & eminere quandam nobilitatis effigiem perſpiciamus. Hæc autem naturalis excellentia in rebus ſempiternis ſemper manet : in ijs autem, quæ oriuntur & occidunt, virtute quadam ſeminis in ſobolem ipſam infunditur. Quod ſummus ille poëta

dicebat:

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus.

Ergo cùm hæc tanta vis naturę sit, tantumque iuris habeat, vt res mutas, belluas rationis expertes, reliqua denique omnia complectatur: quid tandem conuenit, eam in homine animantium reliquorum principe fingendo minus efficacem arbitrari? Quid? e quali arbore surculus defringatur, e quali genere sit canis susceptus, aut equus generatus, magni interesse putamus? Qualibus autem parentibus homo procreatus sit, nihil ad rem pertinere existimabimus? Certè si id contentionis studio negare vellemus, res tamen ipsa nos apertè conuinceret. Perspicuum est enim, vniuersas fermè gentes ijsdem studijs semper oblectatas, & iisdem moribus præditas fuisse. Quòd sanè facit indicium, hanc naturæ vim sic in singulis nationibus esse defixam, vt nulla conditione euelli queat, hominumque mores ad posteritatem traduci. Cernis Gallorum nationem, vt amens iracundia & furore in aciem feratur? eandemque contrà placabilem & ad lenitatem in communi vita propensam? At semper hæc natura gentis fuit, vt facilè susciperet inimicitias, & facilè deponeret. Germani verò truculèti semper habiti sunt, & qui intrepidè mortem oppeterent. Hispanis vt olim, ita etiam nunc industriam ad res strenuè gerendas omnes ascribunt, & ad certamen ineundum alacritatem. Italis summum ingenium & summam facundiam. Nulla denique ratio est, quam natura non finxerit aliquibus vel vi-

vitijs vel virtutibus insignem, quæ virtute seminis posteritati ingenerantur. Hoc autem multò clarius in certis familijs semper eluxit. Id enim fermè videmus euenire, vt ij qui illustri loco nati sunt, eas virtutes studiosè persequantur, in quibus sui maiores aliquam laudē consequuti sunt. Ita vt qui hac sunt stirpe generati, sint manu prompti, & insignibus pugnis clari: qui alia, liberales atque munifici: alij verò rerum ciuilium prudentia cumulati. Ex qua quidem re id efficitur, virtutem, non tantùm moribus studio & consuetudinē, sed etiam natura, genere & ingenio contineri. Id autem nobilitatem esse dicimus quòd quidem nihil aliud est nobilitas, quàm virtutis præstantia in aliqua gente constituta. Nobilitatem igitur non opinione, sed natura contineri expositum arbitror. Quod sic est accipiendum, vt perinde ac agri vberes & frugiferi non per se, sed frugum expectatione in summo pretio sunt: sic gentem aliquam præcipuè amplectimur, quòd vberem virtutis frugem sæpius effundat. Sed iam facillimum erit, ipsam rei vim & naturam intueri. Est autem nobilitas splendor generis, in quo frequenter magnæ virtutes enituerunt. Sed quoniam non omnem virtutis speciem amplitudinis atque dignitatis gloria consequitur, hæc definitio videtur amputanda.

Nec enim ij, qui sapientiæ studio dediti, cœtus hominum relinquunt, & otium persequuntur, possunt ea sapientia splendorē nobilitatis obtinere, quantumuis egregijs virtutibus cumulati, & maximarum scientia rerum admirabiles existant: quòd scilicet eas

artes,quibus probè ornati ſunt, non facilè conferre queant in communis ſalutis ſtudium. Nec enim vlla vnquam familia generis ampliſſimi nomen adepta eſt, quòd extiterint in ea permulti ingenio ſingulari,qui cùm hominum celebritatem ſtudiosè vitarent, omnem operam in geometris, vel in phyſicis, vel in muſicis contulerunt. Quæ tandem igitur eſt ea virtus,quæ gentem claram reddit,& ſplendidis titulis inſignem? Ea nempe,quæ ad cõmunem vtilitatem refertur : quæ deſidiæ inimica,toram ſe dat ad hominum cœtus colendos & conſeruandos,vt in rebus bellicis fortitudo : in domeſticis iuſtitiæ & æquitatis ſtudium: adde etiam eloquentiæ magnitudinem,& iuris ciuilis ſcientiam, & reliqua eiuſmodi,quæ ad ciuilem diſciplinam pertinent: & in republica dominantur. Eſt igitur nobilitas dignitas generis, in quo maximę virtutes extiterunt,vitæ communi ſalutares & cõmodæ.Huius autem duæ ſpecies traduntur. Alia eſt enim ciuitatis vniuerſæ, alia familiarum ſingularum.Sic nobiles Athenas dicimus propterea quòd viros permultos aluerit, qui conſilio & ſapientia rempublicam regere & conſeruare poſſent:qui ſingulari virtute animi hoſtes arcerent,imperijque fines propagarent,& innumeris denique beneficijs patriam obſtringerent. Hoc modo Spartam nobilem dicimus,hoc etiam Carthaginem,hoc poſtremò Romam,omnium ciuitatum, quæ vnquam fuerunt,nobiliſſimam. Ea propemodum ratio in ſingulis etiam familijs conſiderari ſolet: vt ea egregiè nobilis habeatur, quæ frequentia clariſſimorum hominũ maximè illuſtrata

eſt,

eſt. Ita fit, vt eadem vis in vtroque genere inſit, re tamen ſubiecta diſtinguatur. Ad iſtum enim modum Fabiorum, Claudiorum, Corneliorum gentem illuſtrem & claram fuiſſe accepimus. Harum autem partium duarum eiuſmodi ratio eſt, vt qui nō fuerit nactus vtramque, vix ſit nobilium in numerum aſcribendus. Nec. n. fieri poteſt, vt in obſcura ciuitate familię illuſtres exiſtant. Qui potuiſſet. n. ea ciuitas in tenebris deliteſcere, ſi lumē aliquod diuinæ cuiuſdam virtutis habuiſſet? Iam enim non obſcura, ſed illuſtris haberetur, neque ſi aliquis in ea extiterit præſtanti virtute ciuis, poterit facilè ſeſe ab illa caligine, qua patria vniuerſa demerſa eſt, in lucem atque dignitatem vindicare. Primùm igitur naturæ beneficium eſt, vt in clara patria natus & educatus ſis: deinde vt claris parentibus ortus. Scitum eſt enim illud Themiſtoclis dictum, Tymodemo Aphidnæo in iurgio obijcienti, quòd non propria virtute, ſed propter ſplendorem patriæ fuiſſet a Lacedæmonijs ſingularibus ornatus honoribus: rectè ſanè, inquit Themiſtocles. Nec enim ego, ſi Aphidnæus eſſem, tanta virtutis inſignia fuiſſem conſequutus, neque tu, ſi eſſes Athenienſis, clarus eſſe vnquam potuiſſes. Quod etiam ad hanc rationem transferri poteſt. Nec enim nobilis eſſe quiſquam poteſt in ciuitate clara, ignotis parentibus ortus: nec in ignota clarus, quamuis genere ſit, vt in illa ciuitate, præſtantiſſimus. Idcirco ij nobiles in ſuis tantùm ſedibus, & a ſuis nuncupantur. Abſoluta autem nobilitas nunquā loco dimouetur: & vbiuis gentium fuerit, ſemper altis defixa radicibus animis hæret:

& eandem apud omnes nationes dignitatem habet. Quis enim vnquam Romanorum, cùm Roma imperio rerumque gestarum gloria floreret, Ciliciæ vel Bithyniæ principes magnopere admiratus est? Contrà Barbari Romanos quasi quædam numina sæpe venerati sunt Poterit igitur nobilitas ad hunc etiam modum deduci: vt alia sit omni ex parte absoluta: alia verò domi tantùm locum habeat.

Hæc itaque in solo tantum patrio, & inter suos eminebit, magis opinione vulgi, quàm veris dignitatis luminibus illustrata: illa verò, quæ & patriæ claritate & virtute gentis exculta est, apud omnes homines splendorem retinebit. Hinc illa Theodectæ Helena, cùm inter alienissimos versaretur, loqui tamen magnificè sibi concessum arbitrabatur: sic enim inquit:

Vtraque stirpe maximis ortam deis
Quisquam putet vilem, atque seruam nuncupet?

Est hoc sanè insitum perfectæ nobilitati, vt nunquam in rebus turbulentis animo frangatur: nec vllo vitæ periculo dignitatis obliuiscatur: vsque adeò vt nulla res magis indicet generis claritatem, quàm animi magnitudo, quæ cernitur in laboribus & periculis. Quod sapienter a Virgilio existimatum est, apud quem Dido sic Aeneam singulari laude celebrat:

Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

Operæ pretium est videre, quid illi venit in mentem, Aeneam sanguine & affinitate dijs coniunctum existimare. Vide quam rationem assignat:

Degeneres, inquit, animos timor arguit.

Nihil

Nihil potuit verius ab illa confirmari. Vt enim generis celebritas in aduersis rebus cōstantiæ atque virtutis laude perspicitur: sic gentis humilitas, timiditate & turpitudine seipsam prodit. Tum demum hac oratione laudes Aeneæ concludit:

Heu quibus ille
Jactatus fatis. quæ bella exhausta canebat?

Incredibile videbatur, vt qui tantas bellorum tempestates inuicto animo pertulisset, humili generi affinis esset: quod quidem antea ostenderat, formidine & animi imbecillitate demonstrari. Cum igitur (vt vnde sumus digressi redeamus) duplex sit nobilitas, altera quidem perfecta & absoluta, quæ tum patriæ tum generis claritate commendata est, & vbique retinet eandem dignitatem, nec ab animi magnitudine vnquam deseritur: altera verò, quæ domi tantùm suscipitur, qualis est earum gentium, apud quas iacent maximarum virtutum studia: nos illius prioris ornamenta persequemur. Atque vt illius ortum a fonte repetamus, de illius origine alio sumpto principio disseremus.

NATVRA in animis hominum fingendis, summam coniunctionis rationem habuisse videtur. Non in eo solùm, quod homines ijsdem muneribus mentis & cogitationis ornatos, & generis similitudine cognationeque inter se deuinctos, sic instruxit ad eandem vitæ rationem, vt nullum animal magis sociabile reperiri possit: sed in hoc etiam, quòd dū eorum ingenia variè distinxit, id effecit, vt homines ad societatem natos, incredibili etiam necessitate colligaret. Cùm enim

artes

artes innumerabiles exiſtant, ad communis vitæ cultum & incolumitatem maximè neceſſarię, neque poſſit vnus homo omnibus illis inſeruire: id fuit a natura diuinitus excogitatum, vt alios alijs artibus inſtrueret, alijsque muneribus præficeret: ita vt dum quiſque præſtitiſſet operam ſuam, & in commune cõtuliſſet: ipſe viciſſim propriam indigentiam, quam ſuis non potuiſſet, alienis opibus ſuſtentaret. Nec enim omnes Hippiæ Elei ſimiles eſſe poſſunt, quem gloriari ſolitum accepimus, nihil eſſe vlla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret: neque ſolùm eas artes tenere, quibus ingenuæ doctrinæ & ſapientiæ ſtudia continentur, ſed eas etiam, quæ in ſordida & illiberali ratione verſantur, ita vt annulum quem habebat, pallium quo amictus incedebat, ſoccos quibus indutus erat, ſe ſua manu confeciſſe diceret. Non eſt, inquam, facile cuiuis, tantum ingenio præſtare, vt tam multa munera ſolus ſuſtinere poſſit: ipſumque Hippiam opinor haud ſatis cõmodè tam diſſimilia inter ſe ſtudia exercere potuiſſe, qui præterquam quòd indecenter liberales & ingenuas diſciplinas, cum ſordidis & humilibus coniunxit: non omnes artes enumerauit, quarum præſidio vita confirmatur. Nec enim (vt alia omittam) fecit vllam mentionem diſciplinæ militaris, in cuius tutela reliquæ omnes acquieſcunt. Rei autem militaris ſtudium nulla ratione poterit ab vno Hippia, præſertim tam multis negotijs implicato, ſtrenuè nauari. Eſt igitur neceſſe, vt alii quidem principes ſint & rectores, qui ſapientia & æquitate omnium ſaluti proſpiciant; alij autem Vel

arma

arma tractent, vel eas artes perſequantur, quibus in rebus magnis reipublicę vſui eſſe poſſint: alij poſtremò ſedulò terram colant, aut fabrili artificio aliquid conficiant, eorum quæ ad commnnem vitam cultúmue pertinent. Cum igitur in humana ſocietate, ſint omnino oporteat homines & ordine & vitæ ſtudio diſpares atque diſſimiles: id prouidenter egit natura, vt ingenia eſſent etiam omnino diſſimilia. Sic factum eſt, vt quibuſdam diuinam mentis aciem, & excelſum animum ſingulari ſapientia & induſtria præditum elargita ſit: quo, quid vniuerſitati expediret, & videre prudenter, & perficere conſtanter poſſent. Hanc autem ingenij atque ſedulitatis præſtantiam, aurum diuinum appellat Socrates in Phędro. Cuius auri copia circumfluentes animos, deorum quaſi agnatione teneri, & ad regnandum maximè natus eſſe putat. Hos itaque collocauit in ſummo gradu dignitatis ipſa rerum parens natura. Alios autem non tanta virtute excellentes effecit: alacritate tamen, & inuicto animi robore firmauit, vt poſſent imperata ſtremè perficere; in maximisque rebus legibus obtemperando, patriam iuuare. Quoſdam poſtremò humilitate animi depreſſos ad ſordidas & infimas artes abiecit: quales ſunt ij, quos opifices & operarios appellamus. Sic enim diuino conſilio effectum eſt, vt dum pro ſe quiſque cæteris auxilium fert, & viciſſim aliorum artibus atque facultatibus ſeipſum tuetur, ius illud humanę ſocietatis ſanctum permaneat.

Hoc autem ingeniorum diſcrimen, iam inde ab eo tempore perſpectum eſt, quo genus humā-

manum erat adhuc in montibus atque ſyl-
uis diſſipatum: cùm nullis eſſet ciuilibus in-
ſtitutis aut domeſticis moribus excultum.
Excelluit enim maximè tunc vnus aut al-
ter eorum, quos natura finxerat ingenio &
prudentia præſtantes, qui diſperſam illam
multitudinem vnum in locum congregauit, &
ex immani agreſtique vita, ad humanitatem
& honeſtos mores excoluit. Id quod homines
doctiſſimi fictis fabulis memoriæ prodide-
runt: Orphei cantu ſyluas ferasque omnes
vnum in locum confluxiſſe, voluptate illa
eximia commotas. Sic etiam traditur Am-
phion cantus ſuauitate lapides impuliſſe
quò vellet, vnde vellet deduxiſſe: quo ſig-
nificatur homines illos agreſtes atque fe-
ros, qui vel ingenij ſtupore, vel immanitate
morum, lapidum atque ferarum inſtar habe-
rent, paucorum ingenio fuiſſe moribus hu-
manis & ciuilibus inſtitutos. Hoc opere The-
ſeus, qui primus Athenienſes per pagos di-
ſperſos in vnum locum cōpulit, & legibus ac
inſtitutis deuinxit, eſt immortalem gloriam
conſequutus. Vt nihil interim dicam de
illis, qui Theſeo longè vetuſtiores extite-
runt, a quibus ciuitates fuerunt initio con-
ditæ & conſtitutæ. Inde igitur cœperunt ho-
mines intelligere, quantū generoſus animus
& excelſus humilibus anteiret. Tantaque
extitit virtutis admiratio, vt quamdiu in vita
manebant ij, a quibus beneficium illud ac-
ceperant, omnem illis ſui regendi poteſta-
tem traderent: mortuos verò diuinis honori-
bus afficerent: eorumque liberos omni chari-
te amplectendos ſtatuerent. Primùm monebat

ho-

homines recens memoria principum, a quibus tam multis fuerant obstricti beneficijs, eorumque posteritati gratiam referendam esse putabant. Deinde vbi experientia didicerunt, inesse in liberis paternam effigiem, non tantùm corporis lineamentis, quantum animi indole euidenter expressam: iam non solùm parentum memoria, sed etiam indolis admiratione prouocati, gentem illam præcipuè coluerunt, eique reipublicæ gubernacula libentissimè tradiderunt. Si igitur tempus quæris, a quo primùm tempore nobilitas esse in honore cœperit, scito, cùm primùm hominum cœtus iure sociati extiterunt, nobilitatem suspici cœpisse, idque duplici ratione fuisse consequutos homines summo loco natos. Primò parentum meritis: deinde magna virtutis expectatione. Fuit enim priscis illis hominibus maximè persuasum, virtutem paternam in posteritatem infundi, morumque præstantiam esse claræ gentis indicem: quod est ab Euripide sapientissimè dictum.

Egregia dignitatis indicium nota
Insigne est nobis generis amplissimi.

HÆC autem opinio tantùm valuit apud antiquos, vt qui maximo loco natus esset, eundem continuò sperarent maximis fore virtutibus exornatum. Quòd si cuiusquam virtus adeò esset admirabilis, vt extra communem hominum sortem posita & collocata videretur: is humana cuncta despiciens seque longè inferiora reputans, originem suam ad deos authores referebat. Hoc autem vt possit multitudini persuaderi, non tantum imperitia atque superstitio, quibus illa rudis anti-

antiquitas obligata erat, quantum virtutis admiratio faciebat. Fiebat enim illis verisimile, diuino semine susceptum esse, quem cernerent diuinis virtutibus esse cumulatum. Hinc illi prisci Heroës extiterunt, quibus Homeri Ilias referta est: inter quos nemo erat, qui non Deorum aliquem in suis gentilibus numeraret. Vt Hector ille, quo vno dum viueret res Troianæ nitebantur, de quo Neptunus ita Græcos alloquitur:

Hac timeo pestemne Graijs inferat hostis
Nãq; furens animis, flammæq; similimus Hector,
Qui Ioue se natum fert, hæc nunc agmina ducit.

Ipseque Priamus eximijs confectus angoribus, cùm in tenebris & luctu ob Hectoris mortem versaretur, eius virtutem incredibilem laudibus in cœlum efferens: illum inquit, eam opinionem cunctis ciuibus Troianis attulisse, vt virum tam singulari virtute præditum, non humano sanguine ortum, sed diuino semine procreatum existimarent. Quid autem hîc referam illas heroum contentiones, quibus & sui generis celebritatem ostentabant, & eo nomine se cunctis aliis præponebant? Quale, est illud Achillis in Asteropæum Axij fluminis nepotem:

Sic morere Asteropæe, graue est & flumine natis
Progeniem Iouis in bello contendere contra.
Sis licet ipse satus tam lato flumine, nobis
Cede tamen, quãdo est nostrũ genus a Ioue summo
Me genuit Peleus: illi est pater Æacus ingens:
Quem genuit quondam summi regnator Olympi.

Quid illud? quod in medio armorum discrimine Tlepolemus Lycium Sarpedonem conuitijs insectatur, quod falsò Iouem patrem nomi-

nominaret. Quam vanitatis maculam Sarpedon ille non tantum dictis, quantum factis deleuit: Tlepolemo viro fortissimo & Herculis filio vitam eripuit. Nec enim vlla re magis potuisset egregij generis celebritatem tueri, quàm illo virtutis egregiæ documento. Sed dicet aliquis, quorsum attinet, tam multiplices deorum partes enumerare, & reliqua poëtarum deliramenta sermoni admiscere, qui fuit veritatis inquirendæ gratia susceptus? An est quidquam apud Homerum, vt alios omittamus, quin risus ingentes moueat? Apud quem & genitus Deorum exaudiuntur, & turbæ in cœlis nefariæ commouentur, & vulnera, si dijs placet, vel potius vt reor, inuitis ipsis dijs sæpe infliguntur. Quid igitur conuenit, eam orationem, quæ ad philosophorum morem instituta est, his poëtarum mendacijs inquinari? Hęc, inquam, mihi aliquis obijciet. Cui sermoni imperito vt respondeam, velim dari mihi veniam, si tantisper a proposito digrediar, dum de studiis humanitatis breuissimè disputem. Hoc autem eò facio libentius, quòd Homeri testimonio mihi sæpius utendum puto. Equidem is sum, qui poëtas omnes vera scripsisse credam. Homerum autem arbitrer omnium poëtarum fuisse veritatis amantissimum. Hoc certè viri Græcorum grauissimi statuerunt, cùm duos Homeri versiculos sequuti, litem secundum Athenienses dederunt, cùm fuisset de Salaminis possessione inter Athenienses & Megarenses ingens controuersia constituta. Id arbitrati sunt doctissimi viri, qui tam crebro authoritatis Homericæ præsidio scripta sua munierunt, viri in omni

genere laudis præſtantiſſimi. Nec enim, quod iſtos homines minimè malos fefellit, eadem veritas exigitur & a poëta, & ab hiſtorico. In hiſtoria namque res tantùm geſtæ deſcribuntur, vt nominum memoriæ commendentur. A poëtis autem, quibus eſt aliud propoſitum, multa etiam ad honeſtam aurium voluptatem referuntur. Idcirco in hiſtoria præcipua virtus eſt, vera ſimplexque rerum geſtarum expoſitio, locis, perſonis, temporibusque diſtincta. Poëtarum autem oratio, vt numeris eſt aſtrictior, ita in rerum expoſitione liberior. Alia tamen in illis eſt veritas requirenda: in qua ſi quid eſt offenſum, non ſolùm omnes eruditi, ſed theatra tota reclamant. Eſt autem poëtarum munus, hominum mores, fortunæ ludibria, & communis vitæ conditionem, quaſi quodam penicillo, verſibus verè & eleganter imitari: quid in vita ſit illuſtre, quid obſcurum, quid honeſtum, & graue, quid turpe & flagitioſum, quid expetendum quidue fugiendum, ſententiarum lineis & orationis coloribus depingere, & illuſtrare. Qui munus iſtud ſuſceperit, & ſuſceptum ita præſtiterit, vt ad naturæ ſimilitudinem proximè accedat, hunc nō mendacio condemnari, ſed verum dici & haberi eſt valdè conſentaneum. Quis autem eſt tam ſine mente, vt cùm legat Vlyſſis errores, varios caſus & ancipites, naufragia ſexcẽta: adde Charybdis immenſam illā voraginem, & rabiem Scylleam, Anthiphatem præterea, & Polyphemum: quis, inquam, eſt adeò excors, vt cùm iſta legat arbitretur, ea ſic ab Homero in ſcriptis relicta, quaſi id fieri potuiſſe defen-

defenderet? Illud tamen diuinum ingenium docti omnes admirantur, a quo tam verę virtutis vis & ratio expreſſa eſt, quæ nullis vnquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab inſtituto curſu reuocari, nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille virtutis militaris effigiem intuentur: in Neſtore autem viuum ſapientiæ ſimulachrum. Hęc autem non ſubtili & ſpinoſa oratione perſequutus eſt, quæ legētibus ſatietatem attuliſſet, quod eſt a philoſophis factitatum: ſed incredibili potius atque diuina dicendi venuſtate, quò facilius homines ad ſtudium virtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij inſimulare poterit, cùm tam verè cumulateque præſtiterit eam fidem, quæ erat ab illo requirenda? Cùm igitur illius teſtimonio vtimur, id facere videmur, vt hominis diuinæ mentis acie cuncta perſpicientis authoritatem ſequamur. Non quidem vt res omnino ſic geſtas eſſe, perinde ac ab illo ſcriptę ſunt, arbitremur: ſed eos propemodum fuiſſe hominum mores, ea gentium inſtituta, eam rerum vim & naturam, & reliqua denique omnia, quemadmodum ſunt illius monumentis illuſtrata. Sic igitur (vt me iam ad nobilitatis rationem referam) cùm Achillem Thetide procreatum, Aurora Memnonem, Ioue Sarpedona ſcribit, id illum ſic arbitratum fuiſſe, & eadem opinione vniuerſos illius ætatis homines imbutos eſſe credimus, vt viros maximos non niſi diuino conſilio ortos, atque adeò ſemine diuino ſuſceptos exiſtimarent. Hæc autem opinio

genere laudis præſtantiſſimi. Nec enim, quod iſtos homines minimè malos fefellit, eadem veritas exigitur & a poëta, & ab hiſtorico. In hiſtoria namque res tantùm geſtæ deſcribuntur, vt hominum memoriæ commendentur. A poëtis autem, quibus eſt aliud propoſitum, multa etiam ad honeſtam aurium voluptatem referuntur. Idcirco in hiſtoria præcipua virtus eſt, vera ſimplexque rerum geſtarum expoſitio, locis, perſonis, temporibusque diſtincta. Poëtarum autem oratio, vt numeris eſt aſtrictior, ita in rerum expoſitione liberior. Alia tamen in illis eſt veritas requirenda: in qua ſi quid eſt offenſum, non ſolùm omnes eruditi, ſed theatra tota reclamant. Eſt autem poëtarum munus, hominum mores, fortunæ ludibria, & communis vitæ conditionem, quaſi quodam penicillo, verſibus verè & eleganter imitari: quid in vita ſit illuſtre, quid obſcurum, quid honeſtum, & graue, quid turpe & flagitioſum, quid expetendum quidue fugiendum, ſententiarum lineis & orationis coloribus depingere, & illuſtrare. Qui munus iſtud ſuſceperit, & ſuſceptum ita præſtiterit, vt ad naturæ ſimilitudinem proximè accedat, hunc nō mendacio condemnari, ſed verum dici & haberi eſt valdè conſentaneum. Quis autem eſt tam ſine mente, vt cùm legat Vlyſſis errores, varios caſus & ancipites, naufragia ſexcẽta: adde Charybdis immenſam illā voraginem, & rabiem Scylleam, Anthiphatem præterea, & Polyphemum: quis, inquam, eſt adeò excors, vt cùm iſta legat arbitretur, ea ſic ab Homero inſcriptis relicta, quaſi id fieri potuiſſe defen-

defenderet? Illud tamen diuinum ingenium docti omnes admirantur, a quo tam verè virtutis vis & ratio expreſſa eſt, quæ nullis vnquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab inſtituto curſu reuocari, nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille virtutis militaris effigiem intuentur: in Neſtore autem viuum ſapientiæ ſimulachrum. Hęc autem non ſubtili & ſpinoſa oratione perſequutus eſt, quæ legẽtibus ſatietatem attuliſſet, quod eſt a philoſophis factitatum: ſed incredibili potius atque diuina dicendi venuſtate, quò facilius homines ad ſtudium virtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij inſimulare poterit, cùm tam verè cumulateque præſtiterit eam fidem, quæ erat ab illo requirenda? Cùm igitur illius teſtimonio vtimur, id facere videmur, vt hominis diuina mentis acie cuncta perſpicientis authoritatem ſequamur. Non quidem vt res omnino ſic geſtas eſſe, perinde ac ab illo ſcriptę ſunt, arbitremur: ſed eos propemodum fuiſſe hominum mores, ea gentium inſtituta, eam rerum vim & naturam, & reliqua denique omnia, quemadmodum ſunt illius monumentis illuſtrata. Sic igitur (vt me iam ad nobilitatis rationem referam) cùm Achillem Thetide procreatum, Aurora Memnonem, Ioue Sarpedona ſcribit, id illum ſic arbitratum fuiſſe, & eadem opinione vniuerſos illius ætatis homines imbutos eſſe credimus, vt viros maximos non niſi diuino conſilio ortos, atque adeò ſemine diuino ſuſceptos exiſtimarent. Hæc autem opinio

effecit, vt Theseus Neptuni filius haberetur: Romulus item Martis, Alexander autem Magnus se multis pòst ætatibus Iouis filium dici concupiuit: quod etiam de Scipione Africano existimatum est. Fuit enim de illo viro rumore quodam vanissimo dissipatum, quod prius in Alexandro Magno vulgatum fuerat: nempe anguem immanem persæpe visum in matris cubiculo, eumque hominum interuentu repentè ex omnium oculis elapsum, neque postea vsquam comparuisse. Inde consequuta est opinio eiusmodi, anguis illius concubitu Scipionis matrem grauidam esse factam. Impudens, inquies, mendacium. Quis quæso est tam ignarus omnium disciplinarum, aut Christianę pietatis expers, vt ista vera esse animũ inducat? Verùm istud mendacium ab ea opinione minimè falsa natum est, quæ magnam virtutem & excelsam, magnis & claris natalibus assignat.

HINC iam facilè potest perspici, quanto in honore fuerit apud priscos illos homines inclitum genus & excellens. Et meritò quidem. Nam si quid in illa ætate extitit præclarè gestum dignumque memoria sempiterna, plurimum ab hoc ordine gestum est: quod satis est manifestum vetera scripta memoria repetenti. Quis nescit Heraclidarum gentem ita magnitudine animi præstitisse, vt Pelopidarum potentiam copijs exiguis fregerit, & rebus Atticis in vltimum discrimen adductis sæpe lucem attulerit? Tantumque valuit opinio nobilitatis, vt qui se viderẽt ab illis adiutos, non humanis opibus sed deorum numine se conseruatos existimarent. Quid hìc Perseidas referam? Quid Æacidarum

res

res immortalitate dignissimas? Iam te si Athenas animo conuerteris, vt res memorabiles videas, quę ab illa ciuitate gestę sunt : omnes maxima ex parte videbis, a viris maximo genere ortis, & maiorũ gloria concitatis editas esse. Vt enim reges præteream, quos singulari virtute fuisse constat, certè Clisthenes, qui tyrannidis delendæ princeps extitit, Miltiades, Cimon, Aristides, Pericles, & multi præterea, quos infinitum esset recensere, a quibus tam multa sunt suscepta facinora, tum contra Barbaros, tum etiam aduersum Græcos, omnes isti fermè in amplissima familia nati sunt. Idem etiam apud Thebanos, Spartiatas & innumerabiles alias nationes accidisse comperies. Sed linquamus hęc aliena, & ad nostra veniamus. Si animum ad sacras literas adieceris, quantum ibi nobilitatis testimonium, & discrimen generis inspicies? Vt enim reliquos omittamus, constat eos, qui a Iuda procreati erant, inter omnes Hebræi generis homines, splẽdore virtutis atque nobilitatis excelluisse. Qui quidem, iam inde ab eo tempore, quo fuerunt ab Ægyptiorum impotenti dominatu in libertatem vindicati, magnam multis in locis virtutis egregiæ significationem dederunt. Equibus admodum pauca referam. Cùm rex Ægypti multis iniurijs Hebræos laceraret, nec illos vlla conditione missos facere vellet, vt erat a Deo iussus: imò quotidie magis gentem affligeret, tandem meritas impietatis pœnas persoluit, apparuitque Dei optimi maximi numen. Primùm igitur agri deuastati, omnesque fruges terrima clade consumptæ: deinde per diuinę seueritatis ministros cædes fie-

ri cœptæ sunt,& innumeræ strages editæ.Postremò Rex tantis malis edoctus,vt videbatur, gentem vt iret sacrificatum dimisit . Hebræi igitur inde digressi , cùm castra ad rubrum mare posuissent, inopinatũ malũ sibi intendi animaduertunt. Nam cùm primũ illi Ægypti finibus excessere:pœnituit regem consilij,quo fecerat illis abeundi potestatem.Cumque insita animo superbia,in instituta animi impietate permaneret: eos,quos tam multis prodigijs cœlesti præsidio septos esse cognouerat, bello persequendos esse statuit. Furore namque sceleris agitatus, haud potuit videre malam sibi pestem esse comparatam. Magnum igitur equitatum, magnum peditatum parat : quantas maximas potest copias educit: incredibili celeritate Hebræorum agmina consequitur. Ibi Moses cùm Dei pacem exposceret,& opem tantis malis imploraret: virga illa, quæ diuinæ virtutis significationem habebat, & quam semper in manu gestabat, fretum verberat,& in medio mari viam aperit. Aqua enim imperio numinis obediens, sic ex vtraque parte instar muri constitit , vt medio interiecto spatio securum , & facilem transitum præberet.Tantus autem terror (vt quibusdam Iudæorum scriptis memoriæ traditum est) in sacris enim literis nulla fit de hac re mentio: tradunt igitur tantum terrorem Hebræos oppressisse,vt neque tam præsenti ope numinis ostensa,se committere aquis auderent. Asserunt autem tunc eorum qui a Iuda orti erant valdè virtutem enituisse: nec vllam moram interposuisse , quin Mosis vestigijs animo magno ingressi, reliquos omnes ad

se-

ſequendum excitarent. Quid autem poſt illam inſignem cladem, qua rex impius, dũ acerbiſſimo imbutus odio, nefarioque ſcelere occæcatus, in medium mare præceps ruit, cum vniuerſo exercitu deletus eſt? numquid non in omni genere laudis hæc gens egregiè præter cæteras verſata eſt? Inde conſtitutum fuit, vt inter duodecim principes (ſinguli enim a ſingulis tribub⁹ rectores deligebãtur) primus haberetur, qui eſſet ex Iudæ ſtirpe generatus: hic primus agmen ducebat: primus vota faciebat: primus immolabat: huius imperium & authoritatem reliqui ſequebantur. Vnde planè colligitur, Moſem veræ nobilitatis rationem duxiſſe, cùm ſic ſtatuit, vt certæ genti honores ampliſſimi mandarentur. Ab hac familia ortus eſt Calebus, qui ſibi primo gloriam ingentem peperit, cùm orationi turpiſſimæ aduerſatus eſt eorũ, qui de reditu in Ægyptum cogitabant, ſatiusque eſſe dicebant Ægyptiorum contumelias atque ſuperbum dominatũ pati, quàm vitam in armorum diſcrimen adducere. Hic Calebus ſuæ virtutis atque conſtantiæ lumen oſtendit: magnis clamoribus id agens, vt hominum ſpem eo genere orationis fractam & debilitatam excitaret, eosque ad prælium incenderet. Vbi parum abfuit, quin ab impia & formidoloſa concione fuiſſet indigniſſimo cruciatu laceratus. Hic etiam ſub Ioſue, cùm eſſet natus annos octuaginta quinque, ita ſe geſſit, vt nemo fuerit illo vel manu promptior, vel imperatorijs artibus inſtructior. Qui ne filiam quidem forma excellentem nuptui dare voluit, niſi ei qui facinus aliquod egregium ſuſcepiſſet.

Negauit enim se filiam vlla conditione desponsurum, nisi illi, qui ciuitatem quandam hostium munitissimam pugnando cepisset: & cepit eam filius fratris ipsius Calebi. Vnde perspicuum est, virtutem cum vera nobilitate plerumque consociatam esse. Generum vir ille maximus non genere, sed virtute præstantem sibi deligendum prudenter existimauit. Nam gentis nomen & dignitas non aliunde, quàm a virtutis laude profecta est. Id tamen euenit, vt virtutis splendor a gentis claritate non discederet: nec alius propius accederet ad virtutem Calebi, quàm is qui communione sanguinis erat illi coniunctissimus. Quid post mortem Iosuæ? Non fuit Dei optimi maximi iussu omnis cura belli & gentis imperium Iudaicæ tribui delegatum? ætas me deficeret, si vellem omnes huius stirpis viros egregios recensere. Quòd si vera est ea descriptio nobilitatis a nobis explicata, minimè dubium est, quin fuerit ea gens perfectam rationem nobilitatis assequuta. Inde enim belli duces innumerabiles extiterunt: inde viri singulari sapientia & æquitatis laude præditi exorti sunt: inde permulti reges regio nomine longè dignissimi: atque vt de reliquis sileam, sanctissimus & fortissimus Dauid rex inde natus fuit, vnicum pietatis atque virtutis exemplum. Denique propter virtutis excellentiam, mansit in ista familia regnum, quàm diu res Iudæorum steterunt. Vt autem ista prisca mittamus, certè constat, in sanctissimis illis monumentis, quibus Christi optimi maximi gesta consignata sunt, aliquam duci etiam nobilitatis rationem: cùm in congressu alicuius sit istius celebri-

britatis mentio, quasi ad ornamentum eius, cum quo sermo susciputur, pertinere videatur. Veluti cùm cœlestis ille nuncius inquit, Ioseph fili Dauidis, noli timere: & rursus illud, Iesu fili Dauidis, miserere nostri: itē Paulus ad Romanos, cùm vtriusq; naturæ splēdorem & dignitatem in Christo celebraret: eum secundum conditionem humani generis atque seminis, a Dauide Rege procreatum esse commemorat. Pauciſſima ex infinitis decerpsi, dum breuitati studeo. Ex ijs tamen paucis liquidò perspici potest, hanc generis claritatem, & hoc gentis discrimen, diuinis etiam scriptis comprobari.

IAM quantum fuit in nobis, vim & originem nobilitatis explicaumus, eius ortū ab illa naturali indole repetentes maximis animis innata: quæ quidem si excitetur, & temporis etiam vetustate confirmetur, perficit illum vniuersi generis splendorem & claritatem. Mirum est enim, vt de hoc etiam aliquid dicamus, quantum dignitatis adiungat etiam nobilitati temporis antiquitas: nempe, quæ rebus omnibus hominum memoriæ commendatis, maiestatem constituat incredibilem. Fiunt enim quoddammodo ea quæ a præsenti memoria semota sunt, ipsa vetustate sanctiora: ita vt maius quiddam de illis suspicemur, quàm quantum nostræ ætatis homines, omni studio possint imitari. Hinc extitit illa scriptorum monumentis celebrata contentio, inter varias gentes atq; nationes concitata: dum aliæ se ante omnes mortales in lucē editas esse contenderent: aliæ rursus eā antiquitatis gloriam ad se traducere niterentur, Ægyptij solis

Phrygibus antiquitatis laudem ingenuè concedebant: aliorum autem hominum se longè vetustissimos esse iactabant. Arcades autem ad fabulas vsque progressi sunt, se ante Lunam natos esse confirmantes. Quid de Athenienſibus dicam? Qui quidem tantum sibi hac vetustatis laude tribuebant, vt vel eo solùm nomine se in Græcia principatum obtinere putarent. Nam cùm aliorum Græcorum primordia, vel literarum beneficio, vel monumentis aliquot fuissent memoriæ mandata: solùm Athenienſe nomen extitit, cuius principium & origo, nullis vestigijs indagari potuisset. Inde cùm seipsos omni memoria antiquiores esse cernerent: in eam opinionem descenderunt, vt se non aliunde dilapsos; sed ex Attica terra principio genitos: nec ex varia hominum colluuione, vnum in locum confluxisse; sed eandem semper regionem coluisse putarent. Ob idque reticulo quodam aureis cicadis distincto caput ornabant: vt ostenderent, se instar cicadarum, e terra quem incolerent, fuisse generatos. Vnde etiam αὐτόχθονες dicti sunt. Duplici itaque nomine sibi placebant: tum quòd nihil in maioribus suis vel barbarum, vel peregrinum agnoscerent: tum etiam quòd antiquitate reliquis Græciæ gentibus anteirent. Hoc in familijs etiam magnam vim habere cernimus, vt in contentione nobilitatis magni interesse videatur, vtra sit antiquior. Videtur enim rationi consentaneum, vt illæ maximè illustres habeantur, quæ plurimis annis ita se gesserint, vt decoris atque dignitatis possessionem virtute perpetua tuerentur. Inde fit vt generis noui-

noultatem contemni plerumque videamus. Fit hoc quidem a multis insolenti quodam fastidio, atque superbia non ferenda: non tamen omnino sine ratione fit. Nouitas enim, quantumuis sit omnibus rebus ornata, non habet tamen illam ætatis caniciem, cui præcipuum honorem tribuendum putant. Perinde enim ac in singulis hominibus habet authoritatem senectus: sic in nobilitate claræ gentis antiquitas. In qua tamen opinione sunt aliqui fines & termini constituendi. Quemadmodum enim summa senectus mentis vim atque consilium debilitat, & affert interitum dignitatis: sic etiam nobilitatis splendor augetur mediocri vetustate: extrema verò senecta conficitur. Quod quidem vt accidere soleat, inferius explanabimus: nunc verò quod instat persequamur.

Cvm iam multa & præclara nobilitatis ornamenta complexi oratione simus, illud nunc consideratione dignum videtur, sit-ne plebi commodum, nobilitatis imperio gubernari. Iniquum enim multis esse videtur, cùm omnes homines ad libertatem nati sint, hanc ita abijcere, vt non suo arbitrio viuant, sed aliorum authoritatem & nutum sequantur: præsertim cùm permultos eorum, quos vulgo nobiles appellant, nimis insolenter honoribus vsos & dominandi cupiditate præcipites ad omne facinus vehementer incitatos esse videamus. Vt autem id melius explicari valeat: videndum est, non tam quid singulis hominibus præsentem afferat vtilitatem, quàm quid ad vniuersitatem conseruandam, & in longum tempus propagandam sit accommodatius. Id enim

enim quod ciuitatis vniuerſæ ſalutem cõſtituet,& plebis etiam fortunas & commoda tuebitur.Nec enim, vbi vniuerſus reipublicæ ſtatus corruat,poteſt ſanitas in aliqua reipublicę parte permanere. Sin autem aliquis incolumi republica fuerit vehementer oppreſſus : poterit certè multò facilius, quàm in communi omnium rerum pernicie, in priſtinas fortunas reſtitui. Vt autem id apertius inſpiciamus,par eſt in exempla earum ciuitatum intueri, quæ omnium fermè opinione præſtantiſſimæ ſunt exiſtimatæ. Athenæ poſt Codri Regis mortem fuerunt optimis legibus atque moribus a Solone conſtitutæ:qui tamen in hoc a multis excellentibus ingenio atque doctrina viris reprehenditur, quòd popularem reipublicę ſtatum inſtituerit,& libertatem plus nimio parem effecerit.Itaque ſtatus ille propriam imbecillitatem indicauit:cùm intra finem anni quadrageſimi, plebis temeritate conuulſus, Piſiſtrati tyrannidem perpeſſus eſt.Poſtquam verò ſublatis tyrannis, ciuitas in priſtinam libertatem redijt,aliquot annos in Græcia,& magna Aſię parte,rerum potita eſt.Quod tamen imperium non ita diu tueri potuit, ambitione quorundam, qui ſe populares eſſe & haberi cupiebãt : inter quos enumeratur Pericles. Qui quidem licet fuerit in dicendo admirabilis,& imperatorijs artibus inſtructiſſimus:non vidit tamen, quantum mali patriæ moliretur,cùm plebem principibus æquaret :& hoc modo miſcendo infima ſummis,authoritatem Areopagi imminuerit. Nec enim eſt aliud, vulgus & multitudinem principibus libertate pares efficere, quàm effrænatę cupiditati ad perniciem arma largiri.

largiri. Vide autem qui caſus ſint illam ciuitatem cõſequuti, poſteaquam ad arbitrium libidinémque plebis omnia adminiſtrari cœpere. Primò quidem omnibus ſpectatis hominibus, qui rempublicam conſeruarant & auxerant, peſtis & exitium per obſcuros & flagitioſos homines afferebatur. Nec enim fuit vnquã Athenis poſt illam reipublicæ formam, vir aliquis ad laudem inſignis, qui non inuidia tandem ingratæ patriæ conflagraret. Multi bonis omnibus euerſi ſunt, multi in exilium eiecti, multi etiam morte mulctati, quorum virtute fuerat Athenienſi populo, ſalus & gloria quæſita. Hoc iam certè non mediocre malum eſt exiſtimandum, nudare videlicet vrbem optimorum præſidijs, & nobilium induſtriam, qui ſuorum exemplo ad patriam iuuandam inflammati fortaſſe erant, infringere. Ergo cùm bonorum authoritas concidiſſet: & populi vis nunquam conſilio & ratione, ſed impetu ſemper, & dementiſſima temeritate duceretur: nullum tãtum malum excogitari potuit, quod non fuerit in illius reipublicæ calamitate. Nam cùm Athenæ maximo periculoſiſſimóque bello fuiſſent implicatæ, omníſque Græcia in ciuitatis illius perniciem cõſpiraſſet: populi cupiditate atque furore factum eſt, vt eodem tempore aliud bellum non minus graue contra Siciliam ſuſciperent, Nicia contradicente, & omnibus bonis reclamantibus. Meritò igitur in illa luctuoſiſſima Syracuſarum oppugnatione, non modò imperij, ſed etiam fortunarum omnium naufragium fecerunt, & in grauiſſimos atque acerbiſſimos luctus inciderunt: atque tandem domeſticis ſeditionibus agitatæ,

& innumeris cladibus afflictæ, libertatem miserè perdiderunt. Postquam verò triginta tyranni reipublicæ dominatione semoti sunt: quid aliud collectas reipublicæ reliquias dissipauit, nisi plebis cupiditas, & licentia? quæ nullis iam legibus poterat ad communium rerum curam & studium impelli. Imo cùm vnicuique ciuium licuisset de publico sumere, quod in priuatos vsus conuerteret: omnes ab industria ad desidiam vocati, & ad theatra atque fabulas conuersi, & reliquas voluptates, quæ virtutis neruos incidunt, omnem Attici decoris & antiquæ dignitatis memoriam deposuerunt. Itaque non multis pòst annis, gens illa, quæ innumerabiles Persarum exercitus fuderat, quæ tantas res gesserat quæ Græciæ imperio potita fuerat: armis Macedonum, quorum nomen sanè obscurum ad id tempus extiterat, oppressa est, omnesque imperij opes de manibus elapsæ sunt. Huius autem calamitatis principium non aliunde natum est, quàm ab illa plebis petulantia & improbitate. Apud Spartiatas autem, vt de his etiam aliquid dicamus, Reges & Principes multa memorabilia, tum domesticis in rebus, tum vel maximè in bellicis effecerunt, & reipublicæ salutaria, & immortalitate dignissima. Ephori autem, qui quidem magistratus erat e plebe, contrà dum omnia priuata vtilitate metiuntur, mala quàm plurima ciuibus suis inuexerunt: & teterrimã patriæ pernicicm machinati sunt. Nec est enim aliud leges, quibus publica certè salus continetur, labefactare, & infringere, quàm vniuersam rempublicam iugulare. Cùm autem Lycurgus vniuersos ciues ad industriam, virtutem, & morum

morum ſeueritatem ſanctiſſimis legibus inſtruxiſſet : Ephori multis poſt annis quæſtus & voluptatis gratia, quæ duæ ſunt maximæ omnium rerum publicarum peſtes, inclytas illas leges ſuſtulerunt. Quo facto, Spartana illa virtus ſubitò extincta eſt. Cùm verò reges aliqui voluiſſent Lycurgi leges conſtituere, ciuiumque mores in antiquam diſciplinam reuocare, fuerunt ab Ephoris indigniſſimè trucidati. Ita factum eſt, vt ciuitas illa, quæ Heraclidarum ductu & auſpicio, optimatiúmque ſapientia, tam multos annos imperium habuerat, & incredibili virtute atque fide Græciæ libertatem defenderat; inſanæ plebis opera crudeli tyrannorum dominatu premeretur.

Quid autem hîc Romanos commemorem ? cùm illud inter omnes conſtet, non ob aliud fuiſſe Romanam rempublicam funditùs euerſam, quàm propter temeritatem multitudinis in nobilitatem concitæ ? itaque imperium illud, quod per Reges primò, deinde per optimates & principes partum & amplificatum erat : breui fuit vulgi furore & amentia diſſipatum. Cùm enim plebis cupiditas ita creuiſſet, vt nulla ratione, aut metu coerceri poſſet, & turbulentis hominum popularium orationibus ad ſpem ingentis prædæ fuiſſet vehementer excitata : non dubitabat, dum auaritiam expleret ſuam, omnia iura diuina humanáque violare. Inde illæ tribunitiæ ſeditiones, & Agrariæ legis actiones, non ſine magno reipublicæ malo a Tribunis agitatæ, donec ad Gracchos ventum eſt, a quibus eſt natum principium omnium calamitatum,

quæ

quæ postea rempublicam consequutæ sunt. Eiusmodi enim seditiones consequentia quadam exceperunt Mariana tempora: quæ cùm per se satis grauia & luctuosa reip. fuissent: tum etiam ad ærumnas sexcentas, atq; tandem ad Cæsaris dominationem viam muniernnt. Videsigitur Athenas, Spartam, Romam a principibus conditas, constitutas, & conseruatas fuisse: a multitudine verò vexatas, direptas & funditùs excisas. Nec id in ijs duntaxat ciuitatibus accidisse comperias, sed in omnibus fermè alijs. Vt enim quisque status maximè a plebis arbitrio seiunctus est, ita videbis eum maximè stabilem atque diuturnum. Inde fit vt popularis status facillimè conuellatur, & vix hominis ætatem duret: optimatum verò potestas diutissimè permaneat: regnum autem immutabile propemodum atque perenne sit. Hic aliquis fortasse mihi Alcibiadem & Critiam obijciet, qui exitium & vastitatem patriæ intulerunt: aut Pausaniam, qui nefaria consilia prodendæ totius Græciæ susceperit: aut Syllam, & Cęsarem, & alios præterea innumerabiles genere quidem illos & industria excellentes, ita tamen cupiditate principatus incensos, vt suorum ciuium libertatem armis opprimere minimè dubitarent. Fateor quidem, mala quamplurima fuisse per viros egregios rebus publicis importata. Nec enim semper illa animi elatio, quæ in claritate generis elucet, est cum virtutibus æquitatis & continentiæ consociata. Id tamen defendo, nullam vnquam ciuitatem fuisse ab humili plebe ritè constitutam. Animus enim generosus & excelsus habet arma, quibus possit & violare rempub-

publicam, nempe ingenium, industriam & fortitudinem. Contrà plebs, vt plurimùm est temeraria & improuida, animiq; nimis abiecti atque demissi. Potest igitur temeritate & furore patriam labefactare, non tamen vnquam incolumem conseruare, neque collapsam in pristinam dignitatem restituere potest. Vnde perspicuũ est, quàm malè sit ijs ciuitatibus consultum, in quibus claris hominibus infimi præferuntur. Cùm verò id acciderit, vt nobilitas omnibus veræ nobilitatis ornamentis redundet, neque solùm altitudine animi impellatur ad res gerendas: sed multò etiam magis in iustitiæ atque temperantiæ studio versetur, & omnem operam, curam & diligentiam ponat in suorum ciuium salute atque libertate tuenda, & vt vno verbo dicam, omnibus germanæ nobilitatis officijs summa ope perfungatur: quis erit tunc ita profligatus atque perditus, qui eius imperium repudiet? quis non potius illud vniuersis ciuibus omnibus modis expetendum existimet? Nam si quisquam est, qui nullo modo putet vtile vitã ad alicuius quantumuis moderati atque prudentis arbitrium instituere & conformare: is non libertatem obtinere, sed omnium flagitiorum licentiam consequi cupit, omnemque viuendi rationem scelere suo perturbare. Nec est enim quicquam in vniuerso genere rerum, quod sit ad naturæ ordinem accommodatius, quàm leges & imperium, sine quibus neq; domus, neq; ciuitas, neque natio vlla stare diutius potest. Attamen grauissimum, inquit, est seruire. Equidem is sum, qui seruitutem extremum omnium malorum esse arbitrer: sed aliud est seruire, aliud parere.

Quemadmodum enim inter dominum & rectorem plurimum interest: Rector enim in salutem eorum quos regit intuetur; dominus autem omnia ad suam vtilitatem refert: sic etiam liberi hominis obedientia & obsequium plurimum a seruitute distat. Seruitus enim ea est, qua mancipia, suo arbitrio prorsus carentia, heri nutum sequuntur: neque suam, sed vnius Domini voluntatem inuiti respiciunt. Liberi autem hominis officium est ijs velle parere, qui valent ingenio & industria, & quibus intelligit esse curam salutis communis antiquissimam. Vt igitur ægrotus medico minimè seruit, sed sua sponte obtemperat, quia id sibi salutare iudicat; vt vector gubernatori, vt miles imperatori: sic etiam munus incorruptæ multitudinis esse debet, ad veræ nobilitatis imperium voluntatem suã applicare. Plebs enim neq; quid in commune statuat, neq; quid sibi conueniat, ingenij tarditate potest explicare: contrà verò excelsus animus non tantũ præsentia comprehendit, sed etiam impendentia, multò antè prospicit, & ad omnia mala præcauenda summam adhibet diligentiam.

Deinde cùm plebs non sentiat vllam gloriæ suauitatem, nisi legibus & imperio refrænetur, omni studio lucri sordes atque flagitia consectatur, & ad pericula pro patria subeunda mollis & languida est. Contrà nobilitas sola cupiditate gloriæ & laudis incensa, turpitudinem ipsam omnibus malis peius odit, & libentissimè pro republica res magnas suscipit. Quod sapienter Homerus (cuius authoritate sæpe & libenter vtor) multis in locis ostendit. Sic enim inducit Regem vario sermone Græcos

cos adhortantem, vt heroas & principes, laudis & dignitatis commemoratione, ad certamen acuat: multitudini verò, si metu mortis abscedat a pugna, vitę crutiatum atq; necem denuntiet. Vt igitur equi virtus tum maximè elucet, cùm prudentis equitis arbitrio gubernatur: vt animum tum rectissimè constitutum arbitramur, cùm voluntas rationis dicto obediens est: vt familiam tum demum saluam & incolumem fore putamus, cùm diligentis patris familiæ imperium sequitur: sic plebis salutem tum constitui atque confirmari existimandũ est, cùm sui regendi arbitrium, atq; tanquam habenas veræ nobilitati tradiderit.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CIVILI.

LIBER SECVNDVS.

Væsit vis & ratio Nobilitatis, Ludouice Princeps, & quem admodũ ab ingenij diuinitate virtutisq; præstantia nata & alta summos honores consequuta est,& opinionem attulit antiquitati, genus clarum esse cum dijs sanguine & affinitate deuinctũ,quantis deniq; gloriæ ornamentis atque præsidijs in omnibus bene constitutis nationibus redundauerit:non modò fabulis & exemplis ex omni memoria repetitis, sed etiam sacrarum literarum testimonio confirmauimus. Deinde cùm essemus oratione persequuti,quantum etiam conferat ad dignitatem generis vetustas: demonstrauimus postremò,homines verè nobiles ad imperandũ non solùm natos esse:sed etiam plebem ipsam tum demum pace, firmissimoq; præsidio muniri posse,cùm omnia sunt in clarorum hominum potestate.

SED quoniam nihil est in hac vita firmum, stabile & diuturnum: sed omnia sunt fluxa,caduca & fragilia:fieri non potest, vt hoc generis ornamentum in perpetuum permaneat. Est itaq; nobilitas mortalis,vt sunt pleraq; bona mor-

mortalium. Perinde igitur vt aliarum rerum, ſic etiã nobilitatis eſt quidem flos & iuuenta, quam deinde maturior ætas excipit, & ſenium deinde conſequitur: mors poſtremò ſic occupat, vt ne veſtigium quidem vllum appareat priſcæ nobilitatis. Alias itaq; familias videmus ad laudem excitari & incendi, quę prius ignotæ fuerant: alias maiorũ gloriam vix tueri, alias magis magiſq; labi: deinde pręcipites ad ima deuolui, poſtremò ſempiterna obliuione deleri. Quod Glaucus Homericus Diomedi his verſibus ſignificat:

Quid genus inquiris Danaum fortiſſime noſtrũ?
Nam genus humanum eſt, foliis par, tempore verno
Hæc nunc fundit humi auræ lenis ſibilus: illa
Sylua virens nutrit, renouat dum frondis honorem:
Sic genus humanum viget hoc nunc: excidit illud.

Ecquod modò veſtigium intueri poſſumus antiquarum familiarum? Omnes Iulij, Fabij, Metelli, Scipiones, vnà cum fortuna populi Romani ita ſepulti ſunt, vt ſi aliquis exiſtat, qui ſe ab illis ortum aſſeueret, perinde irridetur, atque ſi Pythagoræ ſomnium defendat. Poſt illa verò gentium nomina, quæ ſuprà memoraui, alia multa floruerunt & interierunt, quæ nunc omnino deleta & extincta iacent. Id autem duplici de cauſa ſolet accidere. Prima eſt naturæ conditio, qua ſic comparatum eſt, vt nihil inſit in rebus humanis cõſtans & perpetuum: ſed omnia, vt paulò ſuperius expoſui, infirmitatis & imbecillitatis pleniſſima: ita vt vel fortunæ telis in medio curſu obruantur: vel certè ſenio confecta tandem interitu conſumantur. Deinde vitia ſunt in cauſa per ſæpe, vt illud gentis lumen longè citius, quàm po-

ſtulet ipſius naturæ curſus, extinguatur: vt illis accidere videmus, qui vino & luſtris obruunt corporis valetudinem, & immodica luxuria, quali quodam exitiali veneno, mortem ſibi ipſis conſciſcunt. Quocirca non alienum erit percurrere, quibus artibus nobilitas ipſa comparetur: ſic enim erit facillimum intueri, quibus vitijs amittatur. Sed iam vereor, ne ſit hæc noſtra diſputatio plurimum reprehenſionis habitura, quòd prima ſpecie ſibi non conſentiat: propterea quòd ſtatuere principio videbamur, neminem eſſe nobilem, niſi qui fuiſſet illuſtri genere ſuſceptus. Quod ſi verum eſt, nec is qui eſt infimo loco natus, ad nobilitatis ſplendorem aſpirare poterit; nec qui ampliſſimo, nobilitatem ſibi comparabit: ſed a maioribus traditam omni cura tuebitur. Hæc ſunt, quibus adductus aliquis fortaſſe orationẽ noſtrã incõſtãtię nomine vituperabit. Ego verò is nullo modo ſum qui eos tantũ ad virtutẽ natos eſſe credã, quos vulgò nobiles appellãt: cũ ſit omnibus ad laudẽ curſus apertus, qui res magnas & magnopere expetendas concupierũt. Id tamẽ diſſerui, plurimũ inſtrumenti nobilitatẽ habere ad dignitatẽ, cuius tamen omnis ratio eſt a virtute petenda. Quemadmodum enim in ſemine cauſam eſſe ſcimus ſtirpium atque arborum: ſic etiam maiorum ſatu ingenerari plerumque poſteris egregiæ cuiuſdam virtutis indolem ſuſpicamur: quæ tamen tunc demum apparet, cũm optimis ſtudijs & exercitationibus exculta eſt. Cùm autẽ generis ſplendorem ob id dicimus amplectendum eſſe, quòd in eo frequenter virtus emineat: ipſam certè virtutem, vnicã nobilitatis effectri-

fectricem, singulari studio colendam arbitramur: quam tamen interdum a nobilitate deseri, ab hominibus nulla maiorum commendatione notis magna contentione suscipi videmus. Nec enim semper verum est, innasci nobilitati illam animi elationem, qua qui præditi sunt, in laudis studium ardenter incitari solent: neque id nos confirmare voluimus: sed id quod frequentius euenit, in disputatione nostra ponendum esse duximus. Virtus tamen a nobilitate, splendore virtutis illustrata, hac ratione differt: quòd virtutis laus in singulis cernitur hominibus: nobilitas autem vniuersam gentẽ amplectitur. Poteritigitur aliquis homo nouus existere omni virtute cumulatus, qui ita versatur in studio dignitatis, vt inter omnes excellat: quia tamen in ea gente primus numeratur, non erit in numero nobilium. Postquam verò in ea familia multi, exemplis illius incitati, in glorię cupiditatem incubuerint, tum demũ elucere incipiet illud nobilitatis eximiæ lumen. Primus igitur generosus & magnificus, non tamen nobilis appellari solet: vt sit ea omnino differentia, quæ est apud Græcos inter εὐγενῆ, & γενναῖον. Hoc enim ad animi pręstantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Vt igitur vnum, non numerum, sed numeri principium dicimus: sic illum primum, omnibus summis honoribus dignissimum, non nobilem, sed authorem & principem nobilitatis existimamus: quod nomen haud equidem scio, an sit longè multoque præstantius. Quare perspicuum est, neque id falsum esse, quod antea fuit a nobis constitutum, & quod modò explicare

ingredimur, esse verissimum. Nam ille vir magnus qui primus ingenium suum ad gloriæ studium adiunxit: quamuis non appelletur vulgo nobilis, cùm tamen ingentem laudem sit adeptus, & virtutis insignia posteritati relinquat: videtur sanè præclarè iecisse fundamenta nobilitatis, atque virtute sua omnem posteritatem illustrasse. Restat igitur vt videamus, quibus artibus hoc generis ornamentum, ab illo principe generis comparetur. Ijs certè, vt breuissimè dicam, quibus conseruatur. Est autem dictum, nobilitatem esse genus maximis virtutibus excultum. Eas autem virtutes, authore viro doctissimo Aristotele, maximas appello, quæ se ad ciuilem statum, & hominum salutem accommodant, & quibus societas hominum, & vitæ quasi communitas continetur. Qui autem institutis domesticis & optimis moribus institutus est, is bonus vir ritè haberi solet: nondum tamen sibi ijs artibus egregię dignitatis laudem pariet, si eas non contulerit in communis vitæ societatem. Si enim tantùm nostra ipsorum causa nati essemus, satis esset ad summam dignitatem, nostros animos rectè componere, & familiæ nostræ prospicere. Cùm autem natura nos ad reliquos homines iuuandos impellat, & excusitet: is videtur munus sibi delegatum omni ex parte præstitisse, cuius studium erga rempub. magnis in rebus perspectum fuerit. Non quidem, vt illa boni viri virtus sit vllo modo contemnenda: nam si non tota, aliqua certè reipub. pars, nempe illius domus, & familia eius consilio conseruatur. Sed cùm intra domesticos parietes continetur, neque

ſeſe vlterius effundit, haud videtur illis ampliſſimis honoribus valde digna, qui tribuuntur illis, quorum virtus latiſſimè patet, & rēpublicam vniuerſam amplectitur. Nec enim vnquā tanta fuiſſet hominū cōſenſio ad paucorū virtutem diuinis laudibus ornandam, niſi cernerent vniuerſi, ſe illius opera fuiſſe magnis in rebus adiutos. Ergo ciuili tantùm diſciplina, ad iſtam nominis claritatē peruenīri poterit. HVIVS autem diſciplinæ præcipua quidam pars eſt iuſtitia, in qua virtutis maximus ſplēdor ineſt. Eius enim admiratione cōmoti initio mortales, omnes opes certis hominib. detulerunt. Sic enim, cùm de iuſtitia quæritur, diſputari ſolet fuiſſe quoddam tempus, cùm genus humanum vitam in ſyluis, & agris nullo certo more traducebat, nullam colebat religionem, nullum humanitatis officium tuebatur: nihil denique ratio, vel diſciplina, ſed plerāque vis, & furens animi impetus adminiſtrabat. Cùm igitur latrocinia atque cædes infinitæ fierent: & ij, qui viribus plus valebant, affligerent imbecilliores: eſſetque omnis vita malis innumeris circumuenta: omnes ij qui iniuriam acceperant grauiorem, confugiebant ad præſidium alicuius præſtantis ingenio viri, in quo lumen æquitatis elucere perſpexerant. Is cùm miſeros & ſupplices in ſuam fidem recepiſſet: ſtudiumque ſuum extinguendi latrocinij, reprimendæque cædis, & iniuriæ vindicandæ declaraſſet, & potentes cum tenuioribus pari iure retinuiſſet: eueniebat, ut omnes qui otium & ſecuritatem amabant, omnia vitæ præſidia in eius virtute & imperio conſlituta putarent, quem animaduerte-

bant esse iustitiæ laude florentissimum. A iustitiæ igitur fonte regia potestas orta est: hinc optimates & principes extiterunt: hinc prima nobilitatis principia nata sunt: nec vllum omnino genus claritatis, aut antiquius, aut præstantius hac Regum natione reperitur, qui primi virtute sua humanam vitam excoluerunt. Horum diuinitatem admiratus Hesiodus, reges a Ioue procreatos esse, in Theogonia scriptum reliquit. Quæ opinio fuit etiam ita multis vsurpata, vt eum gentilem deorum existimarent, qui virtutis huius præstantia clarus esset. Aeacus enim, Minos, & Rhadamanthus iustitiæ magnitudine, filij Iouis habiti sunt. Qui etiam, vt est in fabulis, vmbris dare iura dicuntur. Adeò ne apud inferos quidem putauit antiquitas, vllam multitudinem sine grauitate legum, & seueritate iudiciorum permanere vlla ratione posse. Pittacus ille Mytilenæus, ijs æquitatis artibus ad imperij fastigium peruenit. Quod etiam Numæ Pompilio Romæ accidit. Hoc enim iustitię & æquitatis studio dignus est omnium suffragio iudicatus, qui secundus a Romulo clauum teneret. Quid referam hic Lycurgum, Draconem, & Solonem? vt interim illos vetustiores omittam, Mercurium & Phoroneum, & reliquos, qui cùm leges & iura describendo salutem suis ciuibus attulissent, amplissimos honores sibi quæsierunt, & nobilem stirpem in multos annos propagarunt. Quòd autem nullius virtutis laus illustrior esse possit, vel hoc indicium facit, quòd reliquæ omnes, si non sint cum iustitia coniunctæ, nullam possunt habere commendationem: hæc autem,

tem etiam a reliquis seiuncta, suam semper retinet dignitatem. Hoc autem innumeris exemplis intelligi potest: ego tamen breuitatis causa, duobus ero contentus. Aratus enim Sicyonius, cùm nullus imperator esset, eam tamen est gloriam iustitiæ pulchritudine consequutus, vt cum omnibus summis imperatoribus sit omnium iudicio conferendus. Qui, dum vixit, bellum sibi cum omnibus tyrannis & improbis ciuibus suscipiendum putauit: nec vllum pro legum defensione recusauit vitæ periculum. Aristides autem, qui hunc multis annis præcessit, iustitiæ integritate tantum laudis est assequutus, vt neque Themistocles, tantis rebus gestis apud Athenienses clarior haberetur. Ex quo intelligi potest, nullam esse viam ad amplificationem honoris & gloriæ certiorem, neque quæ maioribus ornamentis gentem aliquam afficiat

POST iustitiam ea magnitudo animi quæ cernitur in periculis, ad summum laudis fastigium, & meritò quidem, euecta est. Magnum est enim mortem contemnere, & pro dignitate atque salute omnium, vitam libenti animo profundere, nec vllam patriæ vitæ periculum denegare. Idcirco omnes fermè, qui ad gloriam incensi sunt, in rei bellicæ studium præcipuè incumbunt. Priscis etiam legibus apud omnes bene constitutas nationes, plurimum honoris huic virtuti semper attributum fuit: vt scilicet ea gloriæ cupiditate, omnes alacrius arma caperent. Contrà verò ignauiæ atque formidini permulta probra fuerunt legibus prudentissimè constituta.

Apud

Apud Macedones erat olim lege ſancitum, vt qui nullum hoſtem in acie cecidiſſet, capiſtro publicè cingeretur. Apud Scythas nemini licebat in ſacris epulis circumlatum poculum accipere, qui nullum in re militari virtutis ſignum dediſſet. Amazonibus non erat conceſſum vlla conditione nubere, niſi prius hoſtem pugnando interemiſſent. Solon autem ſtatuit, vt eorum liberi, qui pro patria dimicando mortem occubuiſſent, de publico alerentur. Quod etiam fuit in multis alijs ciuitatibus prudenter vſurpatum. Sapienter enim ab ipſo Solone Græciæ ſapientiſſimo exiſtimatum eſt, reip. ſalutem præmio & pœna contineri. Hac enim improbi & facinoroſi coërcentur: illo autem ſplendida ingenia, ad percipiendæ virtutis ſtudium maiore quodam animi impetu concitantur. Diuinitus igitur a priſcis legiſlatoribus inſtitutũ eſt, vt in quocunque hominum genere iſta virtus eluxiſſet, multis inſignibus atq; titulis ornaretur: contrà verò turpitudo & ignauia, omni decore, & publica contumelia afficeretur. Hoc autem cùm legibus inſtituebant, nihil aliud efficere videbantur, quàm ad nobilitatis ſplendorem viam omnibus aperire, qui eſſent egregijs virtutibus exculti; turpes autem, & nimium formidoloſos homines, etiamſi in ampliſſima familia nati fuiſſent, nobilitatis ordine mouere. Quid autem de Romanis loquar? Ecquis enim tot equeſtres imagines, tot coronas murales, caſtrenſes, ciuicas, triumphales, enumerare valeat? Ecquis tam multa virtutis inſignia, atque laudis ornamenta poterit explicare, quàm multa Romanorũ legibus fuerũt olim vir-

virtuti militari proposita? Ergo minimè mirum est, si ciuitas illa, ad tantam imperij magnitudinem peruenerit, in qua virtus tam multis honoribus & præmijs afficiebatur: ad quorum cupiditatem, non modò nobiles, verùm etiam multi e plebe, ita vehementer exarserũt, vt nullum pro repub. vitæ periculum recusarent. Atque (vt ex innumeris paucos admodum recenseam) duo Decij plebeij quidem fuerunt: propter tamen singularem animi virtutẽ, amplissimum honoris gradum in rep. consequuti sunt: qui tandẽ pro salute patriæ, victoriæ sese libentissimè deuouerunt. L. Marcius, ille qui rẽpub. Romanam in Hispania collapsam restituit, humili genere susceptus erat, virtute tamen est assequutus, vt ad summos honores atq; gloriã peruenire. Quid hic referam M. Portiũ Catonem, virũ insigni virtute atque singulari sapientia clarũ? Quid M. illum Marcellum, qui primus Hannibalis impetũ repressit: omniaque tandem virtute vinci docuit? Quid fortissimũ illum Marium, & sexcentos alios, humili loco natos, qui tamen propter virtutem militarẽ & imperatoriam ascenderunt ad honores amplissimos, posteris que suis nobilitatis gloriã pepererũt. Hinc etiã hæc nobilitatis insignia, quę nostris etiam tẽporibus circumferri videmus, ortum habuere. Nam cũ aliquis operã egregiã in bello præstitisset, erat illi ab imperatore cõcessum, ut nobilis haberetur: & insigne virtutis gestaret aliquod, per quod nobilitaret genus, & posteritatẽ ad similis facti memoriam excitaret. Alij igitur tot castella depicta gestant, quot illi generis principes pugnando ceperunt: alij circulos, aut quidquis aliud, pro nu-

numero hostium, quos in prælio aliquo durissimo interfecerunt: alij vt fortasse ostenderent se lucem reb. patriæ afflictis attulisse, stellis scuta distinxerunt: alij denique alia assumpserũt, quibus virtutis suæ memoriã proderẽt. Hęc omnia eò pertinẽt, vt facilius intelligamus, semper huic virtuti fuisse aditũ apertum ad summam totius generis claritatem.

MVLTI etiam liberalitate & magnificentia, illustria sanè claritatis fundamenta iecere, dando, largiendo, amplissimisque beneficijs complures ciues obligando. Sic enim Priscus ille Tarquinius, exul & ignotus, Romæ clarum nomen est adeptus, & ad regni fastigium peruenit. Hac etiam magnificentiæ ratione, isto multo antiquior Pelops, barbarus & aduena, in ea Græciæ parte, quam a nomine suo Peloponnesum appellauit, rerum summam tenuit. Atque vt etiam recentissima commemorem, Cosmus Medices, huiusque nepos Laurentius, tantum hac liberalitatis laude præstiterunt, vt & Florentiæ principatum, & apud omnes nationes amplissimum dignitatis nomen obtinerent. Nec est enim vlla virtus ad nobilitatis conditionem accommodatior: neque quæ maiores amicitias & studia maiora pariat atque conseruet: sine quibus neq; suas opes firmare, neque gloriam vllam consequi quisquam potest. Hoc autem mihi sequuti videntur ij, qui nobilitatem tradiderũt esse virtutem generis cum abundantia pecuniæ. Nam cùm hæc vna laus beneficentiæ videatur esse propria nobilium (sunt enim eorum plerique propensiores ad benignè faciendum) & eã laudem nemo possit adipisci, qui non sit auxilio

pecu-

pecuniæ instructus: existimarunt viri doctissimi, pecuniam ipsam tanquam liberalitatis materiam, in definitione nobilitatis ponendam esse. An rectè ea definitione vis & natura rei fuerit explicata, minimè laboro: dūmodo ex ea etiam intelligatur, esse hanc virtutem ad gloriam comparandam, & totius generis ornamētum consequendum apprimè necessariam.

MVLTI etiam & nostra, & priscorum memoria, tum eloquētiæ magnitudine, tum etiam iuris ciuilis prudentia sunt ingentem gloriam adepti. Eiusmodi enim artes inter eas numerantur, quæ meritò semper in repub. plurimum dominatæ sunt: & sine quibus ciuilis status nō potest diu permanere. Frustra namque sunt foris arma, nisi res sint domi consilio & pacis artibus constitutæ. Sunt præterea multi, qui vel principum gratia, vel liberæ ciuitatis consensu, in nobilitatis ordinem asciscantur. Hoc autem prima specie, minimè videtur veritati, atque rei naturæ consentaneum. Nobilitas enim aut nititur opinione, aut virtute & moribus constat: aut natura simul & industria continetur. Opinionis leuitatem semper graues homines pro nihilo habendam putarunt: virtutis laus nobis ipsis parienda est, non aliunde fumenda: generis autem & naturæ vis ea est, vt minimè principum imperio flecti possit. Neque enim est facilius principum beneficio ex ignobili nobilem quemquam effici: quàm ex stulto sapientem, ex elingui disertum, ex ignauo impigrum & audacem. Quod etiam in dandis ciuitatibus considerari potest. Nā si ciuis est natura (vt multi suspicati sunt) nulla ratio est, cur in ciuitatem recipiatur

hospes

hoſpes & peregrinus. Vnde Gorgias Leontinus Lariſſæorũ principes irridens, quòd multis exteris hominibus ciuitatem donarent, dicebat, perinde atque opifices e quauis materia conficiunt mortaria, aut quidvis aliud generis eiuſdem: ita eſſe quoſdam Lariſſæorum artifices, qui e quouis hominum genere, Lariſſæos ciues effingerent. Attamen neq; Gorgiæ ſententia, neque aliorum, qui ſimili ratione regum & principum benignitatẽ intercludi cupiunt, mihi probari vnquam poterit. Nã cùm omnes, qui paulò elatiore animo præditi ſunt, ad virtutem honoris & gloriæ cupiditate incendantur: ſi honoris ſpem debilitare velis, virtutis omnino ſtudia extingues, quæ erat incitanda & inflammanda. Qua quidem re, nihil omnino ciuili diſciplinæ magis aduerſariũ eſt. Huc enim leges reſpicere, hoc omnibus bene conſtitutis nationibus propoſitum eſſe debet: vt homines magnarum rerum cupidos, quamuis ſint ſæpenumero ſua ſponte ad iuuandam remp. incitati: gloriæ tamen cupiditate, multò vehementiùs ad publicæ ſalutis ſtudium inflamment. Nam & ea ratione maximè firmari poſſunt opes ciuitatis, & iuris æquabilitas cõſeruari. Quid enim eſſet indignius, quàm nullum præmium propter magna merita, claris in remp. viris eſſe conſtitutum? Aut quod præmiũ excogitabis, quo virtuti ſatisfieri aliqua ex parte poſſit, præter hoc dignitatis & gloriæ? Quid deinde magis regium eſt, magis que magnificum, quàm virtuti debitum dare teſtimonium, & titulis honeſtare dignitatem: vt hoc modo, tum iuſtitia conſeruetur, tum etiam cõplures in ſtudium virtutis acriùs incitentur?

Nec

Nec enim princeps, vt iam ad illa respondeamus, potest efficere, vt vilis & abiectus animus ad nobilitatis claritatem perueniat: quæ videlicet non gratia parta, sed a natura profecta, & optimis exercitationibus exculta sit. Potest tamen generosum & inuictum animum splendidis titulis exornare. Quod quidem non solùm honestum est & rationi consentaneum, sed ita necessarium, vt ea re salutem Reipub. contineri existimandum sit. Authoribus quidē maximis, & regendæ reipub. scientissimis, ad istam sententiam vti possem: sed ego vnū tantùm Platonem adhibeo: apud quem Socrates in tertio de Rep. libro, cùm fabula quadam de hominibus armatis e terra editis, ad patriæ charitatem & mutuam inter se beneuolentiam, ciues impulisset: tum deinde sic institutum sermonem continuauit. Audi, inquit ille, reliquā partem fabulæ. Omnes, qui in eadem ciuitate viuitis, fratres estis. Sed Deus cùm vos informaret, ijs quidem, qui nati & apti sunt ad imperandum, aurum immiscuit: ijs autem, qui principibus in communi salute defendenda operam nauant, argentum: agricolis autem atque reliquis opificibus, æs & ferrum. Ita fit, vt cùm ab eodem principio ortum habeatis, vobis similes plerumque generetis. Euenit tamen, vt ex aureo parente interdum argentea soboles nascatur: ex argentea aurea. Et similiter omnia ab alijs vicissim oriantur. Iubet igitur Deus vt principes ipsi primùm atque præcipuè, adeò magnam curam suscipiant inuestigandi & inspiciendi quid in animis liberorum suorum immistum sit, vt nihil omnino diligentius animaduertant. Quòd si æneum ali-

quid aut ferreum, insitum in filiorum sensibus inspexerint: non impediatur misericordia, quò minus illis munus eorum naturæ conueniens assignent: & ad opifices aut agricolas dimittant. Sin ex illis aliquid rursus aureum aut argenteum extiterit, honoribus afficiant: & alios quidem ad vrbis custodiam & imperium: alios autem ad vrbis auxilium & militiam euocent. Insideatque in eorum mentibus, fuisse olim oraculo prædictum, ciuitatem tunc omnibus bonis euertendam, cùm ea ferri, aut æris custodiæ commissa fuerit. Hæc Plato de Principis officio, per Socratis personam disputauit. A quo reliqua omnia præclarè, illa postremò diuinitùs dicta sunt: omnes ciuitatis opes funditùs interituras, cùm æs & ferrum, hoc est, ingenium humile, omnique virtutis præsidio nudatum, reipub. gubernacula tractãda susceperit. Ob id igitur non solùm homines industria & ingenio excellentes, ex agris ad vrbis custodiam euocandos, & nobilitatis ornamentis afficiendos: sed etiam amplissimo genere natos, si degeneres extiterint, in infimã turbam conijciendos esse statuit. Hoc autem tantam vim habere putat ad remp. stabiliendam, vt summa quadam religione, cùm ab omnibus, tum vel maximè a principibus ipsis, quasi diuinam legem, ad hominum salutẽ constitutam, conseruandam esse censeat. Quòd si verum est, omnia ornamenta, quæ cogitari possunt, virtutis excellentiæ deberi: princeps, qui Socratem audire voluerit, eos qui indignè patiuntur virtutem, in quocunque hominum genere eniteat, omnibus ornamentis illustrari: omnium primos in agros deportandos, armen-

mentis q́ue præficiendos eſſe decernet. Nam ſi virtutis ſtudio ipſius reipub. ſalus atq; dignitas continetur: is certè qui virtuti aduerſatur, reip. opes infringit, & communem ciuitatis gloriam labefactat. Vt igitur in inſtitutũ ſermonem redeamus, non poteſt princeps efficere, vt abiectus animus atque demiſſus, ad rerum maximarum gloriam aſpiret. Poteſt tamen magnum animum & excelſum, debitis ornamentis afficere. Itaque non tam tribuit nobilitatem, quàm iam prę̃clarè inſtitutam nobilitatis rationem, & ſingularem animi magnitudinem, egregiæ q́ue virtutis aut artis præſtantiam, honoribus debitis honeſtam & illuſtrem reddit. Idcirco cùm antecedunt merita, tum hæc grauiſſima principum iudicia ritè conſequuntur. Aliter verò non erit ea nobilitas, ſed inanis nobilitatis ſpecies, fuco & quibuſdam medicamentis illita, & opinione tantùm multitudinis confirmata.

CVM igitur manifeſtum ſit, æquitatis laude, virtutis ſtudio, & beneficentia, & ijs artibus præterea quæ ſemper in bene moratis ciuitatibus floruerunt nobilitari genus: facilè palàm fiet, quibus vitijs hæc generis claritas extinguatur. Ijs nempe, quæ virtutibus illis aduerſantur. Quamuis enim (vt expoſitum eſt ſuperius) plerunque contingat, vt qui ſunt honeſto loco nati non mediocri ſint ad virtutem indole: fit tamen interdum, & frequentius quidem quàm eſſet vtile rebus humanis, vt aut a clariſſimis viris degeneres oriantur: aut ſaltem illud naturale bonum, quod animis nobilium innaſcitur, vitio prauæ cõſuetudinis intereat. Itaque cùm aliquis adeò malis moribus

bus imbutus & praua consuetudine deuinctus est, vt nullam honestatis rationem ducat: ipse sese in tenebras abdit: & gentem claram, quātum potest, obscuram & ignobilem reddit. Quemadmodum igitur æquitatis studium multis nobilitatem comparauit: sic iniquitas, iniuriæ, indignæ in multos mortales contumeliæ quàm plurimos honoris possessione deiecerunt, cuius quidem rei, calamitosi omnium fermè tyrannorum exitus testes esse possunt. Nec enim illis solùm vita eripiebatur & dignitas: sed omnibus, qui erant illis sanguine coniuncti: ita vt magna pars illorum eodem supplicio necaretur: reliqui verò fortunis omnibus spoliati, necem quidem exilio vitabant: non tamen ignominiam & dedecus fugiebant. Vt enim hic nihil dicam de Phalaride, omnium tyrannorum crudelissimo, in quem vniuerso Agrigentinorum multitudo impetū fecit: vt eos etiam, qui simili morū immanitate fuerūt, prętermittam: certè Pisistratidæ non alia ratione principatum amisere. Nec enim Armodius & Aristogiton, tantum patriæ liberandæ studio quantū iniuriæ vlciscendæ causa, facinus illud egregium susceperunt. Cùm enim Hipparchus Pisistrati filius Armodium adolescentem, forma & moribus elegantem, quē perditissimè amabat, neq; blandis sermonibus, neq; magnis promissis in stuprum illicere potuisset: iniuit secum rationem quemadmodum repulsæ dolorem vlciscereturVenit interim dies, qua solennis quædam pompa erat Athenis celebrāda, in qua delectæ virgines sacra quædam calathis repositā, in capitibus patrio more sustinebant. Hic Hipparchus venisse tempus ratus,

quo

quo tempore posset Armodio dolorem grauissimum inurere: eius sororem in earum virginum numerum ascribendam curauit. Deinde cùm sacra fieri cœpissent, tandem tanquã sacris illis indignam, eiecit: vt facilè appareret, non ob aliud ascitam fuisse, nisi vt eiecta, illam publicè contumeliam acciperet, quæ in Armodium redundaret. Erat autem hæc apud Athenienses insignis iniuria: qua quidem offensus Armodius, re cum Aristogitone, cui erat in amore, communicata: & alijs socijs adhibitis, contra Hippiam Hipparchi fratrem natu maiorem, qui tyrannidem obtinebat, cõiurationem fecit: & Hipparcho ipsi necem intulit. Hæc coniuratio quamuis tunc minimè processit, excitauit tamẽ Athenienses ad Hippiam non longo pòst tempore expellendum, & libertatem recuperandam. Quid Tarquinij? nunquid non ea ratione Roma fuerunt exterminati, quòd nihil iure, pleraque violentia & immanitate gerebant? Itaq; cùm Sextus Tarquinius patris nefaria scelera imitatus, post multas iniurias, quibus Romanos onerarat, Lucretiæ per vim stuprum intulisset, cum patre & fratribus in exilium eiectus, sine vlla dignitate & cum dedecore vixit. Sic etiam Dionysius posterior, cùm principiò Dionis, postea Timoleontis virtute fuisset propter iniustitiam & improbitatem Syracusis expulsus, Corinthi sordidam & ignobilem ætatem exegit. Sic innumerabiles præterea, scelere & iniquitate gloriam & imperium maiorum virtute partum, sibi ipsis detraxerunt, & vniuersæ posteritati tenebras offuderunt. Hic non amplius immorabor, cùm nihil magis perspicuũ esse

possit, quàm semper iniustitiæ scelus genus obscurum atque vile reddidisse. Quid deinde ignauia & timiditate fœdius aut turpius fingi potest, & a vera nobilitate magis alienum? Quid miserius, quàm formidine perterritum, a statu mentis ita discedere quenquam, vt neque dignitatem tueri, nec vlla in re consistere valeat? Neque licet exemplis omnia confirmare, cùm illud constet, multarum gentium decora propter animi imbecillitatem & inconstantiam de manibus elapsa fuisse. Iam quid auaritiæ sordes persequar, & reliquas animi labes? quibus id moliuntur persæpè homines summo loco nati, vt sibi dedecus & ignominiam adiungant: illudque generis ornamentum ita conuellunt vt nihil malle videantur, quàm in turbam conjici vilissimorum hominum. Cum igitur manifestum sit, nobilitatem & nasci et occidere solere, profectò vt illi videntur laudibus in cœlum efferendi, quorum virtute hic splendor generi comparatur: ita ij dignissimi certè sunt, quos omnes mortales odio persequantur, quorum maculis & turpidine celebritas ista dissipatur: quandoquidem neque generis indole, neque maiorum exemplo, ad virtutem excitari potuerunt, voluptatis & turpitudinis vinculis impediti. Quapropter sunt miseratione digni (si misericordia superbiæ & stultitiæ tribui potest) quidam homines imperiti: qui cùm ingenij laude floreant, nulla vitæ dignitate, nullo amplitudinis fructu; ita tamen inani nobilitatis nomine sibi blandiuntur, atque si cœlo delapsi fuissent. Miseratione, inquam, digni sunt, qui se beatos & florentes putant,

cùm

cùm tam multis animi miſerijs & interdum etiam corporis agitentur. Operæpretium eſt autem videre iſtorũ omni in genere inſolentiam: tunc autem maximè, cũ in regia verſantur. Famulorum pars antecedit: pars autẽ magno agmine ſubſequitur: ipſi verò ingreſſu certis quibuſdã numeris vtũtur. Cùm autẽ a ianitoribus introducuntur, & omnia circũ cõmouẽtur, tũ demum ſeſe felices ſuprà quàm dici poteſt exiſtimant. Credo, quod illic tandẽ contagione plebis minimè violãtur. Nec enim quẽquam fugit, in quantam religionem veniat, ſi quiſpiam eorum, qui ſibi heroës videntur, nec omnino nati ſed a Deo aliquo efficti, plebeio homini familiariter admixtus incedat. Cunctas religiones pollui clamabunt omnes, & omnia nobilitatis ſacra funditus interire. Quid ni, inquit, mihi placeam, quando in ampliſſima familia natus ſum? Quin tu igitur geris animum iſto generis ſplendore dignum? Tu dignitatem illam maiorum virtute comparatam, tuis fœdis factis amiſiſti. Illi magnitudine animi, integritate, & beneficentia circumſepti, aut maximarum artium diſciplinis eruditi, magnum in repub. gradũ conſequuti ſũt: tu contrà timiditate, flagitijs atque ſordibus, & omnium rerum inſcitia, te ipſum in infimam turbam coëgiſti. Quid eſt igitur in te, in quo poſſimus imaginẽ antiquę claritatis agnoſcere? Qualis cunq; ſũ, inquit illuſtri tamẽ genere natus ſũ. Nunquã ne intelliges homo ineptiſſime, ornari virtute genus, neque genere virtutem illuſtrandam: ſed omnem generis dignitatem ex virtute quærendam? Quid autem inanius eſt hoc nobilitatis nomine,

si virtutis ornamenta subtraxeris, atque veræ gloriæ fructum? Virtute autem etiam a generis claritate seiuncta, nihil in vita præstabilius nihil homini melius, nihil naturæ accommodatius: quæ per se splédet semper, & pulsa loco manet: nec vllo in tempore potest dignitatis possessione depelli. Sed quæso videamus, quem tandem fructum feret istud nudum nobilitatis nomen, cùm respub. in vltimum discrimen venerit armorum, aut domesticis seditionibus agitata fuerit. Ibi enim virtute & consilio res geretur: non fumosis imaginib. Ibi saltem loco cedas necesse est isti nouitati, quam tãto flagitio floccipendis, si longo rerum vsu & virtutis præsidio firmata fuerit. Imo, inquit, locũ eundem semper obtinebo, in quo mei maiores collocati summa cum laude vixerunt: hi autem terræ filij in suis sedibus hæreant, & eas artes persequantur, quas scimus illorum parẽtes coluisse. Sapienter mehercle dictum, & lepidè, vt in rebus turbidis & afflictis virtutem contemnendo, & ignauæ nobilitati auscultando, fœdè pereamus. Sed velim intelligas aliquando, te conuitium indignum ijs facere, qui tibi præclara ista nomina reliquerunt. Nam certè ille tui generis author & princeps, a quo primũ ista vestræ nobilitatis insignia profecta sunt, homo nouus fuit. Cùm igitur eos homines maledictis insectaris, qui tuis maioribus sunt simillimi, & ea probra ingeris, quæ possũt in tuos retorqueri: non id tantum agis, vt dedecore tuo labem illorum laudibus aspergas, verùm etiam ingraté & impiè te geris, dum illorum splendorem conuitijs extenuas, a quib⁹ hanc speciem dignitatis accepisti. Sed horum

iam

iam magnifica verba & ineptias omittamus, qui cùm ab omni laude sint alieniſſimi, maiores ſuos in ore ſemper habent. Quibus cõgruit illud a Dionyſiodoro Trœzenio frequenter vſurpatum, quis patrem laudabit niſi liberi infelices? Ego verò germanæ nobilitati, quæ & ex ipſius virtutis ſtirpe generata eſt, & eadẽ virtute nititur, ſummum honorem haberi par eſſe puto. Iſtos autem, qui nobilitatis fabulam frigidè nimis & inſulsè peragunt, vellem omnium ſibilis excipi, & theatro, perinde atque digniſſimi ſunt, explodi.

Poſteaquam illorum veſaniam oratione cõpreſſimus, qui nouos homines, induſtria & virtute prẽditos, maledictis inſequuntur, cùm ipſi ſint omnibus flagitijs inquinati: nunc illa quæſtio relinquitur, vtri ſint anteponendi. Iſne, qui nullo domeſtico exemplo incitati, famã tamen virtutis egregiæ cõſequuti ſunt: an illi potius, qui gloriam maiorum virtute quæſitam omni pectore conſeruant? Eſt enim quæſtio anceps, cuius vtraque pars poteſt probabili ratione defendi. Poteſt enim homo nouus hoc pacto cauſam tueri ſuam. Ego nec vllis inſtitutis domeſticis, nec vlla maiorum meorũ celebritate prouocatus in gloriam incubui: nec alienis opibus, ſed mea ipſius virtute id aſſequutus ſum, ut ad honores ſummos peruenirem: genuſque meum, quod antea in obſcuritate latebat, illuſtraui: poſteris autem meis nobilitatis initiũ dedi, & egregiæ virtutis exemplum. Tu verò qui illuſtri loco natus es, plurimũ inſtrumenti ad gloriam habuiſti. Primùm ſtimulabãt te exempla domeſtica, & ſtatus ille, quem tui tenuerunt: deinde liberalis e-

ducatio & inſtitutio: poſtremò hominum expectatio: quæ omnia tibi quaſi neceſſitatem attulerunt, vt virtutem coleres. Neque tanta eſt ea gloria, quam tibi peperiſti tuorum facta imitando: quantum illud dedecus fuiſſet, ſi domeſticæ laudis ſtudium turpiter omiſiſſes. Vi igitur atque neceſſitate coactus magna geſſiſti. Mihi contrà licebat in tenebris delitescere: præſertim cùm omnibus illis inſtrumentis carerem, quæ magnum tibi adiumentum attulerunt. Cùm igitur non vlla neceſſitate adſtrictus, ſed amore virtutis impulſus, animum ad res gerendas applicui: idque tam multis difficultatibus implicatus, ſumma cum laude præſtiti, inuidiámque inimicam nouitati, virtutis præſtantia ſuperaui: nihil cauſæ eſſe video, cur ſit mihi nobilitati cedendum. Hæc homo nouus. Quid contrà nobilis? Ergo tu me contra ius omne de poſſeſſione laudis deturbabis, tam multis ætatibus confirmata? Non vides hæreditatem eius gloriæ, quam mei maiores adepti ſunt, non minus ad me pertinere, quàm prædia, quàm villæ, quàm reliqua bona, quæ ad me tanquam verum hęredem lege redierunt? Quid igitur obſtat, quò minus huius dignitatis fructum & mancipium in meis bonis numerare debeam, eiuſque poſſeſſionem omni contentione tueri? Quod ſi ita eſt: iam vides, quàm multis in locis hęc laudis hæreditas fuerit amplificata, antequam ad me peueniret. Quoties enim accidit, vt aliquis meorum gentilium pulchrum aliquod facinus ſuſciperet, toties ſcito adauctum fuiſſe hoc dignitatis patrimonium. Omnia igitur meorum geſta ad meam gloriam reuocare poſſum: quandoquidem

dem illorum veſtigijs ingreſſus pugnaui, vt meorum decori non deeſſem. Tu igitur tua tãtùm virtute clarus es: ego non tantùm mea, ſed etiam meorum. Quantum verò ad gloriam domeſticam attinet, qua dicis nobiles ad virtutem neceſſariò excitari: imò pleroſque videmus, gloria parentum contentos quieſcere: nec vltrà quippiam moliri, quod ſatis habeant, frui laude labore alieno quæſita. Quorum conſilium vt reprehendam, id tamen liquet, nobiles homines nulla tantum re, quantum animi elatione & magnitudine ad res gerendas incitari. Hæc & alia multò plura poſſunt in vtramque ſententiam adduci: ita vt relinquatur ratio ſanè difficilis ad iudicandum, vter alteri ſit præferendus, ſi videlicet vtriuſque virtus æquè latè pateat. Nam ſi faciamus ipſius honeſtatis contentionem, virtutémque ipſam proprijs ponderibus examinemus: illius virtus eſſe videtur longè admirabilior, qui primus e familiæ obſcuræ latebris emerſit in lucem, induſtriaq; ſua laudem & gloriam conſequutus eſt. Si verò vita functis eſt aliquid tribuendum, eorumq; memoria, qui præclarè de republica meriti ſunt, quod & ratio poſtulat, & leges præcipiunt, eſt poſt illorum mortem omni ſtudio conſeruanda: ij qui ſequuti exempla maiorum ſuorum, in gloriæ cupiditatem incũbunt, non iniuria præferuntur. Neq; enim ſolùm eorum induſtria, verùm etiam parentum merita ponderantur. Eſt igitur anceps cõtrouerſia, quam alijs dijudicandam relinquo. Mihi enim ſatis eſt demonſtraſſe, id quod etiam fortaſſe ſine vllius explicatione ſatis apertum eſt, omnem generis ſplendorem & familiæ claritatem a fonte virtutis ortum habuiſſe.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA

LIBER PRIMVS.

NON eram neſcius, Ludouice Princeps inuictiſſime, cùm has noſtras cogitationes literis mandare inſtituiſſem, fore, vt hic noſter labor in doctorum hominum vituperationem grauiſſimam veniret. Quidam enim temeritatis & audaciæ nomine me condemnabunt, quòd tantam rem ſim animo complexus, quãtam vix homines exquiſita doctrina, præſtantique ingenio prædíti ſuſcipere auſi fuiſſent: quoſdam autem offendet, quòd neque rerum magnarum tractatione, neque orationis ornatu, videbor ſuſcepti muneris magnitudini aliqua ex parte ſatisfeciſſe. Alij igitur in me prudentiam, alij verò ingenij vim & acumen deſiderabunt. Quibus antequam in huius operis diſputationem ingrediar, breuiter reſpõdebo. Equidem & ſi nunquam ita me ipſum amaui, vt mihi vel ingenij laudem aliquam, vel doctrinæ alicuius præſtantiam aſſumerem: id tamen ingenui adoleſcentis, & in præclara ſtudia incumbentis officium eſſe duxi, mediocribus

eribus rebus minimè contentum, altiſſima atque vehementer ardua conſectari. Nam nec ille ſummus locus eſt omnino deſperandus, & in medio non licebit inſiſtere, niſi illi tantummodo, qui ad ſummum maximo animo contendet. Bene enim veteri prouerbio admonemur: vt ad rerum faſtigia nitamur, ſi media tenere cupimus. Quòd ſi nihil animo atq; ſtudio complecti fas hominibus fuiſſet, niſi quod primùm virium ſuarum imbecillitati conuenire putarent, neminem exiſtimo vnquam ad vllam artium, non dico perfectionem, ſed ne mediocritatem fuiſſe peruenturum. Nec enim Platonem ipſum opinor, cùm primùm ſeſe ad ſcribendi ſtudium applicuit, tantum de ſe ſperaſſe, quantum poſtea periclitando & audendo conſequutus eſt: neque Demoſthenem ingenio ſuo tantum initio tribuiſſe, vt ſe aliquando Pericle ſuperiorem in animum induceret: neque Ciceronem ſuſpicatum fuiſſe, cùm primùm ad dicendi ſtudium excitatus eſt, ſibi diuinæ cuiuſdam & incredibilis eloquentiæ palmam reſeruari. Sed cùm vis cuiuſdam præſtantis naturæ illos admoneret, vt ad multò maiora conarentur, quàm quæ eſſent eo tempore viribus ſuis accommodata, ſummum illum eruditionis & doctrinę gradum conſequuti ſunt. Quid autem de ijs dicam, qui mediocri doctrina culti & eruditi fuerunt? Potuiſſentne illum ipſum locum obtinere, niſi ſupra vires ſuas audendo, ſeipſos ad maximorum hominum imitationem ardenti ſtudio contuliſſent? Nunquam enim tam bene cum rebus noſtris agitur, vt eò quò curſum habemus, omnino feliciter appellere valeamus. Quocirca omnibus, qui alicuius ar-

tis præclaræ laudem admirati fuerint, ſumma contentione enitendum eſt, vt non ad ea tantùm, ad quę peruenire cupiunt, ſed ad altiora etiam contendant, quò tandem eò quò curſum inſtituerant, facilius prouehantur. Cùm ſit igitur exploratum, neminem in aliquo numero eſſe poſſe, niſi ſumma ſtudioſiſſimè ſequatur: non ij ſunt in crimen audacię vocandi, qui conatum adhibent ad res maximas ſuſcipiendas; imò potius illorum, qui id non tentant, ignauia atque deſidia eſt ſummopere reprehendenda. Nec me illorum oratio a ſcribendo deterret, qui genus aliud dicendi vberius & ornatius, quàm id quod pro ingenij noſtri imbecillitate poſſumus in hac diſputatione ſequi, fortaſſe requirent. Nam ſi ea tantùm, quæ a nobis augeri literis & illuſtrari queunt, tractare conceſſum fuiſſet: nemo vnquam ſcribere aggreſſus eſſet ea, quæ non dico verbis exprimi, ſed nec omnino concipi mente atque cogitatione poſſunt. Quis enim tanta diuinitate ingenij, aut tam admirabili dicendi facultate prædituſ eſt: vt de Chriſtiana pietate & religione, de ſanctiſſimis Chriſtiani nominis myſterijs, in quibus magna ex parte noſtra verſabitur oratio: poſtremò de Deo Optimo maximo diſſerere pro dignitate valeat? Atqui tantum abeſt, vt ij qui ſtatim initio rerum magnitudine franguntur, & hoc timore debilitati, ſe ad alia quęuis potius, quàm ad Chriſtianę dignitatis ornamenta ſtilo celebranda conferunt, verecundiæ ſibi laudem aſciſcant: vt etiam, in reprehenſionem interdum impietatis incurrant. Omnes itaque, qui aliquid de literis conſequuti ſunt, & in veræ pietatis ſtudium

fue-

fuerunt ardentius incitati, hoc animo ſemper extiterunt, vt ſcelus inexpiabile ducerent eſſe, ingenium ſuum ad res alias excolendas, quę abhorrerent a dignitate religionis, adiungere: cùm tamen viderent, nulla quantumuis admirabili eloquentia, poſſe res tantas támque diuinas explicari. Multa igitur ab illis relicta ſunt ingenij monumenta, partim oratione culta, partim etiam horrida & impolita, pleniſſima tamen grauitatis, & ardentiſſima pietatis ſignificatione commendata. Quin etiam multi ex illis omnes dicendi feſtiuitates & orationis lumina, tanquam res leues atque pueriles, & religionis dignitati parum conſonas neglexerunt. Quocirca minus eſt nobis laborandum, ſi conata efficere, & quò iamdudum cupit animus, aſpirare non poſſumus: cùm & rerum magnitudine, & ſummorum hominum exemplo & authoritate defendamur. Illud autem admonere ſuperuacaneum eſt, incidere ſæpe multa in tractatione rerum ſacrarum, in quibus non facilè eſt tueri latini ſermonis elegantiam, ijs præſertim, qui non ſibi duriſſimas quaſdam leges impoſuerunt, & animi ſenſa clarè & impolitè potius, quàm obſcurè & eleganter expromere malunt. Nec enim vereor, ſi verbum aliquod interdum in ijs libris barbarum aut peregrinum poſuero, quod tamen ſit ex ſacris literis depromptum, quin ea res mihi apud æquos iudices fraudi ſit futura. Sed ineptè facio, Princeps Ludouice, qui aliorum iudicium formidem in eo libro, quem ad te vnum ſcribo. Nec enim eſt mihi dubium, quin hæc noſtra, qualiacunque ſunt, magis

ex animo quo scribuntur, quàm ex aliquo scribendi artificio ponderanda existimes. Quanquam id quidem facio audacius, singulari tua humanitate & commemoranda beneficentia prouocatus. Cùm enim libellum quendam de Nobilitate ad te misissem, nulla quidem elegantia, neque doctrina perpolitum: illud animi mei in te ardens studium tibi non ingratum cecidisse, non solùm muneribus in me collatis ostendisti, verùm etiam, quod longè pluris facio, perhonorifico sermone declarasti. Nec enim possum dissimulare, me, quamuis minimè laudis auidus sim, non maximo tamen gaudio tum cumulatum fuisse, cùm non dubitarem, quin tanti principis, tamq; diuinis virtutibus ornati testimonium, omnibus dignitatis ornamentis, ad gloriam antecelleret. Primùm itaq; amore quodam religionis incensus, deinde studio amplitudinis tuæ concitatus, aliquid multo amplius complexus sum, de quo in ijs tribus libris disputarem. Et quanquam de nobilitate inscripti sint, longè tamen diuersa ratio est, quam in præsentia sequutus sum, ab ea, quæ commentarijs illis nostris continebatur. Illic enim de naturali tantùm virtutis indole, in certis gentibus elucente disseruimus: quæ si excitetur & exercitatione confirmetur, perficit illum naturalem generis splendorem, quam nobilitatem appellant. In quo quidem sermone, cùm primùm dialecticorum more nobilitatem definientes, & in partes tribuentes, eius vim & rationem explicare conati essemus: tum de illius origine, & antiquitate diximus, ab heroicis vsq; temporibus omnem veterem memoriam repetentes.

tes. Postremò cùm nobilitas, vt humana omnia, sit bonum varium, & commutabile, quibus artibus id generi lumen accederet: quibus contrà vitijs extingueretur, ostendimus. Omnis autem nostra disputatio eò pertinebat, vt demonstraremus, nobilitatem virtutis radicibus innixam sustentari: virtute verò fracta atque debilitata concidere.

SED quoniam omnis illa virtus, in qua tum magna ex parte nostra oratio versabatur, quamuis habeat speciem amplam & illustrem, non tamen attingit illam perfectam virtutis rationem: sed in ciuili quadam exercitatione consistit, humana magis opinione celebrata, quàm verò illo diuinoq; lumine sanctitatis illustrata: visũ est mihi, altius repetito principio, inuestigare, quam vim habeat vera perfectaq; virtus: vt illa scilicet perspecta possimus intueri, vbi consistat perfecta illa, omnibusq; numeris absoluta nobilitas. Cùm enim generis claritas a virtute nascatur: consequens est, vt eam tantùm magnam & veram generis claritatem existimemus, quę ab illa certa, atq; constanti virtutis ratione profecta fuerit, quæ scilicet non ostentatione, sed veritate tuetur dignitatem. In hoc igitur opere, primùm illam virtutem, quæ constat opinione, a vera virtute distinguentes, illius nobilitatis ornamenta, quæ diuino munere Christiano generi concessa sunt, explicare conabimur. Sed cùm virtutis vis intelligi non possit, nisi fuerit antè constitutum illud vltimum omnium bonorum, ad quod omnia vitæ consilia referenda sunt: siquidem virtus nihil aliud est, quam certa via atque directa, dirigens ad illud sum-

mum omnium rerum expetendarum: cùm igitur virtus ſine vltimi finis explicatione intelligi non poſſit: principio aggrediemur explicare, quod ſit illud humani generis vltimum, ad quod deſtinati natura ſumus, & vnde honeſtatis vniuerſæ ratio defluxit, & in quo ſummum hominis bonum continetur. Nobilitas enim virtute ſpoliata, ne intelligi quidem poteſt: virtus verò niſi in verum finem reſpiciat, nulla cenſenda eſt: ita fit, vt niſi ſummi boni ratio penitus nota fuerit, nulla nobilitas conſtare queat. Deinde cùm generoſi animi atque magnifici ſit, alta contueri, & infima omnia negligere: certum eſt, eum tantùm nobilem & ſplendidum dici debere, qui ſummum aliquod bonum & excellens intuetur. De finis igitur iſtius ratione, item de generis humani conditione & dignitate, poſtremò de illius ruina & occaſu, in hoc primo libro ſcribere inſtitui, vt ſic tandem aditus ad hominis perditi reſtitutionem, & nominis Chriſtiani decus, mihi comparem. A te verò Princeps Clariſſime peto, vt ea animi lenitate, ſingulari que, & propemodum diuina benignitate, qua tuos omnes ſemper fuiſti proſequutus, hęc ſcripta noſtra recipias. Satis enim magnum præmium arbitrabor eſſe meis laboribus perſolutum, ſi intellexero hoc meum erga te in hoc ſcribendi genere ſtudium, tibi non prorſus iniucundum contigiſſe.

VT igitur ab eo principio ordiamur, ſatis conſtat, omnes mortales in aliquem finem reſpicere, quo propoſito in actiones incumbunt. Hunc autem vltimum finem, vno ore omnes appellant vitam beatam, florentem atque felicem,

licem, omni genere mali vacantem, & omnibus bonis affluentem. In quo tamen insit ista felicitas, fuit semper inter mortales summa perpetuaque dissensio. Quali enim quisque animo præditus est, talem de summo opinionem aucupatur. Principio enim, qui se totos corpori dediderunt, neque cernere oculis potuerunt pulcherrimam sui partem, ij vel in diuitijs, vel in corporis voluptatibus illud vltimum ponendum esse statuerunt. Partim enim existimabant felicitatem omnium commoditatum affluentia contineri, eásque commoditates, quas solas intelligere poterant, ijs diuitiarum opibus parari videbant: partim, cùm nullam maiorem suauitatem sentire potuissent ea, quæ sensibus dulcem motum affert; ipsamque felicitatem omni genere suauitatis completam esse ducerent: voluptatem corporis omni studio complexi sunt. Qui autem erãt grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria vehementius oppressi: in corporis integritate, aut in illius mali depulsione, quo acrius vrgebantur, summam vitæ beatæ consistere statuebant. Horum autem omnium error & inscitia est execranda magis, quàm verbis & oratione refellenda. Quis enim non videt eorum amentiam, qui cùm & animo & corpore constemus, alteram tantùm sui partem & eam quidem longè multumque inferiorem, nobisque cum belluis communem amplectuntur: alteram verò, quæ formam & speciem diuinæ mentis habet, nihili pendunt? Sunt deinde alij (vt ab isto hominum genere turpi & abiecto discedamus) elatiore animo præditi, pauloque acutius videntes natu-

mum omnium rerum expetendarum: cùm igitur virtus ſine vltimi finis explicatione intelligi non poſſit: principio aggrediemur explicare, quod ſit illud humani generis vltimum, ad quod deſtinati natura ſumus, & vnde honeſtatis vniuerſæ ratio defluxit, & in quo ſummum hominis bonum continetur. Nobilitas enim virtute ſpoliata, ne intelligi quidem poteſt: virtus verò niſi in verum finem reſpiciat, nulla cenſenda eſt: ita fit, vt niſi ſummi boni ratio penitus nota fuerit, nulla nobilitas conſtare queat. Deinde cùm generoſi animi atque magnifici ſit, alta contueri, & infima omnia negligere: certum eſt, eum tantùm nobilem & ſplendidum dici debere, qui ſummum aliquod bonum & excellens intuetur. De finis igitur iſtius ratione, item de generis humani conditione & dignitate, poſtremò de illius ruina & occaſu, in hoc primo libro ſcribere inſtitui, vt ſic tandem aditus ad hominis perditi reſtitutionem, & nominis Chriſtiani decus, mihi comparem. A te verò Princeps Clariſſime peto, vt ea animi lenitate, ſingulariq́ue, & propemodum diuina benignitate, qua tuos omnes ſemper fuiſti proſequutus, hęc ſcripta noſtra recipias. Satis enim magnum præmium arbitrabor eſſe meis laboribus perſolutum, ſi intellexero hoc meum erga te in hoc ſcribendi genere ſtudium, tibi non prorſus iniucundum contigiſſe.

VT igitur ab eo principio ordiamur, ſatis conſtat, omnes mortales in aliquem finem reſpicere, quo propoſito in actiones incumbunt. Hunc autem vltimum finem, vno ore omnes appellant vitam beatam, florentem atque felicem,

licem, omni genere mali vacantem, & omnibus bonis affluentem. In quo tamen insit ista felicitas, fuit semper inter mortales summa perpetuaque dissensio. Quali enim quisque animo præditus est, talem de summo opinionem aucupatur. Principio enim, qui se totos corpori dediderunt, neque cernere oculis potuerunt pulcherrimam sui partem, ij vel in diuitijs, vel in corporis voluptatibus illud vltimum ponendum esse statuerunt. Partim enim existimabant felicitatem omnium commoditatum affluentia contineri, easque commoditates, quas solas intelligere poterant, ijs diuitiarum opibus parari videbant: partim, cùm nullam maiorem suauitatem sentire potuissent ea, quæ sensibus dulcem motum affert; ipsamque felicitatem omni genere suauitatis completam esse ducerent: voluptatem corporis omni studio complexi sunt. Qui autem erãt grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria vehementius oppressi: in corporis integritate, aut in illius mali depulsione, quo acrius vrgebantur, summam vitæ beatæ consistere statuebant. Horum autem omnium error & inscitia est execranda magis, quàm verbis & oratione refellenda. Quis enim non videt eorum amentiam, qui cùm & animo & corpore constemus, alteram tantùm sui partem & eam quidem longè multumque inferiorem, nobisque cum belluis communem amplectuntur: alteram verò, quæ formam & speciem diuinæ mentis habet, nihili pendunt? Sunt deinde alij (vt ab isto hominum genere turpi & abiecto discedamus) elatiore animo præditi, paulòque acutius videntes natu-

ræ vim, qui honores & dignitates omni diligentia consectantur. Est enim nobis innatum splendidum quiddam atque magnificum, appetens honoris, & principatus, quod in ijs, qui excelso animo sunt, apparet facillimè. Isti tamen primùm in eo grauiter errant, quod ex imperitæ plebis opinione pendent: & in insipientis multitudinis rumore veræ laudis pulchritudinem inesse constituunt. Deinde quòd honores & imperia, tanquam vltimũ vitę prę-mium & finem spectant. Illud enim vltimum bonum, constans, fixum, & stabile, non varium fragile & caducum, nec in quo vanum vulgi testimonium dominetur, ponendum est. Deinde qui conuenit in eo finem collocare, quod nunquam per se expeti contingat, sed semper ad aliud referatur? Videmus autem omnes, qui ad rempublicam accedunt, tribus maximè de causis honores ambire. Quidam enim, vt potestate maiore præditi, omni genere voluptatis, & omnibus vitæ commodis potiantur: alij deinde vt virtutis nomen obtineant: valet enim plerumq; ciuilis prudentiæ ac egregiæ virtutis opinio in eo, qui est in maxima dignitate constitutus. Sic enim vulgò homines opinantur: non temerè fuisse honores illos ad quempiam delatos: sed propter aliquod virtutis insigne meritũ. Postremò, qui melius instituti sunt, ob id petunt sæpenumero magistratus, vt in republica gerenda, omnibus illis virtutibus, quibus ornati & instructi sunt, magnificentissimè perfruantur. Nam qui iustitiæ, integritatis, & constantiæ fructum capere cõcupierit, non aliunde poterit vberiorem colligere, quàm ex eo dignitatis gradu, in quo non sibi

ſibi ſolùm, ſed ciuitatibus vniuerſis, in maximis rebus vſui eſſe poſſit. Cùm igitur quidam, vt poſſint facilius commodis & voluptatibus expleri: quidam verò, vt virtutis nomen aucupentur: alij poſtremò, vt ſeſe in ſtudio virtutis exerceant, ſeruiunt honoribus: imprudentiſſimè faciunt, qui in illis vitę finem collocandum eſſe putant. Si quidem finis vltimus non aliò refertur, ſed omnia propter finem expetuntur. Quocirca voluptates, corporis integritatem, & reliqua eiuſmodi, in infimum bonorum ordinem, ſi bona illa appellanda ſunt, conijcienda putemus. Honores verò non ambitionis ſtudio, ſed ratione conſectemur interdū, vt quamplurimis prodeſſe poſſimus: nō vt in illis vitæ præmium conſtituamus. Sed iam iſtas multitudinis opiniones omittam, vt ad eorum ſententias, qui ſe vitæ magiſtros eſſe profeſſi ſunt, gradum facere poſſim. Non tamen ad omnes. Eſſet enim infinitum, perſequi tam multas opiniones, quàm multæ philoſophorum monumentis & literis mandatæ ſunt. Illos autem omnino prætermittam, quorum ſententiæ nullo modo diſcrepant a multitudinis opinione. Nempe qui cùm ſe flagitijs inquinaſſent, nihil aliud turpitudinis tenebris occæcati videre potuerunt, niſi quod ad voluptates corporis, atq; commoda pertineret. Cyrenaicos igitur neſcio quos Hieronymum Rhodium, Ariſtippum, & qui vtriuſque ſententias complexus eſt, Epicurū prę teribo. Nec enim digni ſunt, qui veniant in numerum eorum, qui doctrina & ingenio ſunt præſtantes exiſtimati.

VT igitur ad philoſophos veniamus, ſatis

conſtat Academicos atq; Peripateticos triplicem bonorum rationem poſuiſſe. In primo ordine illa collocant, quæ animũ perficiũt. Quæ quidem rurſus in duo genera diuidunt. Alia ſiquidem mentem inſtruunt ad plurimarum rerum ſcientiã: alia verò volũtatem ad omnem virtutẽ, quę prudentię moderatione gubernatur, erudiunt. Secundo loco ea numerant, quæ pertinẽt ad corporis perfectionem & incolumitatẽ. Poſtremò ea bona quæ fortuna & caſu proueniunt, in infimum ordinem conjiciũt. His autẽ omnibus bonis in vnũ collatis, compleri vitam beatam putant: ita tamẽ vt virtutem, vel virtutis vſum, præcipuè amplectãtur: opes verò vel corporis, vel fortunæ ita retineãt, quaſi quaſdã virtutis ſatellites, atq; miniſtras, quæ illi ad nutũ adſint & ſine quorum operis, exiſtiment haud quaquã, cõmodè poſſe fungi ſuo munere virtutem. Felicitatẽ verò ita definit ſummus & doctiſſimus vir Ariſtoteles. Eſt, inquit, animi actio, ſecundũ maximam virtutẽ, per omne vitę tempus ſuſcepta. Virtutem autem maximã, ſine illis, vel corporis, vel fortunæ bonis exerceri poſſe, minimè cenſet. Nec is vllo modo eſt, qui vitã beatã dici debere putat eã, quæ aliquãdo eſt in maximos mœrores & calamitates peruentura. Statuit itaq; vt omnes vitæ actiones illuc reſpiciant, vt animi virtutes egregiæ comparentur, deinde reliquis bonis ita circũfluat is, qui beatus eſſe ſtudet, vt neque vitæ cultus, & virtutis officium propter inopiã deſeratur: nec ipſæ fortunæ & corporis facultates, ad aliud prius quã ad decus & honeſtatẽ referãtur. Hæc aũt cũ ad humanã vitã aptiſſimè dicta eſſe videãtur, ita ſunt omnium

omniũ fermè opinione comprobata, vt nulla vnquã ſententia a pluribus recepta ſit. Nam & virtuti primas defert, cuius ſplẽdore homines bene inſtituti maximè ducũtur: & cũ reliqua bona vel corporis vel fortunæ haud contemnenda putat, popularis efficitur. In qua tamen opinione, quàm multa vitia ſint, facilè perſpiciet, qui rem ipſam diligentius animaduertet. Maximæ virtutis vſu in vita diuturna, perfici vitam beatam putat. Age, iam videamus, quæ tandem ſit iſta virtus vitæ felicis effectrix: aut quibus ſtudijs eam nobis comparabimus, quibúſue notis honeſtatem, ab honeſtatis ſimulatione diſtinguemus. Mihi enim nõ venit in mentem ſuſpicari, vnde virtus intelligi poſſit, niſi prius vltimi boni rationem perſpectam habuero. Nec enim virtus aliud eſt, quàm rationis perfectio ad vltimum vitæ cõſequendum. Rationem verò perfectam tunc inquiunt eſſe, cùm inſtar eius, qui aliquò ſagittam, aut haſtam collimat, ita ratio aliquem finem propoſitum tanquam ſignum intuetur, in quod dirigat omnes actiones. Nullo igitur modo virtus percipi poteſt, niſi comprehenſo, & percepto fine: quod etiam Ariſtoteles ipſe decreuit: quandoquidem, antequam de virtute diſputaret, vltimi boni rationem explicare aggreſſus eſt: vt ſcilicet illo conſtituto, quæ vis & natura virtutis eſſet, quidque poſſet efficere, cerneretur. Quod tamen præſtare non potuit. Quæro enim, quod ſit ſummum illud bonum, cuius vt compos efficiar, omnes ſint mihi ſubeundi & excipiendi labores. Hic mihi omnia bona enumerat, cuius copia vitam beatam contineri putat. Et

primo loco omnia virtutis officia. Iam hoc quidem præpoſterum eſſe manifeſtum eſt: finem ex virtute cognoſci, non ex fine virtutē. Sed demus id, vt tandem quid virtus ſit, diſpiciamus. Virtus, inquit, eſt conſtans animi affectio, conſilio parata, conſiſtens in quodam medio, eoque recta ratione conſtituto. Longius quæſo progredere, nondum enim virtutem video. Quæ tandem eſt iſta recta ratio, quam in virtutis definitione poſuiſti? Ea, inquit alio in loco, quæ nullis tenebris impedita, facilè eum finem cernit, ad quem ſunt omnes actiones vitæ referendæ. Rurſus me ad finis inueſtigationem reuocas, quem vt probè tenerem, ab illo ad virtutis conſiderationem me reieciſti. Quid quæſo aliud eſt, in orbem circumferri, ſi hoc non eſt? Virtutem eam eſſe ponis, quę dirigit ad finem. Rurſus ita finem deſcribis, vt niſi prius vim virtutis cognitam habeamus: quid finis ſit, ne ſuſpicari quidem poſſimus. Hæreo igitur, neque quid virtus ſit, neque quorſum ferat intelligo. Sed vt iſta ſpinoſiora linquamus, videndum eſt, num ea felicitas, quam poſuit Ariſtoteles, eiuſmodi ſit, ad quam valeamus aliquando peruenire. Nam ſi ea eſt, quæ neque parabilis eſt, neque alicui contingere poteſt, propter rerum humanarū inconſtantiam & imbecillitatem: quē fructum vitæ communi feret iſta beatæ vitæ deſcriptio? Præterea, cùm omnia, quæ ſunt in rerum natura, ferè ſemper ſuum finem aſſequantur: vehementer abſurdum eſt arbitrari, ſolum hominem, cuius cauſa omnia quæ videmus oculis, creata ſunt, nunquam ſuum finem adipiſci; quod eſt Ariſtoteli neceſſariò con-

confitendum. Cùm enim ſummum bonum in hac vita ponit,& eam vim fortunæ tribuit, vt eius aliquo grauiore curſu poſſit obteri inſtituta felicitas: id videtur ſtatuiſſe,omnes mortales eſſe ſemper miſeros. Quis enim eſt,cui data ſit immunitas eorum malorum, quibus hanc vitam oppreſſam & afflictam videmus? Ecquis, inquam, eſt adeò liber & immunis, quin grauiſſimis interdum malis vrgeatur? vel ſaltem non extimeſcat eas clades, quibus vita beata,ſi modò illa beata eſt appellanda, corrumpi & amitti poteſt? Omnes enim mortales iſta conditione naſcuntur, vt magnam vitæ partem exigant in lachrymis & mœrore, infinitis malis, & calamitatibus implicati. Nec ex omni hominum memoria aliquis vnquam inuentus eſt, cui non multis partibus plura mala,quàm bona contigerint. Solon ille Græciæ ſapientiſſimus, interrogatus a Crœſo Lydiæ rege, quem putaret eſſe beatiſſimum: Tellum quendam Athenienſem retulit, qui in patria florente , liberos & forma & viribus excellentes ſuſceperat: & poſtremò mortem clariſſimam pro patria dimicans oppetierat. Annumerauit etiam Cleobin, & Bitona Argiuos: qui cùm egregio pietatis officio erga matrem functi fuiſſent, a vita digreſſi ſunt: cùm mater a Iunone,cuius erat ſacerdos, precata eſſet,vt illis largiretur, quod maximum homini præſtari poſſet a Deo. Fuit illis igitur (vt ferunt) mors, præmium pro pietate conſtitutum. Hos ille tres, qui e corpore exceſſerant,beatos eſſe cenſuit. Nemini verò, qui in vita maneret , id concedi poſſe confirmauit. Longo enim tempore,inquit ille,multa

quæ nolumus, aſpicere & perpeti opus eſt, neque dies ſequens idem omnino affert, quod attulit antecedens. Omnis igitur homo, ô Cræſe, eſt obnoxius calamitati. Tu mihi quidem opibus abundare, & multis nationibus imperare videris: illud tamen, quod a me quæſieras, nunquam tibi tribuendum putabo, niſi prius audiero, te cum dignitate vitæ ſpiritum extremum edidiſſe. Nec enim ille qui plurimas diuitias congeſtas habet, illo qui in diem viuit, beatior eſſe poteſt: niſi eadem fortuna, rem bene gerentem, ad mortem vſq; ſequatur. Hactenus Solon. Cuius verba ſi perpendas, intelliges planè, ne illos quidem tres, fuiſſe illius ſententia beatos. Sed cùm vir inſigni ſapientia clarus, in communes hominum miſerias inſpexiſſet: cum ijs actum eſſe præclarè exiſtimauit, qui antequam grauiore clade aut ærumna premerentur, a vita diſceſſiſſent. Non itaque moleſtijs omnibus vacuos extitiſſe, beatos tamen præ omnibus alijs fuiſſe, quos in vita cernebat innumeris doloribus intercludi iudicabat. Quemadmodum inquiunt, futurum fuiſſe beatum Priamum, ſi non ita diu vixiſſet. Non quidem quòd in ætatis flore, omni doloris acerbitate caruiſſet: fuerat .n. captus ab hoſtibus, multasq; iam in ea ætate calamitates hauſerat, ſed quia morte abſtractus fuiſſet: ab omnibus illis cladibus luctuoſiſſimis, quibus poſtea fuit miſerrimè circumuentus. Non vidiſſet, inquiunt, Hectora ad Achillis currum religatum trahi, ſacras ædes ſuorum ſanguine funeſtari, ciuitatem vniuerſam crudeliſſimè vexari, diripi, & incendi: omniaque ſanguine, & incendio miſceri,

ſceri, & reliqua quę in illis heroicis calamitatibus recenſentur. Sic igitur illi tres comparatione habiti ſunt felices, quòd morte tempeſtiua, illis grauiſſimis malis, quibus ij qui diu viuunt aſſiduè conflictantur, erepti fuiſſent. Quî poteſt igitur in ea vita ſummum bonum eſſe, e qua quamprimum diſcedere, ſit diuinum beneficium? Inprimis itaque celebratur vulgatiſſimum illud Sileni reſponſum, nempe optimum non naſci: proximum verò, quamprimùm ad mortem ire. Quod quidem rectiſſimè dicitur, ſi ad commnues vitæ miſerias, & acerbiſſimos caſus ſpectes, nec in alium finem reſpicias. Memorant eſſe quandam in Thracia gentem, quæ infantes in lucem editos, mœrore & lamentis excipiat; ſuorum verò funera tripudio & cantu proſequantur. Initijs enim vitæ, tanquam malorum omnium principio, lachrymas exiſtimant conuenire: morti verò, tanquam miſeriarum fini, gratulationem. Sed quid plura in hanc ſententiam diſputo? Non modò enim antiquorum teſtimonijs, ſed & iam noſtræ memoriæ infinitis exemplis perſpici poteſt: neminem vnquam fuiſſe, qui non ſæpiſſimè curis, angoribus, periculis, innumeris morbis & calamitatibus premeretur. Colliguntur a viris doctiſſimis pauci admodum, qui vulgò omnium mortalium beatiſſimi putabantur, quales fuerunt Metellus Macedonicus, Cæſar Octauius, L. Sylla, & pauci admodum præterea. Horum autem varios caſus, & ancipites percenſentes, & ea mala, quibus ſæpiſſimè agitati fuerũt, enumerantes: oſtendũt, facillimè nobis humanæ miſeriæ grauitatẽ.

Nam

Nam si ij qui fortuna valde secunda vsi sunt, huius vitæ acerbitates effugere non potuerunt: quid erit de reliquis omnibus existimandum, qui sunt omnium confessione miseri? Quòd si fortuna sit alicui adeò propitia, vt omnia vitę commoda in eum conferat, hunc semper videbimus tragicos exitus, & vehementer calamitosos habere. Quod accidit illi Polycrati Samio, qui cùm summa felicitate per omne vitæ tempus vsus fuisset, tandem hostium proditione, vita & fortunis omnibus fuit spoliatus. Quid hic Cyri mortem? quid Cambysis exitum? quid Magni Pompeij tristissimã cædem referam? quid alios innumerabiles percensem materiam præbentes ad grauissimos luctus etiam in tragœdijs & fabulis excitandos? cùm ipsa vita communis fateatur, nihil in terris esse homine calamitosius. Si igitur, quod Aristoteli placet, ista bona vel corporis vel fortunę, ad beatæ vitæ cultũ requiruntur, & mala contraria vitam miseram efficiunt; nemo certè beatus esse poterit. Nemo est enim, quin grauissimis interdum malis vrgeatur, vel saltem, quod idem valet, ea quę possunt homini euenire, noctes & dies non formidet: instar eorum, qui describuntur apud inferos:

Quos super atra silex iam iam lapsura, cadenti
Imminet assimilis.

Frustra igitur vir tantus operam suam consumpsit in eius beatitudinis explicatione, quam possunt quidem optare multi, nemo tamen assequetur. Quòd si tantum ingenium, tãtam industriam, tantum in explicanda rerum natura studium fefellit, quid in vita sequendã

c fet:

esset: minimè mirum est, si reliqui, quorum neque simile acumen fuit, neque par in indagatione veritatis industria, lapsi & decepti sunt, quales Stoici fuerunt.

HORVM autem princeps Zeno, vir grauis & continens, & qui, vt sibi quidem videbatur, cùm aduersus doloris stimulos, & fortunæ fulmina solius virtutis armis egregiè tectus esset, corpus omnino contempsit, omnemque felicitatem animi bonis terminauit. Ea tamen dicit, quæ a nullo viro sapiente, qui non esset eidem sententiæ consecratus (fit enim sæpissimè, vt multa non animi iudicio, sed constantiæ causa defendantur a multis) ea igitur dicit, quæ nec ab eruditis probantur, & irridentur ab indoctis. Vult enim, vt sit animus ita constantia fundatus, & constitutus: vt ne tantulum quidem vnquam commoueatur. Nefarium enim facinus existimat, angi dolore & solicitudine, gratia aut misericordia flecti, impelli cupiditate, ira, odio aut aliqua perturbatione mentis incitari. In hoc autem statu, omni motu vacante, quam Græci ἀπάθειαν appellant, summum bonum contineri putat: ita vt qui illum fuerit assequutus, sapiens, Rex, atque beatus sit existimandus: reliquos omnes, tanquam stultos, seruos, & omnibus malis inquinatos contemnit, & pro nihilo ducit. Principio autem summum bonum in humana dignitate collocare, ita vt nullo dolore corporis, nulla grauiore calamitate possit illa virtus, a beata vita deseri, est hominis splendidè magis & magnificè, quàm sapienter & verè differentis. Nam cùm animus ipse sit naturali amoris coniunctione corpori deuinctus, fieri certè

certè nulla ſapientia poteſt quãdiu iſta cõiunctio manet, quin corpore doloribus oppreſſo, animus conficiatur ægritudine. Si igitur rectè cenſent Stoici, animum ægritudine occupatum, in miſeria eſſe: fateantur neceſſe eſt, ſi non veritatem extorquere, & ſenſibus vim afferre velint, neminem quantauis ſapiẽtia præditum, in totius corporis doloribus eſſe beatum. Nam ſi ſenſus nihil ad nos pertinerent, corpus que ipſum non eſſet hominis pars: tunc potuiſſent cuiuis homini mediocri probare, eum cuius corpus vratur, nihilo minus tamen eſſe beatum. Cùm autem animo & corpore cõſtemus, quî poſſumus, quamdiu hæc vita manet, ſummum bonum id exiſtimare, quod alteram tantùm noſtri partem amplectitur, alteram verò in malis deſerit? præſertim cùm natura ita cogente, ipſa mala corporis in animam redundent? Sapienter enim a viris doctrina & ingenio præſtantibus eſt exiſtimatum, irã & cupiditatẽ fuiſſe animis noſtris a natura vtiliter inſertas: vt animi ipſi corporum, quorum cuſtodes eſſe debent, ſaluti conſulerent. Vt ſcilicet cupiditate ſalutaria corporibus appeterent, ira verò noxia & incommoda propulſarent. Cùm igitur ſecundum naturam ſit ira & appetitus: neceſſe eſt, cùm aliqua ſpecies maximi boni, aut extremi mali animis noſtris obuerſabitur, vt animi ipſi maiore quodam impetu concitati, vel in bonum alacrius ferantur, vel malum vehementiùs formident. Cùm autem formido, vt de alijs motibus ſileam, cogente natura in animum inuaſerit: ipſam Stoicorum felicitatem, quæ in indolentia conſiſtit, facillimè diſſipabit. Iam vt ſuis argumentis omnia conficiant,

ciant, quid tandem ex eorum decretis ad humani generis vtilitatem transferre possumus? quæ vitam omni ratione labefactant, cùm omnes motus nostris animis innatos, & quibus ad virtutem interdum acuimur, euellunt radicitùs. Quàm facile id fit, omitto. Nemo est enim qui nesciat id humanæ naturæ repugnare: & qui stuporem illum, quem Stoici appellant tranquillitatem, animis injicere volent: eos non hominis bonum constituere, sed omnem sensum humanitatis extinguere & sepelire. Id igitur, quod notum omnibus est, omittamus: & quàm salutaris ea sententia sit hominum cœtibus, inspiciamus. Hostium nunciatus aduentus ciues terret vehementiùs. Omnis igitur ciuitas metu turbata, in maxima cura versabitur, quo possit illud malum a se depellere. Principes ciuitatis consilio, & authoritate communi saluti prospicient, iuuentutem in armis continebunt, præsidia disponent, reliqui omnes pro se quisque sedulò efficient, quo illam externam vim, quam quidem malum, & id non mediocre esse statuunt, a finibus arceant. Vir autem ille magnus & grauis in ea totius patriæ formidine, nullo modo is erit, qui priuato otio publicum negotium anteferat. Cur enim se leuissimorum hominum causa a sapientiæ studijs abducet? nullo modo faciet. Imò in eo ciuitatis vniuersæ tumultu, constantiam illam suam retinebit. Irridebit interim atque contemnet eorum hominum leuitatem, qui id tanquam malum formident, quod nulla ratione in malorum numero sit habendum. Iam verò cùm vrbē obsidione cingi viderit, & summis vndiq; viribus oppugnari, ipsum

tenere

tenere non poterit, animaduertens ciues suos trepidare metu, conuolare, huc & illuc discurrere, omnia periclitari, quò tandem a mœnibus hostium impetum repellant. Imò inquies, tunc non opinione mali commotus, sed animi iudicio ductus, in hostium castra irrumpet armatus. In quem finem quæso? Nec enim vir sapiens quicquam temerè efficiet, nihil nisi magno consilio aggredietur. Cuius igitur rei gratia actionem illam suscipiet? an vt suis ciuibus afflictis aliquid opis afferat? At ciues suos non alijs malis opprimi putat, nisi errore opinionis & inanitate. Id autem, cuius specie territos animaduertit, nullo modo in malis numerat: & quanquam asperum esse fateatur, non tamen eiusmodi, vt pro stultorum opinione sit extimescendum. Lentè igitur & negligenter, non acriter & animosè certamen illud putabit esse sibi subeundum. Quis igitur erit fructus huius magnificæ sapientiæ? Aut in quo tandem loco animi excelsi & inuicti lumen ostendet? Illum opinor exitum fabulæ spectabit, vt cùm ciuitatem funditùs euerti, omniaq; agi & ferri viderit, ostendat se nullo dolore frangi & debilitari, seque in seruitute Regem, in omnium rerum inopia copiosum, in dolore beatum, in ærumnis florentem esse iactabit. Id etiam vt probet, & stultitiam, in qua vna summum malum ponit, suis detrahat, contorta & aculeata sophismata, quasi medicinam illius inanissimæ opinionis adhibebit, quibus probet, mortem, exilium, egestatem, orbitatem, contumeliam & seruitutem non esse in malis habenda. Omnia certè (vt verum fateamur) magnifica & excelsa, sed quæ nullum omnino

fructum

fructum ferant hominum communitati. Nec enim illo modo ſapiens impendentem belli molem prudentia præcauebit, nec præſentem acri animi impetu propulſabit. In rebus inquies, ciuilibus vſui eſſe poterit. In quibus? in publicisne? quomodo eum reipublicæ præficies, qui nullum vel in ſanciendis legibus, vel in iudicijs exercendis rerum diſcrimen nouit, neque minore ſupplicio plectendum eſſe ſtatuit eum, qui deliquerit in re leuiſſima, quàm qui parenti necem per ſummum ſcelus intulerit? Quid autem dicam in priuatis? Hunc ſperes impelli poſſe ad homines miſeros & affligtos excitandos, qui miſericordiam fracti animi ſeruitutem eſſe conſtituat? Quomodo autem flagitioſos homines acrius inſectabitur, aut virtute excellentes ardentius amplectetur is, qui nullo vel odij vel amoris ſenſu ducitur? Quid autem (vt vno verbo dicam) rebus humanis vtilitatis inueniet is, qui ſe hominem obliuiſcitur: humanæque naturæ ſenſum repudiat? Commotiones enim animi ratione reſecandæ ſunt, non radicitus euellendæ. Illud enim & ſalutare eſt, & in prudentiæ poteſtate ſitum: hoc autem neque fieri vllo modo poteſt, & quamuis fieri potuiſſet, non eſſet adeò optabile & expetendum. Omnis enim virtus frigida nimis & languida eſt, quæ non exiſtit ex animo, maximis induſtriæ ſtimulis commoto & concitato. Nam cùm omne officiorum genus ab animo conformetur, nihil poterit fieri acriter, animosè, vehementer ab eo, cuius animus ardore quodam non fuerit incitatus, & non mediocriter incenſus. Quod autem pro conceſſo ſumunt, omnem animi motionem

tionem esse rationi contrariam, nemo facilè dabit, cùm videat ipsam rationem cunctis animi affectionibus leges imponentem, & quousque sit progrediendum, diligentissimè præscribentem. Ratione itaque iracimur interdū, odio aut amore ducimur, misericordia flectimur, timemus multa venientia, præsentia verò cum dolore sustinemus, inflammamur studio, gaudio etiam efferimur & exultamus. Quæ quidem affectiones cùm sese efferunt longius, recta ratione frænantur & cohibentur, nunquam tamen penitus extinguuntur. Non semper igitur animi commotio rationi aduersatur: imò sæpenumero sequitur rationē. Vt igitur in mari non ea tranquillitas optanda est, in qua ne minima quidem aura fluctus commouetur, sed illa potius, in qua nauis a puppi secundis ventis impellitur: ita in animo desiderandus est mediocris animorum flatus, quibus celeres cursus & certi dirigantur. Atque vt prudens & alacris agitator non semper equum a cursu sustinet, sed aliquando longè sæpius admotis calcaribus immittit: sic etiam ratione concitantur animi appetitus, quo rem geramus alacrius. Quod tandem igitur est istud summum bonum, quod nulla ratione parari potest, & quamuis posset, nullam tamen salutem rebus humanis afferret? In eo verò quod disputant, sola virtute vitam beatam perfici, non videntur animaduertere, quæ sit istius verbi vis. Beatum enim, nisi expletum, & in suo genere cumulatum, ne intelligi quidem potest. Quæ autem vis, humana industria & studio comparata, infinitam illam multarum & maxima-

marum rerum cupiditatem, natura mentibus humanis insitam explere & satiare valet? Qua quæso virtute (vt alia omittam) ardens illud veri visendi desiderium, quo maximè anguntur ij, qui sapientes haberi volunt, minues atque lenies? Quis vnquam fuit, qui omnes artium disciplinas, omnes naturalium rerum causas, omnem reipublicæ gerendæ prudentiã teneret atque perciperet? Omnia naturæ obscuritate inuoluta sunt, neque fuit vnquam quæstio adeò prompta & facilis, de qua inter doctos homines non fuerit summa perpetuaque dissensio. Illa etiam quæ tractamus, & in manibus habemus, atque adeò nostri corporis & animi naturam explicare nequimus: quod facilè ostendit, quàm tenui ex parte nos rerum scientia cõtingat. Quo pacto igitur sapiens acquiescere in virtute potest, cũ omniũ scientiarũ cupiditate flagret, nec ea tãtùm quæ cernit oculis, sed multa etiam quæ voluit animo, comprehendere cupiat: ipse verò ne minimæ quidem alicuius rei naturam penitus notam habeat. Illum verò perfectum animi statum tunc fore putandum est, cùm animus ipse ita completus omnibus bonis erit, vt nihil amplius requirat. Relinquitur, opinor, nullo modo posse in virtute ista nuda, quam Stoici exornant, beatæ vitæ summam consistere, cùm nec in illa sint omnia, quæ ad humanam vitam & cultum pertinent: nec animus ea sola contentus esse possit, præsertim cum ea cupiat, ad quæ quidem nullis humanis opibus vnquam perueniet. Omnia namque humana, siue illa extrinsecus adueniant, siue in cor-

pore fita, ſiue mentem inſtruant & exornent, parua & anguſta ſunt: animus autem ita natus eſt, vt ſemper aliquid immenſum & infinitum deſideret. Facilius que Aetnæ incendium ſtilla extinxeris, quàm ardentem illam cupiditatis ſitim, noſtris animis innatam ſatiare poſſis. In quo quidem non ſunt improbi reprehendendi quòd infinita cupiant, ſed quòd improba cupiant. Illud enim infinitum eſt in natura, hoc verò proficiſcitur a conſuetudinis deprauatione & improbitate. Siquidem nec is qui dignitatem acri animi ſtudio petendam putat, modum in rebus honeſtis expetendis ſibi ipſi conſtituat. Fingamus autem aliquem ea felicitate prẽditum, quam ſolam Zeno poſuit, ita vt ſit omnium humanarum artium genere cultus & eruditus, omniq́ue virturum comitatu circumſeptus. Addamus huic, ſi placet, ea bona, quæ ſunt in corporé, & extra corpus, quando Academicis, & Peripateticis viſum eſt, iſta tanquam virtutis inſtrumenta minimè negligenda eſſe, qualia ſunt vires, pulchritudo, integri ſenſus, firmitas valetudinis, & reliqua generis eiuſdem: deinde opes & facultates, generis decus & honores, filij omnibus rebus florentes & ornati, amici denique magna amoris conſpiratione conſentientes. Poſtremò, ſi videtur, vt Epicuro obſequamur: demus operam, vt omnibus exquiſitis voluptatibus animo & corpore potiatur, eumq́ue doloris acerbitate atque metu, quantum humano conſilio prouideri poteſt, liberemus. Huic fortaſſe dices, nihil deeſſe vel ad dignitatem, vel ad vitæ cultum & elegantiam, vel ad voluptates. Verùm ſi ab iſto quæras, an præterea aliquid

aliquid desideret, clamabit, si verba fingere non vult, se tãtis istis commodis, quibus affluit, minimè contentum esse. Hunc Zeno vexabit contumelijs, eumq; miserum atque dementem esse statuet, vel eo solùm nomine, quòd illam effrenatam cupiditatem & immensam non cohibeat, quodque in tantis opibus inopem se esse fateatur. Cui tamen, qui iudex æquus fuerit, ignoscendum putabit. Nam vt illius animus in eiusmodi bonis acquiescat, quod fieri nulla conditione potest: nec enim si omnia bona humano studio parta in animum conijcias, illius capacitatem expleueris: vt id tamen fieri posse concedamus, immortalitatis certè desiderio noctes & dies cruciabitur. Istud, inquit non est fas optare sapienti: qui ita se suis finibus tenet, vt omnes actiones non cupiditate, sed natura metiatur. Quasi verò immortalitatem cupere, sit transire naturæ fines, aut quicquam sit magis humanæ naturæ consentaneum. Vnde igitur tanta cura insita est hominibus, eorum quæ post mortem futura sunt? Vnde & procreandæ sobolis, & nominis propagandi desiderium? vnde illa, quæ splendidis ingenijs innata est, sempiternæ gloriæ cupiditas? Non aliunde certè, quàm ex immortalitatis studio. Nam dum videt homo, animal scilicet mentis & intelligentiæ particeps, nihil rectè beatum appellari, quod non sit constans & æternum: & omnia, quæ amitti & eripi possunt esse a felicitatis ratione longè aliena: mortem formidat, & ad immortalem vitam flagranti cupiditate & naturali quodã animi impetu concitatur. Cui dum diffidit, se versat huc & illuc, & in eam cogitationem totus incumbit, vt

quacunque ratione poſſit, ſeſe ab interitu vindicet. Alius igitur operam dat, vt filium ſui nominis effigiem, tanquam alterum ſe, poſt mortem relinquat. Alius in eo pugnat, vt elogijs, ingenij monumentis, rebus a ſe præclarè geſtis, ſui memoriam quàm maximè diuturnã efficiat. Alius ædificijs magnificentiſſimè extructis id molitur, vt ſe memorię hominum commendet. Quod ſatis indicium facit omnes naturæ admonitu mortem perhorreſcere, vitæque perpetuitatem omni ratione concupiſcere. Cùm igitur vitam conſeruare nequeant; omnibus enim mors pariter impendet, calcandaq; ſemel via lethi, (vt inquit Horatius:) dant operam, vt aliquam ſaltem imaginem vitæ poſt mortem tueantur. Quo tandem igitur pacto eueniet, vt non perturbetur metu mortis animal immortalitatis cupidiſſimum? Quòd ſi nullius cupiditates finiri & terminari in hac vita poſſunt (nec enim fieri poteſt, vt finem facias cupiditati, niſi quę concupieris adipiſcare) facilè conſtat, ad maiora magnificentioraque natos eſſe nos: ob idque non poſſe animos noſtros ijs bonis quæ ſunt in hac vita, ſatiari, quòd omnia minuta ſint & anguſta præ his, in quæ tacita naturæ cupiditate ardenter incitamur. Ad horum autem bonorum cognitionem, quæ ſola ſumma & omnibus modis expetenda ſunt, duplici ratione peruenimus. Nam primùm ipſe animi noſtri appetitus facilè viam aperiet: deinde origo illa atque fons, vnde defluximus, multò clarius id quod quærimus indicabit. Nec enim alium vnicuique rei finem propoſitum eſſe putandum eſt, quàm eum,

um, in quem natura non omnino deprauata fertur, nec aliunde peti a nobis debet finis beatè viuendi, quàm vnde viuendi sumpsimus initium.

PRIMVM igitur quæ sit humanæ mentis appetitio, considerandum est. Videmus autem omne genus humanum aspernari dolores, consectari etiam voluptates, opes & facultates charas habere, scientiarũ cupiditate flagrare: quas si multi propter segnitiem non attingunt, admirantur tamen omnes atque suspiciunt, eumque qui clarissimis artibus fuerit institutus, dijs simillimum iudicant. Deinde cernimus vniuersos homines allici virtutis & dignitatis splendore: ita vt improbi etiam & petulantes ipsa honestatis pulchritudine moueãtur, in flagitioq; deprehensi erubescãt, malintque se iustos & moderatos haberi. Denique sic omnes nati sunt, vt non vno tantùm bonorum genere, sed omnibus simul expleri cupiant, omnique metu & ægritudine vacare. Deinde, vt omnia illa summa bona sint & immortalia, ardenter expetunt. Hoc autẽ iam quid aliud est, quàm deorum conditionem postulare? Dei est enim proprium, affluere maximis & æternis bonis, suaque virtute & sapientia gaudere, & ab omni mali contagione segregratum, summis perpetuisque voluptatibus perfundi. Qui igitur omnibus summis bonis frui cupit, eaq; vt perpetua sint, ardenter expetit, se quasi in Deorum numero reponi vult. Quid hîc dicam de studio religionis vniuersis hominibus innato, quo summi rectoris numen omnes quacunque ratione & reuerentur &

amant, ſeque ad illius cupiditatem aſpirare multis & certiſſimis ſignis teſtificantur? nunquid non ſatis indicat, ineſſe nobis cœleſte quiddam atque diuinum, cuius impulſu a terris excitati, cœleſtia atque diuina ſuſpicimus? Nec eſt enim quippiam in omni genere rerum, quod cupiat aliquid niſi naturæ ſuæ fuerit accommodatum. Si verò quiſquam ita ſe corporis voluptati cõſtringẽdũ dedat: ita ſuſcipiat humana, vt nihil ad cœleſtia dirigat: hunc tamen habere in ſe aliquid diuini, vel ex eo facillimè apparet, quòd nullis voluptatibus, aut opibus ſatiari poteſt. Ita vt nullæ vnquam diuitiæ Cræſo ſatisfuerint, nullum voluptatis genus Sardanapalo ſatisfecerit, nullæ res memorabiles in rebus bellicis effectæ, illam inexplebilem gloriæ ſitim, qua flagrabat magnus Alexander, extinxerit. De quo eſt illud veriſſimè dictum:

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Quod ſatis arguit, nihil in terris inueniri, quod animi magnitudinem explere valeat; cũ omnia ſint anguſta, fluxa atque mortalia: animus autem ad magna, conſtantia, & æterna, atque adeò ad diuinitatem ipſam omnibus modis adſpiret. Cùm verò praua conſuetudine imbutus, a via declinat, & nihil ſtudio ſequitur niſi mortale & caducum, & in his terrenis opibus vitam beatam ſtatuit, vt omnia adipiſcatur: nunquam tamen ſatis haberi poterit, ſeroque intelliget, fallacem ſe potius & inanem, quàm veram & ſolidam felicitatis rationem fuiſſe conſectatum. Vt igitur ignis & aquæ, reliquarumque rerum omnium eum finem eſſe dicimus, in quem res ipſæ, ſi nihil ob-

obsistat, insita cupiditate feruntur: sic etiam homini finis Deus est, in quem natura duce ferimur, & cuius qui fuerint participes, erunt in omni genere iucunditatis beatissimi. Quod quidem erit magis apertum ex ipsius hominis origine, in qua omnia summa & inclyta conspicies.

ERIT autem hominis ortus non ex poëtarum fabulis, nec ex philosophorum opinionibus repetendus, qui licet ingenio præstantes extitissent, communibus tamen tenebris obcæcati, verum aspicere non potuerũt, & pro veris ea tuebantur, quæ fuerant oscitantes hallucinati. Horum itaque incertas & vagantes opiniones omittamus, vt veritatem ipsam non aliunde, quàm ex sacris voluminibus, in quibus vera perfectaq; philosophia cõtinetur, hauriamus. Atque libet in principio poëtarum more, non tamen Musarum aut Phœbi præsidium, sed ipsius summi atque præpotentis dei numen inuocare, vt a nobis omnem labem criminis repellat quo possimus ritè, purè, & castè tanta mysteria pertractare.

EXCELLENS illud præstantissimæ mentis numen, summum atque sempiternum, quem Deum, quem perennem vitæ fontem, vniuersique conditorem & opificem veneramur & colimus, cùm suæ sapientiæ opes communicare, & in complures diffundere statuisset: (nihil enim magis diuinæ bonitatis proprium, quàm gratuita beneficentia) principio mundum inuisibilem creauit, altissimis mentibus illustratum, quæ lucem illam diuinam perpetuò contemplantes, vita beatissima æuo sempiterno fruerentur.

Ad quam tamen immortalem gloriam non omnes peruenêre: ſed illę duntaxat, quæ non tantum luce propria delectatæ, quantum lucis authore & principe, omne incolumitatis præſidium & vitæ finem, in domino conſtituendum eſſe putarunt. Nam quę nimium ſe amantes, in Dei negligentiam prolapſæ ſunt, cultuque optimi domini atque parentis omiſſo, omne bonum a ſeipſis petendum eſſe ſtatuerunt, naturæ propriæ quaſi diuinitatem tribuentes, illa luce, qua erant indigniſſimæ, penitus orbatæ in ſempiternam miſeriam & perpetuæ noctis tenebras inciderunt. Poſt illius autem mundi diuinum atque prçclarum opus, quod mente concipimus, hunc rurſus, quem intuemur oculis, quem tam admirabili varietate pulchritudineque diſtinctum & excultum cernimus, ædificauit. Ad cuius operis fabricam non alijs machinis vſus eſt, quàm propria cogitatione & voluntate. Perfici enim aliquid a Deo, nihil aliud eſt, quàm verbo præcipi, hoc eſt æternæ ſapientiæ conſilio, quod ab infinito tempore deſtinarat, ad exitum tandē deducere. Principio autem quæret fortaſſe quiſpiam, in quem vſum tantum mundi ornatum, tam illuſtrem rerum cœleſtium ſpeciem, tãtam vim maris atque terrarum creauerit ſummus ille rerum conditor & dominus. Non enim eſt illius immenſę ſapientię aliquid inane & ſine cauſa moliri. Cuiusnam igitur gratia decentiſſimam hanc rerum diſſimilium inter ſe conſentientem naturam admirabili ratione conſtruxit? num vt haberet pulchriorem aliquam domum, in qua commodius habitaret? At non impium ſolùm, ſed extremæ

mæ etiam dementiæ eſt exiſtimare, mentem illam beatiſſimam (qua nihil maius aut perfectius intelligi poteſt, cuius virtus & poteſtas eſt infinita) mole corporea indiguiſſe, aut aliquid ei in præteriti temporis ſpatio ad beatam vitam & gloriæ cumulum defuiſſe, aut aliquot ſpatijs includi poſſe. Quid igitur eſt? Num propter illas æternas mentes? At illæ ab omni corporis coniunctione ſecretæ atque liberæ nihil aliud expetunt, quàm in ſuum conditorem intueri: neque poſſunt ex inferioribus rebus fructum aliquem percipere. Iam verò plantarum aut beſtiarum cauſa hanc rerum naturam conſtitutam arbitrari, eſt nimis abſurdum. Qui decet eum Deum, propter res aut omnino mutas, aut certè nihil intelligentes, ob idq; cũ diuino numine nihil iuris habentes, tantarum rerum molitionem ſuſcepiſſe? Non igitur ſibi, non angelis, non plantis, aut animantibus rationis expertibus mundi fabricam excogitauit, ſed homini corporis atque mentis compoti, & ex his duabus naturis conſtituto, vt & ſenſibus mundi pulchritudinem notaret, & mentis aſpectum ad tanti muneris artificem conuerteret. Hominis itaque cauſa fuit hic rerum ornatus, & vniuerſi natura conſtituta. Primùm vt domicilium haberet, in quo & corpus varijs terræ opibus quas largiter omni animanti ſuppeditat, aleretur, & animus ex tanta rerum varietate multa colligens, proprio animi pabulo, quod in veri videndi ratione conſiſtit, ſuſtentaretur. Deinde, vt cùm ordo, ratio, atque conſtantia tanti operis pelleret animum hominis vehementius, facilè illum ad opificis contemplationem adduceret. Vt

eſſet

eſſet itaque mundi pulchritudo, quaſi ludus quidam, atque cuiuſdam diſciplinæ traditio, quæ hominem ad Dei contemplationem & cultum erudiret. Hominis igitur cauſa, fructus, & fruges, quas terra ſumma largitate fundit, animantia, ac adeò terras vniuerſas, maria craſſo aëre circumfuſa, cœlum denique, atque ſidera, vnde tam multa fluunt humano generi ſalutaria, ſummus ille Deus condidit, atque perfecit. Nondum erat editus homo, cùm omnes iſtas opes & diuitias, hominis cauſa compararet. Tandem poſt vniuerſæ naturæ conſtitutionem, hominis corpus e terra finxit: animum verò, ſui imagine & ſimilitudine decenter impreſſum, pulcherrimæ figuræ corporis inſpirauit. Hinc iam videre licet, excellentem & magnificam humanæ mentis originem, quæ non aliunde, quàm a Dei ſpiritu manauit, & in elegantiſſimum corpus incluſa, diuinam formam labe nulla infectam retinuit. Nullum enim tum erat in corpore vitium, quod rationem perturbaret aut menti noctem offunderet. Is itaque primus homo omnem ſcientiam tenuit, omnium rerum cauſas nouit, omnem viuendi diſciplinam nō ab alio doctore, quàm a principe Deo accepit. Cúmque corpus eius incredibili ſpecie excelleret, tum etiam multo clarior & illuſtrior pulchritudinis ſpecies in forma mentis elucebat. Nam & ſingulæ partes erant colluſtratę lumine ſingulari, & ita inter ſe congruebant, vt vix vlla maior conuenientia, aut elegantior vllus ordo venuſtatis excogitari poſſet. Nullus erat error in mente, nullus motus in ſenſu, qui rationis imperium detrectaret, cùm ratio ipſa quaſi in perfecta repub-

republica ſic in illo tranquillo ſtatu omnes affectiones facillimè teneret. Nihil igitur animum impediebat, quò minus rerum contemplationi vacaret. Intellectus autem vigens, acer, & excelſus, cùm omnia quæ cœlo, mari, terráue abdita ſunt erueret & euolueret, non ſatis tamen habebat rebus ijs, quæ infra lunam ſunt, & oculis cernuntur, inſiſtere: niſi in cœlum etiam penetraret. Cùm autem haberet naturam rectiſſimè conſtitutam, tum etiam illis bonis, quæ naturam humanam ſuperant, abundabat: quibus aſſequebatur, vt facilè ſe Deo coniungeret. Inerat autem in illo cœleſtis illius iuſtitiæ, quæ animum ad omnem ſanctitatem inſtrueret, fideliſſima cuſtodia: inerat firma & ſtabilis virtutis conſtantia: inerat excellens honeſtatis decus & pulchritudo. Voluntatem verò neque neceſſitate deuinctam, neque cauſæ alligatam, neque vlla perturbatione impeditam habebat. Denique cùm Deus tam multa in hominem beneficia contuliſſet, eum terris omnibus præfecit, & in regio domicilio collocauit. Paradiſum vocant Græci, locum irriguum, & amœnum omni florum varietate diſtinctum, & ſempiternis arboribus conſitum, aptiſſimum ad ætatem feliciter degendam. In ijs ſedibus fuit homo conſtitutus, vt ex eo loco, quem dicunt fuiſſe excelſum & editum, inſtar cuiuſdam ſummi rectoris, non modò ſui ipſius clauum teneret: ſed etiam cunctorum animantium gubernacula ſapienter & liberè tractaret. Ius autem in regni adminiſtratione non ſcriptum, ſed natum ſequebatur, hoc eſt, perfectam rationem, & aptam ad diuini numinis naturam,

quam

quam ſummam legem appellant. Erat autem illi præmium conſtitutum, ſi munere ſibi aſſignato piè, & iuſtè fungeretur, in cœleſtes illas ſedes proficiſci, & illi ſummo bono, cuius deſiderio in terris flagrabat, in cælis conglutinari. Hæc fuit prima hominis inſtitutio, hoc primum humanæ nobilitatis initium & origo, in qua nihil agnoſces, niſi inclytum & excelſum. Hinc iam facilè perſpicitur, quàm miſeranda caligo ſit eorum mentibus offuſa, qui cùm habeant mentem diuino conſilio ortam, ac adeò Dei ſatu editam, in rebus mortalibus & caducis vitæ finem' ponendum eſſe ducunt. Rectiſſimè autem fuit a veteribus, ac Stoicis præſertim, verbum illud vſurpatum, vltimum bonum eſſe naturæ conuenienter viuere. Sed cùm quid humanæ naturæ conueniret, ignorarent: conſequens fuit, vt neque beatæ vitæ rationem vllam tenerent. Ea igitur ignoratio genuit errores turbulentos, & impias atque amentes opiniones, cùm qualem de ſe quiſque opinionem acceperat, talem ſibi ipſi finem conſtituiſſet. Qui enim in ſe nihil diuinum agnoſcebāt, omnémque animi ſenſum extingui cum corpore putabant, res mortales & ad corpus pertinentes, omni ſtudio ſectabantur. Qui verò aliquid quaſi per caliginem videre potuerunt, non exiſtimarunt vitæ finem in fluxis rebus, ſed in opibus animi collocandum. Hoc rectè ſanè. Sed videamus in quibus opibus. Si in illis, quæ non aliunde quàm a Deo ſummo deriuantur, & influunt in animos noſtros, imò in ipſo Deo conſiſtunt: idem dicunt, quod nos. Si verò illis

animi

animi bonis perfici vitam beatam putant, quæ humana industria comparantur, & ad istum modum in se ipsis ponunt omnia: ij neque vim propriæ naturæ vident, & in Deum ingrati & impij cognoscuntur. Nec enim intelligunt, mentem non ex sese, sed ex Deo primordium cepisse, qui finem vitæ non in Deo, sed in propria mente constituendum putant, & animo impudenter elato, studia vitæ, quę diuino numini consecrare debebant, in sui ipsorum cultum conferunt. Si igitur in vitæ principio est vitę finis constituendus, cui dubium est, quin illud sit nobis vltimum omnium rerum expetendarum, cuius beneficio in lucem editi sumus, & in cuius cupiditatem impetu naturæ ardenter incitamur. In illum igitur fontem omnium bonorum, inexhaustum atque perennem, vnde profluximus, & cuius beneficio conseruamur, celeri conuersione redeamus. Nec enim dubium est, quin vbi orbem istum confecerimus, tum demum immortali atque beata vita perfruemur, & omnis illa animorum nostrorum cupiditas explebitur, neque quicquam præterea postulabit. Illuc igitur omnes actiones vitæ cōferendæ sunt, vt Dei optimi maximi compotes aliquādo simus. Nam si voluptas ad beatam vitam pertinet: tunc voluptates stabiles, & nullo æuo interituras capiemus. Si sapientia summum bonum continet: tum demum illa insatiabilis veri visendi cupiditas satiabitur, cùm omnia caligine discussa, non modò rerum naturam, sed ipsum naturę dominum perspiciemus & contemplabimur. Si felicitas vita diuturna perficitur: ea sola diuturna est appellanda, quæ immortalis est, non quæ

ætate

ætate & vetuſtate conſumitur. Si poſtremò ſecuritatem beatitudinis definitioni rectè adjiciendam putant: tum enim inquiunt demum fore vitam beatam, cùm fuerit exploratum, illa bona quibus affluit, eſſe permanſura: ſi igitur ſine ſecuritate beata vita intelligi non poteſt, illic tandem erimus omnibus curis, & angoribus laxati, cùm nullus terror aut metus impenderit, cùm ſummum atque præpotentem Deum ſalutis cuſtodem, & conſeruatorem habebimus. Sed iam ea, quorum gratia ſumus in hanc diſputationem ingreſſi, ratione concludenda ſunt. Fuit autem poſitum, virtutem eſſe quandam animi perfectionem, ad vltimum omnium bonorum curſum ſuſcipiens. Summum autem bonum, vt oſtenſum eſt, niſi in Deo eſſe non poteſt. Efficitur itaque, nullam animi affectionem, niſi ad Deum referatur, in virtutis rationem cadere. Deinde ſi nihil, quod amplectitur vita beata, cadere & extingui poteſt: abſurdum eſt enim, id quod fluxum & inſtabile eſt, beatum exiſtimare: homines autem omnes incerti, & inſtabiles, varijſque voluntatibus & ſtudijs agitati ætatem exigunt: non poterunt vllo modo felices eſſe, niſi Dei præſidio firmentur atque ſulciantur. Virtutem autem eſſe beatæ vitæ effectricem, omnes conſentiunt. Nulla igitur virtus cenſenda eſt, niſi quæ nos Deo copulabit, eumque ſolùm intuebitur. In ea igitur ſola decus veræ virtutis elucet, & omnes aliæ non virtutes, ſed virtutum inanes imitationes putandæ ſunt. Qui enim conuenit virtutem eam appellare, quę non habet propoſitũ virtutis ſinem? Negat Ariſtoteles veram & ſolidam fortitudinis

dinis rationem in Diomedem cecidisse, cùm Græcis omnibus in fugam conuersis, ipse solus maneret, malletque summo cum periculo Hectoris impetum sustinere, quàm ignominiosæ fugæ se mandare. Cur ita tandem? nunquid non fuit pulchrum facinus, omnibus metu & formidine perterritis, Diomedem solùm, aut cum paucis extitisse, qui turpi vitę mortem præclaram anteponeret, maioremque rationem glorię duceret, quàm salutis? Pulchrũ sanè, inquit. Sed quia facinus illud egregium non ad debitum finem, sed ad popularis laudis ambitionem referebat (dicebat enim vereri sese, ne Hector in suarũ laudũ cõmemoratione Diomedem a se fugatum prædicaret) veræ virtutis fructum non tulit. In eodem etiam numero Hectora reponit, quòd apertè fateretur, formidare se rumores Troianorum & Troianarum, eaq; de causa pugnam sibi alacrius capessendam putabat. Hos igitur vir acutissimus, propterea quòd non tuebantur solam ipsius honestatis pulchritudinem, quam potissimum vitæ finem constituit, virtutis ordine mouet, & in secundam classem conjicit, in qua collocauit eam virtutis imaginem, quæ gloriæ studio tuetur officium, & legibus atque disciplina ciuili continetur. A fine igitur pendet (vt Aristoteli etiam videtur) omnis honestatis ratio. Ea siquidem actio & honestissimè, & sine vlla dignitate suscipi potest: interdum etiam cum dedecore & turpitudine, pro rei propositæ varietate. Ita fit, vt viri fortes ij demum appellandi sint, qui in verum virtutis finem respicientes, præclarè mortem oppetunt: qui rumusculos intuentur, & ob id pericula sub-

ætate & vetuſtate conſumitur. Si poſtremò ſecuritatem beatitudinis definitioni rectè adjiciendam putant: tum enim inquiunt demum fore vitam beatam, cùm fuerit exploratum, illa bona quibus affluit, eſſe permanſura: ſi igitur ſine ſecuritate beata vita intelligi non poteſt, illic tandem erimus omnibus curis, & angoribus laxati, cùm nullus terror aut metus impenderit, cùm ſummum atque præpotentem Deum ſalutis cuſtodem, & conſeruatorem habebimus. Sed iam ea, quorum gratia ſumus in hanc diſputationem ingreſſi, ratione concludenda ſunt. Fuit autem poſitum, virtutem eſſe quandam animi perfectionem, ad vltimum omnium bonorum curſum ſuſcipiens. Summum autem bonum, vt oſtenſum eſt, niſi in Deo eſſe non poteſt. Efficitur itaque, nullam animi affectionem, niſi ad Deum referatur, in virtutis rationem cadere. Deinde ſi nihil, quod amplectitur vita beata, cadere & extingui poteſt: abſurdum eſt enim, id quod fluxum & inſtabile eſt, beatum exiſtimare: homines autem omnes incerti, & inſtabiles, varijſque voluntatibus & ſtudijs agitati ætatem exigunt: non poterunt vllo modo felices eſſe, niſi Dei præſidio firmentur atque fulciantur. Virtutem autem eſſe beatæ vitæ effectricem, omnes conſentiunt. Nulla igitur virtus cenſenda eſt, niſi quæ nos Deo copulabit, eumque ſolùm intuebitur. In ea igitur ſola decus veræ virtutis elucet, & omnes aliæ non virtutes, ſed virtutum inanes imitationes putandæ ſunt. Quî enim conuenit virtutem eam appellare, quę non habet propoſitũ virtutis finem? Negat Ariſtoteles veram & ſolidam fortitudinis

dinis rationem in Diomedem cecidisse, cùm Græcis omnibus in fugam conuersis, ipse solus maneret, malletque summo cum periculo Hectoris impetum sustinere, quàm ignominiosæ fugæ se mandare. Cur ita tandem? nunquid non fuit pulchrum facinus, omnibus metu & formidine perterritis, Diomedem solùm, aut cum paucis extitisse, qui turpi vitę mortem præclaram anteponeret, maioremque rationem glorię duceret, quàm salutis? Pulchrũ sanè, inquit. Sed quia facinus illud egregium non ad debitum finem, sed ad popularis laudis ambitionem referebat (dicebat enim vereri sese, ne Hector in suarũ laudũ cõmemoratione Diomedem a se fugatum prædicaret) verę virtutis fructum non tulit. In eodem etiam numero Hectora reponit, quòd apertè fateretur, formidare se rumores Troianorum & Troianarum, eaq; de causa pugnam sibi alacrius capessendam putabat. Hos igitur vir acutissimus, propterea quòd non tuebantur solam ipsius honestatis pulchritudinem, quam potissimum vitæ finem constituit, virtutis ordine mouet, & in secundam classem conjicit, in qua collocauit eam virtutis imaginem, quæ gloriæ studio tuetur officium, & legibus atque disciplina ciuili continetur. A fine igitur pendet (vt Aristoteli etiam videtur) omnis honestatis ratio. Ea siquidem actio & honestissimè, & sine vlla dignitate suscipi potest: interdum etiam cum dedecore & turpitudine, pro rei propositæ varietate. Ita fit, vt viri fortes ij demum appellandi sint, qui in verum virtutis finem respicientes, præclarè mortem oppetunt: qui rumusculos intuentur, & ob id pericula sub-

eunt, inanes & leues: qui verò nefaria libidine, & flagitiosa animi perturbatione ad rem strenuè gerendam impelluntur, improbissimi. Vnde id efficitur, illos minimè fortes fuisse, Hectora inquam, & Diomedem; Achillem verò atque Paridem, non solùm parùm fortes, sed etiam turpissimos. Hic enim vt nuptias perfidia & scelere partas tueretur, in aciem irruebat: ille verò, vt immoderatam animi iracundiam expleret, immensas illas strages hostium faciebat. Hinc etiam id sequitur, nec ipsum Aristotelem planè vidisse, quæ vis veræ fortitudinis esset, cùm eadem nocte circumfusus, illud vltimum bonum ignoraret, vnde virtutis firmitas, & honestatis conuenientia sumitur. Sed illum multa, inquies, & præclara fuisse de Deo philosophatum. Scio id quidem. Sed quem tãdem ille locum in rerum humanarum procreatione reliquit? Cùm enim mundum effectum esse neget, hoc vnum tãtummodo munus Deo assignat, vt mundum circum axem cœli, summa cum celeritate verset, cuius conuersione omnium rerum inferiorum mutationes, & vicissitudines, generationes & interitus confici putat. Fuerunt quidem non pauci viri doctissimi, qui omnes res humanas non temerè & casu, sed diuina prouidentia & consilio gubernari putarent: non tamen ita, vt vel virtutes ab illo petendas, vel in illo vitæ finem collocandum esse ducerent. Quid igitur horum de Deo instabiles opiniones, & multis erroribus inquinatæ, ad vltimi finis considerationem faciunt? Nam si coacti interdum pulchritudine mundi, ac ordine rerum cœlestium, æternam illam atque præstantẽ naturam confessi

fessi sunt, non tamen illi præstiterunt debitam pietatem neque spem vitæ beatæ in illa positam habuerunt. Illi igitur omnes neque vitæ finem aspicere, neque virtutis formam amplecti potuere, sed pro vera dignitate, dignitatis imaginem, verborum magis splendore & magnificentia, quàm moribus & vita persequuti sunt. Si virtus igitur ea sola dicenda est, quæ in verum vitæ finem intuetur: relinquitur planè (quod est iam sæpius ostensum) eam esse solam virtutem existimandam, quæ ad summum Deum omnium rerum principium, atq; finem ardenter aspirat. Vnde id etiam concludi potest, eam solam veræ & summæ nobilitatis splendorem efficere. Omnis autem nobilitas, quæ ex ista diuina virtute nata non fuerit, quamuis illustrem speciem habeat, re vera tamen inanis & fluxa est, nec in veræ claritatis rationem cadere vllo modo potest. Neque dubium est, quin ea gẽs, in qua cœleste illud virtutis genus eluxerit, non tam ex hominum genere oriũda, quàm diuino ortu edita sit existimanda. Istius autem diuinæ gentilitatis ornamenta explicare conabimur, si priùs ruinam primi hominis & interitum persequemur. Explanatio enim illius calamitatis, cuius vi oppressus corruit parẽs generis humani, causam afferet erroris atq; caliginis, qua mentes humanę circunfuse, tã multis ẽtatibus ita iacuerunt, vt neq; cœlũ aspicere, neq; veræ dignitatis splendorẽ cernere valerent. Vnde factum est, vt extincta nobilitate, animi demissio & humilitas ingẽs existeret. His aũt malis explicatis, facillimũ erit videre, quẽadmodũ in istã nominis & claritatis dignitatẽ restituti sunt.

VT igitur ad hominem redeamus, erat is vt dictum est superius, in terris collocatus, vt eas tueretur, animantia cuncta regeret, cœlumq; omni pietate & veneratione suspiceret. In terris itaque potestatem regiam habebat: cœli autem domino seruiebat, eratque diuini numinis interpres & sacerdos, humani autem generis princeps & author. Qui cùm illustri corporis specie constaret, animo tamen ad cœlitum dignationem peruenerat, ita vt etiam inflatu diuino futura significaret. Nudus autem in illo horto amœnissimo spatiabatur. Nec enim vestitu indigebat is, cui nec vlla cœli grauitas noxia esse poterat, nec vllam notam turpitudinis habebat, quam vt abderet, atque contegeret, vestimenta requireret. Fuerat autem illi lex imposita, vt liberam voluntatem in studio virtutis exerceret, quo tandem mereretur in cœlitum numerum adscribi. Lex autem fuit, ne fructum nobilis cuiusdam arboris, quæ boni & mali scientiam continebat, attingeret. Non quòd inuideret Deus eam cognitionem homini, quem diuinis beneficijs ornauerat: sed vt illius saluti consuleret atque prouideret. Nouerat enim hominem, si suæ omnino potestatis factus esset, continuò periturum. Ita igitur illius libertatem attemperauit, vt eam rursus salutari lege deuinciret, Nec enim tã vetuit fructum illum ne carperet, quàm ne in id, quod fructu illo significabatur, incideret. Siue enim significabat, ne eas causas, quæ nondum illius animo allabi poterãt, ingenio proprio scrutari & euoluere vellet: siue, ne in delectu bonorum, & malorum declinatione, suo iudicio potius vteretur, quàm

quàm diuini numinis impulsu, cui se regendum tradere debuisset: siue postremò, ne ad illa bona declinaret, quæ malis innumeris inquinata sunt: (nosse enim in sacris literis, significat studiosè complecti:) siue igitur, inquam, id præcipiebat homini, vt illud summum bonum, in quo nihil est admixtum mali, complexus, reliqua bona malis contaminata rejiceret: quid potuit homini præscribi salutarius? Nam & inuestigatione earum causarum quas animus noster comprehendere nequit, obruimur, & in rebus gerendis ex arbitrio nostro potius, quàm ex Dei optimi maximi volũtate, quid sequendum sit statuere, certissimum est ruinæ periculũ: alicuius autem bóni suauitate deceptos, ab illo summo bono decidere, est omnibus funestum atque mortiferum. Hęc erat primi parentis conditio, futuri felicis & beati, si seipsum ab illius immanis & vastæ belluæ cõgressu seruasset, quæ pestem & exitium omnibus terris intulit. Cùm enim videret princeps ille tenebrarum, author impietatis & sceleris, & earum mentium dux, quas diximus superbia elatas, voluisse proprijs viribus ad gloriam diuinitatis aspirare, & ob id in sempiternam miseriam deturbatas esse: cùm videret igitur hominem humo excitatum, vt ascenderet ad eam gloriam, vnde se deiectum considerabat: æstuauit inuidia, & hominis interimendi & funditus euertendi consilia suscepit. Formam igitur serpentis gerens, fraude confictisq; dolis mulierem aggreditur: quam nouerat propter infirmiorem naturam, facilius labi & decipi posse. Eam itaq; verbis allicit & hortatur, vt fructum illum vetitum decerpat.

Futurũ enim, vt vbi primũ illius suauissimi mali gustum perciperet, ad diuinã continuò boni & mali scientiã peruenire t. Mulier igitur, quæ & arboris pulchritudine vehemẽter illecta erat, & ad diuinæ sciẽtiæ cupiditatẽ exarserat, facilè mortiferũ illud anguis terrimi venenũ hausit. Imperio igitur summi Dei & parẽtis optimi, cuius benignitate fuerat in lucẽ edita, tãtisq; opibus instructa, neglecto, hostis pestiferi cõsiliũ sequuta est, virumq; ad easdẽ funestas epulas inuitauit. Hæc fuit origo humanæ miseriæ, hoc malorũ omniũ seminarium: hinc mortis initiũ natum est, quæ postea magis inualuit, & crudeli dominatu terras vniuersas oppressit. Nam vbi primùm homo passus est se cõtaminari pestilẽtis illius criminis cõtagione, manauit cõtinuò malũ illud in venas, inhęsitq; penitus in viscera bus, corporique & animo cladẽ atq; mortẽ attulit. Quam miser animus cõtinuò sensit, cùm videret se diuinctũ & auulsum a Deo, vnde animã ducebat, & cuius numine propriã vitã sustẽtabat, intelligeretq; corpus iã cœli grauitati miserè obnoxiũ, tandẽ post varias ærũnas, & luctus acerbissimos a vita deferendũ. Mortis aũt illa certissima signa fuerũt, turbulẽti motus in corpore, qui animi inconstantiã, & perturbationem mẽte & ratione vacuã, tetrasq; atq; temerarias cupiditates indicarẽt. Fuit enim hoc iustissimè cõstitutũ, vt qui domini imperiũ neglexerat, iussisq; illius impudẽter & impiè repugnârat, ipse vicissim eas animi partes, quę rationi anteà parebãt, experiretur rebelles atq; cõtumaces, omniq; immanitate in rationis arcẽ inuadẽtes introspiceret. Cũq; duo sint hominis munera,

agere

agere ſcilicet & intelligere, ob idque rationis & mentis particeps exiſtat, vt in rebus gerendis appetitus animi regat, & omnem mentis curam & ſtudium, in diuinarum rerum cognitione ponat: in vtraque parte plagam prauiſſimam accepit. Nam mens, extincto magna ex parte lumine, quo antea collucebat, iacuit in tenebris & caligine, & omnis vitæ ratio ſimili nocte circumfuſa, gubernaculis penè deiecta eſt: quæ quidē, vt ei lumen aliquod affulſiſſet, non tamen quò volebat prouehi facilè poterat. Erat enim confecta grauiter & ſaucia, turbidisque animorum tempeſtatibus iactabatur, quibus obſiſtere non valebat. Emerſit tum primū turpitudo, ante illud tempus ignota cuius tetra facie & deformi aſpectu conturbati primi parentes, ſe ipſos in opacam ſyluam abdiderunt, illasq; corporis partes, quas cōtra rationis imperium obſcœnius excitari viderant, arborū foliis contexerunt. Ab illo principio, omnis naturæ deprauatio, & opinionis vanitas oborta eſt. Inde omnes improbæ cupiditates, & formidines: inde omnes dolores & nefariæ voluptates extiterunt, quæ animi imbecillitatem facilè torquent, atq; flectūt quocunq; ruunt. Mala autē illa, quibus erat animus implicatus, in corpus etiā miſerū redundabant, cui erant labores infiniti ſubeundi, mors etiam poſtremò perferenda. Deniq; (vt breuiſſimè dicam) ſic fuit relictus homo, vt illi ſunt, qui e ſumma fortuna & expectatione depulſi, ad ſummam miſeriam deuoluuntur. Omnibus ornamentis ſpoliatus, a Paradiſi finibus expulſus, extorris domo, patria, & cœlitum congreſſu, & quod caput eſt, excluſus

illo diuino amoris fœdere, vitæ cursum tenuit acerbum, miserum & calamitosum. Cumque vepres & spinæ, quas diuino iussu tellus in illius pœnam gignebat, corpus pungerent: multò tamen grauiore morsu mentem ipsam impietatis recordatio, & criminis conscientia vulnerabat: qui quidem animi aculei, nulla mundi amœnitate frui illum sinebant, & omnes illius cogitationes ad superioris vitæ desiderium, & præsentis miseriæ sensum reuocabant. Illius tamen arboris vim nimis efficacem fuisse, ille etiam tristis euentus facilè comprobauit. Nam & re expertus est, quantum mali esset in scelere, & præsentia mala faciebant, vt melius amissa bona cognosceret. Tum enim secundæ res a nobis cognoscuntur, cùm in aduersas incidimus. Hæc fuit illa dira clades primi parentis, in quam se dedit præcipitem, dum authore serpente a Deo opt.max. desciuit. Nec ipse solus corruit, sed vniuersam simul posteritatē euertit. Cùm nab illo, ægro iam & confecto procreati simus, necesse est, vt tandem etiam infirmitatis & culpæ similitudinem contrahamus, & vitio sanguinis illius corrupti, nascamur eadem labe criminis infecti & inquinati. Vulnus igitur graue & mortiferum, cunctæ posteritati impositum est. Nam cùm ex ista ægritudine, quã habemus a primis parentibus hæreditaria, ratio vulnerata langueat: facilè fit, vt omnes animi commotiones, tanquam feræ vinculis laxatæ, turbentur & ruant: mentemque sine magnis angoribus consistere non sinant. Animus itaque miser metu affectus & cupiditate, & vario genere morborum miserabiliter im-

implicatus, in contrarias partes ita distrahitur, vt vix sui iuris esse possit, sed quocunque libido, vel alia quæuis pestis impellit, eò se conferat. Hæc igitur parentis imago, satis expressa in ista corporis, & animi imbecillitate, seminauit omnia mala, quæ postea mortales omnes oppresserunt. Nam primùm, cùm illæ perturbationes animi rationis opes paulatim deprimerent atque comminuerent, effectum est, vt os illud hominis erectum atque sublime a cœlis deiectum, terram intueretur: in eaque defixum, omnem spem rerum suarum in præmijs humanis, & fluxis constituendum putaret. Omne igitur honestatis decus, & dignitatis splendorem, extingui necesse fuit illius vltimi boni negligentia & contemptu, in quo summa virtutis perfectæque gloriæ consistit. Cùm autem serperet peccandi consuetudo, & in dies maiores vires colligeret, eò deuentum est, vt nullum facinus excogitari posset, siue id ex libidine nasceretur, siue ex furore & audacia, quò se non contaminarit humanum genus. Neque satis habuit omnia scelera moliri, quibus fides & societas humana læditur, nisi etiam summi Dei religionem pollueret atque violaret. Cùm enim essent mentes occupatæ immensa quadam caligine, non facilè poterant mortales aliquid cogitatione comprehendere, nisi quod intuerentur oculis, aut alio quouis sensu corporis vsurparent. Cùm igitur Deum animo non aspicerent, oculosq; ad Solem, Lunam atque sidera conuerterent, quorum pulchritudine mouebantur maximè: cœperunt ea quasi diuina numina colere & venerari. Inde continuò delapsi (nec enim

mens sceleris grauitate depressa, diu poterat vel in astris ipsis insistere) non solùm hominibus, sed brutis etiam atque feris, dum modo ex illis fructum aliquem perciperent, diuinos honores decernendos, & mortuis aras consecrandas statuerunt. Quid enim ego hic Serapim, quid Osiridis & Isidis sacra nefaria commemorem, reliquaque simulachra Ægyptiorum, in habitum atque figuram brutorum animantium formata? Quid Bacchi orgia per summum furorem (vt ex ipso nomine apparet) atque amentiam constituta? Quid deinde reliqua genera persequar impurę superstitionis, quæ omnium fermè gentium imbecillitatem occupauit, non tantùm libidine atque flagitio, verùm etiam sanguine & parricidio contaminatæ? Quasi enim parum foret, si per religionis speciem versarentur in omni genere turpitudinis, quod tum in Veneris & Bacchi sacris, tum etiam in aliis quamplurimis feri solenne erat: teterrimas etiam crudelitatis ceremonias attulerunt, ita vt frequentissimè sanguine humano aras imbuerent. Quod quidem apud omnes ferè gentes, non modò barbaras, sed doctrina etiam ac humanitate cultas factitatum legimus. Nam & Rhodij, qui propter doctrinam in Mineruæ tutela esse credebantur, hominem Saturno sacris anniuersarijs immolabant, & Græci fermè omnes, antequam in aciem prodirent, humana cæde aras atque templa funestabant: & Romani, licet rarò, aliquando tamen humanis hostijs Deos placandos esse statuebant. Quare fit, vt minimè mirum sit, si Thraces, Galli, Scythæ, & reliquæ nationes, illis temporibus

ab

ab omni cultu humanitatis abhorrentes, ea ſacra malorum dæmonum impulſu receperunt, quę in cæde & ſanguine verſarentur. Vt enim hic Scythicam illam Dianam, nunquam crudelitate ſatiatam, vt alia ſæua numina prætermittam; ſatis conſtat, Phœniciæ principes in magnis reipub. calamitatibus ſolere vnum ex liberis, quem haberent chariſſimum, vt hoſtiam iugulare. In Syria verò morem eum fuiſſe, hiſtoriæ ſacrę teſtimonio compertum habemus, vt parentes, omni pietate repudiata, liberos ſuos igni conſecrarent. Sed quid hoc in loco immoror, cùm ex ipſis hiſtorijs perſpectum habeamus, nullum fermè ſacrorum genus fuiſſe ab illis hominibus ſine magno aliquo ſcelere conſtitutum. Inde factum eſt, vt ſummum furorem & impietatem, ſumma peccandi licentia conſequeretur. Cùm enim veræ religionis munus ſit, mortales in officio continere: poſtquam ea religio introducta eſt, quæ non ſolùm pudoris & humanitatis officia negligeret, ſed etiam petulantia, cæde, parricidio deos placandos eſſe doceret: iam neceſſe erat, vt vniuerſi furore & amentia præcipites, omni genere turpitudinis & immanitatis ſe commacularent. Ita igitur accidit, vt peccatum principio natum a naturæ deprauatione, auctum deinde conſuetudine, poſtremò religionis impuritate perfectum atque concluſum, vniuerſum genus humanum peſſumdaret.

Quid igitur? dicet aliquis, nullúsne putas in tanto virtutis naufragio dignitatis reliquias collectas eſſe? nec aliquem vnquam mortalium a priſcis illis tęporibus honeſtatis ſtudia co-

coluiſſe? Negare non poſſum, multos etiam in illa communi labe generis humani, ſpecie honeſtatis illectos, & in virtutis ſtudium incitatos quodammodo fuiſſe. Fuit enim, fuit illa diuini numinis imago animis humanis impreſſa, peccati quidem vitio deformata, non tamen deleta prorſus & extincta. Cùm autem imaginem Dei audis, non tu mihi picturam aliquam in tabula, quaſi Protogenis alicuius, aut Apellis artificio varijs coloribus illuſtratam conſideres: aut ſignum aliquod ex ebore factum, opere præclaro & excellente, quod diuinam ſpeciem referret. Nihil eſt enim aliud Dei imago, quàm diuinæ virtutis imitatio, quoad homini fas eſt. Hoc autem eſt ingenium prouidum, multiplex & acutũ, omnia ſemina virtutum in ſeipſo continens. Cùm igitur hoc opere diuino facti & informati ſimus, ad nullam rem magis apti natura ſumus, quàm ad decus & honeſtatem. Quòd ſi a principio liberi a contagione criminis eſſemus, & a peruerſitate opinionis & criminis improbitate ſoluti: facilè nos ipſa virtus ad verum decus alliceret. Cùm autem iſta malorum conſentiens multitudo, diuinæ huic imagini quaſi vim inferre conetur, a rectis naturæ inſtitutis ſæpiſſimè deducitur, exiſtitque illa cõtentio atque bellum inteſtinum, in quo quidem ratio, quaſi ſpecie diuinitatis informata ſæpe vincit, longè tamen ſæpius victa cedit voluptati atque turpitudini; ita tamen, vt oſtendat aliqua doloris ſignificatione, ſe inuitam & repugnantem a ſtudio virtutis abductam eſſe. Quod ſatis indicium facit, obteri interdum hanc virtutis indolem, aut libidinis im-

impetu, aut aliqua flagitioſa cupiditate; nunquam tamen omnino deleri. Nunquam enim quiſquam erit tam effusè petulans, quin vbi primùm inconſtans illa atque temeraria voluptas, quæ ſua immanitate iudicium rationis impediebat, affluxerit; mœrens & animo anxius, ſuſceptæ turpitudinis conſcientia crucietur. Quod ſatis oſtendit adoleſcens ille Plautinus. Sic enim conqueritur:

Omnia ego iſtuc quæ dixiſti ſcio.
Vel exſignaueram vt rem patriam, maiorum gloriam
Fœdarim meum, ſciebam vt eſſe me deceret, facere
Non quibam miſerrima vi Veneris victus in fraudem incidi.

Cùm vim Veneris inquit, apertè nobis indicat illam animi perturbationem & inconſtantiam, a crimine primi parentis ortam, ſcelere deinde vniuscuiusque confirmatam. Rurſus cùm ſeſe miſerum eſſe dicit, & ex flagitij conſcientia dolorem capit, oſtendit planè diuinũ animi ſenſum, cui nihil niſi rectum & honeſtũ, quippiam ſuauitatis afferre poſſit. Sunt igitur, ſunt in nobis (vt iam ad propoſitum reuertar) innata ſemina virtutum, ſunt decoris & gloriæ ſtimuli, ſunt incredibilia quædam honeſtatis & dignitatis ſtudia. Tanta tamen extitit humanę mentis imbecillitas, tanta nobis a peccato orta fuit ægritudo, vt licet non pauci, natura duce, ad aliquam ſpeciem virtutis aſpirauerint: pauciſſimi tamen illam veram & eminentem honeſtatis formam amplexati fuerint. Quamuis enim decoris ſplendore ducerentur, quale tamen ipſum verum decus eſſet, ignorabant, cùm in cœlum, vnde omnis virtu-

tutis ratio peti debet, minimè suspicerent. In cœlum verò suspicere qui poterant ij, quorum animi erant in terra defixi, & qui omnia vitæ consilia vel ad diuitias, vel ad popularem laudem & gloriam referenda putabant? Quid igitur consequuti sunt viri illi maximi & ingenio excellentes, quos tulit antiquitas? Quid præclari imperatores, tantis rebus ad laudem & decus insignibus clarissimè susceptis adepti sunt? sine vllo fructu possumus suspicari, tantũ industriæ, laboris & operæ in dignitatis studio consumptum? sine vllo quidem. Virtutis enim rationem præclaram ad aspectum, re autem falsam & inanem studiosè cõplexi sunt. Omnes enim, quamuis in eorum oculis versaretur aliqua species honestatis, non tamen se ab illa communi generis humani lue atque tabe tutos cõseruare, nec a multis animi morbis, quibus erunt implicati, emergere potuerunt, cùm id per se præstare non possent, & Deum virtutis authorem atque finem, cuius solius præsidio id quiuissent obtinere, ante mentis oculos minimè constituissent. Nulla igitur vera virtus, sed fallax virtutis imitatio, nulla dignitas, sed vana dignitatis species, nullum veri decoris studium, sed effrenata quædam inanis gloriæ cupiditas tenuit illud genus hominum, qui quidem non tantum honesti pulchritudine illecti, quantum vt in magnum honorem ascenderent, & hominibus admirationem mouerent, egregias illas actiones susceperunt. Quòd si illi, qui conatum aliquem ad virtutem capessendam habere videbantur, virtutis fructu omnino caruerunt, quid est de reliquis existimandum, qui cùm semel omnia

picta-

pietatis, humanitatis, officij repagula perfregissent, nihil tam propositum habuerunt, quàm omnia inaudita flagitia & scelera moliri, quo infinitam temerariam omnium rerum cupiditatem explere possent.

SOLA Iudæorum natio quondam mansit in officio, diuinis legibus & institutis, sanctissimaque religione deuincta, & ab omni nefaria superstitione longo tempore segregata. De qua scriptum est, non est idolum in Iacob, neque simulachrum in Israel, Dominus Deus eius cum eo est. Et alibi, Notus in Iudæa Deus, & in Israel nomen sanctum eius. Hæc & in studio sanctitatis sese diligenter exercebat, & ad spem futuræ salutis erecta, iustitiam & pietatem, quantum poterat, excolebat. Non fuit tamen in illa lege perfecta & absoluta ratio virtutis, sed inchoata quædam atque rudis species honestatis. Repressit illa quidem impios atque nefarios hominum conatus, iuit obuiam furori & scelori, seuerè atque vehementer impia facinora vindicauit, neminem tamen ad illũ perfectum virtutis & sapientiæ gradum perduxit. Ad virtutem enim, non ipsius virtutis illecebris, sed partim metu atque formidine, partim commoditatibus vitæ propositis incitabat. Cũ enim in legis promulgatione vidissent ex omnibus cœli regionibus coruscare fulmina, terram & aëra crebris tonitruum ictibus concuti, ignem supernè decidere, cuius incendio atque flamma mons editissimus omni ex parte conflagraret: adde tubam illam horrificam, fumum atque caliginem, & reliqua, quæ præsentis numinis maiestatem indicabant:

cabant: metu exanimati, Moſen maximis vocibus appellant. Loquere, inquiunt, tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur. Quid ad iſta Moſes? Iubet illos bono animo eſſe, diuiniq; illius conſilij cauſam aperit. Nolite, inquit, timere. Vt enim probaret vos, venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis. Quod perinde valebat, atque ſi diceret. Nondum eſtis ab improbis cupiditatibus, & a reliquis animi morbis numine diuino liberati, nec omnino tales, qui ſponte veſtra ad virtutem alliciamini. Formidinem igitur iſtam animis veſtris dominus iniecit, vt ea ſaltem ratione vos a ſcelere coërceret. Ad virtutem verò quibus præmijs incitat? His propemodum, quorum cauſa rude vulgus & imperitum vota ſuſcipit: nempe frugum vbertate, copia diuitiarum, integritate corporis & incolumitate. Si autem virtus ea ſola dicenda eſt, quæ non metu coacta, ſed ſponte ſuum officium facit, & præclaras actiones, non ad res huius vitæ fluxas, ſed ad Deum verum vitæ finem dirigit: quî poteſt ea virtus exiſtimari, quæ formidine expreſſa eſt, & cuius finis non tam eſt Deum amplecti, quàm vitæ commodis abundare. Nec enim nunc de ijs loquor, qui fragilitatis humanæ conſcij, ſapienter intellexerunt, ſeſe non poſſe ea quæ in lege præſcribebantur, exequi perfectè, niſi ad Deum unicum vitæ moderandæ & conſeruandæ præſidium confugerent. Ij enim viri ſapientiſſimi, qui diffiſi viribus ſuis, omnem ſpem in Deo repoſuerunt, ſpiritus diuini numine confirmati, & ad ſummum illud virtutis genus excitati ſunt. Qui tamen nō ita multi fue-

ti fuerunt. Reliqui omnes, qui vel rationis opibus nitebantur, vel propter vitæ commoda in officio manebant: nullo modo ad virtutis gloriam aſpirare poterant: nec ita diu propter animi infirmitatem in honeſtis actionibus conſiſtere: imò per ſummum ſcelus atque flagitium ſæpiſſimè corruerunt, nefarijs cupiditatibus, & turpiſſimæ voluptatis illecebris impediti. Quin etiam multi ex illis, cùm ſe ſcelere nefario cuiuſdam ſuperſtitionis obſtrinxiſſent, eo deducti ſunt, vt nullum tam immane facinus animo fingi poſſit, quod non ſponte ſuſciperent, ita vt etiam filios in honorem deorum fallacium funeſtis ignibus inferrent. Hoc de tanto tamque atroci ſcelere & furore, cùm alij viri ſanctiſſimi, tum inprimis Ieremias grauiſſimè multis in locis conqueritur. Veluti cùm ita Deum inducit loquentem: ſcelera ſua intulerunt in domum in qua inuocatum eſt nomen meum, vt polluerent eam, & ædificarent aras in Tophet, quæ eſt in valle filij Ennom, vt incenderent filios ſuos & filias ſuas igne. Et rurſus: Nõ vocabitur poſthac locus iſte Tophet, & vallis filij Ennom, ſed vallis occiſionis, & diſſipabo conſiliũ Iuda & Hieruſalem in loco iſto, & concidã eos gladio in conſpectu inimicorum ſuorum. Hæc Ieremias. Non eſt autem neceſſe perſequi reliqua gentis facinora, quibus ſæpiſſimè violauit fidem & religionem, illamque diuinam legem neglexit, & per ſummam libidinem atque ſuperſtitionem conculcauit. Hoc autem ſatis eſt vt intelligamus, ne in illa quidem gente, præterquam in paucis admodum, fuiſſe veræ & abſolutæ virtutis ſtudium, & maximam illorum par-

tem ſeſe longè maiore ſceleris impietate, quã reliquos mortales obligaſſe. Nec enim idem valet crimen in eo, qui nulla inſtitutione præditus eſt, quod in illo, qui ad omnia genera virtutis fuerit diuinis legibus inſtitutus. Quòd ſi neque ratio hominibus neque exercitatio ſtudioſis, neque lex Hebræis per ſe valuit ad ſolidam virtutis laudem & gloriam, & nihil aliud in rebus humanis, quod de virtute commonefaciat, inueniri poteſt: relinquitur omnem virtutis & dignitatis ſplendorem priſcis illis temporibus extinctum iacuiſſe, neq; fuiſſe in terris locum, quò non peccati diritas, tanquam calamitas quædam exitialis atque funeſta peruaderet. Hoc autem fuit illud infinitum imperium peccati atque mortis, quod diutiſſimè terras omnes oppreſſit, de quo tam multis in locis ſacræ literæ conqueruntur. Neminem eſſe, inquiunt, qui ius & æquitatem colat: neminem qui Deum requirat, omnes de via declinaſſe, ne vnum quidem in officio permanſiſſe: cuncta denique importuna tyrannide peccati & mortis atrocitate teneri. Deinde illud: ſtudia hominum verſari in ſumma vanitate, falſa quædam ſomnia conſectari, nihil niſi quod prudentiæ & honeſtatis inane, plenum verò erroris & nequitiæ ſit, amplecti. Tum illud præclarum, quòd gloriam & decus hominum herbæ atque flori caduco comparant, quem ſi ventus vehementior afflauerit, ita diſjiciet, vt ne minimum quidem illius veſtigium relinquatur. Quale eſt etiam illud Eſaiæ, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri. Exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos: verbum autem

tem Domini manet in æternum. Quæ omnia manifestè declarant, nullam in rebus humanis fuisse post illam primi hominis ruinam, expressam effigiem dignitatis: nec vllam veri decoris speciem atque pulchritudinem, nec aliquam germanæ nobilitatis formam extitisse, cùm essent omnia vitijs atque tenebris miserrimè circumfusa.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA

LIBER SECVNDVS.

IAM satis (vt opinor) cõstare potest, veræ virtutis atq; solidæ dignitatis rationem multis seculis in obscuritate latuisse, cùm vltimum omnium bonorum ignoraretur a quãplurimis: cùm fu nestum peccati regnũ omnes rationis opes cõminueret: cùm eorum etiã pulchri conatus, qui ingenio & industria excellebant, eò solùm peruenissent, vt aliquod virtutis genus, non veritate, sed ostentatione magnificum tuerentur: cùm illi etiã, qui erant diuinis legibus instituti, propter animi imbecillitatẽ nefarijs erroribus occupatã, versarẽtur in omni genere turpitudinis & immanitatis. Cõmunis igitur fuit illa calamitas, cõmune incendiũ atq; flamma, quæ per orbẽ terrarũ diutissimè peruasit: communes illæ tenebræ, quibus oẽs decoris atque dignitatis rationes occultatæ & demersæ tam diu iacuerũt, donec tẽpus illud diuino consilio ab æternitate præstitũ venit, quo tẽpore genus humanũ erat e tãtis malis eripiendũ. Tunc enim cùm exortus esset sol ille iustitiæ, qui caliginẽ erroris & impietatis mentibus offu[illegible] m dis-

diſcuſſit, diuinamque lucem rebus humanis attulit: cœperunt homines oculis videre ipſam honeſtatis formam atque pulchritudinem: tũc ad veræ virtutis laudem & gloriam inflammari cœperunt, numine diuino erecti atque confirmati. Nec enim ſummus ille pater atque rerum dominus, ita ſcelere iritatus fuerat humano, vt non longè maiorem miſericordiam in hominis ſalute, quàm in ruina ſeueritatem adhiberet. Qui quidem nec in ipſa ſceleris pœna ita fuit homini infenſus, vt illius diuinæ imaginis, quæ erat in homine, memoriam abijceret. Imò, cùm pro criminis atrocitate clementi admodum caſtigatione vſus eſt in puniendo: tum eam pœnam in hominem conſtituit, non quæ vltrix eſſet impietatis, ſed quę faceret medicinam, & ad frugem bonam ſępiſſimè reuocaret. Cùm autem diuinæ iuſtitiæ ratio poſtularet, vt in aliquos, quorũ ſalus propter inſitã animo ſuperbiam, erat omnino deſperanda, ſummæ ſeueritatis exempla conſtitueret: illis exemplis editis factum eſt, vt multi ſeſe a ſcelere & impietate remouerent: eadẽque opera longè plures diuinæ clementiæ lenitatẽ, quàm iuſtitiæ ſeueritatem experirentur. Omnia denique poſt peccatum, in peccati remedium conſtituta ſunt. Propoſitæ minæ, clades illatæ, eluuiones, incendia, terrores varijs oſtentis atque prodigijs hominum mentibus iniecti, bellorũ tempeſtates, gentium ruinæ hanc vim habuerunt, vt a ſcelere atque flagitio mortales abducerent. Contrà verò vitę commoditates, lex diuinitus promulgata, ſanctiſſimæ religionis inſtitutio, diuinæ promiſſiones, immortalia beneficia, vt ad of-

ficium atque ſanitatem reducerent. Omnibus itaque rationibus, ſiue illæ ad ſceleris pœnam comparatæ ſint, ſiue ad virtutis inuitamentum, fuit rebus humanis ab omnipotente Deo, egregia quadã patris pietate conſultum. Poſtea quàm verò ita creuit morbi vis, & peccati magnitudo tanta fuit, vt non facilè inueniri poſſet ratio ægritudinis leuandæ, aliud medicinæ genus diuinum atque ſingulare ſummus ille medicus adhibuit: quod non tantùm id quod morbo dilapſum fuerat, reſarciret: verùm etiam priſcam illam ſanitatem, multis opibus & viribus amplificatam reſtitueret. Hoc autem fuit ipſa ſummi Dei ſapientia; ipſe, inquam, patris ſempiterni ſempiternus filius inexplicabili ratione genitus, paterni ſplendoris effigies, vitæ & immortalitatis fons atque principium. Ipſe igitur hominem, quem effigie quadam diuinitatis olim impreſſerat: peccati & mortis laqueis implicatum, & omnibus ærumnis atque calamitatibus circũuẽtum expetiuit, & in antiquã libertatem ſingulari diuino que conſilio vindicauit. Principio autem neceſſe erat, vt nefas illud, quo genus humanum contaminatum fuerat, eluereturr: Numinis religio violata, ſanctiſſimo quodam piaculo expiaretur: macula ex impietate & ſcelere concepta deleretur: vt tandem poſſet homo, tetra peccati tyrannide liberatus, antiquæ dignitatis & decoris ornamenta recuperare, atque ad immortalis vitę gloriam peruenire. Sed nullum piaculum in terris inuenire potuit, quo tanti ſceleris magnitudo procurari, aut iuſtitiæ diuinæ ſatiſfieri, aut elui concepta macula poſſet,

Om-

omnes igitur sceleris affines, diris tristissimis obnoxij, tupitudine contaminati, in sempiternam miseriam nascebamur. Hæc erat nobis proposita tristis & miserrima conditio, nisi nos Christus Optimus Maximus respexisset, veramque hominis formam diuina benignitate suscepisset, & in illa diuinitatis maiestate permanens, naturam humanam inaudita quadam ratione sibi conciliasset. Omnium itaque rerum dominus, qui nutu terram atque cœlum concutit, vt hominem miserè perditum, paradisiáque finibus exturbatum, in sedes patrias reduceret: a cœli vertice delapsus, in terris versatus est, atque ita versatus est, vt neque a cœli moderatione, nec ab vniuersitatis imperio discederet. Isto igitur diuinitatis cum humana natura fœdere atque coniunctione, peccatum humano generi penitus infixum, repentè extirpatum est: mortis autem imperium conuulsum: omneque scelus sanctissimis sacris expiatum. Quæ enim sacrorum genera illis sanctiora possunt excogitari, quàm quæ a summo illo pontifice, qui sacerdos secundum ritum Melchisedechi, priscis sanctorum patrum vaticinijs nominatus est, celebrata atque peracta sunt? Qui non ouibus, aut vitulis, aut vllis hostijs vana hominum superstitione receptis, sed proprio sanguine litauit. Qui vt a capitibus nostris pestem propulsaret, caput suum ad omnium salutem consecrauit. Qui se virgis cædi, & in crucem tolli passus est, vt communis sceleris pœnas ipse lueret: Deumqs consceleratis hominibus infensum, sanctissimi corporis hostia placaret. O singularem diuinæ beneficen-

ficium atque ſanitatem reducerent. Omnibus itaque rationibus, ſiue illæ ad ſceleris pœnam comparatæ ſint, ſiue ad virtutis inuitamentum, fuit rebus humanis ab omnipotente Deo, egregia quadã patris pietate conſultum. Poſtea quàm verò ita creuit morbi vis, & peccati magnitudo tanta fuit, vt non facilè inueniri poſſet ratio ægritudinis leuandæ, aliud medicinæ genus diuinum atque ſingulare ſummus ille medicus adhibuit: quod non tantùm id quod morbo dilapſum fuerat, reſarciret: verùm etiam priſcam illam ſanitatem, multis opibus & viribus amplificatam reſtitueret. Hoc autem fuit ipſa ſummi Dei ſapientia; ipſe, inquam, patris ſempiterni ſempiternus filius inexplicabili ratione genitus, paterni ſplendoris effigies, vitæ & immortalitatis fons atque principium. Ipſe igitur hominem, quem effigie quadam diuinitatis olim impreſſerat: peccati & mortis laqueis implicatum, & omnibus ærumnis atque calamitatibus circũuẽtum expetiuit, & in antiquã libertatem ſingulari diuinoque conſilio vindicauit. Principio autem neceſſe erat, vt nefas illud, quo genus humanum contaminatum fuerat, elueretur: Numinis religio violata, ſanctiſſimo quodam piaculo expiaretur: macula ex impietate & ſcelere concepta deleretur: vt tandem poſſet homo, tetra peccati tyrannide liberatus, antiquæ dignitatis & decoris ornamenta recuperare, atque ad immortalis vitę gloriam peruenire. Sed nullum piaculum in terris inuenire potuit, quo tanti ſceleris magnitudo procurari, aut iuſtitiæ diuinæ ſatiffieri, aut elui concepta macula poſſet.

Om-

omnes igitur ſceleris affines, diris triſtiſſimis obnoxij, tupitudine contaminati, in ſempiternam miſeriam naſcebamur. Hæc erat nobis propoſita triſtis & miſerrima conditio, niſi nos Chriſtus Optimus Maximus reſpexiſſet, veramque hominis formam diuina benignitate ſuſcepiſſet, & in illa diuinitatis maieſtate permanens, naturam humanam inaudita quadam ratione ſibi conciliaſſet. Omnium itaque rerum dominus, qui nutu terram atque cœlum concutit, vt hominem miſerè perditum, paradiſique finibus exturbatum, in ſedes patrias reduceret: a cœli vertice delapſus, in terris verſatus eſt, atque ita verſatus eſt, vt neque a cœli moderatione, nec ab vniuerſitatis imperio diſcederet. Iſto igitur diuinitatis cum humana natura fœdere atque coniunctione, peccatum humano generi penitus infixum, repentè extirpatum eſt: mortis autem imperium conuulſum: omneque ſcelus ſanctiſſimis ſacris expiatum. Quæ enim ſacrorum genera illis ſanctiora poſſunt excogitari, quàm quæ a ſummo illo pontifice, qui ſacerdos ſecundum ritum Melchiſedechi, priſcis ſanctorum patrum vaticinijs nominatus eſt, celebrata atque peracta ſunt? Qui non ouibus, aut vitulis, aut vllis hoſtijs vana hominum ſuperſtitione receptis, ſed proprio ſanguine litauit. Qui vt a capitibus noſtris peſtem propulſaret, caput ſuum ad omnium ſalutem conſecrauit. Qui ſe virgis cædi, & in crucem tolli paſſus eſt, vt communis ſceleris pœnas ipſe lueret: Deumq; conſceleratis hominibus infenſum, ſanctiſſimi corporis hoſtia placaret. O ſingularem diuinæ beneficen-

tiæ magnitudinem. O immensam diuinorum beneficiorum copiam, & incredibilem munerum largitatem. Ille rerum opifex, cuius virtute omnia suprà subterque producta atque perfecta sunt: qui regit & temperat vniuersa, cuius maiestatis amplitudinem cœli continere nequeunt: sanctissimæ virginis vtero inclusus delituit, veramque hominis formam suscepit: vt hominem in aliquo diuinitatis gradu tandem collocaret. Hoc illud fuit, quod multis antè seculis a viris diuino numine afflatis prædictum erat: fore nempe, vt Deus in humana forma delitescens, doctoris officio fungeretur, omnemque nobis virtutis & honestatis disciplinam traderet. Sic enim Esaias, Fluent, inquit, ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, ascendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. Alibi verò ita inducit patrem cum filio loquentem: Dedi te in fœdus populi, & in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de carcere vinctum. Alio rursus in loco, & filius ita de se ipso sermonem instituit: Spiritus domini super me, eò quòd vnxerit dominus me, ad annunciandum mansuetis misit me, & vt mederer afflictis. Baruch autem hunc Deum appellat, a quo omnis disciplina profecta est. Et post hæc (inquit) in terris visus est, cum hominibus colloquutus. Ioël verò his vocibus pios excitat. Filij Sion exultate, & lætamini in domino Deo vestro. quia dedit vobis doctorem iustitiæ. Postquã igitur cœlestis illius doctoris vox in tenebris illuxit, hominũq; genus ad institu-

ta

ta veræ religionis atq; ſapiẽtiæ diſciplinam inſtituit: omnemq; animorum cupiditatem a rebus abſtraxit humanis, oſtenditque nihil eſſe in terris magnopere metuendum: non mortẽ, quæ corpori tantùm interitum affert, animum autem non attingit; non orbitatem, nõ egeſtatem non reliqua eiuſmodi mala, quæ ſi corpori officiant, opes tamen immortalis animi labefactare nequeunt: inſtruxitq; deinde ad charitatem, beneficentiam, & animi moderationem: cùm iſta igitur omnia in intimis ſenſibus hominum defixit, & ad ſpem gloriæ immortalis auditores erexit, ſtudioq; diuinitatis inflammauit: cui dubium eſſe poterit, quin iam non virtutis imago, ſed ſolidæ ipſius virtutis ſplendor, homines ad gloriam natos caperet atque vehementer incenderet? Quid quòd non modò erudiuit ad honeſtatis atq; ſanctitatis officia, ſed etiam vires confirmauit: quibus ea quæ docuit perfici conſtanter poſſent. Quod etiam diuinis fuerat oraculis præmonſtratum. APERIENTVR, inquit ille, OCVLI CÆCORVM. Non eſt autem intelligendum, vatem illum ſanctiſſimum de corporis tantùm oculis iſta vaticinatum fuiſſe. Omnia enim, quæ a viris illis excellentibus diuino inſtinctu, & inflatu prædicta ſũt, a conſuetudine corporis abducenda, atq; ad mentis ſenſum referenda ſunt. Subiungit deinde. AVRES SVRDORVM PATEBVNT. Surdos appellat eos, qui pietatis diſciplinæ aures antea claudebant: de quibus Ieremias, Ecce, inquit, incircumciſæ aures eorum, & audire non poſſunt. Chriſti tamen beneficio factum eſt, vt ſurdi etiam auribus

acciperent disciplinam. Quid deinde sequitur? TVNC SALIET VT CERVVS CLAVDVS, ET LINGVA MVLTORVM IN DEI LAVDES ERVMPET. Quid per claudum intelligatur, nouerũt ij, qui sunt in sacris literis mediocriter exercitati. Claudi enim sũt, qui animi imbecillitate impediuntur, quò minus in curriculo pietatis exerceri valeant: qui neque virib. eniti, neq; cursu ad virtutis præmia contendere vllo modo possunt. Vide igitur quàm multa simul in animę salutem contulit ille vindex humanæ liberatis, qui cæcis lumen attulit, surdis aures patefecit, claudis celeritatem dedit, qua possent instar ceruorum altissima cursu petere, & serpentibus pernicíem machinari: infantibus postremò atque mutis egregiam canendi facultatem largitus est. Fuit autem id amplissimum, quòd omnis vitæ ratio afflicta atque perdita, fuerit Iesu Christi ope in pristinam sanitatẽ restituta: id tamen multo maius multoq; magnificentius, quòd diuino lumine collustrata, legem diuinam non tabulis incisã, sed intimis præcordijs infixã perpetuo studio cõseruet. Cùm enim iã nihil mẽtẽ impediret, quo minus se ipsam traderet in cœlestem disciplinã, ipsũ DEI OPT. MAX. numen animis sese insinuauit humanis: illiq; imagini diuinæ, quæ iã in ortu suo, propter cõditoris similitudinẽ, sẽpiternæ legis particeps extiterat, lõgè clarius lumen prætulit, totãq; studio diuinitatis inflammauit. Quòd si nihil aliud est, q̃ ratio perfecta: illa certè ratio, quæ nõ modò natura, sed quod est lõgè multũq; præstãtius, præsenti Dei numine, ita perficitur, vt facilè sese

ad

ad Dei imitationem accommodet: dubium non eſt, quin diuinam legem in ſe contineat. Sic enim eſt apud Ieremiam. Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſrael. Poſt dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam. Lex autem iſta, ipſe Chriſtus eſt. Ipſe, inquam, qui Dei patris virtus, & ſapientia nominatur: qui eſt mortalibus diuinæ virtutis exemplum, & vnica vitæ moderandę ratio, mentibus illis, quas ex impuris caſtas atque ſanctas effecit, præſens ſemper adeſt, eaſque ſpiritus ſancti numine concitatas, ad gloriæ immortalis ſtudium incendit. Cùm autem nihil maius concipi mente & cogitatione poſſit, ipſo Chriſti numine, quod nobis præſens adeſſe ſcimus, & cuius diuino impulſu ad veram virtutem excitamur: nulla certè dicendi vis, nulla orationis vbertas, poterit conſequi dicendo diuinæ erga nos clementię magnitudinem. Atque video tandem me Princeps ampliſſime, iuuenili quadam audacia præcipitem eum curſum ſuſcepiſſe, quem tenere nulla ratione poſſim. Sum enim quaſi in mare profundum & immenſum, in earum rerum explicationem ingreſſus, quarum altitudine omnis humana dicendi ratio atque facultas obruatur neceſſe eſt. Quid autem dico humanam? cœlites quidem ipſi, vix illo genere orationis cœleſti atque diuino, de tantis rebus pro dignitate diſſerere potuiſſent, tantum abeſt, vt lingua mortalis impuris ſermonibus inquinata, diuinum in hominum genus beneficium amplecti oratione poſſit. Ecquis enim tantum ingenio valet, vt queat, non dico verbis explanare,

nare, sed cogitatione concipere, quomodo Dei vnicus filius hominis formam induerit, nostramque naturam adeò incredibili coniunctionis vinculo sibi copularit, vt Deus fieret verus homo: in hoc, vt vniuersum genus humanum, & ab omni vestigio sceleris expiaret, & ab omni scelere tutum atque sanctum redderet. Quod deinde genus orationis crucis mysterium cõsequetur: quam CHRISTVS, tanquam molem & machinam ad euertendas opes hostis nostri comparauit? Quis virtutem inuictam illius pro dignitate celebrare potest, qua serpentem illam venenatam, in cuius potestatem vniuersum genus humanum ciderat, illisit, atque compressit: mortisque imperium infinitum extinxit: omnésque superstitiones, atque feritates expulit & profligauit? Vt interim illud omittam, quomodo a mortuis exuscitatus atque ornatus manubijs, quas sibi bellorum omnium victor fecerat, summa cum gloria, in diuinas illas sedes seipsum intulit: vt inde sub potestatem suam, & æternam iurisdictionem, omnes gentes atque nationes subiungat. Vt etiam de illo diuini spiritus incẽdio reticeam, quo Apostolorum mentes inflammatæ, res occultas atque cœlestes, diuina quadam constantia mortalibus enunciare cœperunt, orbémque terrarum Christi nomine compleuerunt. Incutiunt hæc omnia summam mentibus admirationem: opprimunt magnitudine sua cogitationes humanas: linguam timidam, & hæsitantem reddunt. Magnum igitur opus, & arduum, & quod non modò ingenij nostri imbecillitate, sed nullis etiam humanis viribus perfici possit, est, expli-

plicare partem aliquam eorum, quæ non humana doctrina, ſed diuina ſapientia noſtris mentibus inſpirauit. Attamen id nobis e portu egredientibus conſiderandum fuit. Nunc quidem, poſteaquam temerè in altum prouecti ſumus, danda nimirum vela ſunt. Ea verò quæ iam ſuperius, quoad licuit & fas fuit, attigimus, relinquentes reliquum orationis curſum, quo Chriſtiani nominis diuina ornamenta continentur, Chriſti auxilio freti perſtringemus.

PRINCIPIO autem, quantum ad virtutem attinet, ſi (vt eſt a nobis ſuperius explicatum) ea tantùm virtus dicenda eſt, quæ a Deo profecta, Deum ſemper intuetur, & omnes actiones in illum dirigit; conſtátque, hoc virtutis genus cœleſte atque diuinum, a Chriſti tantùm doctrina, atque numine profluxiſſe, & ad eorum tantùm animos permanaſſe, qui Chriſtum ſequuti ſunt: relinquitur planè, in ſolis Chriſtianis veræ dignitatis lumen elucere. Hæc enim ſola virtus eſt, quæ omnes peccati neruos excidit: quæ diuinam mentis effigiem, illuuie infuſcatam, in priſtinum ſplendorem reſtituit: quæ tenues opes animi incredibili conſtantia corroborauit: quæ cunctas cogitationes, ab humanis rebus, ad religionis & ſanctimoniæ ſtudium traduxit: viámque certam atque directam in cœlum aperuit. Conferat autem nunc qui volet, illud virtutis genus, quod fuit in Græcis & Romanis hominibus, ad aſpectum ampliſſimum, cum Chriſtiani hominis dignitate: iam videbit quantum interuallum inter vtramque interiectum ſit.

Illa

Illa humano ſtudio & exercitatione quæſita fluxis opibus innititur: hæc diuina benignitate conceſſa, habet firmiſſimam ſpem in ſummo Deo collocatam. Illa lubricas diuitias, aut popularem gloriam breui morituram intuetur: hæc nihil niſi diuinum atque ſempiternum ſpectat. Illa contagione criminis obſcurata, atque depreſſa, repit humi: hæc autem pura & inuiolata alacriter in cœlum euolat. Illa infirma ſpe atque animo, de gloria ſua cogitat: hæc autem, ſpe firmiſſima immortalitatis, certiſſimóque gloriæ fructu ducitur. Illa poſtremò leuiſſimis opinionibus inflata, ſtultis admirationem commouet: hæc veriſſimo lumine ſanctitatis illuſtrata, ſapientes homines ad verum atque ſempiternum decus inflammat. Denique illic videbis imaginem quandam virtutis intermortuam: hîc autem virtutem ipſam, omnibus præſidijs & ornamentis redundantem. Quantum autem inter vtranque interſit, facillimè perſpiciet, qui ad vtriuſque actiones animum diligenter attendet. Qui enim Chriſtianæ liberalitatis, manſuetudinis, temperantiæ, & reliquarum virtutum omnium officia examinauerit, eáque cum humanæ virtutis actionibus contulerit: intelliget planè, nihil aliud eſſe mētem hominis verè Chriſtiani, quàm Chriſti ipſius ſacrarium atque templum, in quo ſanctiſſimæ Triadis numen inhabitet. Sic enim ille: ego & pater ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Et alibi, habitabo in eis & inambulabo. Paulus verò non ſemel Chriſtianas mentes, ſancti ſpiritus fana atque delubra appellat. Cùm igitur

gitur Deus ipſe, in eorum animis, qui Chriſti viam ſequuntur, quaſi ſedem atque domicilium collocarit, vt eos præſenti numine incendat ad ſtudium diuinæ virtutis imitandæ; ridiculum eſt aliquam humanæ virtutis ſpeciem adeò præcellenti comparare.

QVID autem de nobilitate dicam? Nam ſi verè ſapientes homines nobilitatem virtute metiuntur: eámque nihil aliud putant, quàm gentem eximijs virtutibus illuſtratam: ea profectò gens, quę diuinis virtutibus exculta eſt, a diuina progenie aliena eſſe non poterit. Itaque non timidè & titubanter, ſed maxima voce ac elato animo dicimus, Chriſtianum genus, diuino ſatu editum eſſe. Atque non ita ſatum, vt heroum natio, quæ eſt apud Homerum. Illi enim, cùm propter egregiam aliquam actionem inter omnes excellerent, facilè ementiebantur nobilitatem: generiſque principium, ad falſa quædam & impia numina referebant. Nos verò, non Iouem, aut Liberum, ſed ſummum atque præpotentem Deum verè patrem nominamus. Neque licet cuiquam de tanta claritate ſine nefario ſcelere dubitare: cùm id innumeris ſacrarum literarum teſtimonijs compertum & exploratum habeamus. Inprimis Ioannes diuinitus teſtificatur, eos qui Chriſtum receperunt, iſto præclaro beneficio affectos fuiſſe, vt filij Dei efficerentur. Ita vt iam nullo modo, in illa ſerie, quę ſanguinis communione continetur, aut in illa familia, in quam adoptati fortaſſe ſunt, cenſeri; ſed in diuina ſtirpe atque ſobole numerari debeant. Videte (inquit alio in loco) quantum beneficium contulit in nos pater,

vt

vt filij Dei nominemur. Quid autem Paulus? Quàm multis in locis, quàm præclarè atque magnificè, de ista eximia nobilitate disserit: veluti cùm Christum fratrem nostrum nominat, cùm spiritus nos diuini beneficio in Dei familiam adoptatos esse dicit: cùm maximis vocibus illum rerum omnium conditorem, parentem nostrum appellat. Sed quod iam grauius, quàm ipsius Christi testimonium requirimus? Nuntiabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et alibi, Nolite vocare vobis patrem super terram: vnus est enim pater cœlestis. Tum postremò illud, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Ætas me deficeret, si vellem omnia testimonia colligere, diuinam istam generis claritatem confirmantia. Sed hæc satis superque sunt, ad alia præsertim properantibus. Illud autem admonere non alienum puto: non esse plures, atque diuersas nationes, in quibus diuina claritas eniteat. Quamuis enim sanguine disiunctæ, conditione dispares, locis infinitæ sint: postquam tamen omnes vnum in locum congregatæ sunt, vt apud Christum imperatorem militent: omnes repentè eodem agnationis & propinquitatis vinculo constringuntur. Nam & sanguinis necessitudinem, quo antea discretæ erant, reliquerunt: & in diuinam familiam adoptatæ, in quâ nullum est generis discrimen, omnes eadem gentilicatis iura tenuerunt. Postquam enim aquis salutaribus expiati, magna ex parte abiecerunt illam vetustam peccati consuetudinem, & primi parentis imaginem de-

posue-

posuerunt, amissaque priore vita, quasi iterum nati in nouam ingredi cœperũt: facta est continuò mentis humanæ renouatio, & ornatus incredibilis exortus est: ita vt vix iam vestigium vllum infirmitatis humanæ relinquatur. Non igitur ille nobis dies natalis celebrandus est, quo in lucem editi sumus, ad omnes vitæ miserias & acerbitates nati. Ille, ille, inquam, est natalis dies, incredibili lætitia & voluptate celebrandus, quo die nobis diuina lux oblata est, salus atq; libertas Christi optimi maximi beneficio constitut: Nec enim tam eorum parentum liberi appellandi sumus, per quos ista misera mortaliq; vita fruimur, quàm ipsius Dei, a quo diuinum istud vitæ genus habemus, & per quem immortalitatem aliquando consequemur. Idcirco quamuis genus mixtum & varium ex omnibus ferè nationibus, locis, moribus, natura disiunctissimis ad istam sanctissimi fœderis societatem ascitum sit: vna tamen gens ex omnibus gentibus efficitur: eadem omnibus sacra sunt: eadem gentilitatis stirps & origo. Generis principium (vt est superius ostensum) ipse Deus est, qui nutu condidit atque continet vniuersa: in quem omnia cupiditate incredibili referũtur. Ipse enim nos genera uit: diuinisque muneribus ornauit, & in hęreditatem immortalis gloriæ vocauit: omnibus denique ornamentis cœlestibus affecit. Quid iam altius animo fingi potest, aut magnificentius, quàm humo excitatum esse genus humanum, vt ascendat ad quendam diuinitatis gradum atque amplitudinem? Ostentet iam qui volet imagines suas: nobilitatis seriem a stirpe repetat: Herculem aut heroum

aliquem generis sui principem & authorem leuissimo orationis genere confirmet: aut si commodum est, dicat se Ioue prognatum patre: dummodò nobis verè licet, immortalem Deum parentem nominare: quod quidem maximè licet, cùm intus inclusum numen sentiamus, quod istius diuinæ claritatis tanquam pignus habemus. Nullum enim certius aut grauius testimonium dici potest, quam illud spiritus sancti donum, in Christianos homines magnificentissimè collatum, quo inflammantur studio rerum diuinarum, & in omni genere virtutis vigilantes efficiuntur, quod animis pacem, gaudium, & charitatem incredibilem conciliat.

HOC igitur præsentis numinis subsidium eiusmodi est, vt nos infirmo animo atque spe esse non sinat. De quo vt commodius differamus, ipsius Christiani nominis ratio atque dignitas explicanda est, cuius originem paulò altius repetemus. Illud autem cùm sit vulgatissimum, non necesse est admonere: Christi nomen ab vnctione ductum. Siquidem χρίσμα apud Græcos, idem valet, quod vngi apud Latinos. Fuit olim vnguẽtum quoddam sanctum & religiosum, incredibili cęremonia constitutum, quo solebant vngi designati sacerdotes, Reges, atq; prophetæ. Nemini autem vnquam fas fuisse in sacerdotium venire, aut ad regiam dignitatem ascendere, nisi isto sacro vnguento fuisset antea delibutus, vulgatius est, quàm vt cuiusquam explicatione egeat. Quo pacto autem Prophetæ, etiam illo perfunderentur, ex Regum historijs intelligimus. Illic enim imperat Deus Heliæ, vt vngat Azaëlem

atque

atque Iehum : & eorum alterum Syriæ regno, alterum Samariæ præficiat. Addit deinde, Heliſæum autem filium Saphat, vnges Prophetam pro te. Itaque neque regnum adminiſtrare, neque ſacerdotium inire, neque viribus etiam interdum diuina mente aliquid in poſterum præſentire, aut arcani quippiam interpretari licebat, niſi prius fuiſſent vnguento illo rite perfuſi atque conſecrati. Non quidem quòd eſſet ea virtus in caſſia, aut cinamomo, aut in reliquis odoribus oleo commiſtis, vt ſine illis exiſtimemus, neminem ad honores ſummos peruenire potuiſſe. Sed nimirum aliud vnguenti genus erat occultum atque diuinum, cuius iſtud a Moſe compoſitum, vmbram & imaginem gerebat: ſine quo nemo pro dignitate regnum tueri poteſt: nemo ſanctiſſimis ſacerdotij muneribus caſtè fungi: nemo denique diuino motu animi futura perſpicere. Nec eſt enim aliud hoc genus vnctionis, quàm diuini numinis præſens auxilium, & cœleſte munus apud mentes caſtas & puras diuina benignitate collocatum, cuius virtute multi in terris poſiti, cœlitũ iura ſunt quodammodo conſequuti. Hoc eſt illud vnguentum, quo Chriſtus fuit copioſiſſimè perfuſus, quẽadmodum ſcriptum eſt: Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxerit me. Daniel autem non modò de hac vnctione prædixit: ſed tempus etiam ſeptuaginta hebdomadarum præfinitum eſſe monſtrauit: intra cuius temporis fines futurum erat, vt eliueretur omnis peccati macula, & ſceleris improbitas expiaretur, & ſanctorum princeps

vngeretur: non vnguento aliquo, cuius breuem & fluxam voluptatẽ ſenſu corporis vſurpamus: ſed illo, cuius voluptatem ſempiternam mente ſentire poſſumus. Vt planius alio in loco demonſtratur. Quem vnxit Deus (inquit ille) ſpiritu ſancto, & virtute. Cùm autem omnia munera, quæ fuerant priſcis temporibus adumbrata, & diuerſis hominibus diſtributa, fuiſſent excellenter, atque ſimul omnia in Chriſtum cõferenda: (nam & regnum illius ſempiternum, atque ſummum ſacerdotium diuinis oraculis prædictum erat: & eximius propheta fuerat multis ante ſeculis nominatus) cùm igitur omnibus gloriæ ornamẽtis, atque ſummis honoribus fuiſſet ſupra omnes mirabiliter honeſtandus: par fuit, vt præ omnibus eiuſdem hæreditatis atque gloriæ conſortibus vngeretur. Vt eſt in Pſalmorum libro: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ, præ conſortibus tuis. Myrrha gutta, & caſſia diſtillauerunt a veſtimentis tuis. Ijs itaq; odoribus & vnguentis affluens, vnde etiam Chriſti nomen habet: rex regum factus, ſummum item ſacerdotium cõſequutus, & omnium diuinorum conſiliorum particeps atque adminiſter effectus, ita gubernat vniuerſa, vt etiam pacem nobis a Deo patre conciliet: & omnem ſapientiæ diſciplinam, & res ab humana ſcientia remotiſſimas, mentibus noſtris inſpiret. Omnia igitur illa poteſtatis, ſanctitatis, atque diuinitatis ornamenta, vno Chriſti nomine continentur. Cùm autem ex eo, quod in rege Chriſto redundauit, ad illos etiam defluxit, qui eius viam, & authoritatem ſequuti ſunt,

quos

quos fratres, ſocios, bonorum omnium conſortes appellat: iure atque merito factum eſt, vt Chriſti nomen obtineant, & vel quòd venerentur Chriſtum, vel quòd eiuſdem vnctionis participes exiſtant, Chriſtiani nominentur. Sic enim eſt apud Ioannem: Vos vnctionem habetis a ſancto, & noſtis omnia. Et paulò inferius: Vnctio, quam accepiſtis ab eo, manet in vobis: & non neceſſe habetis, vt quiſquam doceat vos: ſed vnctio eius docet vos de omnibus. Cùm autem virtus iſtius vnctionis eiuſmodi ſit, vt reges creet, ſacerdotes cõſtituat, mentes diuinis motibus inflammet: dubium non eſt, quin omnes verè Chriſtiani iſtorum ornamentorum omnium partem conſequantur. Non enim ſolùm regnum poſſident, & ad ſacerdotium delecti ſunt, vt inquit Ioannes in Apocalypſi: ſed habent etiam magnam occultarum atque diuinarum rerum notitiam. Rectius enim, vt hic de regni illius futuri immortalis atque diuini opibus reticeam, regem appellaueris eum, qui in cupiditatibus moderandis, & vitijs animi, coërcendis diuinis legibus vtitur, omniaque dirigit ad Chriſti regiam diſciplinam atque normam, quàm principem dedecori atque turpitudini tãquam vile mancipium ſeruientem. Rectius ſacerdotem illum, cuius ſancta atque pura precatio, longè multumque priſcum illud ſacrificium, vel matutinum vel veſpertinum, ad religionem antecellit; quàm Caipham, qui manibus conſceleratis ſacra nefaria peregit. Rectius vatem illum, qui diuino afflatu multa cognoſcit, quæ ſunt ſupra hominis ingenium, certiſſimamq; ſalutis viam exploratam habet: quàm

Balaam, qui cupiditate cæcus, perniciem ſibi paratam non vidit. Diuinitus igitur illud Moſis elogium ab Apoſtolorum principe, cùm de dignitate Chriſtianorum diſſereret, vſurpatum eſt. VOS, inquit, GENVS ELECTVM, REGALE SACERDOTIVM. Vide autem, quomodo cum regia dignitate ſacerdotium copulauit. Nulla enim ratione vult has dignitates a ſe inuicem diſiungi. Nec enim caſtè fungi poterit ſacerdotio, qui neque ſe, neque alios iuſtè rexerit: nec is qui iuſtitiam regiè colit, honore ſacerdotis carere poterit. Non quidem, vt continuò ſacra omnia poſſint adminiſtrari, per illum qui honeſtè vixerit. Sic enim omnium munerum confuſio induceretur, & omnes dignitatis gradus tollerentur: qua quidem re nulla capitalior eſſe poteſt. Erit tamē ſacerdos, omnis qui iuſtitiam excoluerit, ad illud ſacri genus ritè peragendum, quod eſt, exhibere proprium corpus hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, & cultum e pia mente atque ratione depromptum. Quid deinde ſequitur? GENS SANCTA, POPVLVS ACQVISITIONIS, VT VIRTVTES ANNVNTIETIS EX EO, QVI DE TENEBRIS VOS VOCAVIT IN ADMIRABILEM LVCEM. Iam quod dicit ſanctum, quod e tenebris ereptum & in lucem admirabilem, hoc eſt, in diuinarum rerum atque cœleſtium notitiam vocatum: ſpiritus ſancti beneficium eſt, numine ſuo mentem interius illuſtrantis & commouentis, atque ad ſumma omnia perducentis. Hoc autem cuiuſdam diuinitatis eſſe, prophetiq́que dignitatem attingere, quis non videt?

videt? Nec est enim aliud prophetiæ munus, quàm rerum occultarum, quarum vel investigatio, vel inuentio supra naturam humanam est, per diuinum numen facta demonstratio. Cùm igitur tam multa nobis supra sensus hominis a Deo in lucem prolata sint: dubitamus quin versetur in animis nostris præclara quædam diuinatio, atque certissima multarum rerum præsensio? Quid enim est aliud fides, qua insigniti atque fundati sumus vniuersi, quàm certissimum argumentum earum rerum, quas indipisci speramus, animis nostris per diuinum numen infixum? Ita fit vt numinis ipsius instinctu nobis ea polliceamur, quæ humanã cogitationem longè superant: quod iam sine dubio pertinet ad officium vaticinij. Non vulgari igitur aliquo Dei optimi maximi dono atque munere hoc Christianorum nomen commendatum est: sed multis atque præstantissimis ornamentis affectum. Sic est enim diuino spiritu afflatum, vt regiam dignitatem obtinere, præclarissimum sacerdotium habere, & diuinæ mentis viribus ad futuram immortalitatem excitari possit.

Sed quoniam de nominis tam sancti atque augusti origine & dignitate diximus, pauca etiam de illius antiquitate dicenda sunt. Non quidem quòd magnopere interfit ad Christianæ gentis celebritatem, quàm multas imagines suorum enumerare valeat, aut quàm multis ætatibus ab illa fuerit claritatis possessio retenta. Cùm enim generis principium ad Deum referat, inuidiam nouitatis non formidat. Sed ne videamur excluſi non pauci,

qui in ista familia principem locum tenuerunt & quorum diuina virtus multis in locis enituit, sermonem etiam de his instituendum putaui. Non est enim cur huius nominis ortum ex Antiochiæ gestis repetamus, in qua primùm (vt est apud Lucam) Christiani vulgò nominati sunt. Quamuis enim tum primùm vulgari cœpisset, multò tamen antè quàm Iesus oriretur in terris, versata est inter homines huius nominis dignitas & amplitudo. Siue enim, quòd Christi disciplinam & imperium sequantur, Christiani nominati sunt: siue ab vnctione illa cœlesti nomen istud ductum est: siue (quod magis reor) vtrumque valuit ad huius nominis rationem, quòd scilicet & in Christi verba iurarint, & eiusdem vnctionis participes extiterint: quis erit tam amens, vt Mosen ab hac familia seiungat; qui Christi contumeliam in se accipere maluit, quàm regio luxu circumfluere? Quis Iacobum, qui Christum scalis innixum summa religione veneratus est? Aut Isaacum, qui vt hostia Deo consecratus, Christi supplicium adumbrauit? Aut Abrahamum, qui Christi diem vidit, & ex eius aspectu fuit eximia atque incredibili voluptate perfusus? Quis porrò Dauidem, ab ista gentis serie secernendum putet? cum quo fœdus illud, de Christo ex eius stirpe generando, quondā cum maioribus ictum, sanctissimè renouatum est. At quem virum? Qui omni vitæ ratione se præstitit in omni Christiana virtute excellentem. Infinitum esset, si omnes illos, qui ante legem fuerunt, & lege instituti sunt, enumerare contendam. Hoc vnum dico, quod est ab omnibus testatum: neminem

nem vnquam fuisse eximia pietate atque virtute virum, qui Christum toto animo complexus non fuerit. Res per illum gerendas, vates diuino numine concitati cecinerunt: ad illius studium & cupiditatem sanctissimi reges exarserunt: illius imaginem multi viri, omni genere virtutis ornati, quàm plurimis signis expressérunt. Et quemadmodum, cùm in speciem triumphi Hierosolymam inuectus est, innumerabili turba circumfluens, cuius pars antecedens vestibus viam sternebat: pars verò sequens maximo plausu gratulationem significabat: vna tamen vox omnium audiebatur, quæ illius virtutem inuictam celebraret: sic etiam & prisci illi Heroës viam Christo munierunt: & posteri Christum ardentissimo studio sectati sunt, & omnium voce vnius regis atque domini laudes in cœlum efferuntur. Hoc illud exemplum fuit, quod Mosi proponebatur ad imitandum. Inspice (inquit illi Deus) & fac secundum exemplum, quod tibi in monte monstratum est. Nec Mosi solùm, sed omnibus illis, in quibus fuit singularis pietas atque summa sapientia, qui omnes illas opes animi, quibus floruerunt, per Christum, vnicum rerum humanarum perfugium, consequuti sunt: quem fide persuasi venturum sperabant: quem iam animo vt præsentem intuebantur: & ex cuius voluntate omnia pietatis atque religionis officia seruabant. Vt autem illud omittam, quod non omnino illius aspectu caruerunt; non enim semel sese conspiciendum illis sanctissimis hominibus exhibuit, vt Mosi cùm multis in locis, tum in illo rubi incendio atque flamma;

vt Esaię in illa sede regia atque diuina collocatus; vt multis alijs quos non est facilè percensere. Vt igitur hic non persequar, quomodo multi ex illis Christum in aliqua forma latentem aspexerunt: illud certè constat, omnes illos ad Christianæ disciplinę rationem vitæ officia omnia perpendisse. Cùm enim animaduertas Mosem supplices manus ad Deum tendentem, & pacem atque veniam inimicis implorantem, dubitas quin ad Christi præcepta omnes actiones vitæ direxerit? Vt interim de reliquis sileam, qui magnitudine animi, incredibili mortis contemptione, singulari clementia, & reliquis virtutibus Christi disciplinam egregiè præstiterunt. Quid enim opus est singulorum res gestas exponere? Qui in vitam Samuëlis inspiciet, qui res ab Ezechia gestas animaduertet, qui Iosiam, qui vates illos omnes intuebitur, & reliquos eiusdem ordinis homines considerabit: intelliget planè, illos magis ad legis finem, hoc est, ad Christum, quàm ad ipsam legem officia vitæ accommodasse. Si igitur Christianos dictos esse placet, ex eo quòd Christi disciplinam sequantur: nemini dubium esse potest quin & illi, qui Christum nasciturum prospexerunt, & in illius doctrina & beneficio omnem spem salutis repositam habuerunt, Christiani nominari possint. Si verò mauis nomen ab vnctione deduci: neque sic vlla causa est, cur dubitemus, fuisse illis nomen hoc insigne communicatum. Sic enim de Abrahamo & eius liberis scriptum est: Nolite tãgere Christos meos, & in prophetas meos malì quippiam moliri. Quos Christos

Deus

Deus appellat, ſatis perſpicuum eſt, non legis vnguento, quod nondum fuerat inſtitutum, ſed illo diuino fuiſſe delibutos, & ea de cauſa Chriſtos appellatos. Sed quid attinet de iſto ſpiritus ſancti dono atq; munere plura dicere? Numquid parùm manifeſtum eſt, neminem, poſtquam illa criminis plaga iniecta eſt generi humano, potuiſſe vllam veræ virtutis actionem ſuſcipere? Ergo quicunq; virtutis atque pietatis religionem coluerunt, id non viribus ſuis, ſed diuino numine aſſequuti ſunt. Quicunque enim illorum hominum memoria, ingenij atque naturæ opibus diffiſus, ad Deum confugit, ab illoque miſericordiam atque clementiam implorauit: facilè expertus eſt diuinæ benignitatis magnitudinem, animumque antea perculſum & afflictum, diuino præſidio recreari, & ad omne virtutis genus incitari ſenſit. Nihil itaque memorabile, nec in republica conſtituenda, nec in ſacrorum religione atque cultu, nec in rebus bellicis effectum eſt, niſi ſpiritus ſancti numine mentem principis alicuius excitante & commouente. Vnde illud eſt, Factus eſt ſuper Iepte ſpiritus domini: &, Irruit ſpiritus domini in Samſonem: &, Inſiluit ſpiritus domini in Saulem: & eiuſmodi ſexcenta ſacrarum literarum monumentis æternitati commendata. Dubitas igitur illos homines in Chriſtianorum ordinem atque dignitatem reuocare: qui eodem quo nos diuini ſpiritus munere affecti fuerunt: & qui omnia ſalutis præſidia in Chriſto conſtituenda putarunt: cuius vnius beneficio ad eam quam adepti ſunt, dignitatem peruenire poterant. Nec enim eſt aliud humanæ caſa-

calamitatis ſubſidium, nec aliunde ſpes ſalutis oſtendi poteſt. Omnes igitur illi, qui ab humili conditione ſeruitutis abhorrentes vſque eò progreſſi ſunt, vt adoptionis ſpiritu fruerentur, gentiles atq; maiores noſtri ſunt, ipſeque Abraham parens noſter eſt. Magisque ab illo nati ſumus, cùm illius ſimilitudo ad nos perueniret, nosque ſimili pietate illius fidem referamus, quàm ij qui ſe ortos ab illo putant, neque tamen domeſtico exemplo a ſcelere & impietate reuocantur. Cùm enim in iſta diuina cognitione, omnia ſint a ſenſu corporis, ad mentis dignitatem conferenda: non multum refert, cuius ſanguine procreatus ſis, ſed cuius veſtigijs ingreſſus, vitam inſtituas. Meritò igitur animi illorum, qui inani nobilitatis opinione tumebant, a Chriſti præcurſore comprimuntur. Non dicatis (inquit) patrem habemus Abraham. Potens eſt enim Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Deinde vehementer illis comminatur. Iam, inquit, ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Fuit illis quidem ſecuris iniecta, qua a generoſa ſtirpe exciſi ſunt. Nos autem rurſus inſerti in illam ſumus. Illi itaque, qui ſe ſummo loco natos arbitrabantur, ad ſummam ignobilitatem redacti, conuitia illa merito atque iure ſuſtinent, Generatio praua atque adultera, & Germina viperarum, & alia complura. Nos autem qui obſcura & humili loco nati eramus, in Abrahami familiam tranſlati ſumus: & in maioribus noſtris omnes illos reges atque principes numeramus. Non tamen id miſeri homines intelligunt. Sed quemadmodum ſe Iudæos appellant, cùm non

non sint: ita Abraham nomine gloriantur, cùm a florentissimi illius generis dignitate, iam multis seculis sint deiecti: & nunc vagi & exules errent, vndique excluſi, & ornamentis omnibus ſpoliati. Nos, nos, inquam, verè Iudæi ſumus, modò generis antiqui dignitatem iuſtitia atque pietate tueamur. Nam ſi carnem non circumcidimus, animi circumciſionem libenter amplectimur. Paſcha verò ſi non agni ſanguine conſecramus, Chriſtum pro nobis immolatum veneramur, cuius ſanguine inſigniti, omnem a nobis peſtem & vaſtitatem depulſam eſſe confidimus. Et ſi a fermento non abſtinemus, vetuſti tamen ſceleris contagionem formidamus. Quid multis opus eſt? omnes illas cæremonias ab antiquis inſtitutas, ſumma religione recipiendas arbitramur. Omnia tamen, vt Chriſtiana dignitas exigit, ab illa corporis conſuetudine, quæ iam temporibus ita poſtulantibus ſepulta eſt, ad diuinam virtutem intus incluſam, eſſe conferenda putamus. Illum autem Iudam generis atque nominis principem habemus: de quo diuinitus ſcriptum eſt: Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabunt te filij patris tui. Quod quidem vaticinium ad Chriſtum ſpectare, nemo ſanus ambigit. Vtrum igitur illi potius, qui diſciplinæ veteris vmbram tantùm inanem conſectantur, & ſalutem diuina clementia conſtitutam, & a lege conteſtatam repudiant, Iudæi appellandi ſunt? an illi potius, qui illius diſciplinæ ſapientiam literis occultatam, ſumma religione colunt? Vtrum deinde eſt æquius aſſeuerare, illos ab Abrahamo ortos eſſe, qui ab illius virtute degene-

generarunt,& in Deum contumaces atq; rebelles extiterunt? An illi potius, qui Abrahami gloriam adamarunt: & veræ religioni libentissimè paruerunt? Quemadmodum igitur illi viri excellentes, Christianæ vitæ splẽdore nobilitati sunt: ita & nos, qui illorum vestigia persequimur, Iudaici nominis laudem & gloriam obtinemus. Nullum itaque iam discrimen generis, nulla sacrorum distinctio, nulla dissimilitudo vitæ relinquitur. Siquidẽ omnia quæ hostili odio antea dissidebant, omnium necessitudinum vinculo constricta sunt, per summum illum pacis interpretem, qui non solùm humanis diuina conciliauit, sed etiã diuersissima hominum studia,& dissimillimã vitæ rationem ad summam concordiã adduxit, & ex rebus maximo interuallo distinctis, incredibilem concentum effecit. Si igitur Abraham gentilis noster est, quis prohibet, quò minus eos etiam, qui illo lõgè vetustiores fuerunt,& eiusdem fidei atq; religionis cõsortes extiterunt, in eiusdem familiæ dignitate contineri existimemus? Quid autem dico vetustiores? Imò verò ab vniuersitatis primordio licet huius gentis celebritatem repetere. Quid enim hîc referam diuinos illos homines ad omnia summa natos? qualis Abel fuit, cuius oppressi & occisi sanguis eas voces mittebat, quæ in cœlum penetrarent, atq; ad aures diuinas peruenirent. Qualis item fuit ille, qui a Deo raptus est, nec amplius in terris apparuit. Quales alij permulti, quos Mosis testimonio diuinitus celebratos animaduertimus. Quid igitur antiquius? quid vetustius Christianæ gentis splendore dici potest?

quæ

quæ iam ab illo tempore, quo iſte rerum ornatus & pulchritudo conſtituta eſt, in ſumma dignitate fuit: quæ ſingulari fide, eximia virtute, incredibili ſanctitate continuata, vſque ad Chriſti aduentum permanſit: & quæ intea firmo animo atque ſpe ſe omnia conſequi poſſe per Chriſtum confidebat, omnibus nunc ornamentis Chriſti beneficio redundat. Quid enim iam illi ad laudem & gloriam deeſſe poteſt? Nam ſi virtute decus excolitur: in ſola Chriſtiana gente veræ virtutis decus & ſolidæ dignitatis lumen elucet. Si maximorum hominum gloria genus commendatur: innumera multitudo eſt eorum, qui huius claritatis poſſeſſionem perenni virtute tenuerunt. Si antiquitate conciliatur amplitudo: nihil eſt in hominum genere, quod quidem ſit antiquius.

SED quoniam non eſt ſatis differere de vniuerſo genere virtutis, niſi etiam aliquam partē perſequare: non alienum erit, poſteaquam de Chriſtianæ virtutis dignitate generatim diximus, & antiquitatem nobilitatis oſtendimus, nunc de ſingulis diſputare. Non quidem de omnibus, eſſet enim infinitum: ſed de ijs tātùm, quæ magis curſum ad decus & gloriam aperire, atque ad nobilitatis ſplendorem viam munire videntur. Quod ſi virtus eſt genus maximis virtutibus illuſtratum, maximæ autē virtutes appellantur illæ, quibus qui ſunt præditi, non vtilitati ſuæ conſulunt, ſed communi ſaluti proſpiciunt: quales ſunt iuſtitia, liberalitas & animi magnitudo: certè vel ea ſolùm ratione perſpicuum eſt, in ſolis Chriſtianis eſſe ſummam nobilitatem: cùm ſoli ſint illis virtutibus cumulati, quæ genti veram claritatem

&

& ſplendorem pariunt. Vt autem ab illa virtute, quæ omnium habetur maxima, principium ſumamus: illi ſoli poſſunt colere iuſtitiam, qui nulla cupiditate impediuntur, nullo motu iracundiæ amẽtis ſtatu deducuntur, nullius odio aut offenſione commouentur: qui poſtremò non hominum rumori ſeruiunt, ſed ipſa rectè factorum conſcientia ſuſtentantur. Quamdiu enim animus fuerit ira aut cupiditate, aut reliquis eiuſmodi morbis implicatus, non facilè cohiberi poterit, quin vel appetat alienum, vel manus afferat alicui, vel quauis alia ratione faciat iniuriam. Quin etiam ille, qui omnes hominum rumores intuetur, & ea de cauſa in iuſtitiam incumbit, non iuſtitiam tuetur, ſed ſimulatione, & inani iuſtitiæ oſtentatione laudem aucupatur. Propterea enim quòd innocentiæ nomen cupit obtinere, tantiſper dum teſtes habuerit, ſeſe in officij regionibus continebit: infamiæ autem timore ſublato, nõ dubitabit iura omnia commodi alicuius gratia violare. Quare vt ij, quorum mentes humi defixæ & varijs animorum tempeſtatibus agitatæ ſunt, qui res humanas admirantur, & in illis omnia ponunt, iniuria abſtinere nulla ratione poſſunt: ita illi, qui mentes inuictas a cupiditate, & ab omni perturbatione liberas habent, qui negligunt humana & in diuina ſuſpiciunt, iniuriam nemini conflare poſſunt. Nec enim nunc de ijs loquor, qui nihil habent Chriſtianorum præter nomen, cùm re ipſa ſint ab omni pietatis religione remotiſſimi: ſed de ijs tantùm, qui veri Chriſtiani ſunt, Chriſtique moribus & inſtitutis viuunt. Quo enim modo eiuſmodi hominem ad iniuriam inferendam

rendam impelles, qui neque cupiditati ſeruire, neque libidine incendi, neque ægritudine vlla frangi poteſt. Num exiſtimas illum præmijs ad iniquitatem pellici? At omnia humana contemnit & pro nihilo ducit. Num ſupplicij metu? ſed fruſtra illi comminaberis, qui iniuſtitiæ turpitudinem inſtar omnium ſuppliciorum putat. Odio fortaſſe, inquies, aut offenſione aliqua concitatus, inferet iniuriam. At nullum odium maius eſſe poterit eo, quod in improbitatem conceptum perpetuò continebit, nec vlla offenſione laceſſitus animum inducet, vt optimi domini atque parentis voluntatem offendat. Quid autem (vt vno verbo dicam) iniquitatis ſuſcipiet is, cuius omne vitæ ſtudium in omnium hominum charitatem comparatum eſt? Qui inimicitias perſequi facinus nefarium putat: iniuriam vlciſci ſcelus atque flagitium. Qui, id quod proximè accedit ad diuinam beneficentiam, eam mentem habet, vt inimicis etiam benignè faciendum putet. Eſt enim Dei maximè proprium, indigniſſimis etiam miſericordiam impertiri: nefaſtis & impuris hominibus huius lucis vſuram largiri, flagitioſiſſimis quibuſque magnorum interdum commodorum facultatem tribuere. Qui non ſtatim, vt quiſque facinus aliquod nefarium ſuſcipit, in ſceleratorum pœnam detrudit: nec agit præcipitem in æternæ miſeriæ regionem: ſed ſpatium dat reſipiſcendi, & incredibili clementia vocat ad ſanitatem, vt tandem in viam redeuntibus ignoſcat. Huius autem diuinæ benignitatis imitandæ tanto ſtudio efferuntur ij, qui ſequuntur Chriſti diſciplinam,

vt vel in ea ſummam religionis eſſe ponendam ſtatuant. Idcirco, neque conuitijs laceſſiti cõmouentur, neque vexati maledictis incenduntur, nec iniurjis prouocati vltionem vllam machinantur. Imò quod planè diuinum eſt, certamen illud ſibi propoſitum exiſtimant, vt inimicorum improbitatem beneficiorum magnitudine vincant, & eorum etiam ſaluti cupiant eſſe conſultum, a quibus per ſummum ſcelus oppugnantur. Iſtos igitur exiſtimas ad iniquitatem impelli poſſe, qui neque cupiditate frãgi, neque timore debilitari, neque odio vllius immoderato incendi poſſunt? Qui etiam in hoſtes omnia manſuetudinis officia conferunt? Qui poſtremò tunc ſe putant maximum lucrum facere, cùm omnium commoditatibus inſeruiunt? Nam quid ego de liberalitate dicã? cùm illud conſtet, omnia fermè viuendi præcepta, quæ a ſummo illo doctore nobis tradita ſunt, ad miſericordiæ atque beneficentiæ rationem maximè pertinere. Nec enim, ad vllius virtutis officium ſtudio maiore nos inſtruit: neque frequentius aliquid inculcat, neque rurſus vitium aliquod acriùs reprimit, atque vehementiùs, quàm auaritiæ & crudelitatis immanitatem. Atque adeò cùm ponit ante oculos illius extremi iudicij ſeueritatem: & oſtendit, qui nam in cœlum euocandi ſunt, qui rurſus in impiorum ſedem atque tenebras detrudendi: non alia officia enumerat, quàm ea, quæ ex clementia & liberalitate depromuntur; nec nominatim alijs comminatur, quàm feris & inhumanis hominibus. Hoſpitem, inquit, me non recepiſtis: nudum non operuiſtis: infirmum non viſitaſtis:

&

& reliqua omnia eiuſmodi. Quod quidem non ſic eſt accipienduum, vt putemus, aditum ad gloriam eſſe reliquis virtutibus intercluſum, aut reliqua facinora, non eſſe ſupplicio acerbiſſimo punienda. Quid eſt igitur in cauſa, cur alia non commemoret? An ob id, quòd, quemadmodum nulla virtus eſt, quæ magis Dei bonitatem referat, quàm humanitas & beneficentia: ita nihil eſt tetrius, nihil odioſius, nihil magis diuinis placitis alienum, quàm crimen auaritiæ & immanitatis? Cum igitur futuri iudicij rationem expoſuiſſet, non neceſſe habuit omnia officiorum genera perſequi, ſed ea tantùm voluit oratione complecti, quæ ſunt in omni vita præſtantiſſima. Nec enim quidquam in terris fieri poteſt, quod Deo ſit acceptius, quàm ferre opem miſeris, præbere perfugium afflictis, tribuere miſericordiam perculſis, beneficijs iuuare quamplurimos, bene de vniuerſis promereri. Nullum eſt remedium præſentius, ad omnes morbos animi depellendos, nulla in cœlum via expeditior. Omnes igitur, qui non ſolùm nomine Chriſtiani ſunt, ſed qui vita etiam atque moribus cum Chriſti diſciplina congruũt, huic vni virtuti præcipuè incumbunt, eandem perpetuo ſtudio colendam putant, in eademque magnum robur atque firmamentum ſalutis ponendum arbitrantur. Tum demum ſe exiſtimant, illius inſtitutum atque exemplum ſequi, qui diuinas & immortales opes nobiſcum communicauit: cùm omnes ſuas opes in vtilitatem omnium conuertunt. At vide quantus ſit Chriſtianæ liberalitatis ſplendor, quã-

ta dignitas & amplitudo. Satis amplam ſibi beneficentiæ laudem vulgo quæſiſſe videntur ij, qui ex eo, quod ſibi ſuperat, alijs gratificãtur. Maxima deinde pars, ipſius liberalitatis officia, adeò anguſtis regionibus definit: vt nemini ſe quippiam debere, niſi ſibi atque ſuis arbitretur. Si verò beneficia in alienos conferenda ſint, apud eos collocat, qui videntur poſſe referre gratiam cumulatius. At verò, qui ſe Chriſti diſciplinæ penitus dediderunt: non ſolùm in pecuniæ abundantia, ſed etiam in anguſtijs omnia benignitatis officia tuentur. Deinde neminem putant alienum, cui poſſint opitulari. Poſtremò, non tam in eos benefici ſunt, a quibus poſſunt officij fructum repetere quàm in illos, qui propter omnium rerum inopiã & egeſtatẽ, minimè idonei ſunt ad gratiam referendam. Nec ij ſunt vllo modo, qui pecuniam tantùm, qua quidem nihil eſt homini Chriſtiano vilius, profundant, reliqua verò conſilij, virtutis, induſtriæ, diligentiæ officia negligant. Imò quicquid ingenio, labore, ſtudio, vigilantia perfici poteſt, ſemper pro aliorum ſalute libentiſſimè ſuſcipient: nec vllo capitis periculo ad aliorum hominum, præſertim Chriſtianorum, pericula propulſanda impedientur vnquam. Tanta eſt enim inter eos, qui Chriſti præceptis conformati ſunt, in religione colenda conſpiratio: tanta officiorum omnium ſocietas: tanta denique amoris coniunctio: vt nemo propriam ſalutem, aliorum ſaluti putet anteponendam. Non igitur eſt cur admiremur, tantam multitudinem extitiſſe eorum, qui vt aliorum indigentiam ſubleuarent, patrimonia ſua profude-

rent:

runt: cùm multi etiam, vt aliorum ſalutem conſtituerent, vitam propriã fortiſſimè dimiſerunt. Quid autem neceſſe eſt in tanto numero, aliquos percenſere. Ab omnibus enim iſta charitatis officia, in eccleſiæ primordio colebantur, & nunc non ab vniuerſis deferuntur. Sunt enim, ſunt non pauci, qui non modò contemnunt omnes opes & facultates, verùm etiam, ſi res ipſa poſtularet, vitam pro aliorum incolumitate libenter abijcerent. Semper enim Chriſtianæ virtutis atque probitatis lumen eluxit. Patuit aliquando latiſſimè, & quamplurimos illuſtrauit: aliquando autem pauciores: ſemper tamen eundem ſplẽdorem retinuit: atque in perpetuum retinebit. Nec enim ab hominibus ortum habet: ſed a Deo rebus humanis allatum eſt. Nunquam igitur deerunt, qui non modò communem ſalutem omnibus ſuis commoditatibus anteponant, ſed etiam vitam libentiſſimè pro omnibus impendant. Fuit autem hoc in iſta cœleſti diſciplina, vt alia omnia, admiratione longè digniſſimum. Cùm enim homines, ad amoris coniunctionem nati ſint: euenit tamen, vt vitijs atque cupiditatibus impediti, rariſſimè ſeſe ad amicitiæ ſtudium applicarent. Itaque per tot ſęcula, vix duo aut tria amicorum paria reperta ſunt a quibus amicitię ius ſanctè coleretur, quæ etiam fabulis magis & antiquitatis opinione celebrata, quàm certa fide comperta & illuſtrata ſunt. At poſtquam mentes humanæ, huius doctrinæ lucem aſpicere potuerunt, tanta continuò fuit inter homines amoris conſenſio, tam ſanctum inter omnes fœdus amicitiæ factum eſt, vt

nemo quippiam ab alijs seiunctum atque segregatum haberet, sed quilibet eorum omnes suas fortunas in omnium vsum conferebat. Quid autem dico fortunas, cùm manifestum sit, omnium voluntates ita conglutinatas fuisse, vt nihil quisquam sentiret, quod non esset ab vniuersis comprobatum: nihil expeteret, quod non in omnium salutem redundaret? Multitudinis autem credentium (inquit Lucas) erat cor vnum & anima vna. Neque quisquam, eorum quæ possidebat, aliquid suum esse ducebat, sed erant illis omnia communia. Vides igitur illam illustrem atque præclaram amicitiæ speciem, quæ virtutis opinione conciliatur: cuius imago fabulis adumbrata admirationem incutiebat: ad quam vix duo aut tria hominum paria peruenerunt, non iam institutam a paucissimis, sed ab omni Christianorum multitudine incredibiliter excultam. Tanta enim facta est animorum coniunctio, vt non modò eisdem moribus & institutis viuerent, verùm etiam vniuersi vna mente atque voluntate constarent. Denique in solis Christianis verum lumen amicitiæ mirabiliter eluxit. Quemadmodum enim in multis fuisse virtutis conatum animaduertimus; in nullo tamen qui religionis expers esset, virtutis perfectionem inspicimus: ita quamuis multi imaginem amicitiæ tenuerint, ipsius tamen veræ amicitiæ splendor in solis Christianis extitit. Cùm enim amicitia a virtute nascatur, necesse est vt vera atque perfecta amicitia in ijs tantùm sit, in quibus perfecta virtus insidet. Sed satis sit in hoc libro de iustitia, liberalitate, & fonte liberalitatis amicitia bre-

breuiter diſputaſſe. Nunc reliquam partem orationis, qua de fortitudine Chriſtiana latius diſſerendum eſt, propter aliquorum improbitatem, qui virtutis huius laudem hominibus Chriſtianis minimè concedunt, deinceps perſequemur.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA

LIBER TERTIVS.

DIVINA Christiani nominis ornamenta, iustitiam atque benignitatem, non quidem eo genere orationis, quod rerum magnitudo postulabat: sed eo, quod ingenij nostri tenuitate excoli potuit, superiori libro persequuti sumus. Restat igitur Ludouice princeps amplissime, vt de magnitudine animi atque constantia paulò fusius disputemus: cuius quidem virtutis ea dignitas est, vt nulla orationis vbertate exprimi possit. Semper enim summam admirationem excitauerunt mortem contemnentes, corporis cruciatus animo perferentes, nullis doloribus a mentis statu & a vitę dignitate discedentes. Nam cùm omnes vitę iucunditate ducamur, atque naturę blandimenta cõsectemur, quicunq; mortẽ contemnit, naturam ipsã planè vincit. Quantũ autẽ apud omnes nationes admirationis atque dignitatis habeat mortis contemptio, illud vel maximum indicium facit, quod nulla virtus æquè doctorũ hominũ monimẽtis celebratur, nulla simili genere laudis effertur. Iusti & moderati homines mediocriter laudantur, fortes verò atq; magnanimi syderibus ipsis inferuntur. Socrates, qui,

qui vt temporibus illis, fuit vnicum continentiæ atque moderationis exemplum, nullo genere virtutis æquè illustratus est, atque illa constantia, quam adhibuit in retinenda dignitate, cùm iudicum sententijs ad mortem mitteretur. Ipsi illi, qui diffici limam aliquam fortunam subeuntes, omnibus fortunis atque solatijs spoliati iacent, si in salutis desperatione sibi manus afferant, quanquam in eo genere mortis insit quædam timiditatis suspicio (non enim videntur tam retinendæ constantiæ causa, quàm calamitatis effugiendæ, ad lethum properasse) illi tamen ipsi, qui sic a vita voluntate sua demigrant, eximijs sæpe laudibus celebrantur. Tantum enim dignitatis habet animi virtus, vt eius etiam falsa simulatio admirationem commoueat. Quod si ita est; quis poterit oratione complecti Christianæ virtutis constantiam atque magnitudinem? Etenim si vires eloquentissimorum hominum, cùm ipsius humanæ virtutis laudes exornare volunt, rei magnitudine interdum obruuntur; quod orationis genus, incredibile, atque diuinum erit, quo possit quisquam dicendo partem aliquam tantæ dignitatis explicare? Nos autem, quanquam nec ingenio, nec exercitatione valeamus: posteaquam semel a nobis res tanta suscepta est, ne sit maius in omittendo desidiæ crimen, quàm fuit audaciæ in suscipiendo; quantum in nobis situm erit, huius etiam virtutis præstãtiã latius explanare conabimur.

ATQVE primùm, quantum inter illam & humanam fortitudinem intersit, animaduertendum est. Principio, si finem respicias, qui pro Christo dimicant, ipsum verum virtutis

finem assequuntur: qui autem diuitias, aut gloriam popularem sibi proponunt, neque summũ illud bonum intuentur, cupidi magis & ambitiosi, quàm fortes appellandi sunt. Deinde plerique se periculis obijciunt, non iudicio, sed aliquo animi furore concitati, ex odio, inuidia, aut cupiditate concepto. At Christiani, cùm solam improbitatem odio persequantur: erga ipsos homines habent animum ab omni ira, inuidia, cupiditate liberum atque solutum. Illi postremò nunquam se periculis obijciunt, nisi aut in summa spe, aut in rerum omnium desperatione. Nemo enim nisi aut aliquam spem salutis & commodi sequeretur, aut omnino a spe salutis decideret, pericula sibi subeunda existimaret. At nostri quàm multis in locis, ad certam perniciem atque mortem abducti, cùm ijs vitæ amœnitate frui licuisset: ita vt altera ex parte nulla spes salutis ostenderetur, ex altera si a mentis sententia destitissent, multa ad vitæ iucunditatem proponerẽtur; tamen ad certum mortis acerbissimæ supplicium profecti, omnia vitæ blandimenta repudiarunt, & neque minis, neque promissis, a fidei atque pietatis religione depelli potuerunt. Iam quantum illud est, quod cùm ex omni penè memoria hominum, pauci admodum fuerint, qui disciplina & exercitatione, perpetuóq; vitæ studio id assequuti sint, vt oblatam mortem æquo animo ferrent: repentè multitudo innumerabilis extiterit, non modò virorum atque mulierum, sed etiam puerorum atq; propemodum infantiũ, pro Christi religione, verbera, cruces, ignes, mortem postremò atrocissimam, inuicto & alacri animo

animo perferentium. Cùm omnes orbis terrarum principes, tanquam pro ſalute, atque dignitate contenderent, vt ſanctiſſimæ religionis memoriam, ex animis omnium delerent: cùm ipſi dæmones, authores ſceleris & impietatis, animos illorum, quos impuriſſima ſuperſtitione obligatos in poteſtate continebant, ad immanitatem inflammarent: cùm omnia exquiſitiſſima ſuppliciorum genera, ad Chriſtiani nominis perniciem excogitarentur: cùm vis, & furor, in omnibus terrarum angulis, in quibus Chriſti nomen auditum eſſet, verſaretur: cùm iſta omnia ad Chriſtianæ pietatis interitum comparata eſſent: tamen tantam vim habuit vera nobilitas & illuſtris animi virtus, vt non modò illa conſtanti, perpetua, inuicta pietatis defenſione, hoſtium petulantiam libere confutaret: ſed etiam ſeſe pro Chriſti confeſſione, in cædem & flammam vltro atque libenter obijceret. Abducebantur ad necem & cruciatum, verbera, cruces, vnci & inaudita tormentorum genera conſtituebantur: neque ſatisfacere crudelitati poterant illi impuri homines ſcelere furioſi, ſi ſtatim ſpiritum auferrent innocentibus: longo cruciatu contumaciam illam, non a ſuberbia, ſed ab inclyta virtute ductam comprimere cupiebant. Nec enim tam ſacrorum cauſa laborabant, quàm inuidia illius eximiæ virtutis, qua omnes minas ſuas irrideri atque contemni cernebant. Nullis tamen neque minis, neque terroribus, neque exquiſitiſſimis ſupplicijs, Chriſtiana virtus frangi aut debilitari poterat. Cúmque tortores, atq; adeò tormenta ipſa deficerent, illi tamen heroës inuicti, in eadem ſemper men-

mentis constantia permanebant. Cùm vero rursus ex intervallo carnifices ad corpora sanctorum omni cruciatu lacerandà redirent, ipsi sanctissimi homines, animo mirandum in modum confirmato atque renouato, ad eadem supplicia reducebantur. Neque interim vox vlla ab illis exprimebatur, nisi quæ Christi diuinas laudes celebraret. Quid iam clarius aut magnificentius dici, aut animo concipi potest? Glorioſum omnibus videtur, in corporis cruciatu ſeruare conſtantiam: at iſti non modò conſtanter, ſed etiam cum ſumma voluptate cruciatum omnem perferebant. Certiſſima namque triumphi ſpes, & corporis dolorem mitigabat, & animum ingenti lætitia cumulabat. Rarum etiam fortitudinis exemplum laudibus in cœlum extollitur. At in Chriſtianorum gente, neque ætatis ratio, neque ſexus imbecillitas, neque generis, aut ordinis conditio, decori atque gloriæ impedimento fuit. Quid enim hic primores gentis referam, cùm pueri etiam atque virgines innumerabiles, nulla crudelitatis ſupplicia pro Chriſto recuſarint? Quã multi ſerui, vt veram animi libertatem tuerentur, omnes acerbitates ſuppliciorum deſpexerunt? Quàm multi milites, quod genus hominum plerunque ab omni ſtudio ſanctitatis abhorrent, mortem pro Chriſti laude ſuſceptam, omnibus coronis & triumphis ante tulerunt? Nec eſt neceſſe omnes Mauricios, Sebaſtianos, Catherinas, Agathas, Gordianos enumerare. Hoc ſatis conſtat, innumerabilem atque propemodum infinitam multitudinem fuiſſe, quæ ad illius virtutis eximiæ laudem peruenerit: cuius imaginem vix homines excellenti ingeni-

genio præditi post longam exercitationē tenuerunt. Quod satis indicio esse potest, longè aliud virtutis & constantiæ genus istud esse, ab eo, quod philosophorum præceptis & literis continetur: quod non humana disciplina, sed diuino munere atq; dono fuit Christianis mētibus instillatum, summum Christiani nominis atq; nobilitatis ornamentum, certissimumq; sanctissimæ religionis testimonium. Nō desunt tamen, qui nostrorum virtuti, non dico Catones, & Brutos, quos quidem in loco deorum immortalium venerātur: sed Cleombrotum etiam fortasse, qui se amentia præcipitem e turri deiecit: aut Empedoclem, qui simili insania vexatus, se ipsum in Aetnæ incendium demisit: aut quemuis alium anteponet. Itaq; nostri ab illis Cornelius, Cyprianus, Laurentius, Stephanus, atque adeò Paulus ipse, diuini viri & omni virtutis genere præstantissimi, in numero virorum fortium nullo modo habentur. Quinetiam impurus quidam scriptor atq; nefarius, in libris, in quibus & suæ ciuitatis historiam, & multas quæstiones ad Reip. statum pertinentes Etrusco sermone complexus est, non putauit dissimulandum, quid de nostrorum sacrorū religione sentiret. Christianam religionē scribit illam magnitudinem animi, quę in antiquis elucebat, funditùs sustulisse. Romani imperij ruinam, laudis & gloriæ labem, virtutis etiam militaris interitum, huic sanctissimæ summi & æterni Dei religioni assignandum putat. Tum postremò, vt aliqua ex parte viter offensionem bonorum, id inquit non vitio religionis, sed interpretum, qui illam malè intellexerunt, accidisse: cùm tamen non posset ostendere, quæ

fuerit

fuerit illa peruersa interpretatio, quæ tantorum malorum causam præbuerit. Sed vt infixo aculeo honestè posset quacunque ratione discedere: ineptissimam illam medicinam iusti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, si non plures nunc monumentis inquinatissimis, quàm olim vita contemptissima læsisset. Sed quando tam indignum conuitium Christianæ nobilitati illius defuncti scripta faciunt, non dubitabo, Christi præsidio tectus, cum hominis conscelerati manibus confligere. Quod tamen non studio pugnandi faciam, sed vt eorum amentiæ atque sceleri resistam, qui in eadem mentis cæcitate versantur. Latè enim disseminatum est hoc malum, multósque funesta contagione grauiter infecit.

PRIMVM igitur illud requiro, quid in nostris hominibus viderit, quod posset vlla ratione contemnere. Nam si magnitudo animi perspicitur ex rerum humanarum despicientia, & ex quadam elatione nihil nisi diuinum & inclytum cogitante: nihil certè illustrius esse nostris potest: qui cùm se intelligerent, in diuinam familiam vocatos, omnes res mortales infra se positas esse duxerunt, omniáque vitæ consilia ad dignitatem & immortalitatem retulerunt. Si fortitudinis est comes inuicta patientia: quis nostrorum animum non admirabitur, cùm viderit ipsas etiam virgines, pro Christi nomine acerbissima supplicia, & omnes corporis cruciatus appetiuisse? Quantis laudibus celebratur Leæna meretrix, quòd multis tormentis lacerata, consceios coniurationis non indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis denique Syracusa-

nus

nus ille Thraſo, quòd nullis ſupplicijs adduci potuerit, vt ſocios coniurationis perderet. Hos certè Machiauelus ipſe (ſic enim appellatur præclarus ſcriptor, cum quo mihi res eſt) nullo modo contemnendos putabit, propterea quòd expertes veræ religionis extiterunt, quam ſolam laudis expertem eſſe vult, & coniurationis participes fuerunt, cuius expediendæ rationem in ſumma laude ponit. At quàm obſcura eſt illorum conſtantia, ſi ad noſtrorum virtutem conferatur. Si enim cauſam reſpicias: illi tyrannorum odio, a quibus læſi erant, ſupplicia perferebant: noſtri Chriſti amore, a quo diuinis beneficijs ornati fuerant, tormenta omnia leuia putabant. Si cruciatus magnitudinem conſideres atque diuturnitatem: in noſtros non vſitata, vt in illos; ſed noua & inaudita genera tormentorum inuenta fuerunt, quæ diutiſſimè viuorum corpora lacerarent atque contunderent. Illi deinde in deſperatione omnium fortunarum dignitatis ſpeciem aliquam retinuerunt: noſtri, cùm ſibi vtrum vellent liberum fuiſſent, non inuiti tamen mortem claram cum ignominioſa vita commutarunt. Si ad numerum aduertas, ridiculum eſt, pauciſſimos infinitis opponere. Hanc tu diſciplinam, e qua tam præclara documenta virtutis extiterunt, contemnis? Hac inſtitutione, quæ infirmam etiam naturam mulierum, imbecillam ætatem puerorum, incredibili conſtantia armauit; quę tantam multitudinem in laudis & gloriæ ſtudium incitauit, abiectos animos atque demiſſos effici contendes? Quæ eſt iſta mentis peruerſitas, vt virtutis vmbram admireris,

veram

veram virtutem pro nihilo habendam putes? Sed nimirum illud est. Faciem tantùm crucis aspicis, virtutem illiam excellen em, sub specie crucis occultatam non intueris. Nec enim mens angusta, tenebris oppleta & sordibus inquinata, tantæ lucis splendorem sustinere vllo modo potest. Christi enim disciplina, vt inquit Paulus, perditis & profligatis hominibus insciticę & humilitatis speciem præbet, moderatis verò, diuinóque beneficio confirmatis ostendit sapientiæ cœlestis atque diuinæ virtutis amplitudinem. Atque quemadmodum in Christi persona, omnes illam faciem videbant in qua vt erat Esaiæ vaticinio prædictum, non erat species neque decor, non tamen omnes illam gloriam diuinitatis, quam Ioannes vidit, inspexerunt: sic etiam multi, propter similem mentis caliginem, Christianorum vitam inanissimis ornamentis nudatam despiciunt: illam verò excellentem Christianæ dignitatis lucem aspicere nulla ratione possunt.

Quod autem ad Romanorum imperium attinet, vt etiam de hoc, licet extra causam esse videatur, aliquid dicamus, homo rerum ciuilium peritissimus, non legit apud viros doctissimos, esse quasdam ciuitatum commutationes & vicissitudines, naturalésque ortus & interitus omnium rerumpublicarum: neque fieri posse, vt aliquid infra Lunam sit immortale atque sempiternum. Omnia quemadmodum nascuntur, ita & concidant aliquando necesse est, & importunitate mortis cuncta demolientis tandem obruantur. Quot ciuitates, quàm multæ gentes & nationes prostratæ atque sepultæ iacent, quæ olim

olim imperio & rerum gestarum gloria erant florentissimæ? Quis Assyriorum atque Persarum imperium deleuit? Quis Athenienſium opes euertit? Quis Macedonum potentiam excidit? Nihil aliud certè fuit in causa, quàm natura rerum humanarum, qua nihil est in terris imbecillius. Etenim si Cyrus Assyriorum imperium non deleuisset, si Alexander non fregisset potentiam Persarum, si Romanorum armis Macedones atque cuncta Græcia minimè corruisset: tamen necesse erat, vt omnia ista imperia vel aliorum viribus concidèrent, vel ætate consenescentia tãdem interirent. Quare fit, vt nemo sapiens admiretur mortiferos & exitiales rerump. exitus. Contrà verò nihil magis admiratione dignum esse putant, quàm alicuius ciuitatis imperiosæ diuturnitatem. Idcirco magis quærendum arbitrantur, cur Sparta tam multis annis in ijsdem moribus & eadem reip. disciplina permanserit, quàm cur Athenienſium gloria & opes tam citò perierint. Hoc autem etiam eò est in rep. Romanorum mirabilius, quò maior fuit in illa ciuitate gloriæ & imperij magnitudo, quàm in omnib. alijs, quæ vnquam fuerunt. Mediocria enim facilè se sustentant, summa verò sua mole dissipantur & ruunt. Cùm ista igitur sit omnium ciuitatum conditio, vt nemo sanus earum interitum admiretur, diuturnitatis verò causam, quasi rei alicuius incredibilis, summo studio inuestigandam putet; hic vir ciuili prudentia, vt sibi quidem videtur, cumulatissimus, luget Romæ, cladem & ruinam, & quasi futura esset immortalis, ni Christi religio impedimẽto fuisset, ita ipsum Dei filium in crimẽ vocat.

Quæris homo amentissime, quid aliud Romanas opes euerterit? Primùm id respõdeo, quòd quemadmodum illa ciuitas felici auspicio cõsita, deinde adulta, rebusque gestis florens, deinde corroborata legibus & institutis ad imperij maturitatem, atque ad summam amplitudinem peruenit; ita necesse fuisse, vt adepta senectutem, vitæ tãdem extremum diem morte conficeret. Deinde illud addo, artes omnes quibus illud imperium partum fuerat, & quibus retineri poterat, multò ante Christi ortum de manib. amissas fuisse. Antu cùm in Romanos mores immensa luxuria & effrænata diuitiarum cupiditas inuasisset; cùm legum atque senatus authoritas omnino concidisset: cùm plebis animi ad spem prædæ turbulẽtis & furiosis concionibus erecti, impetum facerent in fortunas locupletum: cùm impunitate armata crudelitas, cæde & sanguine ciuium vrbem cruentaret: cùm ij, qui armis plurimum poterant, non de patriæ libertate, sed de sua dominatione cogitarẽt: cùm essent omnia ista tela in reipub. corpus immissa; existimas fieri vllo modo potuisse, vt illa diutius permaneret? Adde deinde si commodum est, venalia comitia, iudicia redempta, nũdinationes prouinciarum, imperia extraordinaria & infinita, summam reipublicæ ad certos homines dominandi cupiditate præcipites delegatam: intelliges fieri non potuisse, quin illius ciuitatis opes funditus eversæ corruerent. Quid autem hic referam Syllani atque Mariani temporis armas? Quæ cladibus innumeris rempublicam vexarunt, & omni crudelitate laceratunt, ac tandem contagione illius discordiæ ad posteritatem

ritatem continuatæ viam tyrannidi munierunt. Dubitas igitur quin tam multis vulneribus afflicta ciuitas, fuerit aliquando diro & acerbo funere a ciuibus suis efferenda? Itaq; si a sapientibus viris interroges, quo tempore Roma perierit, respondebunt opinor, iam ex eo tempore, quo obsoleuerat vetusta disciplina Romanorum, illam rempub. nullam fuisse. Nec enim rei euentum expectant, qui futuram certissimè ex antecedentibus causis assequuntur. Si ab imperitis quæras, illam Cæsaris dominationem proferet. Nec est enim quisquam tam sine mente, qui putet post legum interitum & perditam libertatem, & totius ciuilis status conuersionem, vllum antiquæ reip. vestigium permanere. Tibi autem quid venit in mentem illius imperij ruinam Christianis moribus assignare, cùm tam causa illius excidij, quàm euentus ipse Christi regis ortum multis annis præcesserit? Quòd si quęrat aliquis, quid post tyrannidem constitutam illas opes Romanas ab vniuersa ciuitate in vnum collatas comminuerit: primùm illa repetam, quæ antea cõmemoraui, illas artes omnes, quæ P. R. gloriam & imperium quæsierant, iamdiu inclinatas tandem præcipites cõcidisse. Nam iam pridem pro frugalitate, infinita luxuria; pro militari duritia, summa totius corporis & animi mollicies; pro metu legum, audacia, libido, cupiditas immensa Romanorum animos oppresserat, homines q; patriæ amantes ad intestina bella cõcitarat. Deinde mores immanes imperatorũ, & naturã importunã cum summa luxuria & inaudita libidine cõiunctã, excisionẽ rebus omnibus intulisse dicam. Nec est n. cur hic

tam funestas reipublicæ pestes enumeremus, cùm illud constet, multos propter crudelitatem atque flagitia, fuisse tum a ciuibus suis, tum a militibus, non rarò etiam ab æmulis imperij contrucidatos. Cùm autem illa consuetudo interficiendi principis inueterasset, neque modò improbis tyrannis, sed moderatis etiam imperatoribus essent insidiæ comparatæ, illudque imperij nomen minimè sanctum hominibus fuisset: in eum locum res deducta est, vt nihil esset imperatore Romano vilius. Tandem cùm S.P.Q.R. authoritas penitus extincta esset, & militaris licentia simul cum auaritia in immensum creuisset, factum est, vt milites pecuniarum fœdere, quibus libuisset, imperium addicerent. Cùm igitur neq; generis, neque virtutis rationem vllam haberent, sed quasi cõstituta auctione illi, qui plura promisisset, imperium venditarent: erat impurissimo cuique aditus ad summam reipub. potestatem. Talibus igitur custodibus summæ rerum præpositis, necesse erat, vt omnia reipub. ornamenta funditus interirent, præsertim cùm sæpenumero, ne vnquam deesset occasio ciuilis tumultus excitandi, eodem tempore diuersis in locis imperatores multi crearentur, si illi imperatores potius, quàm inaudita portenta atque prodigia, appellãdi sunt. Opes itaque Romanæ partim ciuili discordia tetrisque seditionibus, nullum exitum habentibus, consumptæ sunt: partim maximis bellis & acerbissimis, quæ per orbem terrarum contra Romanum imperium oriebantur, deletæ, communem rerum humanarum conditionem subierunt. Hic autem quid habes, in

quo

quo nomen Christianum accusare possis? Si enim Christi disciplina contemptum legum, si luxuriam, si petulantiam, si immoderatam dominandi cupiditatem, si acerbissimam ciuium inter ciues dissensionem, si postremò vim, furorem, & amentiam in Romanos mores inuexisset: iure atque merito diceres, omnia detrimenta fuisse per illa rebus Romanis importata. Illa enim sunt, quæ non modò Romæ, sed omnibus etiam imperiosis ciuitatibus pestem atque perniciem intulerunt. Sin autem nihil est magis a moribus Christianis alienum: quibus nihil placet, nisi iustum, tranquillum atq; moderatum: qui pudorem & innocentiam sanctissimè colunt, & discordiam ciuilem omnibus malis peius oderunt: qui omnes actiones turbulentas atque temerarias execrantur: ista tamen eris vel stultitia, vel impudentia, vt Christiani nominis dignitatem coneris ista calumnia deformare? Poterit ne vlla disciplina magis ciuilem statum constituere, quàm illa quæ instruit ad iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, patriæ charitatem atque virtutis constantiam? At hæc quidem omnia in Christianis morib. summa reperiuntur. Possem enumerare, quàm multi Christiani imperatores extiterint, per quos occidens Imperium fuerit ab innumeris calamitatibus recreatum, & in pristinum dignitatis splendorem restitutum. Possem ostendere illius fines per viros veræ religionis cupidissimos, fuisse magis quàm vnquam antea propagatos. Possem postremò conuincere omnia mala, quibus postea circumuentũ fuit, non religionis studio, sed contẽptione potius religionis accidisse. Sed quo-

niam ad finem propero, illud tantùm dicam, Non solùm homines ipsos, verùm etiam omnes humanas artes atque disciplinas, omnes nationes & imperia mors insequitur: omniaque tandem concidunt, & obliuionis tenebris obruuntur. Solum Christi regnum est, quod nullis hostium viribus excindi, nullis opibus labefactari, nullis intestinis seditionibus conuelli vnquam poterit. Persarum opes corruerunt: Græcorum potentia funditus euersa est: Romanorum imperium est depressum atque comminutum: omnia quæ sunt, fuerunt, posteáue nascentur, quoquo modo tandem interibunt; regnum verò Christi, omnibus diuinis ornamentis amplificatum, florescet seculis infinitis, immortalique gloria atque sempiterna circumfluet. Sic enim sacris oraculis prædictum est: potestas eius, potestas æterna, quæ nunquam auferetur, & regnum illius, quod nunquam dissipabitur. Et alibi: placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia; & regnum eius, quia sempiternum. Tum etiam illud: Regnum tuum, regnum omnium seculorum, dominatio tua a generatione in generationem. De isto etiam regno est id intelligendum, quod in Regum historia legitur. Sic enim loquitur Deus cum Dauid. Firma erit domus tua, & regnum vsque in æternum. Quod etiam ex Luca perspici potest. Dabit (inquit) ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Desinant igitur iam homines imperiti de Romanæ reipublicæ occasu impiè conqueri. Desinant illius ruinæ crimen, in di-

diuinum beneficium impiè & ſceleratè conijcere. Intelligant aliquando ſolùm Chriſti nomen eſſe cui nulla vnquam ætas finem ſit allatura; nempe cuius gloria, laus, virtus, ſplẽdor, opes, facultates, ſint immortales atque diuinę. Reliqua omnia fluxa & lubrica cùm ſint, exiguo vitæ curriculo circumſcribuntur. Solùm igitur Chriſtianum nomen cùm diuinis præſidijs innitatur, erit in omni æternitate florentiſſimum.

Sequitur vt etiam de virtute militari aliquid dicamus, quam iſte Chriſtianis moribus & inſtitutis longè alienam putat. Quĩ conuenit, inquit ille, cum iſtius virtutis celebritate gloriæ contemptio, quæ Chriſtianis omnibus præſcribi ſolet? Nemo enim, niſi laudis ſtudio inflammatus fuerit, pericula ſibi ſubeunda putabit. Iam quod aſſerit, neminem niſi qui laudis ſtudio adductus ſit, fortem fieri poſſe: non credo facilè conceſſuros illos philoſophos fuiſſe: qui ſimul & de contemnenda gloria conſcripſerunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam ſi illa mutuo ſeſe perimere exiſtimarent, nunquam eſſent tam amentes, vt eadem opera homines a cupiditate laudis abducendos & in ſtudium virtutis incitandos eſſe ducerent. Virtutem autem illam eſſe ſtatuerunt, quæ non ex vulgi rumore penderet: ſed quæ præclaras actiones ipſius honeſtatis cauſa ſuſciperet. Hic autẽ ſic argumentatur, quaſi ſola laudis cupiditas ad virtutem acuat: & non alij multò potiores ſint virtutis & induſtriæ ſtimuli, quibus bonorum animi dies & noctes concitati, pericula libenter & ſtudioſè ſuſcipiant: nem-

pe insignis in patriam beneuolentia, incredibilis ipsius dignitatis amor, egregia deinde legum atque religionis obseruantia: quæ quidem omnia sunt in christianorum institutis perfectissima. Quid si laudis etiam studiosissimi sunt? Tamen isto erit quisquam vel furore vel impudentia, vt hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotissimi, immortalis tamen & veræ gloriæ cupiditate vehementer incensi. Despiciunt hominũ famam; ad veram tamen laudem, quæ Christi omnia conspicientis testimonio cõtinetur, ardenter incumbunt. Non cupiunt homines rerum suarum spectatores habere, nempe qui sciant, se angelis inspectantibus omnia præclara facinora suscepturos. Hoc magni animi est, hoc generosi atque magnifici, non pendere ex imperitæ plebis opinione, infima omnia negligere, cœlestia tantùm atque diuina contemplari. Quid enim iste dicat in Christianis moribus humile atque demissum, non satis intelligo. Si superbiam & insolentiam, si mores immanes, si animos contumaciter elatos atq; inflatos, animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris esse Christianorum natione contemptius: nempe quæ summa contentione in studio moderationis, mansuetudinis, lenitatis euigilet. Si verò virtutes omnes, vt etiam eruditissimi homines prodiderunt, vno coniunctionis vinculo continentur: nec vlla pugna inter illas esse potest: tantum abest, vt mansuetudinis atque modestiæ laus splendori fortitudinis aduersetur, vt etiam nullo modo a se inuicem diuelli atque disiungi queant.

Itaque

Itaque nemo vir fortis esse potest, nisi idem sit mansuetus atque moderatus. Longè enim fallitur opinione, qui animi impetum non æquitatis & humanitatis studio, sed cupiditate atque furore concitatum, fortitudinem appellandam potius quàm importunæ cuiusdam belluæ feritatem putat. Iste autem præclarus author, qui principes ad communis salutis perniciem instruit, qui imperij opes non tam æquitate & clementia quàm perfidia & crudelitate stabilire docet: appellet sanè quo velit nomine, furorem illum, cunctã barbariem scelere & immanitate superantem: dũ modò nemo sanus tam stultæ atque nefariæ opinioni assentiatur. Nos verò nunquam ita amentes erimus, vt illam animi moderationẽ, quam sacræ literæ appellant humilitatem, vt clementiam & mansuetudinem, cuius nobis idem author extitit, qui & eximiæ fortitudinis exemplum, ipsam fortitudinem impedire dicamus. Nam cùm omnes virtutes inter se conglutinatæ sint, tum vel maximè animi moderatio atque fortitudo. Vtraque enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est, impetum hostium sustinere, quàm cohibere iracundiam: & omnem perturbationem reprimere, nec vlla offensione ab humanitate & a mentis constantia deturbari. Non itaque fermè fuit vir egregiè fortis, quin etiam laudem mansuetudinis sibi asciuerit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cùm esset in consilio Græcorum a reliquis ducibus conuicijs indignissimè vexatus: ille verò petulantiam illam non conuicio,

ſed patientia comprimendam putaret? Quid hîc Periclem referam? Quid Iulium Cæſarem? & alios complures, qui non maiore ſtudio virtutis imperatoriæ nomen, quàm manſuetudinis & patientiæ laudem venabantur? Contrà verò vt quiſque maximè anguſti animi eſt atque demiſſi, ita eſt ad iracundiam & feritatem maximè propenſus. Omnes illi barbari qui a diſciplina fortitudinis abhorrent, ita crudeles habiti ſunt, vt loquendi conſuetudo crudelitati ipſi barbariei nomen aſcripſerit. Quid de mulierum natura dicam? Quibus vt nihil eſt imbecillius, ita nihil ad iniuriam perſequendam concitatius. Quòd ſi modeſtia atque manſuetudo virtutis ſplendorem non excludit: ſed cùm ab eadem animi magnitudine naſcatur, ipſam fortitudinem exornat: iſta tamen erit quiſquam dementia, vt Chriſtianam manſuetudinem imbecillitatem vocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ malùm eſt iſta peruerſitas atque impius furor, vt ea quorum tenuem vmbram in alijs ſuſpicimus: in noſtris vera & ſumma contemnamus? Magnanimi ſemper habiti ſunt, qui contumelia lacerati, & iniuria laceſſiti, ira non efferuntur. At noſtri illam diſciplinam a Chriſto acceperunt, vt humanitate conuitia, beneficijs iniuriam vlciſcantur. Ergo dicet aliquis, cùm ita manſueti ſint, nunquam impetum hoſtium a ſuis finibus depellent, neque ſceleri armis reſiſtent, ſed quemuis furorem beneficio compenſabunt. Hoc qui dicit, minimè expendit officiorum momenta: nec intelligit alia alijs perſonis, locis, temporibus, cauſis conuenire.

re. Christiani ipsi qui in priuatis offensionib. & iniurijs moderationem atq; patientiam amplectuntur, ijdem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicę salutis atque libertatis vindices existunt, præsertim vbi simul agitur dignitas religionis. Tũc enim mãsuetudinem indignum flagitium, patientiam scelus nefariũ arbitrãtur. Hac mente prædítus fuit diuinus ille Moses, quẽ sacræ literæ perhibẽt fuisse inter oẽs mortales mitissimũ, qui tamen & hostium copias singulari virtute repressit, & læsi numinis offensionem multorum supplicio placauit. Talis fuit etiã Dauid, quẽ vnum diuina oracula laude mansuetudinis vnicè commendant. Hic tamen incredibili virtute maximos & fortissimos hostium exercitus profligauit, & ingentes alienigenarum strages edidit. Sic etiã multi Christiani principes ad omnem rationem humanitatis commodissimi, bellicæ fortitudinis gloria laudem mansuetudinis æquarunt. Quid? ipse Christus nónne satis exemplo suo nos admonuit, quatenus esset vtendum mansuetudine, quo rursus in loco seueritatis persona suscipienda esset, cùm sacrilegos qui sacras cæremonias polluebant, flagris seuerè & acriter insequutus est? Non est igitur cur quisquam Christianam mansuetudinem aspernetur, cùm ita cum vera fortitudine coniuncta sit, vt nihil possit esse copulatius. Vtraque enim ab eodem fonte manat, & altera alteram incredibiliter illustrat.

NVNC ad postremum egregij scriptoris argumentum veniamus, quod totum in religione consistit, & in illis antiquis cæremoniis om-

omni scelere contaminatis. Tantam enim vim habuisse putat illam hostiarum cædem atque pecudum stragem, vt repentè ex timidis feros & audaces efficeret. Nos itaque, qui nec hostias cædimus, nec quadrupedem sanguine aras cruentamus; nec exta inspicimus, magnis ad virtutem instrumentis hoc religionis incommodo priuari. Hic profectò nescio, quid vel ad impietatis furorem, vel ad mentis cæcitatem & stultitiam addi possit. Nefariam superstitionem cum sanctissima Dei immortalis religione comparare, facinus est inexpiabile atque nefandum: existimare autem illum, qui pecudum carnificinam intrepido vultu conspexerit, continuò fortem euasurum, extremæ dementiæ argumentum. Cur enim isto authore non conquirimus omnes lanios? Cur non etiam carnifices: hos enim oportet magis efferatos esse, a quibus hominum corpora laniantur: ad arma similiter euocamus? Vt scilicet illa virtute, quam aut sanguine pecudum, aut supplicio damnatorum adepti sunt, in hostes irruant, & a nobis omnia pericula propulsent. Quid si ostendo, omnia in illis sacrificijs & cæremonijs ad imbecillitatem atq; formidinem spectauisse, nec aliquid fuisse, quod animum confirmare posset? Primũ precationes illæ priscis atque solennibus verbis institutæ, quantum anxietatis habebant? In quibus si quid titubatum fuisset, si quid præposteris verbis aut sinistris omnibus effatum, putabant continuò omnes Deos P. R. iratos fore. Deinde quanta illa formido erat hominibus anili superstitione implicatis, iniecta cùm non satis ex animi sententia litabatur? Cùm ex-

exta dirum aliquod & triſte minabantur exitium? Cùm verò accidiſſet, vt multas eodem tempore hoſtias immolarent, & caſus ita tuliſſet, vt aliarum exta darent illa ſigna, quibus homines exiſtimabant, Deos omnia ſecunda promittere, aliarum verò triſtia denuntiarēt: neceſſe erat, vt eſſent incredibili metu ſuſpenſæ mentes illorum, qui neque ſecundis extis propter varietatem & inconſtantiam confirmari poterant, neque rurſus dira propter religionem, qua erant penitus imbuti, contemnere. Quid oſtenta, prodigia, aruſpicum reſponſa? quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos? Cùm nihil omnino neque natura, neque fortuitò accidiſſet, quod non interpretarentur, deorum id cōſilio fieri, cladem aliquam portendentium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terræ fremitus, vel dextrum fulmen, vel quæuis eiuſmodi monſtra atq; conficta interdum prodigia, terrorē atq; metum miſeris hominibus incutiebant. Quid autem ſoliſtima tripudia commemorem? quæ cùm eſſent coacta, nec illis quidem ſuperſtitioſis hominibus & auſpicio valde deditis firmā ſpem facere poterant. Si verò pulli caſu aliquo non paſcerentur, eaque res ad militum animos permanaret, quaſi de pernicie ſua a dijs ipſis præmoniti, attoniti religione, manus cum hoſte conferebant, ancipiti formidine perturbati atque impediti. Multis itaque in locis proditum memoriæ eſt, exercitus fuſos atque cæſos eſſe, quòd vitio contra hoſtes educti fuiſſent. Quod quidem minimè mirum eſt. Cùm enim eſſent illa religione perfuſi, vt crederent non ſine deorū conſilio & numine, cladem

dem atque pestem denuntiantium, pullos iectam ossam neglexisse, ob idque omniū mentes concidissent, manus que metu obtorpuissent, neque solita spe atque audacia prælium commisissent, necesse erat vt cladem aliquam insignem acciperent. Inde adeò factum est, vt omnes illis religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabant, in timore perpetuo & cura mentis ancipiti versarentur. Quid? quod multi viri strenui, leuissimis ostentis permoti, magnam multis in locis timoris significationem dederunt? Lacedæmonij (vt de Græcis etiam aliquid dicamus) cùm bellum aliquod suscepissent, regesque ipsi in patriæ finibus de more sacrificarent, si casu non litabant, exercitus continuò domum reducebant. Cumque essent Lacedæmonij moribus & institutis ad duritiem atque virtutem militarem educati, tamen ea imbecillitate ducta ex sacrorū impura religione tenebantur, vt bellum intermitterēt. Iam si strepitus aliquis auditus fuisset, omnia belli consilia ab illis deserta & omissa iacebant. Quid autem quæso aliud, vt Lacedæmonios omittamus, Athenienſium opes euertit, quàm anilis quædam & misera superstitio? Cùm enim imperator sanè fortis Nicias, & classi & exercitui, simul cum Demosthene præfectus esset, & Syracusas oppugnaret, intelligeretque ciuitatem illam & suis viribus & totius Græciæ auxilio munitam capi non posse: Demosthenes que instaret, vt classem a portu deducerent, ne præcluso exitu ab hostibus, omne robur Athenienſium, quod in illa classe continebatur, miserè periret: id Nicias ipse comprobabat, religione tamen impeditus sa-

lutare

lutare consilium exequutus nō est. Paucis enim illis diebus lunæ lumen, terræ (vt certis temporibus fieri necesse est) interiectu defecerat. Id Nicias ostentum ratus, ad religionum interpretes deferendum statuit. Illi nefas esse respondent, intra triginta dies classe nauigare, aut quippiam aliud moliri. Interea Siculi magnis molibus portus fauces obstruunt, & exitum multis nauibus obiectis intercludunt. Classis igitur illa, in qua flos Atticæ iuuentutis, & Athenienſium robur inerat, cùm iam frustra classem hostium perrumpere, & e portu progredi conaretur, inepta illa Niciæ superstitione miserrimè dissipata atque depressa est, omnisque nobilitas occisione consumpta. Hæc tu sacra impia, has religiones impuras & aniles ad virtutem erudire & instituere dices? quæ homines etiam impuros & audaces horribili formidine replebant, mentem a constantia deducebant, consilia salutis impediebant? Eam tu gratiā Christo optimo maximo refers, cuius munere atque beneficio, tam impia, tam impura, tā dementi superstitione leuati atque liberati sumus, vt illam etiam Christi religioni anteponas? Nam si animi Christianis institutis informati, fracti, languidi, atque demissi efficiuntur: illis verò antiquis & impuris cæremonjis, quibus diuini honores habebantur impiorum hominum simulachris, ad virtutem incitabantur: illa certè videntur his nostræ religionis institutis omnino præferenda. At vide in quanta erroris opinione atque amentia versatus sis. Qui verè Christiana religione imbuti sunt, non alitis in volatu, non occinis cantu, non extis

extis triſtia minantibus permouentur. Nō terræ motu, non fulmine, non prodigijs vllis aut monſtris conturbātur. Nihil eſt denique, quod animum hominis Chriſtiani conuellere aut labefactare poſſit. Sic eſt enim inſtitutus, vt ſi orbem terrarum bellis ardere videat, ſi omnia ſibi pericula intendi, ſi cuncta incendio conflagrare atque penè conſumi, ipſe tamen optima ſpe plenus conſtantiam retineat, nec vllo vnquam horrore perfundatur. Primùm, quia credit eſſe ſe fortiſſimis copijs cōſtipatum atque communitum. Didicit enim e ſacris literis, eſſe quoſdam cœleſtes exercitus, qui piorum hominum ſalutem tueantur, & ab illis cùm commodum eſt, omnem impetum atque furorem hoſtium propulſant. Hoc enim ſe præſidio vallatum eſſe ſenſit Iacob, cùm caſtra Dei ſe conſpicere teſtificatus eſt. Rurſus cùm Syriæ excercitus Heliſæi capiti imminerer, ipſiusque miniſter formidine perterritus opē imploraret, noli timere, inquit Heliſæus, plures enim nobiſcum ſunt. Subiungit deinde ſacra hiſtoria. Cumque oraſſet Heliſæus, ait, domine aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit dominus oculos pueri & vidit, & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum, qui cingebant Heliſæum. Atque ne quis in paucos illud diuinum præſidium collatum eſſe putet, alibi de vniuerſis, qui pietatem colunt, Deumque caſtè & purè venerantur, ſic ſcriptū eſt. Caſtra poſuit angelus domini in circuitu timentium eum. His igitur teſtimonijs qui firmiſſimā fidem adiungit, ſeque diuino præſidio munitū eſſe credit, trepidare metu non poteſt, ſed elato animo atque confidenti, id quod alio

in

in loco ſcriptum eſt, vſurpabit. Si conſiſtãt aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si inſurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo. Item illud, Hi in curribus, illi in equis nos autem in nomine Domini ſpem repoſitam habemus, ipſi confracti ceciderunt, nos autem erecti victoriam reportauimus. Hæc igitur, inquam, ſpes gentem Chriſtianam imbecillo animo eſſe non ſinit. Deinde immortalitatis cogitatio atque certa gloriæ futuræ præſenſio quantam vim habet, ad conſtantiam ſtabiliendi refert Cæſar, Gallos illa Druidûm diſciplina, quæ perſuadere nitebatur, non interire animas, ſed ab aljis corporibus ad alia poſt mortem tranſire, fuiſſe vehementer ad virtutem excitatos. Itaque metu mortis neglecto, intrepidè ſeſe in quodcunque capitis periculũ atq; vitæ diſcrimen inferebant, cũ nihil aliud eſſe mortem opinarentur, quàm mutationem vitæ, atque in alia corpora migrationem. Itáne tandem? Priſci illi Galli, immortalitatis opinione vaniſſima, ex inani quadam ſuperſtitione concepta, nulla pericula recuſabant: Chriſtiani qui non imbecilla opinione, ſed conſtanti fiducia credunt, ſe poſtquam ex hac vita exceſſerint fore beatiſſimos, mortem horrebunt? Quid enim magis in Chriſtiana religione celebratum, quàm omnes eos qui coluerint iuſtitiam & pietatem, poſteaquam e corpore, quaſi e vinculis emiſſi fuerint, in cœlum euolaturos, vt immortali gloria æuo ſempiterno perfruantur? Quid deinde eſt magis animis noſtris infixum, quàm fore aliquando, vt corpora, quæ iam penitus conſumpta ſunt, inſtaurentur: atque cœleſti ſplendore colluſtrata,

rursus cum animis ipsis inuiolabili fœdere coniungantur: vt sic diuinitus renouati omnibus summis & æternis voluptatibus animo & corpore potiamur? Hoc qui persuasum habuerit, nunquam (mihi crede) ab ista vita, innumeris ærumnis atque calamitatibus inquinata, inuitus & iniquo animo discedet. Quid autem postremò dicam de amore illo immenso & incredibili, quo illi, qui verè Christi sacris imbuti sunt, quotidie magis inflammantur? Illud certè perspicuum est, nulla re magis incitari ac incendi animos, ad omnia capitis pericula subeunda, quàm beneuolentia & charitate. Nihil est enim amanti difficile, nihil non suaue & iucundum, quod pro re quam habet charam suscipiatur. Mortem ipsam quæ omnibus horribilis est, & maximè pertimescenda, vltrò etiã appetendam interdum putat, non modò contemnẽdam. Quòd si tantùm valet amor, leuissimis sæpè de causis inter homines conciliatus, vt contemptionem mortis etiam inducat: quid de illius charitatis magnitudine dicam, quæ munere spiritus diuini, puris & integris mentibus concessa est? Eius certè vi concitata Christiana nobilitas, omnem vitæ suauitatem in laboribus & periculis ponendam esse duxit, omnes corporis voluptates, & fluxos honores, omniumque rerum affluentiam aspernata. Illa Christi cupiditate vehementer incensa, neque minis neque terroribus, neque inauditis supplicijs, a pietate dimoueri potuit. Illa postremò faciebat, vt omnia tormenta, quæ pro Christo, quem vnicè & ardenter amabat, patiebatur, leuia atque iucunda putaret. Quin etiam nihil videbatur Christianis æquè optabile,

bile & expetendum, atque pro Dei immortalis religione, vitam in ſummis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minimè mirãdum eſt. Nam cùm amor omnem animi cogitationem auertat a formidine, neceſſe eſt, vt ſummum atque diuinum amorem, incredibilis conſtantia atque diuina conſequatur. Vtra igitur tandem religio ad virtutem facilius incitabit? Eáne, quæ hoſtiarum fibris, aut alitum inuolatu, aut apum examine, atque confictis mõſtris ſuſpenſam tenet hominum imbecillitatẽ? An illa potius, quæ animos ita confirmat, vt neque totius orbis conuerſione labefactari poſſint? Illa deinde quæ dementi ſuperſtitione ipſam humanæ virtutis exercitationem ſæpenumerò impediuit? An illa potius, quæ infirmam naturam mulierum, & teneram ætatem puerorum, incredibili virtutis conſtantia roborauit? Illa poſtremò, quæ nulla firma ſpe mentes humanas confirmare poterat? An illa, quæ diuini auxilij oſtenſione, certiſſima ſpe immortalitatis, diuini numinis amore atque ſtudio, ad diuinam virtutem erudiuit, & ad omnium rerum humanarum deſpicientiam inſtruxit? Sed quid opus eſt hominis iſtius impuriſſimi vel impietatem vel amentiam multis argumentis conuincere, cùm vtrunque ſit adeò manifeſtum, vt nihil facilius deprehendi poſſit. Impietatis ſcelus, cùm iſtis maculis velit aſpergere Chriſtianam dignitatem: quod nunquam feciſſet, ſi aliquam præclaram opinionem de Chriſti numine habuiſſet. Furoris amentia: cùm tam falſis, ineptis, malè cohærentibus rationibus nefariam illam ſententiam confirmet. Atque ſcio quidem me

longius oratione prouectum, quàm fortasse necesse fuit. Hoc autem si quis vitiosum putabit: velim vt partim tribuat hanc veniam iusto dolori quo sum mirabiliter elatus: partim existimet, id instituto nostro minimè alienũ fuisse. Cùm enim de Christianæ claritatis splendore sermonem instituissem: Etruscus autem ille scriptor, eandem impurissimo genere orationis obscurare conatus esset: non dissimulandum putaui, præsertim cùm eorum numerum, qui vel scriptis illius incitati, vel sponte sua eiusdem sceleris atque furoris affines sunt, latè & & variè diffusum intelligerem. Nunc autem posteaquam illorum petulantiam confutauimus: ostendimusque id quod erat satis apertum, nihil angustum atque demissum, sed ampla omnia atque diuina in Christianis institutis reperiri: omnemque sanctissimæ huius disciplinæ rationem ad animi magnitudinem & contemptionem mortis excitare: non alienum erit, quando de fortitudine militari fecimus mentionem, illorum etiam orationẽ paucis refutare, qui vniuersum militiæ genus, vt rem impiam atque sceleratam, Christique præceptis aduersantem execrantur. Primùm autem cur detestentur belli gerendi rationem, cùm pro æquitate religioneque suscipitur, non satis intelligo: cùm eam innumeris sacrarum literarum testimonijs laudari magnopere videamus. Quod isti non negant, sed quid aiũt? Multa fuisse in antiqua lege contenta, quæ tamen erant magis temporis causa ferenda, quã laude celebranda: vt facere diuortium, vt exteris gentibus fœnetari: ex quo etiam genere esse

re eſſe dicunt, bellum mouere. Sed quid habet ſimile, vel fœnus, vel diuortium cum militari virtute? Illa enim non præſcripta, ſed hominum imbecillitati conceſſa ſunt: at belli gerendi præceptum qui detrectabat, inexpiabile ſcelus in ſeſe concipiebat. Vbi enim legimus fuiſſe pœna aut execratione ſancitum, ſi quis, vbi primùm aliqua offenſione interpoſita licuiſſet, ab vxore non diſcederet, aut ab alienigenis fœnus non exigeret? At multis in locis animaduertimus, viros ſpiritu diuino concitatos, extremo ſupplicio ſanxiſſe eorum ignauiam, qui prodire in aciem recuſarent. Quid autem hic Deboram commemorem? Quæ numine ſancti ſpiritus afflata, malè precatur ijs, qui prælia domini pro virili parte non ſuſcipiunt: eorumque deſidiam acriter atque vehementer inſectatur. Rurſus obijciunt circumciſionem, agni immolationem, antiqua ſacrificia: quæ ſumma olim religione ſeruabantur, & poſt Chriſti aduentum coli deſierunt. Quaſi militia ad ſacrorum cæremonias atque myſteria pertineat: & non potius reipublicæ gerendæ cauſa conſtituta ſit. Illa namque ſacra, in quibus erant adumbrata ſigna iuſtitiæ atque ſalutis per Chriſtum optimum maximum conſtituendæ, poſteaquàm res ipſa quæ ſignis illis indicabatur, aduenit, iure atque merito repudiata ſunt. Hoc autem de bellica virtute exiſtimari non poteſt: cùm non in cæremoniarum rationem cadat: ſed cauſa publicæ ſalutis cuſtodiendæ exculta ſit, & ad ciuilem diſciplinam pertineat. Confundere autem ea, quæ ſunt ſecernenda; aut extremæ dementiæ eſt, aut

ſummæ temeritatis argumentum. Cùm verò reipub. ſtatus ſtabiliri non poſſit, niſi armorum præſidio fulciatur: ſiquidem omnes artes pacis ſunt in tutela militaris diſciplinæ: qui militiam tollit, is remp. funditus euertit. Quòd ſi Chriſtianis moribus fieret, aliqua ratione inducti criminarentur homines furioſi, rempub. aliquam per Chriſtianos mores fuiſſe ſublatam. Quæ calumnia quantum ſceleris, atque vanitatis habeat, iam eſt ſuperius explanatum. Non vult enim Chriſtus ciuilem ſtatum conuelli: ſed confirmari potius atque conſtitui. Quemadmodum igitur ſecurim e manibus magiſtratuum non extorſit: ita neque militem gladio ſpoliauit: vt ille ſcilicet authoritate legum armatus, improbitatem in reipub. viſceribus hærentem legum ſeueritate comprimeret: hic armis tectus, peſtem reipub. imminentem virtute repelleret. Ob id Ioannes, nunquam deterruit homines ab armorum ſtudio, ſed potius militibus ipſis innocentiæ, & moderationis iura præſcripſit. Et Paulus eos magiſtratus, qui ſecuri feriunt nocentes & facinoroſos homines, Dei miniſtros appellat. Nihil eſſet quidem magis optandũ homini Chriſtiano, quàm vt omnes mortales ſeſe continerent a ſcelere & cupiditate. Cùm verò id ſemper contingere non poſſit: & pro continentia, effrænata libido, pro iuſtitia, aut externa vis, aut inteſtinus furor exoriatur: tum neceſſariò, aut impetus hoſtium eſt armis & virtute depellendus: aut audacia ciuium ferro etiam reprimenda. Id inquiunt, a Chriſtiana manſuetudine eſt alienum. Quaſi verò vllum genus crudelitatis

ma-

maius esse possit, quàm in communi periculo esse dissolutum atque negligentem. Præcepit Christus, ne illatam iniuriam vlciscamur. Est quidem perfectę cumulatęque virtutis, vbi nobis iniuriæ priuatim inferuntur: miram & singularem animi patientiam ostendere: vbi verò aut communis salus, aut religionis dignitas agitur: inuictum robur contra furorem atque scelus assumere. Pacem nobis vnicè commendauit. Illam sanè pacem, quam nobis ipse largitus est: quę non humano otio continetur: (quis enim suspicari potest, humanam istam securitatem nobis concessisse, cùm discipulos suos omnibus fluctibus humani furoris obiecerit) sed eam, qua in Dei gratiam, qui nobis grauiter infensus erat: & a cuius religione voluntates nostræ dissidebant, reducti sumus. Has igitur inimicitias sanguine suo, vt multis in locis Paulus testificatur, Christus extinxit, pacemque nobis sempiternam impetrauit. Hac autem frui vel maximè licebit: cùm bellum acerbum & graue, pro republica, aut religionis studio geremus. Nisi fortè putamus, Abraham istius diuinæ pacis fructu caruisse, eo tempore, quo domestica seruorum manu comparata, maximum & fortissimum exercitum est adortus, & quatuor reges incredibili virtute deuicit, hostibusque partim cæsis, partim fusis prædam detraxit: aut Gedeonem, cùm trecentis tantùm viris fortissimis septus, innumerabiles copias hostium trucidauit. Quid Iesum Mosis successorem? Quid Ieptem? Quid alios viros excellentes, tam sanctitatis studio, quàm bellicæ laudis gloria præstantes comme-

morem? Ijs ne omnibus dicemus Deum iratum fuiſſe, quando in hoſtes irruebant? An potius tum maximè diuinæ pacis fructum tuliſſe, cùm bella ſanctiſſima contra ſceleratos homines ſuſcipiebant? Quid nobis, inquiunt, cum illius vetuſtatis exemplis? Illi quidem Hebræi fuerunt: nos verò Chriſtiani ſumus. Pergitis ne vos diuinos illos homines a Chriſtianorum ordine atque dignitate ſeiungere, qui vt eſt demonſtratum ſuperius, egregij Chriſti cultores extiterunt, & eodem diuini ſpiritus dono atque munere, quo nos affecti ſumus, ornati fuerunt? Quid enim aliud ſignificat illa conclamatio, Gladius Dei & Gedeonis: & illud rurſus, Factus eſt ſuper Iepte ſpiritus domini, & eiuſmodi innumerabilia: niſi, nō abſque Chriſti numine, quod illis fortiſſimis hominibus præſens aderat, tanta bella ſuſcipi atque profligari potuiſſe? Quid deinde illud? de collo dimicatum eſt contra eos, & ſtellæ manentes in ordine ſuo & in curſu ſuo aduerſus Syſaram pugnauerunt: niſi cœleſtes exercitus, Chriſto imperatori, quem dominum exercituum ſacræ literæ appellant, commiſſos, pro pijs contra nefarios & impios pugnam capeſſere? Non eſt igitur cur hæc virtutis exempla a ſanctiſſimis illis hominibus, ad ſempiterni temporis memoriam relicta negligamus. Non enim a nobis aliena ſed propria & domeſtica ſunt ad quorum imitationem nos ipſos aliquando excitemus oportet. Neq; quiſquam tam imbecilla mente ſit, vt putet id Chriſti placitis aduerſari, quod ipſius præſidio perfectum eſſe ſcimus, & ad quod gerendum, ipſius propè voce fortiſſimos homi-

nes

nes incitatos fuiſſe compertum habemus. Vt enim vetuſtiora prætermittam, Conſtantinus imperator non tam numero militum, aut robore exercitus, aut bellandi ſcientia, quàm Chriſti præſidio, Maxentium ſuperauit, quem ita prima impreſſione metu perterruit, vt in fugam turpiſſimam verſum, ad exitium-que præcipitem, Tyberis alueo demergi compelleret. Illum autem eximium terrorem hoſtium animis, ipſius Chriſti numen iniecerat. Cùm enim Conſtantinus, iam de Chriſtiana religione præclarè ſenſiſſet, vidit eo fermè tempore, quo erat cum hoſte congreſſurus, æthere puro atque ſereno, crucis ſpeciem diuino ſplendore coruſcantem, vocem-que e cœlo miſſam accepit, quæ illi victoriam denunciabat, ſi modò crucem tanquam ſummi atque æterni Dei vexillum, ſequeretur. Inde igitur omnibus regijs inſignibus, crucis ſignum antepoſuit, in illo omnem ſpem non modò victoriæ, ſed immortalitatis & æternæ gloriæ collocauit: illo inſignitus, innumerabiles hoſtium exercitus fudit, imperium-que Romanum latiſſimè propagauit.

Quid de Theodoſio dicam? Qui cum Eugenio ita cõflixit, vt facillimè ſe Chriſti præſentis auxilio uperiorem eſſe cerneret. Fuit autem in hoc imperator ille mirabilis, qui quo tempore reliqui corpora ſomno & cibo reficiunt, is cibi abſtinentia, & votis ſumma religione ſuſceptis animũ confirmabat. Cuius quidem pietatis atque religionis fructum eximiũ tulit. Nam vbi primùm ſignis collatis manum cum hoſte conſeruit, excitati repentè turbines

vehementiſſimi, aduerſas copias hoſtium peruerterunt, & tela ab illis in Theodoſij exercitum conjecta, maximo impetu repulerunt. Illius autem inſignis victoriæ meminit Claudianus, dum ita ad Theodoſium ſcribit:

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther:
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Quid Carolus Martellus? Sine Chriſti præſentis auxilio ſuſpicari poſſumus ab exiguis initijs, ad tantam glorię magnitudinem peruenisſe? Præſertim cùm eas res geſſerit, quæ viribus humanis perfici nullo modo potuiſſēt. Incredibile fortaſſe multis videbitur, quod eſt traditum memoriæ, fuiſſe vno prælio ad trecenta ſeptuaginta millia Arabum, virtute & auſpicijs Martelli occiſa, eo præſertim tempore, quo gens illa plurimum armis poterat, & cunctæ Africæ atque Hiſpanię exitium & vaſtitatem intulerat. Mihi verò nihil minus dignum admiratione videtur. Nihil eſt enim tam arduum atque munitum, quod non excellens virtus, religionis ſtudio confirmata, expugnet & conterat. Simili religionis ſtudio incenſus Carolus Magnus, omnia grauiſſima bella, cōtra Chriſtiani nominis hoſtes ſuſcepit, nec vllum vnquam periculum Chriſtianæ reipub. denegauit. Non immeritò igitur illius virtutes, quibus tanquam gradibus in cœlum aſcēdit, omni genere monumentorum, immortalitati conſecratæ ſunt. Pari religionis ardore multis pòſt ætatibus multi principes Itali atque Galli, duce Gothifredo, viro ſingulari animi virtute & egregia pietate florentiſſimo, expulſis Turcis, atque Saracenis, Ciliciam & Syriam,

riam, omnémque illam Asiæ partem armis receperunt, & Hierosolymam, cuius liberandæ studio, omnia quæ sunt in vita cara atque periucunda, reliquerant: immensósque labores susceperant, ingenti armorum contentione recuperarunt. In quibus hominibus, nescio quid primùm admirer, eximiámne virtutem? an insignem potius pietatem? Virtutis enim magnitudo tanta fuit, vt omnem Barbariem, quæ tantum numero atque robore valebat, vt etiam de vniuerso nomine Christiano ex hominum memoria delendo cogitaret, ita repulerint, vt longè a Syriæ finibus submouerent. Singularis pietas in eo perspecta est, quòd nec vlla necessitate coacti, nec iniuria lacessiti, bellum cunctis hostibus Christiani nominis intulerunt, vt Christi monimenta atque vestigia, terris illis ad insignem diuini beneficij memoriam impressa, venerari, maculamq; illam sanctissimi sepulchri a Barbaris oppressi, quæ in Christiana gente insederat, delere possent.

Quid autem de rebus ab Hispanis ardentissimo animo atque singulari pietate gestis sermonem instituam? Quæ quidem eiusmodi fuerunt, vt nemo sanus suspicari valeat, eas sine Christi præsentis auxilio, cuius amore Hispanorum natio libentissimè sese in vitæ discrimen inferebat, perfici potuisse. Cùm enim tota Arabia & Africa influens in Europam, Hispanos armis oppressisset, & cæde ac infinita crudelitate consumpsisset, paucissimi ex illo naufragio collecti tanta virtute hostium impetum repressérunt, vt magnam etiam Hispaniæ partem in libertatem vindicarent. Posteri deinde, maiorum exempla ita sequuti

sunt,

ſunt, vt cùm pauci admodum eſſent, Africa verò ingentem vim hominum ſæpenumerò effunderet, quæ Saracenis Hiſpaniam incolentibus ſubſidio occurrebat, non modò tantæ multitudinis incurſiones atque furentes impetus ſuſtinerent, verùm etiam omnem Barbariam ex Hiſpania tandem exterminarent. Cuius facinoris confecti, Ludouice clariſſime, laus incredibilis penes Fernandum regem auum tuum conſtitit, virum inuictiſſimum, & in omni genere laudis excellentem. Si quærat autem aliquis cauſam, cur ea gens quę florentem & integram Hiſpaniam oppreſſerat, ab eiuſdem Hiſpaniæ reliquijs fuerit expulſa atque profligata; non aliam reperiet, quàm religionis ſtudium, quod quidem antea erat penè extinctum, & poſt illam plagam noſtris gentibus inflictam, fuit mirabiliter excitatum atque renouatum. Illo igitur incredibili ardore pietatis incitati, cùm omnia præclara facinora pro Chriſti nomine ſuſcepiſſent, res illas immortalitate digniſſimas effecerunt. Infinitum eſſet, ſi recenſere vellem, quàm multis in locis immenſas hoſtium copias exigua manu fuderint atque delenerint, quoties ſignis clariſſimis ſibi ſuppetias e cœlo venire ſenſerint. Quod quidem minimè obſcurum fuit in Alfonſo primo Luſitaniæ rege, principe veſtri generis atque nominis. Is enim vir excellenti virtute & incredibili pietate præditus, cùm omnẽ ętatem in ſanctiſſimis bellis pro religionis dignitate ſuſceptis conſumeret, videretque quadam die, ſe cum parua manu maximis exercitibus oppoſitum: animaduertit in cœlo Chriſti ſpeciem, diuino fulgore circumlucentem,

tem, illóque aſpectu confirmatus, quinque reges vna die debellauit. Quid de eius filio Sanctio dicam? Cuius vt alia præclara facta prætermittam, illud certè fuit inſigne ad memoriam nominis ſempiterni, cùm ingentes Maurorum copias in Luſitaniam erumpentes, vt inde Hiſpaniam vniuerſam in ditionem ſuam redigerent, non repreſſit ſolùm, ſed etiam ſingulari virtute domuit atque penè contriuit. Non eſt autem neceſſe, aliorum regum, qui ab iſtis nati ſunt, ætates atque tempora perſequi. Id certè noſtrorum annalium literis atque teſtimonio conſtat, neminem fermè ex illis fuiſſe, qui non egregiam tum virtutis, tum etiam pietatis laudem fuerit adeptus. Itaque Mahometanis omnibus magna belli contentione ſuperatis, ac e Luſitaniæ finibus expulſis, exercitum etiam in oras Africæ, non tam numero, quàm virtute inuictum induxerunt, clariſſimíſque partis victorijs, & multis ciuitatibus expugnatis, magnum Mauritaniæ partem armis occupauerunt. Non eſt autem facilè explicatu, quanto animi ardore & alacritate prælia illa a noſtris commiſſa ſint, qui ita in hoſtium acies irruebant, vt etiam mortem expetere viderentur. Intelligebant enim huius vitæ curſum exiguo ſpatio circumſcribi, & animi cogitationem in illam immortalem gloriam referebant, quæ propoſita eſt omnibus, qui fortiter & piè moriuntur. Illa autem firmiſſi. ſpe immortalitatis & ſtudio religionis incenſi, nihil interdum ardentius optabant, quàm vt vitam fluxam & breuem, quam erant paulo poſt naturæ conceſſuri, pro Chriſti nomine deuouerent. Illorum igitur opera factum eſt, vt

omnes

omnes illæ nationes quæ numero & impetu poterant rursus in Hispaniam redundare, ita recisæ sint, vt magis nostrorum tela suis capitibus intenta pertimescant, quàm nos illorum furorem metuamus. Postremò quantum illud est, quod vastum & immensum mare, longissima & maximè pertimescenda nauigatione transmiserunt, omnésque fermè solis obeuntis & orientis, aquilonis, austríque partes armis peragrarunt. Quid enim hìc commemorem Æthiopiam deuictam, Arabiæ & Persidos vrbes munitissimas expugnatas: Indiam durissimo bello superatam: instructissimas classes, & maximos exercitus profligatos: Turcarum potentiam in illis partibus nostrorum virtute repressam atque conuulsam? Numquid hæc omnia eiusmodi sunt, vt sine Dei immortalis ope præsentissima fieri potuisse suspicemur? Equidem nunquam tantum Emanuelis patris tui, regis inuictissimi, atque omnis memoriæ facilè Principis, virtuti prudentiæque tribuam: nunquam adeò Regis omnium iustissimi atque clementissimi, Ioannis fratris tui, diuinum animi consilium & virtutem incredibilem admirabor: nunquam denique ita nostrorum audaciam, & domesticam natiuámque indolem amabo, vt res tantas humana prudentia atque viribus, & non potius diuino consilio & numine gestas existimem. Nec enim calliditate Mauri, neque viribus Persæ, neque apparatu bellico Turcæ, neq; numero Arabes a nostris vinci potuerunt. Sola tamen pietate atque sanctissima Christi religione, quæ in nostris semper eluxit, superati atque dissipati sunt. Hæc vna rem Lusitanam

tanam auxit, Regibus noſtris decus immortale peperit, infinitamque alienigenarum multitudinem eorum imperio parere aſſuefecit. Sed quid attinet pluribus exemplis vti, cùm nihil ſit clarius aut illuſtrius, tum ex ſacrarum literarum teſtimonijs, tum etiam ex infinitis rebus, ad æternam memoriam conſecratis, quàm illud genus belli, quod aut pro ſalute publica, aut religionis incolumitate ſuſcipitur, ita Chriſto acceptum eſſe, vt etiam præſenti numine illius adminiſtretur? Quòd ſi Chriſti religio non impedit exercitationem militarem: imò potius eandem mirandum in modum illuſtrat atque confirmat: cùm omnem formidinem firmiſſima ſpe immortalitatis eripiat, & ad veram gloriam incredibiliter inflammet: relinquitur, non laude ſolùm integritatis, innocentiæ, liberalitatis atque iuſtitiæ florere præ cæteris Chriſtianam nationem, verùm etiam gloria virtutis militaris, & omnibus virtutis ornamentis eſſe præſtantiſſimam. Illud enim in omni vita tenendum eſt, quod fuit antea demonſtratum: eam tantùm eſſe virtutem nominandam, quę in illud ſummum bonum, & vltimum omnium rerum expetendarum intuetur, & officia vitæ non humana cupiditate, ſed diuina voluntate dirigit. Vnde facilè colligi poteſt, nec in rebus bellicis vllam egregiam animi virtutem præſtitiſſe eos, qui omnes vmbras falſæ gloriæ conſectati ſunt: ad veram tamen lucem & ſplendorem peruenire non potuerunt. Soli qui ad Chriſtum aſpirant, cùm reſpiciant in verum finem, cuius cauſa vitæ dimicationes & pericula capitis adire non glorioſum modò, ſed etiam

ſua-

ſuauiſſimum atque iucundiſſimum eſſe putant, fortes & magnanimi ſunt exiſtimandi. Extremum illud eſt, vt agitemus animo quantum nomen, quanta dignitas atque maieſtas ſit Chriſtianæ nationis, quam ille princeps Deus ab contagione ſceleris expiatam, ſibi adoptauit, ampliſſimis gloriæ inſignibus ornauit, & beneficijs immortalibus atque diuinis affecit. Quam nulla mortalis affinitas attingit: nempe quæ ſolùm Deum tutorem atque parentem agnoſcat: quam Chriſtus Opr. Maximus ita ſibi coniunxit, vt diuinorum etiam ornamentorum ſocietate deuinciret. Nos enim illius vnctionis diuinæ participes effecit: nobis regnum atque ſacerdotium largitus eſt: noſtris animis rerum cœleſtium notitiam inſpirauit, & ad omne virtutis genus mirabiliter atque diuinitus inſtruxit. Qui igitur laudem, qui dignitatem, qui gloriam quærit, in ſtudium Chriſtianæ virtutis incumbat: veram iuſtitiam, abſolutam liberalitatem, perfectam animi moderationem, & reliquas virtutes, quę nobis a domino preſcriptę ſunt, ardenter amplectatur, eamque fortitudinem retineat, cui ſoli conuenit huius nominis decus & amplitudo. Quid enim aliud eſt in vita conſtans, excelſum atque magnificum? Quid non potius fluxum, deniſſum & turpiter abiectum? Siue enim diuitiarum inconſtantiam reſpiciamus, ſiue honoris & humanæ gloriæ leuitatem: ſiue quendam fucatum generis & nobilitatis ſplendorem: ſiue poſtremò virtutis humanæ ſpeciem ſimulatam atque fallacem: nihil reperiemus, quod mentem valeat explere, aut animum voluptate diuturna poſſit allicere. Omnia

namq;

namq; ſunt anguſta, fluxa, mortalia, erroris & inanitatis pleniſſima. Sola Chriſtianæ nobilitatis ornamenta ampla ſunt, immortalia, diuina: quæ nulla vnquam vis eripiet: nulla vetuſtas obliuione obruet: nulla calamitas extinguet. Et quanquam humani pectoris anguſtiæ non poſſint capere tantam dignitatem: illi tamen, qui Chriſti beneficio ab hominibus exierunt, & in diuinam familiam traducti ſunt: eam diuino præſidio confirmati facillimè ſuſtinebunt & tuebuntur. Licet enim in terris verſentur, cœlitum tamen iura retinent, & ſunt iam quodammodo in deorum numero collocati.

HABES a me munus clariſſime princeps, non quidem doctrina & ingenio perpolitum, quorum vtrunque mihi deeſſe moleſtè fero: ſed certè tuis ſtudijs & animi magnitudini conſentaneum. Cum enim virtutibus humanitatis, liberalitatis, conſtantiæ, fortitudinis mirabiliter ornatus ſis: tum illud eſt in tuis moribus ampliſſimum, quod omnia vitæ conſilia, pietate & religione Chriſtiana metiaris. Nec enim regius atque domeſticus ſplendor, ita tibi vnquam animos extulit, vt non multo, plus gloriæ atque decoris in Chriſtiani nominis dignitate ponendum ſtatueres. Nec ita præclaras actiones ſuſcepiſti, vt popularis laudis auram reſpiceres. Nec eo animo vitam multis periculis obiecisti, vt aliquod humanum præmium tibi proponeres. Sed cùm alta quadam mente præditus ſis, in omnibus rebus, quæ abs te ſingulari conſilio, & incredibili virtute efficiuntur: ſiue illæ ad pacis ornamenta, ſiue ad belli gerendi rationem pertineant, oſtendis ſi-

cillimè, te humana negligere, & diuina ſtudio ardentiſſimo contueri. Non immeritò igitur te omnes boni diligunt, omnis nobilitas intuetur, omnis Hiſpania laude atque prædicatione celebrat. Nemo enim eſt, qui modò te nouerit, quem non habeas ſuauitate morum, ingenij diuinitate, incredibili pietatis ardore tibi admirabiliter deuinctum. Et quanquam virtutis ſpectatæ conditio ſit longè difficillima, ſiquidem non leue negotium eſt, hominum expectationi iam propter res præclarè geſtas concitatæ reſpondere: ea tamen eſt animi tui magnitudo, vt omnium de te opinionem facillimè vincere atque ſuperare valeas. Nec enim Chriſtus Optimus Maximus, tibi omnia præclara facinora ad illius gloriam dirigenti, deerit vnquam: ſed numine ſuo te proteget, atque ſempiternis ornamentis decorabit.

FINIS.

LIBRI DE GLORIA primi, Capita.

PRÆfatio cauſas & ſcopum huius ſcripti continens. 28.

Narratio, diſputationis de Gloria occaſionem continens. 36.

Dialogi exordium. 40.

Gloriæ commendatio. 44.

Quod gloria non ſit bonum, nec expetendum. 47.

Quod Gloria malis contingit. 48.

Quod in opinione populari conſiſtat. 49.

Quod expulſa virtute Remp. euertat. 51.

Gloria vnde deducatur. 53.

Opinio quare ſemper incerta. 54.

Vitia non omnibus nec vbique turpia. 56.

Quod Gloria pro populi moribus & legibus varietur. 56.

Legibus antiquis multa facinora permiſſa laudátáque fuiſſe. 58.

Quare populi mores olim, quàm nunc, meliores. 60.

Quod ſeditioſi vulgò laudenter, & de ſeditionum incommodis.

Libri ſecundi Capita.

VTRum omnes populi ſint dementes. 72.

Quod Gloriæ ſtudium inſanos, abiectos, & ſceleratos faciat. 80.

Præſtantiſſimus quiſque quanto tum ſuo, tum Reipub. damno gloriam ſectetur. 82.

Quod Gloriæ cupidus, philoſophiæ contemptor eſt, & quantum ex eo damnum. 83.

Gloriæ cupiditas philoſopho indigna. 86.

Quod Gloriæ ſtudium turpe ſit. 86.

Quòd cum prudentia pugnet. 87.
Quòd aduersetur Iustitiæ. 89.
Quod fortitudini repugnet. 90.
Quod temperantiæ sit inimicum. 104.
Epilogus, malorũ Gloriæ catalogum cõtinens. 111.

Libri tertij Capita.

DEfensionis Gloriæ exordium. 122.
Quod Gloria non in opinione, sed in natura sua sit, plurimus omnis generis exemplis ostenditur. 124.
Quòd Gloriæ abusus aliquis esse possit. 129.
De vi & ratione Gloriæ. 130.
Gloriæ principium, honestas. 134.
Quasdã opiniones veras esse, & quænã eæ sint. 136
Quod vulgi de rebus laudandis & vituperandis opinio, a Sapientum iudicio non discrepet. 137.
Quod populus ex mediocribus tantùm constet. 143.
Populum iniustè seditionis accusari, & quid publicè contulerit. 144.
Non populum in viros insignes, sed paucos quosdam, ingratos extitisse. 147.
Rerumpub. interitus, quibus imputandus. 148.
Populum non, vt feras, legum vincula repellere, sed sponte expetere: & quibus leges scribantur. 150.
Populi mores ius facere. 153.
Quòd populus tyrannis, virtutis imagine deceptus adhæreat: eosdem deprehẽsos odio persequatur. 154
Virtutis expreßæ laudem tribus impediri, & quænam ea sint. 155.
Quòd notio de bonis & malis, omnibus insita. 158.
Populum quidem decipi posse, non diu tamen. 158.
Certissima ad Gloriam via. 161.
Certissima ad Sapientiam via. 162.
Sola vera virtute stabilem gloriam gigni. 163.
Quare viri præstantes gloriam non ambiant. 168.

Libri

Libri Quarti capiti.

Defensionis Gloriæ breuis repetitio. 170.
Quantum fructum rebus humanis Gloriæ studium adferat. 171.
Gloriam non pugnare cum prudentia. 177.
Gloriam iustitiæ contrariam non esse. 179.
Quòd gloriæ studium cum fortitudine non pugnet. 198.
Quod Gloria Temperantiæ non aduersetur. 203.

Libri Quinti capito.

Quod Gloria Christianis institutis non repugnet. 210.
Epilogus defensionis Gloriæ, rationem laudis continens, ab hominis ortu repetitam. 226.
Quæ causa lapsus Adami fuerit, & quæ inde miseria consequuta. 228.
Quòd immoderato laudis studio vera Gloria perierit. 229.
Quòd Christus veræ Gloriæ reparator sit & Doctor. 237.
Quòd humilitas gloriæ non aduersetur. 244.
De cœlesti priorum Gloria. 251.
Vera Gloria quomodo paranda. 252.

De Nobilitate Ciuili, Libri Primi Capita.

Præfatio. 253.
Occasiones & causæ huius libri conscribendi. 225.
Quæ vis sit & ratio Nobilitatis. 259.
Quemadmodum Nobilitas ab ingenij virtutisq; præstantia nata, summos honores adepta sit, & opinionem attulerit antiquitati. 267.
Genus clarum esse cum dijs sanguine & antiquitate deuinctum. 273.
Quanto in honore generis Nobilitas apud bene constitutas

ſtitutas nationes ſemper fuerit. 276.
Quantum conferat ad dignitatem, generis vetuſtas. 280.
Vtrum plebi ſit commodum, Nobilitatis imperio gubernari. 283.

Libri Secundi Capita.

NObilitatem generis eſſe mortalem, & quibus ex cauſis hoc fiat. 293.
Quibus artibus comparetur Nobilitas. 294.
Quòd acquiratur iuſtitia. 297. *Fortitudine.* 299. *Liberalitate.* 302. *Eloquentia, Iuriſprudentia aliiſq; multis artibus.* 303.
Quibus vitijs & modis Nobilitas amittatur. 307.
Quòd extinguatur iniurijs & iniuſtitia. 308. *timiditate & ignauia.* 310. *auaritia.* 310.
De Nouitate generis, deq; inani Nobilitatis oſtentatione. 310.
Nouorum hominum cum Nobilibus & antiqua ſtirpe genitis collatio, & vtri ſint alteris præferendi. 313.

De Nobilitate Chriſtiana, libri primi, Capita.

PRæfatio. 316.
Argumentum librorum omnium de Nobilitate tum Ciuili, tum Chriſtiana. 321.
De fine hominis vltimo, ſiue de ſummo bono. 322.
Quid Academici & Peripatetici de hoc ſenſerint. 326.
Stoicorum de ſummo bono ſententia. 332.
Epicuri de ſummo hominis bono ſententia. 340.
De ſummo bono quid verè Chriſtianeq; ſit ſentiendum. 343.
De hominis origine. 345. *Creationis mundi deſcriptio, & quare ſit conditus.* 345.

Ho-

Hominis creatio, eiúſque præſtantia ante lapſum. 348.
Falſarum de ſummo bono opinionum cum veræ collatio & refutatio. 350.
De lapſu Adæ, & eius poſt lapſum miſeria. 356.
Deprauationis naturæ & vanitatis opinionum origo. 359.
Peccati Originalis labes. 360.
Idololatriæ initium vnde. 362.
Humana ſacrificia quando & vnde cœperint. 362.
Imago Dei in homine, quid? 364.
Quod ſoli Iudæi veram religionem habuerint ad Chriſti vſque tempora. 362.
Quòd Iſraelitas etiam nonnullos ſuperſtitio infecerit. 369.
Concluſio operis, quòd olim vera virtus & gloria prorſus extincta fuerit. 370.

Libri Secundi, Capita.

Summa libri præcedentis. 372.
Quod Tempore Gratiæ, vera tandem Virtus & Gloria eluxerit. 372.
Quod Chriſtus virtutem & docuerit & dederit. 377.
De virtute Chriſtiana in genere. 381.
De Nobilitate Chriſtiana. 383.
De Spiritus S. gratia, deq; Chriſtiani nominis dignitate. 386.
De Chriſtiani nominis antiquitate. 391.
De ſingulis Chriſtianorum virtutibus. 399.
De iuſtitia, ibid. benignitate. 402. *liberalitate.* 402. *charitate & amicitia.* 405.

Libri

Libri Tertij, Capita.

De fortitudine & constantia Christiana. 408.
De Humanæ Christianæq; fortitudinis differentia. 409.
Confutatio calumniarum Machiaueli, aduersus religionem Christianam. 415.
De Christianorum Virtute militari. 423.
An bellum Christianis sit licitum. 436.
Peroratio. 450.

FINIS.

BRITISH
12 NO 1907
MUSEUM

Errata

Pag. 256. l. 29. leg. sequuti
262. l. penult. pr. ratio leg
268. l. ult. leg. sa: natio.
:luti.
269. l. 19. pr. natus leg. natos
270. l. 18 & 19. pr. haberent
leg. haberentur.
283. l. 28. pr. appellant leg.
appellamus.
299. l. 26. ullum
308. l. 21. leg. universa